T.C.
SAKARYA ÜNÜVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSMAİL HAKKI BURSEVÎ'NİN *RİSÂLE CÂMİ'A Lİ MESÂİL NAFİ'Â* ADLI ESERİNİN GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ VE BU ESER IŞIĞINDA KELÂMİ GÖRÜŞLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fatmanur Betül ÖNCEL

Enstitü Ana Bilim Dalı : Temel İslami Bilimler
Enstitü Bilim Dalı : Kelâm

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Halil İbrahim BULUT

EYLÜL-2009

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSMAİL HAKKI BURSEVÎ'NİN *RİSÂLE CÂMİ'A Lİ MESÂİL NAFİ'Â* ADLI ESERİNİN GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ VE BU ESER IŞIĞINDA KELÂMİ GÖRÜŞLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fatmanur Betül ÖNCEL

Enstitü Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : Kelam

Bu tez 16/09/2009 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

Doç.Dr. Halil İbrahim BULUT	Doç. Dr. İbrahim Çapak	Yrd.Doç.Dr. Süleyman AKKUŞ
Jüri Başkanı	**Jüri Üyesi**	**Jüri Üyesi**
☐ Kabul	☐ Kabul	☐ Kabul
☐ Red	☐ Red	☐ Red
☐ Düzeltme	☐ Düzeltme	☐ Düzeltme

BEYAN

Bu eserin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Fatmanur Betül ÖNCEL

15.05.2009

ÖNSÖZ

XVII. yüzyılın ikinci yarısında ve XVIII. Yüzyılın ilk çeyreğinde yaşayan İsmail Hakkı Bursevî eserleri vasıtasıyla günümüze ulaşan mutasavvıflardan birisidir. Aydos, Edirne, İstanbul, Üsküp, Bursa, Şam gibi önemli ilim ve kültür merkezlerinde ikâmet etmiş, hayatının muhtelif safhalarında Anadolu, Balkanlar, Mısır ve Hicaz'da bulunmuştur. Özellikle "Ruhu'l-Beyan" adlı tefsirin müfessiri olarak şöhret bulan İsmail Hakkı Bursevî, Üftâde ve Hüdâî'den sonra Celvetî tarikâtinin en meşhur simâlarından birisidir. İsmail Hakkı Bursevî sadece tasavvuf alanında değil, tefsir, hadis, fıkıh, edebiyat, kelâm gibi islamî ilimlerle ilgili pek çok eser kaleme almış bir mutasavvıftır.

Konuyu ele alırken öncelikle araştırmamıza kaynak olacak eserleri tespit ve temin etmeye çalıştık. Daha sonra tezimizin asıl metnini oluşturan yazma nüshaları karşılaştırarak müellif nüshasına en yakın olan nüshayı tespit ederek günümüz Türkçesine dönüştürmeye gayret ettik. Son olarak eserdeki konular tasnif edilerek İsmail Hakkı Bursevî'nin görüşlerini kelâmî bir bakış açısıyla ele alınarak tamamlanmıştır.

Bu tezimizin konusunun tespitinden itibaren çalışmalarımın muhtelif zamanlarında görüş ve tavsiyeleriyle yardımlarını esirgemeyen değerli tez danışmanım Doç. Dr. Halil İbrahim Bulut'a, eserin çözmekte zorlandığım kısımlarında yardımcı olan Yrd. Doç. Dr. Sezai Küçük'e ve Doç. Dr. Nusrettin Bolelli'ye, benden maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen aileme, araştırmalarımda maddi desteğini gördüğüm İlim-Yayma ve Bilim-Sanat vakıflarına şükranlarımı sunuyorum.

Fatmanur Betül Öncel
16.09.2009

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR…….. III

ÖZET…… V

SUMMARY…… VI

GİRİŞ 1

BÖLÜM 1: İSMÂİL HAKKI BURSEVÎ'NİN HAYATI ve CELVETÎLİK 5

1.1. Hayatı 5

1.1.1. Halifeliği 7

1.1.2. Şeyhliği 8

1.1.3. Vefatı 12

1.2. İlmi Hayatı 13

1.2.1. Hocaları 13

1.2.2. Halifeleri 15

1.2.3. Eserleri 16

1.2.4. Celvetiyye 24

BÖLÜM 2: RİSÂLE CÂMİ'A Lİ MESÂİL NAFİ'A'NIN MUHTEVASI 28

2.1. Çalışmamızın Muhtevâ ve Çerçevesi 28

2.2. Çalışmada Tâkip Ettiğimiz Usûl ve Prensipler 31

2.3. Eserin Metni 32

BÖLÜM 3: İSMÂİL HAKKI BURSEVÎ'NİN KELÂMÎ GÖRÜŞLERİ 124

3.1. İlim 124

3.2. Tevhîd 129

3.3. İmân 135

3.4. Günah Kavramı 140

3.5. Âlem'in Yaratılışı 142

3.6. Kerâmet 145

3.7. Peygamber'in ve Velilerin Korunmuşluğu (İsmet) 148

SONUÇ **153**
KAYNAKÇA **157**
EKLER **162**
ÖZGEÇMİŞ **257**

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı geçen eser

a.g.m. : Adı geçen makale

a. mlf. : Aynı müellif

a.s. : Aleyhisselam

BEYBEK : Bursa Eski Yazma ve Basma Eserler Kütüphanesi

c. : Cilt

çev. : Çeviren

DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

D.İ.B. : Diyanet İşleri Başkanlığı

h. : Hicrî

Haz. : hazırlayan

Hz. : Hazreti

İFAV : İlahiyat Fakültesi Vakfı

İst. : İstanbul

Ktp. : Kütüphanesi

m. : Miladî

Mad. : Maddesi

Nşr. : Neşreden

s. : Sayfa

S. : Sayı

Sad. : Sadeleştiren

s.a.v. : Sallallahu aleyhi vesellem

SBE. : Sosyal Bilimler Enstitüsü

t.y. : Tarih yok

thk. : Tahkik

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

trc. : Tercüme eden

vb. : Ve benzeri

vr. : Varak

vs. : Ve saire

Yay. **:** Yayınları/Yayıncılık

y.y. **:** Yayın yeri yok

Tezin Başlığı: İsmail Hakkı Bursevî'nin *Risâle Câmi'a li Mesâil Nafi'a* Eserinin Günümüz Türkçesi ve Eser Işığında Kelâmi Görüşleri

Tezin Yazarı: Fatmanur Betül ÖNCEL **Danışman:** Doç. Dr. Halil İbrahim BULUT

Kabul Tarihi: 16.09.2009 **Sayfa sayısı**: iv (ön kısım)+161 (tez) + 95 (ekler)

Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri **Bilimdalı**: Kelâm

Kütüphanelerimizde islâmî ilimlere dâir gün yüzüne çıkmayı bekleyen pek çok yazma kaynak bulunmaktadır. İslâmî ilimler tarihinin gerçeğe uygun bir şekilde belirlenmesi, bu eserlerin incelenmesi ve ilmî neşirlerinin yapılmasıyla mümkün olacaktır. Bu kaynak eserler arasında kelâm alanındaki eserler de oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Bu eserlerden birisi de İsmail Hakkı Bursevî'ye ait "Risale Camia Li Mesail Nafia" adlı eserdir.

Bu tezimizde XVIII. Yüzyılda yaşamış olan İsmail Hakkı Bursevî'nin hayatı, eserleri, manen etkisinde kaldığı ve kendisinden ders aldığı şahsiyetler, halifeleri ve Risale Camia Li Mesail Nafia eseri çerçevesinde kelâmi görüşleri incelenmektedir.

Birinci bölümde İsmail Hakkı Bursevî'nin fikirleri ve yaşadığı dönem daha iyi anlaşılabileceğini düşündüğümüz için müellifin biyografisine yer verilmiştir. Meşhur âlim ve müfessir olan İsmail Hakkı Bursevi XVIII. Yüzyılda yaşamış bir mutasavvıftır. İsmail Hakkı, bugün Bulgaristan sınırları içerisinde bulunan Aydos'ta dünyaya gelmiştir. Küçük yaştan itibaren ilim tahsiline başlayan İsmail Hakkı yaşadığı dönemdeki alimlerden en güzel bir şekilde istifade etmiş, kendini celvetî yolunda yetiştirmiş bir şahsiyettir. Yaşadığı dönemde zamanın padişahları ve vezir-i azâmları ile sıkı bir ilişkiye girmiş askeri alanda da faaliyetlerde bulunmuştur. Fikir hayatının şekillenmesinde özellikle Osman Fazlî Efendi, İbn Arabî, Mehmed Üftâde Muhyiddin ve Aziz Mahnut Hüdayi yadsınamayacak kadar önemli yer tutmaktadır. Yüz otuz kadar eser kaleme alan İsmail Hakkı Bursevî özellikle tasavvufta önemli bir yer tutmaktadır.

Tezimizin ikinci kısmında ise, eserimizin asıl metin kısmı yer almaktadır. Bir çok nüshası bulunan eserin müellif nüshası elimizde bulunmamaktadır. En rahat okunabilir olması ve müellif nüshasına yakın olduğunu düşündüğümüz için Süleymaniye Kütüphanesi'nde Hacı Mahmut Efendi 2711 numarada kayıtlı olan nüshayı esas aldık. Okuyamadığımız yerleri de diğer nüshalarla karşılaştırdık. Günümüz Türkçesiyle yazmaya çalıştığımız bu bölümde metnin orijinalliğini muhafaza edip eseri gün yüzüne çıkardık.

Tezimizin son kısmında İsmail Hakkı Bursevî'nin celveti müntesiplerinden Mudanyalı Hacı Ahmed'in isteği ile kaleme aldığı Risale Camia li Mesail Nafia adlı eserde ele alınan konular tasnif edilmiş özellikle kelamî görüşleri ele alınmıştır. Daha sonra eserin içeriği ve eseri incelerken takip ettiğimiz yöntem ve metodlardan bahsedilmektedir. İsmail Hakkı Bursevî Celveti şeyhi olması hasebiyle iman esaslarını tasavvufi bir bakış açısıyla ele aldığı görülmektedir.

Akaid konusunda özellikle Ehl-i Sünnet'e mensup olduğunu söyleyen İsmail Hakkı Bursevî, tasavvufta Muhiddin-i Arabî ekolüne bağlı olduğundan bilgi bahsi, ulûhiyyet, nübüvvet ve ahirete ilişkin meselelerde farklı görüşler benimseyip Sufiyye akaidinin içinde yer almıştır.

Anahtar Kelimeler: İsmail Hakkı Bursevî, Risâle Câmi'a li Mesâil Nafi'a, Kelâmî Görüşler

Thesis Title: İsmail Hakkı Risale-i community Bursevî'nin li-in Mesâil Views Nafia Works With Kelâmi

Thesis of the Author: Fatmanur Betül ÖNCEL **Supervisor:** Assoc. Prof. Dr. Halil İbrahim BULUT

Admission Date:16.09.2009 **Number of pages:** VI (pre-text)+161 (main body) 95 (appendices)

Department: Basic Islamic Sciences **Branch of science**: Kelâm

In our libraries, there are so many handwritten sources of information waiting to be brought to light about Islamic sciences. Determining the history of Islamic sciences realistically will be possible only by examining and publishing these works scientifically. Among these source works, works written in the area of Kelâm, have a fairly important places. One of these written pieces is "Risale Camiâ Li Mesail Nafia" that belongs to İsmail Hakkı Bursevi.

In this thesis of us, the life of İsmail Hakkı Bursevî and his works. The individuals who taught him and by whom he was spiritually affected, his representatives and his ideas with reference to hia work "isale Camia Li Mesail Nafia" are examined.

In the first part, the biography of the auther is included so, we think tahat the ideas of him and his period of time will be understood better, İsmail Hakkı Bursevî a famous scholar and commentator on the Quran, is a mutasawwif sufi who lived in 18th century. İsmail Hakkı was born in Aydos now in Bulgaria. He is an individual who began receiving an education when he was a child and profited from the scholars of his time in the best way and grew himself in Jalwati religious sect as a sectarian of it. In this time, he had good relations with the sultans and grandviziers of the time and he engaged in military area as well. In his ideas taking a shape, Osman Fazlı Efendi, Muhittin İbn Arabî, Mehmet Üftade and Aziz Mahmud Hüdayî had an undeniable role, İsmail Hakkı Bursevî who wrote out nearly 130 written works, takes an important part in Islamic mysticism.

In the second part of the thesis, the main part of it takes place. We don't have in hand the original hand written work many copies of which exist. We have gone by the copy in Süleymaniye Library with the registration number of Hacı Mahmut Efendi 2711 since it could be read easily and we thought it was so close and similar to the original one. There were also some places that we could not read but we can compared them to the other copies. In this part that we have tried to write down in modern Turkish we brought the work to life by trying to preserve the original of the it.

In the last part of the thesis, the subjects examined in "Risale Camia Li Mesail Nafia" that İsmail Hakkı Bursevî wrote out upon the request of Hacı Ahmed from Mudanya a person of those connected with Jalwati religious sect are classified and especially his ideas related to Islamic theology are in hand. Later, the contect of the work and while examining the work, the methods we used are mentioned. It is seen in his work that İsmail Hakkı Bursevî since he was a sheikh of Jalwati religious sect. handled the principles of belief with a sufistic point of view.

Ismail Hakkı Bursevî, who especially stated that he was attached to the community of the Sunnis as regards to Islamic tenets and in Sufism faithful to the school of Muhiddin-i Arabî, took part in the movement of Sufiyye doctrines by adopting different opinions in the matters of knowledge, theology, prophethood and the day of judgement.

Key Words: İsmail Hakkı Bursevî, Risâle Câmi'a Li Mesâil Nafi'a, Kelamî Opinions

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

Osmanlı tarihine baktığımız zaman mükemmel eserler vücuda getiren çok yönlü âlimlerle karşılarız. Bunların bazıları eserlerinin mükemmeliyeti yanında eserlerinin çokluğuyla bizleri hayrete düşürür. İşte bu velûd müelliflerden birisi İsmâil Hakkî Bursevî'dir. O, 14 Eylül 1652 (h. 1060) yılında bir Pazar günü Aydos' ta dünyâya gelmiştir. İsmi İsmâil, lakâbı ise Hakkı'dır. Otuz seneden fazla ikamet ettiği Bursa'da vefat ettiği için ve aynı zaman da Mesnevi şarihlerinden İsmâil Ankaravî'den ayırmak maksadıyla "Bursevî" nisbesiyle anılmıştır. İslâmî ilimlerde derin bilgiye sahip bulunması ve çok sayıda eser vermiş olması yanında tasavvuf sahasında şöhret bulmuş Celvetîyye tarîkâtı mürşidlerindendir. *Ruhu'l-Beyan Tefsiri* müellifi olarak tüm İslâm âleminde tanınmıştır. Âlim, mutasavvıf, şair, hafız, bestekâr, hattat olarak birçok üstün vasfıyla ilim camiasında bilinir.

Elimizdeki "Risâle Câmi'a li-Mesâil Nâfi'a" adlı yazma/mahtut eser müellif nüshası olmayıp Süleymaniye Kütüphanesi'nde Hacı Mahmud Efendi No.2711'de kayıtlı nüshadır. Risalenin sonundaki kısa manzumeden anlaşıldığına göre Celvetî müntesiplerinden Mudanyalı Hacı Ahmed'in isteği üzerine kaleme alınmıştır. Yazlılış amacının özellikle akâid ve ilmihal hakkında müritleri bilgilendirmek olduğu anlaşılmaktadır.

İsminden de anlaşılacağı üzere eser dikkatlice tetkik edildiğinde ilmihal tarzında kaleme alındığı görülmektedir. Eserde ele alınan başlıca konular; kelime-i tevhîd, tecdid-i îmân ve nikâh, ilim, âlemin yaratılmışlığı, kerâmet, velâyet-nübüvvet, sayıların sırları, günah kavramı ve bazı fer'i ve kelâmî meseleler şeklindedir. Hemen her bölümden sonra, umumiyetle gazel şeklinde bir manzumeyle konu tamamlanmaktadır.

Eser, nesih hatla yazılmış olup sâde ve külfetsiz bir dille kaleme alınmıştır. Eserin tamamı 94 varak olup, her sayfada onyedi satır bulunmakta, dili Türkçe olmakla beraber Arapça ve Farsça ibarelere yer verilmiştir.

Akâid konuları çerçevesinde İsmâil Hakkı Bursevî'nin görüşlerini değerlendirdiğimizde O'nun Ehl-i sünnet akâidine mensup olmakla birlikte Muhittîn İbn Arabî ekolüne bağlı bir sufî olduğu ve akâid meselelerini biraz da sufî metoduyla ele alıp değerlendirdiği görülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu tezde amacımız bir Celvetî şeyhi olan İsmâil Hakkı Bursevî'nin gün yüzüne çıkmayı bekleyen eserleri arasında yer alan *Risâle Câmi'a li-Mesâil Nâfi'a* adlı eserini günümüz Türkçesine kazandırmak ve aynı zamanda bu eser çerçevesinde İsmâil Hakkı Bursevî'nin itikâda dâ'ir görüşlerini ortaya koyup değerlendirmektir.

İsmâil Hakkı Bursevî'nin bu eserinde ele aldığı kelâmî görüşlerini olabildiğince açık bir şekilde ortaya koymaya ve sünnî kelâmcıların görüşleriyle mukayese etmeye çalıştık. Eğer varsa farklı anlayış, yaklaşım ve izahlara dikkat çektik. Böylece sufî bir âlimin kelâmî meselelere dâ'ir görüşlerini açıklamaya gayret ettik. Bu karşılaştırmaları yapmadan evvel konular hakkında zihinlerde soru işareti oluşmaması amacıyla konuyla ilgili kısaca bilgi vermeyi uygun gördük.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın yöntemi, dolaylı gözlem metotlarından belgesel gözlem ve dokümantasyon metodu olup ilgili belgelerin belli bir sistem ve plan çerçevesinde tahlil edilip ortaya konulmasıdır.

Çalışmamıza öncelikle bilgi bankası niteliği taşıyan Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi servisindeki bilgileri ve yazma eserler kataloglarını tarayarak başladık. Yazma halinde olduğunu tespit ettiğimiz nüshanın cd.'sini aldık. Bu sûrette İsmâil Hakkı Bursevî'nin matbu ve yazma eserlerine ve hakkında yapılmış olan çalışmalara ulaşmayı hedefledik.

Araştırma konumuzun asıl kısmını oluşturan metnin, müellif nüshasına ulaşamamamıza rağmen ilgili eserin birçok yazma nüshalarının farklı kütüphanelerde var olduğunu tespit ettik. Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmut Efendi, 2711 numarada kayıtlı olan nüshayı müellif nüshasına en yakın nüsha olması sebebiyle ana nüsha olarak kabûl ettik. Ayrıca okumakta zorlandığımız yerlerde yine yazma olan

aynı kütüphanenin Kemankeş 398 numarada kayıtlı ta'lik hatla yazılmış nüsha ile mukayese ettik. Fakat okunmayan yerlerin az olması ve nüshalar arasında fark bulunmaması sebebiyle farklılıkları dipnot olarak belirtmeye ihtiyaç hissetmedik. Eseri günümüz Türkçesi imlâsınca yazarken Ahmed Avni Konuk'un yayınlanmış eserinde gözetilen transkripsiyon prensiplerini kullandık. Orijinal metne sadık kalmak için azamî gayret gösterdik.

Araştırmanın Planı

Hazırlamış olduğumuz tez, bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır.

Giriş kısmında, araştırmanın konusu ve problemi, araştırmanın amacı, araştırmanın yöntemi, araştırmanın planı ve ilgili literatür hakkında bilgi verilmiş, konunun genel muhtevası hakkında açıklamalarda bulunulmuştur.

I. Bölümde, İsmâil Hakkı Bursevî'nin biyografisi, halifeleri, ilmi hayatının şekillenmesinde yer tutan hocaları, şeyhliği, eserleri ve intisap etmiş olduğu celvetî tarîkati hakkında bilgi verilmiştir.

II. Bölümde ise, Risâle Câmi'a Li-Mesâil Nâfi'a adlı eserin muhtevası hakkında bilgi verildikten sonra eserin yazılımında takip edilen prensiplerden bahsedilmiş ve eserin ana metni tam olarak verilmiştir. Bu bölümde eserin diğer nüshalarıyla karşılaştırma yapılıp en hatasız bir şekilde yazılmasına gayret gösterilmiştir.

III. Bölümde, tezimizin asıl konusu olan Risâle Câmi'a li-Mesâil Nafi'a adlı eseri ışığında İsmâil Hakkı Bursevî'nin akâid ilmine dâ'ir görüşleri incelenmiştir.

İlgili Literatür

Kaynaklar hususunda mümkün mertebe birinci el kaynakları kullanmaya gayret gösterdik. Ele alınan konularda diğer alanlardaki kaynaklarla karşılaştırma yoluna gittik.

Çalışmamızın önemli bir kısmına Bursevî'nin kendi eserleri kaynak teşkil etmektedir. Özellikle akâid konularını ele aldığı *Kitabü'l-Hitâb, Tuhfe-i Hasekiye, Kitabü'n-Netice, Tuhfe-i Ataiyye, Şerhu'l-Kebâir, Şerhu'l-Şuabü'l-İman, Kitabü'l Fazl ve'n-Nevâl ayrıca Ferâhu'r-Ruh, Ruhu'l-Beyân* yer almaktadır.

Belli başlı diğer kaynaklar ise, Gazzâlî'nin, *İhya-u Ulumi'd-Din* isimli eseri, Ali Namlı'nın, *İsmâil Hakkı Bursevî, Hayatı Eserleri Tarîkat Anlayışı* adlı eseri, Sakıp Yıldız'ın, *Türk Müfessiri İsmâil Hakkı, Hayatı, Eserleri ve Tefsir İlmindeki Metodu,* orijinali Fransızca olan basılmamış doktora tezi, Mustafa Kara'nın, *Bursa'da Tarîkatlat ve Tekkeler* adlı eseri, Yakup Çiçek'in, *İsmâil Hakkı Bursevî İman Esaslarına Tasavvufî Bir Bakış(Şerh-u Şu'abi'l-Îman)* adlı eseri, Mehmet Ali Aynî, *Türk Azizleri I* adlı eseri, Seyyid Ali Hüseynî'nin'nin *İslâm Düşüncesinde Dört Temel Kavram (İman-Tevhîd-Nübüvvet-Velayet)*adlı eseri, Nureddîn Sâbûnî'nin, *Mâturidiyye Akâidi*adlı eseri, A. Saim Kılavuz'un *Ana Hatlarıyla İslâm Akâidi ve Kelâm'a Giriş* adlı eseri, Mevlüt Özler'in, *İslâm Düşüncesinde Tevhîd* adlı eseri, Hüdaverdi Adam'ın, *Necmü'd-Din Ömer Nesefî ve Akîdesi* adlı eseri, M. Ali Akidil ve Şeyda Öztürk'ün , *Üç Tuhfe Seyr- Sülûk* adlı eser, Ali Aydın'ın, *İslam İnançları ve Felsefesi* adlı eserini zikredebiliriz.

BÖLÜM 1: İSMÂİL HAKKI BURSEVÎ'NİN HAYATI ve CELVETÎLİK

1.1. Hayatı

İsmâil Hakkı Bursevî, 1063 Zi'l-kâde /1653 Eylül'de bugün Bulgaristan sınırları içerisinde bulunan Aydos Kasabasında dünyâya gelmiştir. Uzun süre Bursa'da ikamet ettiği için "Bursevî", Aydos'ta doğduğu için "Aydosî", bir müddet Üsküdar'da yaşadığı için "Üsküdarî", tarîkatine nisbetle "Celvetî", esma-i hüsna'dan Hak ismine nisbeten "Hakkî" mahlasıyla anılır. Şiirlerinde "Hakkî" mahlasını kullanmış, "Bursevî" nisbesiyle meşhur olmuştur.

İsmâil Hakkı'nın babası Mustafa Efendi, aslen İstanbul'lu olup 1062/1652' de Esir Han'nda çıkan yangın sonucu Aksarây'daki evi tamamen yandığı için Aydos'a yerleşmişlerdir. İstanbul'da yaşadığı sırada Üsküdar Doğancılar derganındaki zikirlere katılan Mustafa Efendi, Aydos'ta Celvetî şeyhi Osman Fazlı Efendi'nin meclisine katılmıştır. İsmâil Hakkı'nın yetişmesinde babasının etkisi olmuştur. Annesi, Kerime Hanım'dır.

İsmâil Hakkı üç yaşında iken babası onu Osman Fazlı İlâhî'nin (ö. 1102/1691) huzuruna götürürmüştür. Yedi yaşında annesini kaybeden İsmâil Hakkı, büyükannesinin yanına yerleşmiştir.

İsmâil Hakkı Aydos'ta Osman Fazlı Efendi'nin halifesi Ahmed Efendi'den bazı dersler aldıktan sonra on yaşına geldiğinde Osman Fazlı Efendi'nin ilk halifelerinden ve aynı zamanda Celvetiyye tarîkatinin Edirne temsilcisi Abdülbakî Efendi'den bir takım dersler almıştır. Yedi yıl Abdülbakî Efendi'nin yanında kalan İsmâil Hakkı, bu süre zarfında hıfzını tamamlamış, tasavvufî ve şer'i ilimleri tahsil etmiştir. Daha sonra İstanbul Atpazarı'nda bulunan Osman Fazlı Efendi'nin hankâhına gelmiştir. Osman Fazlı Efendi'nin yanında geçirdiği üç yıllık sürede ise hem tahsilini, hem de sülukünü tamamlamış 1085/1674'de icazet alıp Celvetiyye şeyhi olarak irşad faaliyetlerine başlamıştır.[1]

[1] İsmâil Hakkı, *Silsile*, İstanbul 1291., s.46.

İsmâil Hakkı'nın ilim ve feyzinden istifade ettiği hocaları arasında en fazla adı geçen Şeyh Ahmed Efendi, Şeyh Abdülbaki Efendi ve Osman Fazlı Efendi'dir. Ancak Osman Fazlı Efendi'nin İsmâil Hakkı üzerindeki etkisi yadsınamayacak kadar çoktur. O'nun hem hocası hem de şeyhidir. İsmâil Hakkı'nın Osman Fazlı Efendi'nin yanında kaldığı dönemdeki eğitimi daha çok tasavvufa dayalıdır. Bu dönemde Celvetî tarîkatının âdâb ve erkânını öğrenmeye başlamıştır. Şeyhinden bu ilimden başka kelâm ve ferâ'iz okumuştur. Osman Fazlı Efendi'nin fıkıh usûlüyle ilgili Sadru'ş-Şeria Ubeydullah bin Mes'ud el-Mahbubî'nin (ö.747/1346) *et-Tenkih* isimli eserini okumuştur.

İsmâil Hakkı şeyhi tarafından okutulmayan ilimleri tahsil etmek için İstanbul'un ileri gelen hocalarından da istifade etmiştir. Tecvid ilmini Kurra Mehmed Efendi'den (ö.1134/1722) okumuştur. Diğer bazı hocalardan da Farsça okumuştur. Hafîz'in (ö. 792/ 1390) *Divan'*ını, Sadî Şirazî'nin (ö. 691/1292) *Bostan ve Gülistan*'ını, Mevlânâ Camî'nin (ö. 898/ 1492) *Baharistan'*ını, Şeyhülislam İbn Kemal'in (ö. 940/ 1534) *Nigaristan*'ını, Mevlâna'nın (672/ 1273) *Mesnevî ve Fîhi Ma Fih*'ini, vaiz Hüseyin el-Kâşifî'nin tefsirini, Zâhir el-Faryabî'nin, Hakîm el-Enverî'nin, Kemâl el- Hucandî'nin, Mevlâna Câmî'nin Dîvanlarını bu dönemde okumuştur.

İsmâil Hakkı yine bu dönemde meşhur Hattat Hafız Osman'dan meşk dersleri almış, sülüs, nesih ve talik yazılarında başarılı olmuş ve bazı çocuklara nesih hattan ders vermiştir. Ayrıca meclislerde Aziz Mahmud Hüdayi'nin ilahilerini makamına uygun olarak okuduğunu, bazı eserlerinde makamları zikrettiğini, çeşitli ilahi ve güftelerin sonradan bestelendiğini göz önüne alırsak iyi bir musiki eğitimi almış olduğunu söyleyebiliriz.

İsmâil Hakkı zâhiri ilimlerle ilgili eğitimini tamamladıktan sonra bir gün şeyhi tarafından odasına çağrılır. Şeyhinin işaretiyle Zeyrek Camii'inde doksan gün süren bir halvete girmiştir. Halvetten sonra dervişlerin yemeklerini pişirmek, zâviyeyi süpürmek, kapları yıkamak ve sofrayı temizlemek gibi hizmetlerde bulunduktan sonra Osman Fazlı Efendi ona kendi yerine vaaz etmesini emretmiştir. Bu eğitim sürecinden sonra onu Üsküp'e halife olarak tayin edilmiştir.

Küçük yaşlardan beri kendisini ilme vermiş olan İsmâil Hakkı özellikle Edirne'deki tahsilinde zâhirî ilimler ağırlıktadır. İstanbul'da ise önce zâhirî ve batınî terbiyenin

birlikte gittiği son zamanlarda ise, manevî eğitimin ağırlık kazandığı anlaşılmaktadır. Onun istidâd ve kabiliyetini keşf eden Osman Fazlı Efendi ilmini ve mâneviyatını kemâle erdirmek için İstanbul'da üç yıl eğitimiyle meşgul olmuştur.[2]

1.1.1. Halifeliği

1086/ 1675'de Rumeli'de başlayıp 1096/1685'den itibaren Bursa'da devam eden ve ölümüne kadar süren irşad faaliyeti elli yıllık bir dönemi içine almaktadır. İsmâil Hakkı bu dönemde hem muallim, hem vaiz, hem mürşid ve hem de müellif olarak dört ayrı hizmeti birlikte yürütmüştür.

İrşad göreviyle ilk tayin olduğu yer Üsküp'tür. İsmâil Hakkı beraberindeki Ya'kup, Yahya ve Osman adlı üç sufiyle birlikte Üsküp'e varınca bazı camii ve zaviyelerde va'z ve nasihatlerde bulunur. İsmâil Hakkı Üsküp'te ilk olarak bir hana yerleşir daha sonra Meddah Camii'sinin bir hücresine yerleşmiştir. Burada bir sene kaldıktan sonra halkın isteği ile depo olarak kullanılan eski bir hankâh kendisine tahsis edilmiştir. Hankâhı tedris ve talime uygun bir okul haline dönüştürerek derslerine böylece başlamıştır. Bu zaviyede bir müddet kaldıktan sonra zengin bir hanımın inşa ettirdiği ve pek çok mal vakfettiği yeni bir zaviyeye taşınmıştır. 1087/ 1676 yılında yirmidört yaşında iken Şeyh Mustafa Uşşakî'nin (ö. 1090/1679) kızı Ayşe Hanım'la evlenmiştir.

İsmâil Hakkı, Üsküp'te yanlış davranışlarını gördüğü bazı ileri gelenleri vaazlarında sert bir üslupla uyarmıştır. Onlarla aralarında husumet gittikçe ilerlemiş, O'nu Osman Fazlı Efendi'ye şikâyet etmişler, hatta ölümle tehdide kadar ileri gitmişlerdir. İsmâil Hakkı ile bu insânlar arasındaki çekişme altı yıl kadar sürmüştür. İsmâil Hakkı'nın kavgasının temeli onların kitap ve sünnete muhalefetleri, onların kavgasının temeli ise, alıştıkları sapıklıklara İsmâil Hakkı'nın muhalefetiydi.

Üsküp'te zaman zaman alevlenen bu huzursuzluğun bitmeyeceğini anlayan İsmâil Hakkı şeyhinin işareti ile Üsküp'ten ayrılarak Köprülü'ye yerleşmiştir. (1092/1681) İsmâil Hakkı Köprülü'de bulunduğu sırada Taşköprülüzâde Ahmed b. Mustafa Ebi'l-Hayr'ın (ö. 963- 1556) *Âdâbü'l-Bahs* veyâ *İlmü'l-Münazara* adlı münazara ve mübâhese âdâbına dâ'ir risalesini şerh etmiştir. 1103/1692 tarihinde yazdığı *Tamamü'l-Feyz fî Babi'r-ricâl* adlı eserinde kendisi tarafından hazırlanan bu şerhin o

[2] Namlı, Ali, *İsmâil Hakkı Bursevî, Hayatı Eserleri Tarîkat Anlayışı*, İstanbul 2001, s.40

zaman İstanbul, Bursa ve diğer yerlerde istifade edilen muteber bir eser durumunda olduğunu belirtmiştir. Hakkı, burada ondört ay kaldıktan sonra yakında bulunan Usturumca halkının ısrarlarına karşılık şeyhinden izin alarak Usturumca'ya yerleşmiştir. (1093/1682) Burada da tebliğ ve ders vermekle meşgul olmuştur. Yine buradayken Köprülü'de yarıya yakınını hazırladığı Lütfullah en-Nesefî'nin *el- Fıkhü'l-Keydânî* adlı eserinin şerhini tamamlamıştır. Usturumca'daki ikametinin otuzuncu ayında şeyhinin daveti üzerine Edirne'ye gitmiştir.(1096/1685) Şeyhi o sırada IV. Mehmed'in talebi ile sarâyda vaaz ve nasihatlerde bulunmak üzere Edirne'deydi. Üç ay kadar Edirne'de kalan İsmâil Hakkı bu süre zarfında şeyhi ile birlikte tedrisatta bulunmuş, İbn Arabî'nin Füsus'unu mütalaa etmişlerdir. Bu esnada Celvetiyye'nin Bursa'daki halifesi Sun'ullah Efendi'nin vefatı üzerine onun yerine halife olarak tayin edilmiştir (1096/ 1685).

İsmâil Hakkı Osman Fazlı'dan vekâlet alarak geldiği Bursa Ulu Camii'de ve Kaygan Camii'nde halkı aydınlatan vaazlar vermiş, tasavvufî sohbetlerle irşad hizmetini sürdürmüş ve kalan boş zamanını da kaleme aldığı eserlerin te'lifine ayırmıştır. Bu esnada kendisine Kur'anı başından başlayarak vaaz etmesi işaret olunmuş, bunun üzerine Şaban 1096'da (Temmuz 1685) Kur'an-ı Kerim'i başından itibaren tefsir etmeye başlamıştır. Bir taraftan vaazda naklettiği ayetlere tasavvufî yorumları ekleyerek ve uygun yerlerde farsça şiirleri ekleyerek te'lif etmeye başladığı eserine *Ruhu'l-Beyan fi Tefsir'il-Kur'an* ismini vermiştir.

1.1.2. Şeyhliği

İsmâil Hakkı, Bursa'ya halife tayin edildikten sonra 1097/1686-1101/1690 yılları arasında beş kez İstanbul'a şeyhi Osman Fazlı İlâhî'yi ziyarete gitmiştir. Ziyaretleri esnasında şeyhinin umumî ve hususî sohbetlerinde bulunmuştur. Bu dönem Osmanlı siyaset hayatının karışık olduğu ve sürgünlerin sıkça yaşandığı bir dönemdir. Osman Fazlı İlâhî'de Kıbrıs'a sürgün edilmiştir. İsmâil Hakkı, şeyhini son ziyaretini burada gerçekleştirmiştir. Vefatının yaklaştığını anlayan Osman Fazlı, bu ziyaret esnasında onu yerine şeyh olarak tayin etmiştir. Böylece Celvetiyye tarîkatının 32. sırası İsmâil Hakkı'ya verilmiştir. Bu ziyaretten kısa bir süre sonra 9 Zilhicce 1102/5 Ekim 1691'de Osman Fazli İlâhî 61 yaşında vefat etmiştir.

Bursevî, Bursa'ya dönüşüyle birlikte Osmanlı sınırları içerisinde Celvetî tarîkatinin otoriyesi durumuna gelmiştir. Bu sebeple devlet erkânı ile temasları artmıştır. Bursevî Sadrazam Elmas Paşa tarafından askere vaaz-ü nasihat etmek üzere sefere davet edilmiştir. Bunun üzerine 1108/1696'da Osmanlı ordusunun manevi gücünü takviye etme göreviyle II. Avusturya seferine, 1110/1698'de yine aynı görevle III. Avusturya seferine katılmıştır. İsmâil Hakkı'nın katıldığı Nemçe ve Erdel seferlerinde Hacı İsmâil Piyâde (Lefkevîzâde) yol arkadaşı olmuştur. Daha sonraları bu zat İsmâil Hakkı'dan ilmihal meseleri ile ilgili bazı sorular sormuş, bunun üzerine İsmâil Hakkı kaleme aldığı eseri O'na ithâf ederek *Tuhfe-i İsmâiliyye* adını vermiştir. Seferler sırasında birçok yerinden yara alan Bursevî ordudan ayrılarak Bursa'ya gelmiş ve Karlofça Antlaşmasından sonra 1111/1700 senesinde hacca gitmek için Bursa'dan ayrılmıştır. Yedi ay kadar bu topraklarda kalan Bursevî hacc dönüşünde Mekke ile Medine arasında Ulâ mevkiinde kafilelerin uğradığı soygunda canını kıl payı kurtarmış, kıymetli kitapları ve malları bu saldırı sırasında yağmalanmıştır. İsmâil Hakkı, öncesi ve sonrasıyla bu ilk haccını eda ettiği yıllarda 1110/1112-1699/1700) tevhîd-i ef'âl, tevhîd-sıfat ve tevhîd-i zat karşısında üç türlü ibtidâ ile mübtela olduğunu belirtir. Biri, mallarını yağmalanması ki, bunların arasında nadir kitapları da gitmiştir. Diğeri, oniki gün içinde oğulları İshak ve Ubeydullah'ın vefatlarıdır. Sonuncusu ise yukarıda anlatılan Ulâ yakınlarında meydana gelen yağma esnasında İsmâil Hakkı'nın ilhamla kafileden ayrıldıktan sonra çölde bîtâp düşüp artık hayatından ümit kesmesidir.[3]

1112/1701 senesinden itibaren 10 yıl boyunca Bursa'dan ayrılmayan Hakkı, bu süre zarfında *Ruhu'l-Beyan*'ın tamamlanmasıyla meşgul olmuştur. 1117/ 1706 tarihinde bu meşhur tefsirini bitirmiş, bu esnada dokuz eser daha telif etmiştir.

Bursa'ya iyice yerleşen ve halk tarafından büyük hürmet gören Hakkı, çevresindekinin ısrarı ile 1122/1710 yılında tekrâr hacca gitmeye karar vermiştir. Bu kez İstanbul'dan hareketle deniz yolunu kullanmış ve İskenderiye'ye ulaşmıştır. Burada Kadirî Hankâhına yerleşir. Mısır ulemasının isteği üzerine bazı şahıslara icazetnameler vermiş, bazıları için risaleler tertip etmiştir. Meraklılarına celvetiye adabı üzerine açıklamalarda bulunmuş ve zikir meclisleri düzenlemiştir.[4] Burada iki ay kadar kalan

[3] Namlı, *a.g.e.*, s. 79
[4] Yıldız, Sakıp, *Türk Müfessiri İsmâil Hakkı, Hayatı, Eserleri ve Tefsir İlmindeki Metodu*, orijinali Fransızca olan basılmamış doktora tezi, Erzurum 1976, s.116.

Bursevî 11 Recep 1122/ 5 Eylül 1710'da yanında Cidde valisi ile Mekke'ye hareket etmiştir. Umre ziyaretini tamamlamış ve hac mevsimini de burada geçirdikten sonra 1122/ 1710 senesinin sonlarında Bursa'ya geri dönmüştür.

İsmâil Hakkı, Tekirdağ'a gitmek üzere 8 Cemâzilâhir 1126(Haziran 1714) Perşembe günü Bursa'dan ayrılmış ve 12 Cemâzilâhir 1126 Pazartesi günü oraya ulaşmıştır. Burada üç yıl kadar neşr-i tarîkatla meşgul olmuştur. Bazı kaynaklarda manevi işaret ve görevle çıkarılan bir sefer olarak nitelendirlen bu üç yıl[5] diğer bazı kaynaklarda İsmâil Hakkı'nın Üsküdar Ahmediye Camii Cuma vaizliği görevinde iken sık sık vahdet-i vücuddan bahsetmesi sebebiyle nefyedilmesi olarak kayd edilmiştir.[6]

İsmâil Hakkı, Tekirdağ'da kendisi için kütüphane, hamam odası gibi ev müştemilatı inşa ettirmiş ve bunlara tarih düşmüştür. (1127/1715)

Tekirdağ'dan tekrâr Bursa'ya dönen İsmâil Hakkı, 1129/1717 de şeyhi Osman Fazlı'nın kızı Ayşe Hanım'la ikinci evliliğini gerçekleştirmiştir. Bursa'ya dönüşünde gördüğü bir rüya üzerine ruhen kendisine bağlı olduğu, eserlerini ve görüşlerini benimseyip hürmet ettiği Muhittîn İbn Arabî'nin kabrini ziyaret etmek için Şam'a gitmeye karar vermiştir. Eşi ve çocuklarıyla birlikte 25 Recep 1129/7 Temmuz 1717'de bir pazartesi günü Bursa'dan ayrılıp 15 Ramazan/24 Ağustos'ta Şam'a ulaşırlar.[7] İsmâil Hakkı Şam'da kaldığı üç sene içerisinde sahip olduğu kültürü yaymış ve ilmi faaliyetlerde bulunmuştur. Kitap ve risaleler yazmıştır. Şam'da yazdığı eserler arasında şunlar zikredilebilir: *Şerhu Nuhbeti'l-Fîker, Kitâbü'l-Mir'ât lî Hakâ'ıkı Bâ'dı'l-Ehâdis ve'l-Âyât, Tuhfe-i Recebiyye, Hakâ'iku'l-Hurûf, Mecmuatü'l ve'l-Vâridât, Kitâbü'n-Necât.*[8]

İsmâil Hakkı, Şam'a gidip orada üç sene ikâmet ettikten sonra Rûm'a dönmesinin bazı hikmet ve maslahatları olduğunu söyler. Bunların en aşağısı mücâhedât, en yüksekleri ise müşâhedât, temkinât, kaza ve kader sırrına ve Allah'ın has kullarından pek azının nâil olduğu vahdet sırrına vusûldür.[9]

---

[5] Sakıp Yıldız, *a.g.m.,* s.118.
[6] Mustafa Kara, *Bursa'da Tarîkatlat ve Tekkeler*, Bursa, 1993, s.147.
[7] Rafiye Duru, *İsmâil Hakkı Bursevî'nin Şerh-i Pendi Attar'ı*, Ege Üniv. SBE.Y Lisans Tezi, İzmir 1998., s.6.
[8] Ali Namlı,. *a.g e*., s.95.

İsmâil Hakkı, İbn Arabî'nin kabrini son defa ziyaret ettikten sonra 5 Recep 1132/Mayıs 1720 Pazartesi günü Şam'dan Rum'a hareket etmiştir. Yolda kızı Ümmühabîbe ve oğlunun kızı Nefise vebâdan hastalanıp vefat etmiştir. 6 Şaban 1132/Haziran 1720'de Konya'ya ulaşan İsmâil Hakkı, önce Sadrettin Konevî'nin, sonra da Mevlânâ'nın kabrini ziyaret etmiştir. Nihayet 1132 yılı Şaban aynınn sonlarında Üsküdar'a ulaşmıştır. İsmâil Hakkı'nın İstanbul' gelişi devlet erkânı tarafından büyük ilgiyle karşılanmıştır. Devrin Vezir-i Âzamı Damat İbrahim Paşa 27 Eylül 1720'de 800 kuruşa aldığı Mücdecibaşı Hacı Ahmed'in evini İsmâil Hakkı'ya vermiştir. İsmâil Hakkı'nın irtibatta olduğu devlet ricâli arasında Damat İbrahim Paşa'dan başka, Nişancı Kaymak Paşa, III. Ahmed zamanında serhasakiyân olan Tubâzâde Mehmed Ağa, hasbahçeler müfettişi Hüseyin Efendi sayılabilir. Tubâzâde Mehmed Ağa'ya Tuhfe-i Hasekiyye, Hüseyin Efendi'ye Risâle-i Hüsniyye ve Tuhfe-i Bahriyye isimli eserlerini ithaf etmiştir.[10] Ancak İsmâil Hakkı'nın devlet ricâli üzerindeki etkisi hiçbir zaman Şeyhi Osman Fazlı Efendi'nin ve Aziz Mahmud Hüdâyi'nin devlet ricâli üzerindeki nüfusu kadar olmamıştır. 1135/1723 de kaleme aldığı *Kitâbü Hayâti'l-Bâl* isimli eserinde devlet ricâlinden ve ileri gelen kimselerden uzak durmak gerektiğini belirtmiştir.

Üsküdar'da bulunduğu sırada Celvetiyye'nin kurucusu Aziz Mahmud Hüdâyi'nin mâneviyyatından istifade etmeye çalışmış, sık sık kabrini ziyarete gitmiştir. İsmâil Hakkı burada hayatının en verimli dönemlerinden birini geçirmiş ve birçok eser kaleme almıştır. Bu eserlerden bazıları şunlardır; *Tuhfe-i İsmâiliyye, Risâletü'l-Hazarât, Tuhfe-i Halîliyye, Tuhfe-i Atâiyye, Kitâbü'l-Kebîr, Kitâbü'z-Zikrî ve'ş-Şeref, Kitabü's-Sülûk(Tuhfe-i Vesîmiyye) Şerh-i Ebyât-ı Fusûs, Rîsale-i Hüseyyine, Tuhfe-i Bahriyye, Kitâbü'l-Huvvetü'l-Bâliğa, Şerhu Şuabü'l-İman, Tuhfe-i Hasekiyye, Kitâbü'l-Hakkı's-Sarîh ve'l Keşfi's-Sahih, Vesîletü'l-Meram, Kitâb-ü Nakdi'l-Hâl, Kenz-i Mahfî, Risâle-i Bahâiyye, Tuhfe-i Ömeriyye, Şerh-i Kelime-i Tevhîd, Müteferrikât-ı Şeyh Hakkî, Kitâbü Müzîli'l-Ahzân.*

Emînzâde Hacı Ahmed Ağa (ö.1143/1730-31) Üsküdar'da bina ettiği Ahmediyye Camii'nde Cuma günleri kendisinden vaaz etmesini istemiş, O da bu talebi geri çevirmeyerek 13 Şaban 1134/Haziran 1722'den itibaren vaazlara başlamıştır.

[10] Namlı, *a.g.e.*, s.105.

Vaazların birinde vahdet-i vücud meselesinden bahsettiği ve "La ilâhe İllâ Ene" dediği iddia edilerek kendisine iftira edilmiştir. Hakkında tatbikat başlatılmıştır. Bazı kaynaklar da bu olaylar üzerine Tekirdağ'a sürgüne gönderildiği belirtilse de, Sakıp Yıldız yapılan tatbikatta suçsuz bulunan Hakkı'nın, dedikoduların yatışması için Tekirdağ'a gönderildiğine işaret eder.[11]

İsmâil Hakkı'nın Şeyhülislam Abdullah Efendi tarafından Damad İbrahim Paşa'ya şikâyet edilmesi 1135 senesi Rebiülevvel ayı başlarında olmuştur. İsmâil Hakkı Rebiülevvel sonlarında Bursa'ya gitmek üzere Üsküdar'dan ayrılmıştır. Bu kadar kısa zamanda şikâyetin neticelenmesi Tekirdağ'a sürgün edilip orada ikâmeti, hatta bazılarının iddiâsına göre tekrâr Üsküdar'a dönmesi pek imkan dahilinde olmadığı gibi kendisinin bu hususla ilgili ifadeleri incelendiğinde Üsküdar'dayken yapılan şikayetin reddedildiği, Tekirdağ'a sürgün edilmediği ve Üsküdar'dan Bursa'ya kendi iradesiyle gittiği görülür.[12]

1.1.3. Vefatı

İsmâil Hakkı tekrâr Bursa'ya döndüğünde 73 yaşındadır. Dünyevi bağlarından tamamen kurtulmak amacıyla kitaplarını kütüphaneye bağışlar ve "Camiu'l-Muhammedî" adında bir cami yaptırmıştır. Bu dönemde eser kaleme almaya devam etmiştir. *Şerh-i Pendi Attar, Kitabü'n-Netice, Şerh-i Hadîs-i Erbâ'in, Şerh-u Usûlü Aşere, Silsile-i Celvetiyye* bu son dönemde kaleme almış olduğu eserlerdendir. *Risâle-i Nefesi'r-Rahmân* O'nun son eseridir.[13]

İsmâil Hakkı, vefatından önce kaleme aldığı manzumenin sonundaki,

"Kebş-i ruhum Hakk'a kurban eyledim"

Mısrası ile vefat tarihini önceden imâ ettiğini Şair Bâkī Efendi'ye rüyasında bildirmiş, hesap edildiğinde vefat tarihine tamamen tevâfuk etmiştir. *Kitâbü Nakdi'l-Hâl* isimli eserinde yer alan şiirinin sonunda İsmâil Hakkı'nın vefat tarihine işaret ettiği Mehmed Şemseddin tarafından fark edilerek kerâmetlerinden sayılmış ve şiirin tamamı mezarının başına asılmıştır. Şiirin son beyiti şu şekildedir:

---

[11] Duru, *a.g.t., s.7.*
[12] Namlı*, a.g.e.*, s.108.
[13] Duru, *a.g.t.,* s.8.

"Âteş-i tevhîdî her kim yaktı kânûn-i dile

Hakkıyâ, envâr-ı Hakk ile pür oldu merkadî"[14]

İsmâil Hakkı, 9 Zilkâde 1137/20 Temmuz 1725 Perşembe günü akşama doğru vefat etmiştir. Bursa'da Tuzpazarında inşa ettirdiği ve "Cami-i Muhammedî" adını verdiği camiinin kıble tarafına defn edilmiştir.

1.2. İlmi Hayatı

1.2.1. Hocaları

İsmâil Hakkı Bursevî'nin tahsili arasında ders aldığı hocalarını şöyle sıralayabiliriz.

1) Atpazarî Osman Fazlî İlâhî

2) Şeyh Ahmed Efendi

3) Şeyh Abdülbakî Efendi

4) Şeyh Muhammed b. El-Kurra

5) Hafız Osman

Manevî şahsiyetinin tekâmülünde eserlerinden ve rûhâniyetinden istifade ettiği mürşidler de vardır. Özellikle Muhyiddin İbn Arabî (ö.638/1240) ve Sadreddin Konevî'den (ö. 673/1274) çok etkilenmiş ve istifade etmiştir. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'yi (ö. 672/1273) ve Celvetiyye tarîkatinin büyüklerinden Mehmed Muhyiddin Üftade (ö. 988/1580) ve Aziz Mahmud Hüdayî'yi (ö. 1038/1623) burada zikretmemiz gerekir.[15]

Osman Fazlı İlahî, İsmâil Hakkı Bursevî'nin ilmî ve manevî hayatının şekillenmesinde en önemli yere sahip olduğu için hayatınından kısaca bahsetmeye gerek gördük.

Osman Fazlı İlahî

İsmâil Hakkı Bursevî'nin yetişmesinde en büyük şahsiyet olan Osman Fazlı İlahî, 1041/1632'de Bulgaristan sınırları içindeki Şumnu'da doğmuştur. İlköğrenimini,

[14] Namlı, *a.g.e.*, s.112.
[15] Şeyda Öztürk, *İsmâil Hakkı Bursevî'nin İki Tuhfesi, Tuhfe-i Vesimiyye ve Tuhfe-i Ataiyye (Metin-Tahlil-Tahkik)*, Y.Lisans Tezi, İstanbul 1999, s.6.

babası Seyyid Fethullah Efendi'den almıştır. Babasının vefatından sonra Aziz Mahmud Hüdayi'nin Edirne'deki halifesi olan Saçlı İbrahim Efendi'ye intisâp ederek Celvetiyye'ye kadem-zen olmuştur. Üstün kabiliyeti ve başarısı üzerine İbrahim Efendi tarafından İstanbul'a gönderilmiştir.

Osman Fazlı burada önce Hüdayî'nin kızının oğlu Şeyh Mesud'a intisap etmişse de bu zatın meczubiyeti sebebiyle yine Celvetiyye meşâyihından Zeyrek Dergâhı Şeyhi Zakirzâde Abdullah Efendi'ye (ö. 1068/1658) intisap etmiştir. Burada şer'i ve tasavvufî ilimleri tahsil edip sülûkunu tamamladıktan sonra şeyhi tarafından 1065/ 1655 senesinde Aydos'a halife olarak gönderilir. Birkaç sene burada kalmış ve İsmâil Hakkı'yı daha üç yaşındayken burada tanımıştır.[16] Zakirzâde'nin vefatına kadar burada kalan Osman Fazlı daha sonra Filibe'ye geçerek burada onbeş yıl kalmıştır.

Osman Fazlı 1083/1672'de İstanbul'a gelmiş ve Atpazarı semtindeki Kulkapı Camii'sinde vazifesine devam eder. Atpazarî diye anılması bu sebeptendir. Batınî ilimlerle birlikte zâhirî ilimlerin tedrisine önem veren Osman Fazlı, dergâhında dışardan gelenlerle birlikte sayısı ikiyüzü bulan talebelerine dersler vermiştir. İsmâil Hakkı'nın da İstanbul'a gelmesi bu döneme rastlamıştır.

Osman Fazlı'nın Köprülü Fazıl Ahmed Paşa ile olan musâhabeti IV. Mehmed zamanında sarâya nüfuzunu ve ünsiyetini sağlamıştır. Sultanın daveti üzerine sarâya gitmiştir. Orada vaaz ve nasihatlar vermiştir. Sarâyla ilişkisi II. Süleyman zamanında da devam etmiştir. Ancak sarâydaki iktidar mücadelesi sebebiyle 1101/1690 yılında Kıbrıs'ta Magosa kalesine sürgüne gönderilmiş ve burada 1001/1690 senesinde Hakkı'ın rahmetine kavuşmuştur.[17]

Osman Fazlî'nin Eserlerinden Bazıları:

Lâyihatü'l –Berkıyyât[18]*, Muhtasar ve Mutavvel Haşiyesi*[19]*, Misbahü'l-Kalp*[20]*, Mir'atü Esrâri'l-İrfân*[21]*, Hidâyetü'l-Mütebahhirîn*[22]*, Tecelliyatü'l-Berkiyye*[23]

[16] Yakup Çiçek, *İsmâil Hakkı Bursevî İman Esaslarına Tasavvufî Bir Bakış(Şerhu Şu'abi'l-Îmân),* İstanbul 2000, s.26.
[17] Çiçek, *a.g.e.*, s.27.
[18] Süleymaniye Ktp. Reisü'l-Küttab Bölümü., nu.511.
[19] Süleymaniye Ktp. Lâleli Bölümü., nu. 2811.
[20] Süleymaniye Ktp. Reisü'l-Küttab Bölümü., nu.511/2.
[21] Süleymaniye Ktp. Ragıp Paşa Bölümü, nu.120.

1.2.2. Halifeleri

1- Muhammed Bahâüddin b. İsmâil Hakkı: İsmâil Hakkı'nın oğludur. Babasının vefatından sonra bir sene kadar halifelik yapar ve 1138/1726'da vefat etmiştir.

2- Hikmetî Mehmed b. Ahmed: Aslen Tekirdağlıdır. İsmâil Hakkı Tekirdağ'da bulunduğu sırada (1126/1714) yetim ve kimsesiz olduğu için manevi terbiyesi altına alıp, evlat edinmiştir. 1165/1752'de vefat etmiştir.

3- Şeyh Yahya Efendi: Mekke-i Mükerreme'de Celvetî tarîkatı'nın intişârına görevle otuzyedi sene hizmet etmiş ve İsmâil Hakkı'nın vefatı üzerine İstanbul'a gelip yerleşmiştir. (v.?)

4- Zâtî Süleyman Efendi: Aslen Gelibolu'lu olmakla beraber Keşan'da ikâmetinden dolayı Keşânî olarak anılmaktadır. 1125/1713'den 1137/1724'e kadar Gelibolu'da hilafette neşr-i tarîkata görevli olmuştur. 1151/1738'de vefat etmiştir.

5- Vahdetî Osman Efendî: Şer'i ilimlerde mertebesi yüksek ve aynı zamanda şairdir. Fıkıh konusunda Mühtedel Enhur ilâ Mülteka'l-Ebhur adlı eseri matbudur. 1125/1713'de Edirne'de vefat etmiştir. Uzunkaldırım'daki Ayşe Kadın Hanı'na bitişik kabristana defn edilmiştir.

6- Radovişli Şeyh Ali Efendi: Bu zatın terceme-i hali ile ilgili bilgiye kaynaklarda rastlanmamıştır.

7- Şeyh Sünneti Efendi: Bu zat hakkında da bilgi mevcut değildir.

8- Şeyh Ahmed Pertev Efendi: İsmâil Hakkı'nın hem halifesi hem de manevi evladıdır. Hüdâî Dergâhı postnişini Abdurrahman Efendizâde Mehmed Ruşen Efendi'nin şeyhidir. 1768 tarihinde vefat etmiş olup, Hüdâî Dergâhı civarında medfundur.

9- İshak Efendi: Bursa'da doğmuştur. 1737'de vefat etmiş olup kabri Emir Sultan Asitanesinin batı kapısı yanındadır.

10- İçelli Abdülaziz Efendi: Bu zat hakkında bilgi bulunmamaktadır.

---

[22] Süleymaniye Ktp. Esad Efendi Bölümü, nu. 3491.
[23] Süleymaniye Ktp., Reisü'l-Küttab Bölümü.,nu. 511/3.

11- Şeyh Ahaveyn Efendi: 1176/1762'de Bursa'da vefat etmiş ve İsmâil Hakkı Haziresine defn edilmiştir.

12- Derûnizâde Mehmed Hulusi Efendi: Ustrumcalıdır. Hilafet göreviyle doğduğu yerde kalmış ve burada 1167/1754'de vefat etmiştir. Kaside-i Emâliyye ve Kaside-i Nuniyye üzerine yazdığı şerhlerden başka mürettep Divançe'si vardır.

13- Abdurrahman Efendi: Mudanyalıdır. Ayasofya Camiinin yakınlarındaki İsmâil Ağa'nın yaptırdığı dergâha şeyh olarak atanmış ve Hatice Valide Sultan Camiinin Pazar vaizliğine atanmıştır. 1751'de Üsküdar'da sıra Selviler'de Halil Kamîlî Paşa'nın sebiline defnedilmiştir.

14- Abdullah Hasköyî: bu zat hakkında yeteri kadar bilgi bulunmamaktadır.

15- Yunus Efendi: İsmail Hakkı'nın 1710 yılında ikinci haccına gederken Kâhire'den gönderdiği mektup vasıtasıyla bilinen Yunus Efendi hakkında elimizde fazla bilgi mevcut değildir.

16- Mehmet Zikri Efendi: hakkında elimizde yeteri kadar bilgi bulunmamaktadır.

1.2.3. Eserleri

İsmâil Hakkı, muhtelif zamanlarda eserlerinin sayısı ile ilgili bilgiler vermiştir. Kayıp eserleri de dikkate alarak İsmâil Hakkı'nın 120-130 kadar eseri olduğu söylenebîlir. Eserlerini esas olarak Türkçe ve Arapça olarak kaleme alan İsmâil Hakkı zaman zaman Farsça da eser telif etmiştir. Eserlerinde yaşadığı döneme göre oldukça sâde bir dil kullandığı görülmektedir. İsmâil Hakkı'ya ait olan eserleri tefsir, hadîs, tasavvuf, fıkıh, kelam, edebiyat, vâridât, mektubât ve makalât gibi başlıklar altında toplayabiliriz. Ancak bütün bu eserlerin tasavvuf ekseni etrafında kaleme alınmış olması ve genellikle konuların (kelam ile tasavvufun, tefsir ile hadîsin, vâridât ile hatırâtın, makalât ile mektubâtın ve edebiyat ile tasavvufun) birbirleri ile iç içeliği sebebiyle tam bir tasnifin yapılabilmesi mümkün değildir.[24]

1-*Ruhu'l-Beyan:* En büyük ve en önemli eseridir. Üç mücelled olarak tertip edilmiş ve her mücellede farklı bir hutbe ile başlanmıştır. Her mücelled Kur'an'dan yaklaşık on cüzün tefsirini ihtiva eder. Kur'an'daki tertibe göre ele alınan ayetler önce

[24] Kara, *a.g.e.*, s. 156.

nüzul sebepleri ve Arap dilinin gramer özellikleri dikkate alınarak tefsir edilmiş daha sonra da İsmâil Hakkı'nın tasavvufî mülahazaları ile birlikte Üftâde, Hüdâyî ve Osman Fazlı gibi Celvetî meşâyıhının görüşlerine yer vermiştir. Zaman zaman Muhyiddîn-i Arabî, Sadreddin Konevî ve diğer bazı mutasavvıflardan iktibasların da yer aldığı eserde yeri geldikçe hissiyâta tercüman olmak maksadıyla Arapça, Farsça ve Türkçe manzumelere yer verilmiştir. 1255'de İstanbul'da basılmıştır.[25] Tefsirin müellif nüshası BEYBEK'ndedir.(Genel.nr. 12-27)

2- *Tamâm'ül-Feyz*: Tasavvuf eserleri içinde muhtevası en geniş olandır. Tasavvuf ve tarîkatın menşei, gayesi, insânın fıtratı itibariyle lüzumu, biatın mahiyeti konularındaki en kapsamlı görüşleri bu eserindedir. Celvetî tarîkatının özellikleri, âdâp ve erkânı, şeyhin ve müridin aranan vasıfları ve tasavvufla ilgili meseleler tafsîlatlı bir şekilde ele alınmıştır. Şeyhi Osman Fazlı ile kendi hayatı hakkında önemli bilgileri bu eserde ilk elden almak mümkündür. 15 Recep 1103 Perşembe günü tamamlanan eserin müellif hattıyla olan nüshası Topkapı Sarâyı Ktp.'ndedir. (Revan Köşkü, nr.497, 244vr.)

3- *Kitabü'n-Netice*: İsmâil Hakkı'nın son yazdığı eserlerdendir. Safer-Şevval 1136 tarihleri arasındaki vâridâtı ve şerhlerine dâ'ir Türkçe bir eserdir. Eserde ilim-irfan, tasavvufî hayatın seyri ve mertebeleri, hal ve makamların isimleri, mahiyetleri hakkında geniş bilgi bulunmaktadır. Müellif hattıyla olan nüshası BEYBEK'ndedir. (Genel nr.64, 506vr.)

4- *Silsilenâme-i Celvetî:* En son kaleme aldığı eserlerindendir. Celveti tarîkati silsilesinde bulunan meşâyihin biyografilerine dâ'ir Türkçe bir eserdir. Diğer tarîkatlerle celvetiyenin mukayesesi yapılmış, celvetî tarîkatının adap ve erkânından uzun uzun söz edilerek Celvetiyye silsilesine ait sırayı teşkil eden bir liste verilmiştir. 1291'de İstanbul'da basılmıştır.[26]

5- *Şerhu'l-Mesnevî*: Mevlâna'nın meşhur olan Mesnevi'sinin birçok hikâye ile zenginleştirilmiş şerhidir. İki cilt halinde yazılmış eser Mesnevi'nin meşhur on sekiz beytinin şerhidir. 1285'de İstanbul'da basılmıştır.

[25] Kara, *a.g.e.,* s. 156.
[26] Kara, *a.g.e.,* s. 157.

6- *Kitabu'l-Hitâb*: Eserde itikâd, ibadet, tasavvuf, mezhepler ile ilgili konular yanında İbn Arabî, Sadreddin Konevî, Osman Fazlı Atpazarî ile celvetî silsilesinden bazı kimselerin hal tercümeleri mevcuttur. 1130'da tamamlanan eserin müellif nüshası BEYBEK'ndedir. (Genel, nr.65, 139 vr., nr.66, vr.1-70) İstanbul'da 1256 ve 1292'de basılmıştır.[27]

7- *Şerhu'l-Muhammediyye(Ferahu'r-Ruh):* Yazıcıoğlu Mehmed Efendi'nin Muhammediyye'sinin Türkçe şerhidir. Eserde yaratılış, Hz. Peygamberin hayatı, savaşları, mucizeleri, yakınları, kıyâmet alametleri ve âhiret hayatı ile ilgili konular ele alınmıştır. Eser Âmil Çelebi tarafından neşredilmiştir.

8- *Kitabu'l-Necât*: Eserde itikâd, ibadet ve tasavvuf konuları ele alınmıştır. 1130'da Şam seyahatı esnasında kaleme alınan eserin müellif nüshası BEYBEK'ndedir.(Genenl, nr. 139 vr., nr.66 vr., vr.1-70) İstanbul'da 1256 ve 1292'de basılmıştır.[28]

9- *Divân-ı İsmâil Hakkı veya Fûtûhât-ı Burûseviyye:* 1098'de kaleme alınan eserde gazeller çoğunluktadır. Edebî bir eser olan Divân'da rubâiler, müfredler ve müteferrik manzumeler yer alır. Müellif hattıyla olan nüshası Beyâzıt Devlet Ktp.'ndedir. (Genel, nr. 3504, vr. 10b-88b) Bulak (1257) ve İstanbul (1288)'de basılmıştır.

10- *Kitâb-ı Kebîr*: Eserde Vâridât ve şerhler, muhtelif tasavvufî konular ve İbn Arabî Divan'ından seçilen beyitler ve şerhleri yer alır. Türkçe ve Arapça olarak kaleme alınan eserin Tekirdağlı Mustafa İsmetî tarafından istinsah edilen nüshası BEYBEK'ndedir.

İsmâil Hakkı Bursevî'nin Tefsire Ait Eserleri:

1- Ruhu'l-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an (1096-1117/1685-176) Arapça[29]

2- Ta'likatün alâ Evâili Tefsiri'l-Beydavî (1127/1715) Arapça[30]

3- Tefsiru Amene'r-Resulü (1125/1713) Türkçe[31]

---

[27] Namlı, *a.g.e*., s. 190.
[28] Namlı, *a.g.e*., s.190.
[29] Bursa Ktp., Genel, 12/27. (müellif nüshası)
[30] Bursa Ktp., Genel, 31. (müellif nüshası)

4- Tefsiru Amene'r-Resulü (1122/1710) Arapça[32]

5- Şerhun alâ Tefsir-i Cüz'i'l-Âhir li'l- Kadi'l-Beydavî (1137/1725) Arapça.[33]

6- Tefsir-i Sûret-i Fatiha (1126/1714) Türkçe.[34]

7- Tefsir-i Sûret-i Fatiha (1122/1710) Arapça.[35]

8- Tefsir-i Sure-i Yasin (1128/1716) Türkçe.[36]

9- Tefsiru Sûreti'l-Asr (1122/1710) Arapça.[37]

10- Tefsiru Sûret'il Yusuf, (1133/1721) Arapça.[38]

11- Tefsiru Sûret'iz-Zilzal, (1122/1710) Arapça.[39]

12- Tefsiru Ayeti "Ya Eyyuhe'n-Nâsû'büdû Rabbeküm" (112271710), Arapça.[40]

13- Tefsiri Ayeti "Vemâ Besse fî himâ Min Dâbbe" (1122/1710) Arapça.[41]

14- Tefsiru Sûreti'l-İhlas, (1125/1713) Arapça.[42]

15- Levaih Tete'allüke bi Bâdi'i'l-Ayât ve'l-Ehadîs, (109871687), Arapça.[43]

16- Mecmu'atu Ayati'l-Müntehabe, Arapça.[44]

İsmâil Hakkı Bursevî'nin Hadîse Ait Eserleri

1- Şerhu Nuhbeti'l-Fiker, (1129/1717), Arapça[45]

2- Şerhu'l-Hadîsi'l-Erbain, (1098/1688), Arapça.[46]

---

[31] Halet Efendi, 414/5.
[32] Atıf Efendi, 1496 vr. 90a-103b.
[33] Bursa Ktp., Genel, 28/30. (Müellif nüshası)
[34] Mihrişah, 201/1 vr., 1a-13a.
[35] Beyâzıt Umumi, 3504/2, vr. 2a-8b.

[36] Tırnovalı, 192.
[37] Atıf Efendi,1496, vr. 108b-111a.
[38] Bursa Ktp., Genel, 17709.
[39] Atıf Efendi, 1496, vr. 155b-160b.
[40] Atıf Efendi, 1496, vr. 122a-146a.
[41] Atıf Efendi, 1496, vr., 118b-120b.
[42] Atıf Efendi, 1504, vr., 1b-13a.
[43] Bursa Ktp., Genel, 745,vr. 121b-146a. (Müellif nüshası)
[44] İstanbul Üniversitesi Ktp., T 3706. (Müellif nüshası)
[45] Bursa Ktp., Genel 35/37. (Müellif nüshası)

3- Şerhu'l-Erbain Hadîs li'l-İmami'n-Nebevî, (1137/1724), Türkçe.[47]

4- Risale fi Istılahi Ehli'l-Hadîs li İbn Hacer, (1083/1672), Arapça.[48]

5- Şerhu'l-Fıkhı'l-Keydânî, (1088-1677), Arapça.[49]

6- Risale-i Mesaili'l-Fıkhıyye, (1119-20/1610/11), Türkçe.[50]

Kelâma Ait Eserleri

1- Kitabu'l-Fadl ve'n-Neval, (1137/1724), Türkçe.[51]

2- İhtiyârât, (1125/1713), Türkçe.[52]

3- Şerhu'l Şuabi'l-İmân, (1133/1721), Türkçe.[53]

4- Ecvibatu'l-Hakkıyye an Es'ilati'ş-Şeyh Abdurrahman, (1124/1712), Türkçe.[54]

5- Şerhu'l Kebair, (1116/1704), Türkçe.[55]

6- Risale Câmi'a li Mesâil Nâfi'a

İsmâil Hakkı Bursevî'nin Fıkha Ait Eserleri

1- Şerhu'l Fıkhı'l-Keydanî, (1088/1677), Arapça.[56]

2- Risale-i Mesaili'l-Fıkhıyye, (1119-20/1610-1611), Arapça.[57]

Tasavvufa Ait Eserleri

1- Şerhu'l-Mesnevi, (1116/1704), Türkçe.[58]

2- Şerhu'l-Muhammediyye, (Ferahu'r-Ruh), (1108/1697), Türkçe.[59]

---

[46] Bursa Ktp., Genel 38/1, vr. 1a-14a. (Müellif nüshası)
[47] Bursa Ktp., Genel 39. (Müellif nüshası)
[48] Bursa Ktp., Genel 34. (Müellif nüshası)
[49] Atıf Efendi, 873. (Müellif Nüshası)
[50] Bursa Ktp. Genel 161/2, vr. 34a-48a. (Müellif nüshası)
[51] Bursa Ktp., Genel 83. (Müellif nüshası)
[52] Halet Efendi, 414/4, vr. 134b-148b.
[53] Topkapı Sarâyı, EH. 853.
[54] Esad Efendi, 152/3, vr. 42-62. (Müellif nüshası).
[55] Atıf Efendi, 1328. (Müellif nüshası)
[56] Atıf Efendi, 873. (Müellif nüshası)
[57] Bursa Ktp., Genel 161/2, vr.,34a-48a. (Müellif nüshası)
[58] Bursa Ktp., Genel 72-74. (Müellif nüshası)

3- Kitabu'n-Netice, (1136/1724), Türkçe.[60]

4- Kitabu'l-Hitap, (1130/1718),Türkçe.[61]

5- Şerh-i Pend-i Atar, (1136/1724), Türkçe.[62]

6- Şerhu'l-Usuli'l-Aşera li Teysiri'l-Tarîkati'l-Vusul, (1137/1724), Türkçe.[63]

7- Süluku'l-Müluk, (Tuhfe-i Aliye), (1131/1719), Türkçe.[64]

8- Kitabu Hücceti'l-Baliğa, (1133/1721), Türkçe.[65]

9- Tuhfe-i İsmailiyye, (1132/1720), Türkçe.[66]

10- Tuhfe-i Haliliyye, (1133/1720), Türkçe.[67]

11- Kitabu'n-Necat (1131/1719), Türkçe.[68]

12- Tıhfe-i Ataiyye, (1134/1722), Türkçe.[69]

13- Tuhfe-i Ömeriyye, (1134/1723), Türkçe.[70]

14- Tuhfe-i Bahriyye, (1133/1722), Türkçe.[71]

15- Risale-i Hüsniyye, (1133/1722), Türkçe.[72]

16- Tuhfe-i Recebiyye, (1131/1719), Türkçe.[73]

17- Tuhfe-i Vesimiyye, (1133/1722), Türkçe.[74]

18- Kitabu's-Süluk, (1133/1721), Türkçe.[75]

---

[59] Bursa Ktp., Genel 59-61 (Müellif nüshası)
[60] Bursa Ktp., Genel 64 (Müellif nüshası)
[61] Bursa Ktp., Genel 65-67. (Müellif nüshası)
[62] Bursa Ktp., Genel 68-69. (Müellif nüshası)
[63] Bursa Ktp., Genel 70. (Müellif nüshası)
[64] Atıf Efendi, 1412/1. vr. 1-49.
[65] İstanbul Üniversitesi Ktp. TY 2217. (Müellif nüshası)
[66] Selim Ağa Ktp. Hüdayi 459.
[67] Mihrişah Sultan, 165. (Müellif nüshası).
[68] Aşir Efendi, 165/2 vr. 79-385. (Müellif nüshası)
[69] Bağdatlı Vehbi, 1537.
[70] Mihrişah Sultan, 162. (Müellif nüshası).
[71] Kadızade Burhaneddin, 58.
[72] Pertev Paşa, 637/10, vr. 160-168.
[73] Es'ad Efendi, 1374. (Müellif nüshası).
[74] Nuru Osmaniye, 2222.

19- Tuhfe-i Hassakiyye, (1133/1721), Türkçe.[76]

20- Risaletü'l-Meram, (1134/1722), Türkçe.

21- Risaletü'l-Hadarati'l-Hamsi'l-İlahi, (1132/1720), Türkçe.[77]

22- Lübbü'l-Lübb ve Sırru's-Sır, (1133/1721), Türkçe.[78]

23- Kenz-i Mahfi, (1134/1722), Türkçe.[79]

24- Şerh-i salavat-i İbn-i Meşiş, (1113/1701), Türkçe.[80]

25- Mecmu'atu'l-Ed'iyye, (1112/1700), Türkçe.[81]

26- Kitabu Hakkı's-Sarih ve Keşfi's-Sahih, (1133/172021), Türkçe.[82]

27- Şerhu'l-Hadîs: 'el-Müminu Mir'atu'l-Mü'mîn' (1133/1720-21), Arapça.[83]

28- Es'iletü's-Sahafiyye ve Ecvibetü'l-Hakkıyye, (114/1702), Türkçe.[84]

29- Es'iletü'l-Mısrıyye, Ecvibetü'l-Haldeyye, (1122/1710), Türkçe.[85]

30- Risaletü Cilai'l-Kulub ,(110/1698), Arapça.[86]

31- Kitabu Zübdeti'l-Makal, (1134/1722), Türkçe.[87]

32- Şerhu'l-Hadîs: 'Enes ükerrimu alallahi min en yada'ni fi'l-erdı ekser min selas' (1122/1710), Türkçe).[88]

33- Şerhu'l-Hadîs: 'İza Tahayyartüm fi'l-Umur Feste'inu min Ehli'l-Kubur' (1134/1721), Türkçe.[89]

---

[75] Hacı Beşir Ağa, 359/2, vr. 160-168.
[76] Ankara D:T:C: Fak. İsmail Saib Sencer blm., 2029. (Müellif nüshası).
[77] Hacı Mahmud, 2260/2 vr. 58-97.
[78] Hacı Mahmud, 2260/4 vr. 234-260.
[79] İbrahim Efendi, 374/1. vr. 1-22.
[80] Bursa Ktp. Genel, 75. (Müellif nüshası).
[81] Mihrişah Sultan, 217/3 vr. 76-97.
[82] Selim Ağa, Hüdayi blm, 468. (Müellif nüshası).
[83] Bursa Ktp. , Genel 41/2, vrk. 55-59. (Müellif nüshası).
[84] Halet Efendi, 250.
[85] Bursa Ktp. , Genel 745/2, vrk. 112-118. (Müellif nüshası).
[86] Bursa Ktp. , Genel 82.
[87] Selim Ağa, Hüsayi Efendi blm. ,449. (Müellif nüshası)
[88] Selim Ağa, Hüsayi Efendi blm. 467/2, vrk. 128-133
[89] Es'ad Efendi, 1549/2, vrk, 67-69.

34- Risale Fi't-Tasavvuf, (1135/1721-22), Türkçe.[90]

35- Müntehabat min Minhaci'l-Abidin, (1135/1722), Türkçe.[91]

36- Şerhu Kitabu'd-Dürreti'l-Fâhira, (1105/1693), Arapça.[92]

37- Nühbetü'l-Letaif, (1085/1674), Arapça.

Diğer Eserleri:

Es'ile-i Muıhammed Sahavi ve Ecvibe-i Hakkı (yazma nüshaları, Süleymaniye Halet Efend, 250/2, Hacı Mahmut 2357, BEYBEK Ulucami 1764/1, Genel 93, Ankara DTCF İsmail Saib Sencer 1157, Üsküdar Selim Ağa Hüdâyî 444'de bulunmaktadır.), Esraru'l-Hurûf (yazma nüshaları; Süleymaniye Ktp, Hacı Mahmut Efendi 2537/2, Atıf Efendi 1396/2'de bulunmaktadır.) Ferâhu'r-Ruh, Hakâyıku'l-Hurûf, Hayatu'l-Bâl, Hüccetü'l-Bâliğa, İzzü'l-Âdemî, Kitabu'l Dürerü'l-İrfâniye, Kitâbu Zübdeti'l-Makâl, Kitabu'l-Envâr, Kitâbu'l-Hutabâ, Kitâbu'l-Kebir, Kitabu'l-Mir'at li Hakâyıkı Bazı'l-Ehâdisi ve'l-Ayât, Kitabu'ş-Şecv, Kitabu'z-Zikr ve'ş-Şeref, Kitâbu'l-Furûk, Makâlât-ı İsmail Hakkı, Mecîü'l-Beşir li Ecli't-Tebşir, Mecmü'atü'l Âyâti'l-Müntehabe, Mecmu'a-ı Eş'ar ve Makâlât, Mecmu'ati'l-Esrar, Mecmuati'l- Müntehaba min Şerhi'l-Uyun, Mecmuâtü'l-Ed'iyye, Mesâilü'l-Fıkhıyye, Müteferrikât-ı Şeyh Hakkı, Müzîlü'l-Ahzân, Nakdü'l-Hâl, Nasihatnâme-i İsmail Hakkı, Nuhbetü'l-Letâyif, Risâle fî Beyâni'l-Halve ve'l-Celve, Risâle-i Hüsniyye, Risâle-i Manâ-yı Şerif-i İsm-i Muhammed, Risâletü Nefesi'r-Râhman, Risâle-i Verdiye, Risâletü Eyyühe'l-Bülbül, Risâletü'ş-Şem'iyye, Risâletü't-Tehaccî ve Hurûfi't-Teheccî, Silsile-i Şeyh İsmail Hakkı bi-Târîk-ı Celvetî, Şeceretü'l-Yakīn ve't-Tevhîd, Şerh alâ Tefsîri'l-Cüz'i'l-Âhir li'l-Kâdî, Şerh-i Ebyât-ı Füsus, Şerh Ebyât-ı Hacı Bayram Velî, Şerh Gazel-i Yunus Emre, Şerh Kelimât-ı Şeyh Sahafî, Şerh Nazm-ı Ahmed, Şerh Nazm-ı Hayretî, Şerh Nazm-ı Niyâzî, Şerh Pend-i âttar, Şerh Salavât-ı İbn Meşîş, Şerhu Fıkhı'l-Keydâni, Şerhu Nazmı'Süluk, Şerhu Nuhbeti'l-Fiker li Usûlu Hadîs, Şehu Isıli'l Aşere Li Teysiri Tarîkuı'l- Vüsul, Şerhu'l-Şerhu'l-Hadîs "el-Mü'mînu Mir'atü'l-Mü'mîn", Şerhu'l-Hadîs "İzâ tehayyertüm", Şerhu'l-Hadîs-i "Le-ene ekrâmü", Şerhü-Risâle fi Adabi'l-Bahs ve'l-Münâzara, Tâlika ale'Evâili Tefsiri'l-Beydâvî, Tefsir-i Sure-i Yasin,

[90] Laleli, 1372/1, vr, 1-24.
[91] Bursa Ktp., Genel, 88. (Müellif nüshası).
[92] Bursa Ktp., Genel, 86/5, vr, 265-297. (Müellif nüshası).

Tefsirü “ve mâ besse fîhimâ min dâbbe”, Tefsirü “Yâ eyyühennâsu‘budû Rabbeküm”, Tefsîrü Sûreti’l-Asr, Tefsîrü Sûreti’l-Fatiha, Tefsîrü Sûreti’l-İhlâs, Tefsirü Sûreti’l-Zelzele, Tuhfe-i Âliye, Tuhfe-i Atâiyye, Tuhfe-i Bahâiyye, Tuhfe-i Bahriye, Tuhfe-i Haliliyye, Tuhfe-i Hasekiye, Tuhfe-i İsmailiyye, Tuhfe-i Ömeriyye, Tuhfe-i Racebiyye, Tuhfe-i Vesimiyye, Vâridât-ı Hakkıye, Vâridâtü’l-Kübrâ, Vesîletü’l-Meram

Kayıp Eserler

Esrâru’l-Hâc, Tuhfe-i Şeybiyye, Tuhfe-i Hayriye, Kitâbu’l-Cehr ve’l-İhfâ, Kitâbu’l-Müte‘allik bi-Usuli’l-Kelâmiyye, Nevâdirü’s-Savm, Risâletü’l-Nevâfil, Şerh-i Mültekâ Ala’n-Nısf, Tefsirü “İnnellezine yuhaddiu‘nallahe”, Tefsirü “Velegad ahzallahu mîsâka”.

İsmail Hakkı’ya Nispet Edilen Eserler:

Ahidnâme-i İsmail Hakkı, Şerh-i Nazm-ı Abdî, Tefsirü Sure-i Yusuf, Risâletü Cilâi’l-Kulûp, Netâicü’l-Usûl, Şerhü Kitâbü’d-Dürreti’l-Fâtiha fi Keşfi Ulûmi’l-Âhira, Müntehebât Min Minhâci’l-Abidin, Muhtasar li-Târihi İbn Hallikân.

1.2.4. Celvetiyye

İsmâil Hakkı’nın yetişmesinde rol alan en büyük etkenin kendisini yetiştiren hocalarının ve ailesinin bağlı bulunduğu Celvetîlik tarîkatı olduğunu söyleyebiliriz. Celvet kelimesi; “yerini yurdunu terk etmek” mânâsında kullanılır. Tasavvufta ıstılahî anlamı, “İnsanlardan uzak, tenhâda Hak ile yalnız kalmak” mânâsında kullanılan “halvet”in zıttıdır. “Celvet” kelimesinden türetilmiş olan Celvetiyye ise, “tasavvuf yolcusunun halveti terk ederek, ilâhî sıfatlarla süslenmiş bir halde insânlar arasına karışması” demektir. Celvetiyye yolu, tasavvuf yolcusunun inzivâ ile değil, halkın içinde yaşayarak olgunlaşmasını gâye edinir. O’nun hayatı boyunca bu tarîkata hizmet etmesi ve başka bir görevi kabûl etmemesi tarîkata bağlılığının derecesini göstermesi bakımından önemlidir. O bağlı bulunduğu tarîkatin hizmetine önem verirken, tarîkatı da ona bir hayata kolay sığmayacak kadar eser bırakmasına vesile olurken şeyhinden sonra da yerine geçirerek önem vermiştir.

O'nu bu kadar önemli yapan ve devrinin ileri gelenlerinden biri yapan Celvetîlik tarîkatı, Aziz Mahmut Hüdâyî tarafından kurulmuş olup Bayramiyye tarîkatinin bir koludur. İsmâil Hakkı bu tarîkatın ilk defa İbrahim Zahid Geylânî'de (ö.1291) ortaya çıktığını söyler. Ancak tarîkat olarak Celvetiyye, Aziz Mahmut Hüdâyî zamanında teşekkül etmiştir. İsmâil Hakkı ise, Celvetiyyeyi bir aya benzeterek, İbrahim Geylânî devrinde hilâl, Üftâde (ö. 1580) devrinde ay, Hüdâyî (ö. 1628) döneminde de dolunay olduğunu söylemektedir.[93]

Celvetiyye tarîkati, Aziz Mahmut Hüdâyî, halifelerini İstanbul, İzmir, Balıkesir, Orta Anadolu ve Balkanlar'a göndermesiyle bir hayli yaygınlaşmıştır. İstanbul daima tarîkatın merkezi olma durumunu sürdürmüştür. Balkanlar'da Filipeli İsmâil Efendi, Saçlı İbrahim Efendi ve İsmâil Hakkı'nın şeyhi Atpazarî Osman Fazlı Efendi ile varlığını sürdürmüş ve Balkanlar'daki en yaygın tarîkatlerden biri olmuştur. Tarîkatın ikinci merkezi olan Bursa'da ise, Üftâde, torunları ve İsmâil Hakkı vasıtasıyla son dönemlere kadar itibarını ve varlığını sürdürmüştür.[94]

Celvetîye kurucusu Aziz Mahmut Hüdâyî'nin ölümünden sonra Selimiyye, Fenâiyye, Hâşimiyye ve Hakkıyye olarak dört şubeye ayrılmıştır. Hakkıyye, İsmâil Hakkı tarafından Bursa'da devam ettirilmiştir.

Celvetiyye'de tevhîd esastır ve zikirler bu esas üzere kurulmuştur. "Lâ ma'bude illâllah", "Lâ maksûde illâllah", ve "Lâ mevcûde illâllah" zikirlerini sırayla çeken sâlik, sonunda tevhîde ulaşır. Başlangıçta açıktan olan zikir mertebe yükseldikçe gizli olmaya başlar.[95]

Bu tarîkatte ilerlemenin esasları ikidir: Birincisi zikirle, yâni Allah Te'âlâ'nın ismini anmakla meşgul olmak; ikincisi, maddî mânevî olarak mücâhedeye, yâni nefsin istemediklerini yapmaya devam etmektir. Celvetiyye yolunda sülûk, yâni tasavvuf yolunda ilerlemek Allah Te'âlâ'nın isimlerini zikretmekle olur. Esmâ-i Seb'a denilen; "Lâ ilâhe illallâh, Allâh, Hû, Hak, Hayy, Kayyûm, Kahhâr" isimlerinden başka; "Vehhâb, Fettâh, Vâhid, Ehad, Samed" isimlerini de zikretmek gerekir. Celvetîlerin

[93] İsmail Hakkı Bursevî, *Silsile-i İsmail Hakkı be-Tarîk-ı Celvetî*, İstanbul 1291, s.63.
[94] İsmail Güleç, *İsmail Hakkı Bursevî'nin Ruhu'l-Mesnevi'sinin İncelenmesi (İnceleme-Metin)*, İÜSBE, İstanbul 2002, s. 18.
[95] Hasan Kamil Yılmaz, *Aziz Mahmut Hüdayi ve Celvetiye Tarîkati*, İstanbul 1999, s.68.

tacları yeşil çuhadandır ve on üç dilimlidir. Bu on üç dilim, 12 isim ile bu isimlerin birliğine delâlet ettiğini gösterir.

Tasavvuf yolcusunun, diğer tarîkatlarda olduğu gibi, Celvetiyyede de, tövbeye önem vermek, sünnet-i seniyyeye tam uymak, dünyâya ve dünyâ malına gönül vermemek, az konuşmak, kendisini yetiştiren hocasına bağlanmak, nasîhatlarına itiraz etmemek, onun yanında ve ayrıyken edebi gözetmek, sağlığına dikkat etmek, tarîkat kardeşlerine ve bütün insânlara karşı iyi ve güzel ahlâklı davranmak gibi hususlara dikkat etmesi gerekir.

Celvetiyye tarîkatinin kurucusu olan Aziz Mahmûd Hüdâyî, Üsküdar'da yaptırdığı dergâhında insânlara Allah Te'âlâ'nın rızâsına kavuşturan Celvetiyye yolunun esaslarını anlatmıştır. Dergâh en fakīrinden en zenginine, en üst kademedeki devlet adamlarına kadar her tabakadan insânlar bulunmuştur. Zamanında yaşayan Sultan Üçüncü Murâd Han, Birinci Ahmed Han, İkinci Osman Han ve Dördüncü Murâd Han'a nasihatlerde bulunmuştur.

Aziz Mahmûd Hüdâî Hazretlerinden sonra talebeleri ve sevenleri tarafından Celvetiyye yolu devam ettirilmiştir. İstanbul'da otuz kadar Celvetiyye dergâhı açıldı. Daha çok Anadolu ve Rumeli'de yayılan Celvetiyye yolunun birinci merkezi Üsküdar'da Aziz Mahmûd Hüdâyî Hazretlerinin kabrinin bulunduğu yerdeki dergâh; ikinci merkezi ise Bursa'da İsmâil Hakkı Bursevî dergâhıdır.

Celvetiyye yolunun Peygamber Efendimizden (sallallahü aleyhi ve sellem) gelen silsilesi şöyledir:

1- Muhammed aleyhimü's-selâm
2- Hazret-i Ali,
3- Hasan-ı Basrî,
4- Habîb-i Acemî,
5- Dâvud-i Tâî,
6- Ma'rûf-ı Kerhî,
7- Sırrî-yi Sekatî,
8- Cüneyd-i Bağdâdî,
9- Mimşâd ed-Dineverî,

10- Muhammed Dîneverî,
11- Muhammed Bekrî,
12- Kâdi Vecîhüddîn,
13- Ömer Bekrî,
14- Ziyâeddîn Sühreverdî,
15- Kutbeddîn Ebherî,
16- Şihâbüddîn Tebrîzî,
17- Cemâleddîn Tebrîzî,
18- İbrâhim Zâhid Gîlânî,
19- Safiyyüddîn Erdebîlî,
20- Sadreddin Erdebîlî,
21- Alâeddîn Ali Erdebîlî,
22- Hamidüddîn Aksarâyî (Somuncu Baba),
23- Hacı Bayram-ı Velî,
24- Akbıyık Meczûb,
25- Hıdır Muk'ad Dede,
26- Muhyiddin Üftâde,
27- Aziz Mahmûd Hüdâî rahmetullahi aleyhim.

BÖLÜM 2: RİSÂLE CÂMİ‘A Lİ MESÂİL NAFİ‘A’NIN MUHTEVASI

2.1. Çalışmamızın Muhtevâ ve Çerçevesi

Çalışmamızın konusu İsmâil Hakkı Bursevî’nin “Risâle Câmia‘ Li Mesâil Nâfia” adlı eseri çerçevesinde kelamî görüşlerdir. Tez konusu olarak çalıştığımız bu eserin bir çok yazma nüshası vardır. Eserin müellif nüshasına ulaşamadık. Tesbit edebildiğim kadarıyla yazma nüshaları şunlardır;

- Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmut, no. 2260 (161a-235b vr. Ta‘lik)
- Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmut, no. 2289 (1b-103b vr. Nesih)
- Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmut, no. 2902 (2a-54a vr. Nesih)
- Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmut, no. 6454 (2a-62b vr. Nesih)
- Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmut, no. 2711 (2a-94a vr. Nesih)
- Süleymaniye Ktp. Pertev Paşa, no. 637 (1b-44b vr. Ta‘lik)
- Süleymaniye Ktp. Kemankeş, no. 398 (1b-54b vr. Ta‘lik)
- Süleymaniye Ktp. Tercüman, no. 210-1(2a-29b vr. Nesih)
- Millet Ktp. Ali Emiri Arabî, no. 4462/37 (458a-471b vr. Ta‘lik)
- Atıf Efendi Ktp. No.1497 (1-62 vr. Nesih)
- Millet Ktp. Ali Emiri Şeriyye, no.855 (82 vr. Nesih)
- Üsküdar Selim Ağa Hüdâyî Bölümü, 442.
- Kemankeş Emir Hoca 398.
- BEYBEK Ulu Camii1763/1.
- Tercüman Gazetesi 210.
- Atatürk Kitaplığı Osman Ergin 1032.

Tezimizi hazırlarken Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmut Efendi, 2711 numarada kayıtlı olan nüshayı ele aldık. Bu eseri tercih sebebimiz müellif nüshasına en yakın nüsha olması sebebiyledir. Ayrıca okumakta zorlandığımız yerlerde yine yazma olan aynı kütüphanenin Kemankeş 398 numarada kayıtlı ta'lik hatla yazılmış nüsha ile mukayese ettik. Fakat okunmayan yerlerin az olması ve nüshalar arasında fark bulunmaması sebebiyle dipnot olarak belirtmedik.

Öncelikle eserin ilk bölümü -hamdale ve salveleden sonra- kelime-i tevhîdin kısaca tasavvufî şerhi yapılmıştır.(2a-3a) Daha sonra tecdid-i îmân ve küfr ve nikâh bahsi yer almaktadır. (3a-5b) Bu bölümden sonra hudus-u âlem (5b-6b), bunu takiben mü'mîn (6b-8a), ilm (8a-9a), kerâmet (9a-12b) bölümleri bulunmaktadır.

Tezimizin muhtevası içerisine girmeyen bölümde peygambere yakınlık, kan bağı ve takvâ cihetinden karâbet (4b-5b), secdeyi tekrâr etmenin hikmeti (13a), namazda rekât sayılarının hikmeti (13b-14b), namazda okunan tesbihlerin hikmeti (14b-15b), namazdan sonra çekilen otuzüç aded tesbihin hikmeti (15b-17b), vitr namazının üç rekat oluşunun hikmeti (18a-20a), cenaze namazının nasıl kılındığı, hangi rivayetle geldiği ve hikmeti (20a- 21b), Hızır'ın (a.s) Âdem neslinden olduğu (21b), mescid inşa etmenin fazileti (22a- 23b), müşterek yapılan amelin âhiretteki karşılığı (23b-24b), cemâ'atle namaz kılmanın fazileti (24b-25b), Hârem-i Şerîf'te bulunan yedi, Medîne-i Münevvere'de bulunan beş minârenin sayılarının hikmeti (25b-26b), nafile ibadetler ve adedleri (26b-27b), sünnete uymanın fazileti (27b-28b), Resullâh'ı ta'zim etmenin fazileti (28b-29a), bid'at (29a), nafile namazlarını cemâ'atle kılınması (38b-40a), nafile oruç tutmak (40a-41b), Sufilerin yün giymesi (42b), Resûlullah'a salavat getirmenin fazileti (43a), kırk sayısının hikmeti (47b-48a), niyet (49a-50b), ölüyü gasl etmeye niyet(50b), seferilikte niyet (50b), iftitâh tekbirinin farzı, vacibi ve sünneti (51a), namazdan sonra elleri kaldırarak dua etmenin hükmü (51b), yatarken Kur'an okumanın hükmü (52a), Fâtiha Suresi'ni senâ kasdıyla okumak (52b), topluca Kur'an okumanın hükmü (52a), kabir de Kur'an okumanın hükmü (52b), namazdaki kıraatte vakf eylemek (52b- 53b), üzerine hac farz oan kimsenin haccı eda etmesi, tehir etmesi ve hasta olması (53b-54a), boşanma-iddet (54b-55a), nikahta akrabaların izni (55a), zekat verilebilecek kimseler, temlik şartı, malın haram veya helal oluşu (55a), haram mal ile haccı eda etmek (55b), haram veya şüpheli mal ile aslî ihtiyacların karşılanması

(55b), karısının başka eşinden olan çocuğuna zekat verebilmesi (56a-57b), namaz için on yaşına giren çocuğun dövülmesi (58a), erkeğin ipek elbise giymesi ve altın takması (59a), meyyit üzerine ölü defn etmek (59b), şeyhe lanet etmek (59b-60a), sahâbeden birine hakaret etmek (60a), tüfek ile öldürülen hayvanın etinin hükmü (60b), fâsık bir fakîhin bı-ulunduğu yerden ayrılma (61b), Resûlullah'ın hukukunu gözetmek (62a), uykuda ruyetullah'ı ve şeytanı görme (62b-63b), altın, gümüş vb. madenlerden yapılmış kaplarda bir şey yemek ve içmek (64a), ipek yatakta uyumak (64a), canlılardan elde edilmiş ilacı içmenin hükmü (64a), kuşları hapsetmenin hükmü (64a), mevlid okumanın hükmü (65a), mushafı veya şeriat kitabını bir şeyin içerisine koyup üzerinde uyumanın hükmü (65b), sakalda fazlalık veya eksiklik (65b), kaş ve yüz tüylerinin alınmasının hükmü (65b), ipek kurdunu satın almak (66a), şeytana lanet etme (66a), mukallidin îmânı (66a), cîmâdan sonra uyumanın, yemenin ve içmenin hükmü (67a), gazâ yolunda olanlara meleklerin yardımcı olması (68a), Mekke'de ikâmet edenlerin her sene hac yapması (68a), ânî ölüm (68b), nâmeli Kur'an okumanın hükmü (69a), Kur'an'ı öğrendikten sonra unutmak (70a), Nebî'yi sebb etmenin hükmü (70b), gazi olan kimsenin getirdiği ganimetin değerlendirilmesi (71a), malı değerinden fazlasına satmak (71a), nevrûz (71b), boğazlanmadan öldürülen hayvanın eti (73a), yemekten sonra elleri un veya kepekle yıkamak (73b), değirmende buğdayın içine düşen insân kemiği un olursa onu yemenin hükmü (73b), haram olan nesneden şifa telep etmek (74a), dört imam (74b), dört halife (75a), dört imamın sırası ve mihrabları (75b), Şeyh Ebû Mansûr Mâturidî'nin hayatı hakkında kısa bilgi (76a), Şeyh Ebû Hasan el-Eş'arî (76a), Şafî mezhebinden Hanefiyye mezhebine geçmenin durumu (76b), Celvetî tarîkatından Halvetîyye tarîkatına geçiş (77a), rukye ve efsun (78a), yemin ve kefareti (78b), hasta kişinin namazı (80a), vefat etmiş kimsenin yıkanması (80b), meyyitin defni (80b) kabre ahidnâme koymak (81a), ölünün eline ve göğsüne besmele yazmak (81a), zemzem suyu ile kefenin yıkanması (81b), ölünün Kâbe örtüsüne sarılması (81b), kabrin başında Kur'an okumak (81b) ücretle Kur'an okumak (81b), borçlunun vefatı (82a-83a), Kur'an okumanın nafile oruçtan efdal olduğu (83a), mü'mîn kimseye kötü söz söylemenin hükmü (83b), bilmeden haram işlemenin hükmü (83b), küfrün hükmü (84a), tırnağı diş ile koparmak (84b), toprak yemek (85a), sünnet olmanın vakti (85b), sakal traşının miktarı (86a), mezhepte bağlılık (86b), defin öncesinde ve sonrasında ölüyü nakletmek (87b), müşrik olan kimsenin elinden yemek

yemek veya bir şey içmek (88a), kilise inşa etmek (88b), içki satmak (88b), tavuğu temizlemeden kaynar suya batırılınca etinin hükmü (89a), da'vete icâbet (90a), balgamın hükmü (90a), bakır, tunç ve pirinç kapta yemek yemek (90b), zimmînin Mescid-i Haram'a girmesi (90b), akîka kurbanının hükmü (90b), siyâh elbise giymek (91a), İskenderiye (91b), muhtelif zamanlarda okunacak dualar (92a-93b).

2.2. Çalışmada Tâkip Ettiğimiz Usûl ve Prensipler

Risâle Câmi'a li Mesâil Nâfi'a adlı eseri günümüz Türkçesi imlâsınca yazarken Ahmed Avni Konuk'un yayınlanmış eserinde gözetilen transkripsiyon prensiplerini kullandık.[96]

Uzun heceler için uzatma işareti anlamında (^) kullandık. Fakat (ق) ve (غ) harflerinin akabinde gelen uzun sesleri, söylenişleri dikkate alarak (ā ve ū) gibi yatık çizgili harflerle gösterdik. Türkçe'de kullanılan pek çok kelimenin yazılışında geçen Arapça sakin ayn harfi (ع) için ters apostrof (') sâkin hemze (أ) için düz apostrof (') işaretini kulandık. Müellif tarafından anlamları verilmeyen ayetler ve hadîslerin orijinal metinlerini yazarak tercümelerini dipnotta verdik. Eser içerisinde geçen özel ifadeleri tırnak içerisinde " " gösterdik. Sûre adı, sûre ve âyet numaralarını geçtikleri yere göre parantez ( ) içerisinde verdik. Varak numaralarını **[5.a]** köşeli parantez içerisinde verdik. Eserde geçen manzumeleri beyitler halinde veya kıtalar halinde yazıp başlık kısmına li-muharririhî (yazar için) kaydını düştük. Metinde geçen Pes ifadesi öyle ise, imdi manasına gelen bir bağlaç ve metinde kırmızı yazıldığından dolayı bizde dikkat çekmek amacıyla büyük harfle yazdık. Ayetlerin me'âllerini verirken metinde âhenk olması için Bursevî'nin me'âllerini tercih ettik. Bununla birlikte gerekli gördüğümüz açıklamaları dipnotlarda göstermeye çalıştık. Ayrıca eserde geçen "demişerdir ki, gelir, idüp, ederse, ederdi…vb." gibi ifadeleri günümüzde Türkçesine göre, "demişlerdir ki, gelir, edip, ederse, ederdi.. vb."şeklinde yazdık. Metin üzerinde bizim bir kaydadeğer bir tasarrufumuz olmadı, metne sadık kalmaya özen gösterdik.

[96] Mustafa Tahralı, "Takdim" , *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, 2. bsk., İstanbul 2004, c.I., s. 25-26.

2.3. Eserin Metni

RİSÂLE CÂMİ‘A Lİ-MESÂİL NÂFİ‘A

[1.b]

Bismillâhirrahmânirrahîm

El-hamdülillâhi ale’t-tevhîdi ve’s-salâtü ve’s-selâmü alâ nebîyyi’t-tefrîdi ve alâ âlihî ve eshâbihî zevi’t-tecrîdi ve ba‘de fe-inne hâzihî risâlet’ün câmi‘atün li mesâ’ili nâfi‘atün ellefehâ eş-Şeyh İsmâ‘il Hakkî el-Celvetî (bi’l Cimi) nezihi beldetil Bursa, gaferallâhi zünübi ve vücûdihi ve nevverâhü bi nurihî ûdihi ketebehâ bi’t-Türkiyyeti li-ye‘ummel-istifâdetü, vallâhu vele’l ifâdeti “Lâ-ilâhe illallâh Muhammedün Rasûlullâh” demişlerdir ki, Fahr-i âlem aleyhüsselemü cenâbları, bi tecelli-i ilâhi ile makām-ı ervâhda müte‘ayyin oldukda kelime-i tevhîd ilkā olunup “lâ-ilâhe illallâh” makālesiyle zemzeme pürdâr olucak tarafı kibriyâdan *celle şanühü* “Muhammeden Rasûllullâh” kelimesiyle teşrif olundular. Bundan zâhir olur ki kelime-i ulâ kelâm-ı nefsî mertebesinden tenezzül etdikde lisân-ı ruhâni ile sûret-pezîr olmuşdur. Kelime-i sâniye kelâm-ı nefsi ile te‘ayyün bulmuşdur. Ve câ’izdir ki, **[2.a]** mertebe-i ruhâniyetde aynü’l cem‘ i‘tibâriyle lisânı ruhâniyyeten sâdır ola. PES, bundan mefhûm olur ki, Fahr-i âlemin te‘ayyünleri iki câmi‘dır ki, biri lisân-ı cem‘ ve biri dahi lisân-ı farkdır. Nitekim teşehhüdde dahi “es-selâmü aleyke eyyühe’n-nebîyyü” cümlesi zikr olunan ma‘nâya dâldır. Zîrâ ka‘adede zebân peygamberlerden zikr olunan cümle sâdır olduğu takdirde üzerine kendi nefsine hitâbda ba‘d olmağla birkaç vechile te’vîl olunur. Biri budur ki, lisân-ı cem‘den makām-ı farka hitapdır. Ve biri dahi budur ki, makām-ı mülkiyyetden mertebe-i beşeriyyete nâzırdır. Ve biri budur ki, cânib-i velâyetden taraf-ı nübüvvete telvîndir. Zîrâ vücûd-i insânda maklūle umûru mu‘teberdir. Ba‘de-zâ, zikr olunan kelime-i tevhîd alâ-hâlihâ bâkīdir. Gerekse bütün âleme müşterek olsun. PES, bu kelime ihtilâf kabûl etmez sâ’ir kelimât kabûl ettiği gibi. Ya‘ni sûret-i bigerek hakīkat-i tevhîde mani‘ değildir. Belki tevhîdin eseri cemî‘i safahât-ı avâlimde bâkī ve âyât-ı vahdette metlûvdur. Fa‘rif cidden ve kün min-ehli’t tevhîdi’l-hakkāni. Kāle Te‘âlâ; **[2.b]** “فلم يك ينفعهم لما راوبأسنا”[97] Ma‘lûm ola ki, îmân-ı be’is (bâ-i Muvahhade

[97] El-Mü’mîn 40/85, “Bizim dayanılmaz azabımızı gördükleri zaman, îmânları kendilerine hiçbir yarar sağlamadı.”

ile) nüzûl-i azâb vaktinde olan îmândır. Ye'is (ya-i müsennât ile) hayâtdan nâ-ümîd olup hâlet-i ihtizârda olan îmândır. Bu iki halde olan îmân adem-i kabûlde müsâvîdir. Fe-emmâ tövbe-i ye'iste (ya-i müsennât ile) demişlerdir ki, kavl muhtâr üzerine makbûledir. Zîrâ fâsıkta îmân-ı sâbık ve ma'rifet-i mütekaddime ve hâli bekā hâli olmağla rucû'una i'tibâr vardır. Kâfir ise böyle değildir. Zîrâ kâfir câhildir. Ve hâli ibtidâ hâlidir ki, ol vakitde îmân ve irfân bulmuştur. Bekā ise ibtidâdan esheldir. Nitekim bu tövbenin kabûlüne " وهو الذى يقبل التو بته عن عباده"[98] ıtlâkı dâldır. Tafsîl-i kıssa ve beyân-ı hâl, sûre-i "Ha Mim/el-Mü'mîn'de *Ruhu'l-Beyan* nâm tefsirimizdedir. Demişlerdir ki, bir mü'mîn "bağdeten" ya'ni nâ-gâh katl olunsa îmân-ı sabıkası üzerine me'hûzdur. Ve kezâlik kâfir dahi bu hâl üzerine katl olunsa hükmü budur. Fe-emmâ, marazı sebkat edip firâşı üzerinde "hatfe enfühî" helâk olan mü'mîn ve kâfirin hali meçhûl ve mübhemdir. Zîrâ nice mü'mîn şekâvet-i asliye üzerine **[3.a]** me'hûzdur. Nice kâfir dahi se'âdet-i zâtiye üzerine makbûzdur. Zîrâ se'âdet-i ârızıya ve kezâlik şekâvet-i ârızayye i'tibâr yoktur. *İnneme'l-ibretü bi'l havâtimi* vârid olmuştur. Ve lâkin hâli ihtizârda îmân getirmedik kâfir ve tevbe kılmadık fâsık olmaz. Nitekim Kur'ân'da gelir. " وان من اهل الكتاب الا ليؤمنن به قبل موته[99] Fe-emmâ bu îmânın fâ'idesi bu kadar. Zîrâ me'âlde mü'mîn ile berâber olup ehl-i cennet olmak lâzım gelir. Bu sûrette dûhazın hılkati abes veya hulûd husûsî müşevveş olur. PES, kiminin îmânına i'tibâr var, kiminin yoktur. İmânı mu'teber kable'l-ihtizâr ve nüzûle'l-azâbtır. Fefhem cidden.

Tecdîd-i İmân ve Nikâh

Ma'lûm ola ki, tecdîd-i îmân ve nikâh, küfr-i ma'lûm üzerine olduğu gibi mechûl ve farz tarîkiyle dahi olur. Nitekim hadîste gelir. " واستغفرك لما لا اعلم"[100] bu makāmın tafsîli budur ki, enbiyâ *aleyhimü's-selâm* küfürden ma'sûmdurlar. Gerek kable'l-vahy ve gerek ba'de'l-vahy. Ve kezâlik ba'de'l-vahy te'ammüd-i kibârdan dahi mahfûzlardır. PES, onların istiğfârları küfürden mâ-adâ olan [101] **[3.b]** sagā'ir ve sehven olan kebâ'ire göredir. Ve bu sagā'ir ve kebâ'irin gerek ma'lûm olsun ve gerek olmasın

[98] Şuara 42/25. "Kulları tövbeyi kabûl eden, kötülükleri affeden ve işlediklerimizi bilen O'dur."
[99] Nisâ 4/159. "Andolsun, Kitap Ehlinden ölmeden önce O'na inanmayacak yoktur."
[100] Bilmediğim şeylerden dolayı Sen'den bağışlanma dilerim.
[101] Eserin hâmişinde "İbtida Hazreti Nuh aleyhisselam'dan kalmıştır gaflet olunmaya." İfadesi yer almaktadır.

cümlesine istiğfâr te‘alluk eder. Ve lâkin enbiyâya göre küfre dahi imkân olmağla istiğfârı küfr ve mâ-adâya mutlakā müte‘allik olur. Buna işâret edib hadîste gelir. “ اللهم اني اسألك امانا يباشر قلبى وبقينا ليس بعده كفر PES, eğer benden küfr sâdır olduysa rucu‘ ettim demek lâ-be’sdir ve belki levâzım-ı dîniyyedendir. Zîrâ âdet üzerine vücûda gelen tâ‘at ve kelime-i şehâdete i‘tibâr yoktur. Elbette cürmü ma‘rifet ve istihzâr gerekdir. Gerek tahkīkan ve gerek farzan bundan ise küfr-i kabûl etmek lâzım gelmez. Ve küfür dedikleri bir emr-i hafîdir. Zîrâ nice umûr vardır ki, küfre mü’eyyeddir. Meselâ bir âlimin huzurunda ref‘i-savt etmek menhîdir. Zîrâ belki o âlimin istihfâfına mü’eddî ola ki, istihfâf-ı ulemâ’ bi’l-ittifâk küfürdür. Ve bu ma‘nâya işâret edib Kur’ân’da gelir. “ لاترفعوا اصوتكم فوق صوت النبى ولا تجهرو اله با لقول كجهر بعضكم لبعض ان تحبط اعما لكم و انتم لا تشعرون[102] Ya‘ni i‘nde’r-Rasûlullâh *aleyhimü’s-selâm* ref‘i-savt ve cehr bi’l-kavlde haşyet-i hubût-i amel vardır. Zîrâ eğer ref‘ ve cehrden Rasûllullâh *aleyhimü’s-selâm* [4.a] tahfîfe tecâvüz ederse bi’l-fi‘l küfr hâsıl olur. Küfr ise, â‘mâli ihbât eyler. Ba‘zı zühhâddan menkūldür ki, her zenb katında tecdîd-i îmân ve teberrâ küfr ederdi. Zîrâ bunda ihtiyât vardır. Ol sebebden ki, ma‘siyyet-i mutlakā küfre vesîledir. PES; küfr-i sarîhde kat‘an îmân ve teberrâ lâzım olduğu gibi âna mü’eddî olan zenbde dahi ihtiyâten lâzımdır. Ve hadîsde gelir. “ جد دواايمانكم ya‘ni tecdîdi-i îmân yalnız küfr üzerine menût değildir. Ve belki tahsîl-i rüsûh için ve berâ-yı itmi’nân ve yakīn dahi tekrâr olunur. Fi’l hadîs, “ كل سبب و نسب ينقطع يوم القيمته الا سببى ” ve neseb-i maksûd neseb-i din ve takvâdır. Yoksa neseb-i eb ve değildir. Ve illâ Ebû Leheb’in dahi bu bâbda hissesi olmak lâzım gelir. PES; takvâ cihetinden olan neseb, evlâdının Rasûlullâh’a *aleyhimü’s-selâm* karâbeti ma‘nâ ve sâ’irlerinin sûretidir. Tafsîl-i makām budur ki, Fahr-i âleme *aleyhimü’s-selâm* olan karâbet iki nev‘idir. Biri karâbet-i sûriyye ve biri karâbet-i ma‘neviyyetdir. Karâbet-i sûriyye şürefâ ve sâdâtın karâbetidir ki, ırk cihetinden Fahr-i âleme intisâbları vardır. Ve şürefâdan mü’mîn olanlar dahi bu karâbetde dâhillerdir. PES, onların hem sûret hem ma‘nâ **[4.b]** karâbetleri olur. Nitekim Ebû Leheb gibilerin karâbeti yalnız sûretdir. Ve lâkin îmân karâbetinde üç derece vardır. Biri îmân-ı âm ile karâbetdir ki, umûm ehlinin hâlidir ki, bunlar kalb evlâdıdır. Ve biri dahi îmân-ı hâs ile karâbetdir ki, husûs

[102] Hucurat 49/2. “Ey îmân edenler! Seslerinizi, Peygamber’in sesinin üstüne yükseltmeyin. Birbirinize bağırdığınız gibi, Peygamber’e yüksek sesle bağırmayın, yoksa siz farkına varmadan işledikleriniz boşa geder.”

ehlinin hâlidir ki, bunlar rûh evlâdıdır. Nitekim hadîsde gelir. "سلمان لنا اهل البيت"[103] Ya'ni Selmân-ı Farisi *radiyallâhü-anh* Hazretleri Kureşî ve Hâşimî değil iken Ehl-i beytden add olundu. Zîrâ zikr olan husûsiyetle Fahr-i âleme karâbeti vardır. PES, hükemâ Ehl-i beytden oldu. Zîrâ hakikatde Ehl-i beyt Âl-i Abbâs ve emsâlidir. Ve dahi îmân-ı ehass ile karâbetdir ki, ehass olanların hâlidir ki, bunlar sirr evlâdıdır. Cemî'i hulefâ-i hakîkiyye bunda dâhildir. Seni bunlardan sınıf-ı evvel olub size boş olanlar hakīkate şeref ve sâdât oldukları gibi sınıf-ı sâni ve sâlis olub amâme sefîd boş olanlar dahi hükemâ-ı evlâd-ı nebîdir. Ve belki o âhir zamânda mu'ayyen dîn bulunmayan evkātde gelen udûl-i mü'mînin "هم اولادهم اخوان" makūlesidir. Nitekim hadîsde gelir. "اخوانى الذين امنو ولم يرونى"[104] **[5.a]** PES, fazl ve şeref din ve takvâ iledir. Yalnız neseb-i sûrî ile değildir. Zîrâ neseb-i sûrîde muhâlafet-i din ile karâbet ve uhuvvet munkatı' olur. Fe-emmâ uhuvvet-i İslâm muhâlefet-i neseb ile munkatı' olmaz. El-hâsıl yalnız karâbet-i sûriyye cihet-i câmia'-ı mu'tebere değildir. Ve illâ ihtilâf-ı din ile dahi tevârüs sahih olmak lâzım gelirdi.

Li-muharririhî;

Mü'mînin fahri din ve takvâdır.

Nesebi vâr gayri işbu dünyâda

Nesebin zenble itme telvîs

Taki tâhir gelesin ukbâda.

Fi Hudûs'il-Âlem [Âlemin Yaratılması Hakkında]

Küberâ'-ı erbâb-ı beyân ve uzemâ'-i ashâb-i iyân buyurmuşlardır ki, âlem aslında alemdir. Fethateyn ile elif işbâ' içindir. PES, âlem denildiği vücûd-ı Hakka âlem ve nişân olduğu içindir. Ve lâkin âlem ıtlâk olunandan husûs üzerine dünyâ felek-i atlasın hareketinden elli dört bin yıl muahhar halk olunmuşdur. Felek-i atlas ki âlem-i tabî'îdir. Ervâhdan çok müddet sonra halk olunmuşdur. Egerçi-ki, ol vakitde müddet yoğidi. Zîrâ müddet i'tibârî arşın hareketinden sonra i'tibâr olundu. Ve vücûd-ı Hakka ibtidâ-i âlem Hakīkat-i Muhammediyye'dir ki, kalem-i a'lâ ve akl-ı **[5.b]** evvel ve

[103] Benzer bir rivayet için bk. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, 616.
[104] Ahmed b. Hanbel*, Müsned*, Abdurrehzah*, Musannef*, 5/16.

bunların emsâli esmâ ile tesmiye olunur. Ve dünyânın haddinde ihtilâf olunmuşdur. Zâhir olan budur ki, âlem-i tabî‘înin tahtında olan semavât-i seb‘a hadd-i dünyâda dâhildir. Zîrâ âlem-i kevn ve fesâddan ma‘dûddur. Onunçün, münşakk ve hey’etinden mütegayyir olsa gerekdir. Ve ibtidâ’-i hareket eflâk-i burc-i mîzândan vaki‘ olmuşdur. Ve yine burc-i mîzâna müntehî oldukda kıyâmet kopsa gerekdir. Ebû’l-beşer olan Âdem *aleyhimü’s-selâm* devr-i sünbülede dünyâya gelmişdir ki, yedi bin yıl hükmü vardır. Ve Âdem’den mukaddem dünyâya altı aded mahlûk gelmişdir ki, ez-cümle cân kavmidir. Ve bu cân kavmi Âdem’den altmış bin yıl mukaddem halk olunmuşdur. Ve ömrü beni Âdem için te‘ayyün olunan yedi bin sene yetmiş bin senenin icmâli olmak hasebiyle ümmet-i merhûmenin ömrü altmış ile yetmiş miyânında kılındı ki arab ona “dakkâkatü’r-rikâb” der. PES, ömr-i benî Âdem hükmen ömr-i cândan efzûn olur. Nitekim neş’esinin fazlı dahi ona dâldır. Ve ömr-i dünyânın eger-çi ibtidâsı mezbût değildir. Ve lâkin hudûsuna ittifâk olunmuşdur. Husûsan ki, müntehîdir. Hükemânın kıdem-i âlem **[6.a]** ve devâm-ı hareket-i eflâke zâhib oldukları nef-i haşri müstelzim olmağla ikfâr olunmuşlardır. Zîrâ kibâr demişlerdir ki, esmâ-i ef’âl bi-haseb’il ahkâm üç kısım üzerinedir. Bir kısmı budur ki, ezelen ve ebeden hükmü münkatı‘ ve eseri müntehî değildir. Ervâh-ı kudsiyye ve nüfûs-ı melekutiyye üzerine hâkim olan esmâ gibi. Ve bir kısmı dahi ezelen münkatı‘ ve ebeden dahi gayr-i münkatı‘dır. Âhiret üzerine hâkim olan esmâ gibi. Ve bir kısmının dahi ezelen hükmü münkatı‘ ve ebeden dahi eseri mütenâhîdir. Neş’e-i dünyeviyye üzerine hâkim olan esmâ gibi. Ve bir kısmının dahi ezelen hükmü munkatı‘ ve ebeden dahi eseri mütenâhîdir. Neşe-i dünyeviye üzerine hâkim olan esmâ gibi. PES, dünyânın evveli ve âhiri vardır. Ve bu makūliyye hâdis ıtlâk olunur. Ve sâ’ir avâlim-i kevniyye dahi buna kıyâs oluna.

Li-muharririhî;

Bakma bu safha-i sipihre sakın

Kevn ola doğmaya bikem hûrşîd

Neylesün fâniye bakub âkıl

Gözedür câdde-i bekā-yı reşîd

Fi'l-Mü'mîn:

Mü'mîn-i şer'î odur ki, enbiyâdan *aleyhimü's-selâm* bir nebîye tâbi' ola emmâ şol ehl-i fetret ki fıtrat-ı tevhîd üzerine gelmiş ve münâfi dahi bulunmamışdır. Bunlara mü'mîn-i şer'î demezler, belki muvahhid derler. PES, bunlar tevhîdleri **[6.b]** sebebiyle su'adâdan bu sebebden ümmet-i vâhide oldukları halde ba's olunurlar. Zîrâ, mü'mîn-i şer'î olmadıkları cihetden tâbi'dir denilmez ve ve rasûl olmadıkları yüzden dahi metbû'dur denilmez. PES, bunlar ne tâbi' ve ne metbû'dur. Belki ümmetdir. El-hâsıl bu tâ'ifede şân-ı tevhîdi münâfi' nesne olmamağla âlim ve muvahhid denildi. Mü'mîn-i şer'î denilmedi. Zîrâ îmân haber-i sadık üzerine mevkûfdur. Bu ise, mecî-i rasûlden sonradır. Tevhîd ve vücûd-ı Hakka ilm ise haber-i sıdık üzerine tevakkuf etmez. PES, bu takrîr sem'ine dâhil mezmûnu kalbine vâsıl olduysa edille-i akliyye ile tevhîdi bilenler cehennemde muhalled olmazlar diyenlerin kavl-i zikr olunan ma'nâya dâ'ir olduğu yakînen ma'lûmun oldu. Nitekim *Muhammediyye*'de gelir "anı kim dedi "illâllah" ki tahkîkan ve te'vîlen" ya'ni îmân-ı tahkikî ehl-i mü'mîn-i şer'î ve îmân-ı te'vîl ehli mü'mîn-i gayr-i şer'îdir ki, muvahhid ve âlimdir. Binâen alâ-hâzâ rahmet-i hakkâ tazyîk etmeyûb dâ'iresin tevsî' etmek gerekdir. Husûsan ki elde bir serr-i rişte ola. Ve tefsîrde gelir ki îmân ve tâ'at kendi zâtında **[7.a]** müstahsen ve mergūb nesnedir. PES, mü'mîn olan bu haysiyyet ile mü'mîn ve mutî' dahi bu ma'nâya mutî' olmak gerekdir. Yoksa recâ-i cennet ve havf-ı cehennem için olan îmân ve tâ'at merdûddur. Zîrâ arz üzerine mebnîdir. Hâk Te'âlâ ise, cennet ve nârı halk etmese dahi ibâdet-i halka müstehakdır. Onunçün, Kur'ân'da gelir. " وما امروا الا ليعبد والله مخلصين له الدين "[105] bundan fehm olunur ki, bir kimse bir ranca düşmek sebebiyle etdiği tövbenin sebâtı yokdur. Zîrâ ol tövbeye bâ'is-i ranc mezkûrdur. Çünkü, ranc zâ'il ola. Nedâmet dahi muzmahil olur. Fe-emmâ ol ki, taleb-i cennet ve havf-ı cehennem ile me'mûruz. Bu ma'nâ zikr olunan mezmûnu münâfi değildir. Zîrâ taleb-i mezkûr meselâ rububiyyet-i hakka mekâbireden ihtizâr içindir. Bu ise hakīkatde hulûs-ı dili münâfi değildir. PES, mü'mînin lisânı mertebesi şerî'ate nâzır ve kalbi mertebesi hakīkate dâ'irdir. İki vecihi bile ri'âyet eyleyen mü'mîn kâmil ve sine-i vâsıl olur.

Li-muharririhî;

[105] Beyyine 98/5. "Oysa onlar, dini yalnızca O'na halis kılan hanifler (Allah'ı birleyenler) olarak sadece Allah'a kulluk etmekten başkasıyla emrolunmadılar."

Bî-amel olma ışık mâneni

Ameli ilme eyle gel tatbik

Yalnız ilm ile bu yollarda

[7.b] Buldu mu kimse menzil-i tahkīk

Fi'l-İlm:

Ma'lûm ola ki, ilm iki nev'idir. Biri ilm-i dirâset ve biri ilm-i verâsetdir. İlm-i dirâsete ilm-i resmî ve ilm-i zâhir ve ilm-i i'bâret dahi derler. İlm-i verâsete ilm-i hakikī ve ilm-i bâtın ve ilm-i işâret dedikleri gibi. Ve ulûm-ı şer'iyye beşerîdir ki, kelâm ve tefsîr ve hadîs ve fıkıh ve usûl-ı fıkıhdır. Bunlardan mâ'adâsı mukaddemât ve âlât makûlesinden ise bunların hükmündedir. Nahv ve me'âni ve emsâli gibi değil ise ulûm-ı zâ'ide ve zâyi'âdır. Ekser ulûm-ı felâsife gibi ve ulûm-ı şer'îyyenin zâhiri ve bâtını vârdır. Zâhiri ulemâ'-i zâhir tefsîr ve tahkîk ve bâtınî ulemâ'-i hakīkat te'vîl ve tedkīk ettiği üzeredir. Eğer zâhiri nassa muhâlefet etmezse zîrâ kitâb ve sünnetin zâhiri şehâdet etmediğı ma'nâ merdûddur. Ve belki hakâ'ik-i ilmiyye ki vardır. Kitâb ve sünnetden müstenbit olduğu gibi. Eşyâ-i hâriciyeden dahi müstahrecdir. Zîrâ meselâ Kur'ân nüsha-i câmi'adır ki, onda münderic olan icmâl-i Mushaf fi'ili olan âfâkda tafsîl olunmuşdur. Ve lâkin bu makūle esrâr-ı melekûta mükāşefe erbâbından gayrî muttali' değildir. Mukāşefe dahi tabakât üzerinedir [8.a]. Tevhîd ve tecrîd ve tefrîd denilir. Ve mükāşefe-i sahîha ehline fukahânın mu'âraza ettiklerinin aslı budur ki, fukahâ tarîk-i mahsûs ile mukayyed olub kendi nakillerine muhâlif olanlara iltifât etmezler. Ve belki selb ile mukayyed olurlar. Fe-emmâ mükāşefe ehlinin meydân-ı ilmî vâsi' ve felek-i dânişi muhîtdir. Zîrâ zâhiri ve bâtını câmi'dir. PES, bunların keşifleri fi'l-hakīka onların nakillerine muhâlif olmucak makbûldür. Gerek mu'ârız olan cehille tâ'n etsûn gerek etmesün bu sebebden ehl-i keşf ehl-i nakilden efdâl olur. Zîrâ mukayyed ile mutlak berâber değildir. Ve ehl-i keşfin her asırda adedi yüz yirmi dört bindir ki haber-i vâhidde vârid olan aded-i enbiyâ kadardır ki her biri bir peygamberin sırrına vâris olmuşdur. Enbiyâ arasında nass-ı Kur'ânla tefâzül olduğu gibi. Evliyâ arasında dahi tefâvüt vardır. Zîrâ her biri meşreb-i mahsûs üzerinedir. Ve bu ma'nâya bu ümmetin kemâli isti'dâdına delâlet eder ki elli bin sene içinde zuhûra gelen esrâr-ı ilâhiyye ümmet-i merhûme arasında her lahzadan mercûdur.

Li-muharririhî;

Bu kadar bin velî gelir dehre

Kimse bilmez husûsla kimdir.

Ânı inkâr eden cühelânın

Hâlî cümle hayvândan gemdir [8.b].

Fi'l-Kerâmet:

Ma'lûm ola ki kerâmet iki devirlidir. Biri kerâmet-i ilmiyye ve biri dahi kerâmet-i kevniyyedir. Kerâmet-i ilmiyye odur ki hakâ'ik-i eşyâya dâ'ir ve zât u sıfât u ef'âl-i Hakk'a müte'allik ola. Ve bu kerâmet makbûldür. Zîrâ maksûd bi'zzâtdır ki insân ilm ve ma'rifet için halk olunmuşdur. Nitekim hadîs-i kudsîde gelir. " كنت كنز امخفيا فا حببت ان اعرف فخلقت الخلق لا عرف "[106] ve bu hadîse tâ'n edenler Hazret-i Davud *Aleyhimü's-selâm*a hitâb olduğunu bilmişlerdir. Ve Kur'ân'da gelir. " وما خلقت الجن والانس الا ليعبدون "[107] ey " ليعرفون ." kemâ-fesserahû İbn Abbâs *r.a* ve kerâmet-i kevniyye odur ki, ekvâna müte'allik ola. Havada uçmak ve suda yürümek ve tayy-ı mesâfe etmek ve bunların gayrı gibi. Ba'zı fukahâdan nakl olunur ki, İbrahim Edhem'i terviye günü Basra'da ve bi-aynihî ol gün Mekke'de gördüler dediklerini bir kimse i'tikâd eylese ve câ'iz görse kâfir olur derler. Bu sözden ise kerâmet-i evliyâyı inkâr hâsıl olur. PES, bu makūle tazyîka hâcetinedir. Zîrâ, i'tikâd-ı Ehl-i sünnet budur ki ehl-i velâyet olanlara alâ sebîli'l-kerâmet naks-ı âdet etmek câ'izdir [9.a]. Menkūldür ki, Kâ'be *şerrefehellâhü Te'âlâ* ba'zı evliyâyı ziyâret eyler. Hattâ Rabi'a-i Adeviyye *rahimehellâhü Te'âlâ* istikbâl için gittikleri ba'zı erbâb-ı mükâşefe anı yerinde mükâşefe etmemiştir. Ma'â-hâzâ yine kendi mekânındadır. PES, ne vecihle mevcûd ve mefkûd olduğu akl-ı kāsır ile idrâk olunmaz. Safâ-i akîde ve nekâ-i serîre ehli olanlar bilirler. Nitekim "Şerh-i Makâsıd"da "kemâ yenbağī" mübeyyin ve meşrûhdur. Demişlerdir ki, bu ümmetin ekser kerâmâtı bâtın ve ağleb-i kemâlâtı mestûrdur. Zîrâ bunlar devr-i kamerde kudûm etmekle kamerin şemse nisbetle nûr-ı hafî olduğu gibi.

[106] "Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeyi murâd ettim. Beni bilsinler diye mahlûkatı yarattım." Aclunî, "*Keşfu'l-Hafâ",* II, 155. Dımaşk, 2000.
[107] Zariyat 51/56. "Cinleri ve insânları Bana ibadet etsinler diye yarattım."

Bu ümmetin dahi sâ‘ir ümmetlere nisbetle kemâli pûşîdedir. Ve kemâli dahi kemâlin mestûr olmasıdır. Zîrâ ol ma‘nâ ki, velâyete dâ‘ir ve velâyet dahi cânib-i Hakk’a nâzırdır. PES, ânı Hakk’a ifşâ etmede kemâl olmaz. Meğer zarûrete mebnî ola. Bu sûretde velîden sâdır olan kerâmet metbû‘ı olan Nebîye mû‘cize olur. Bu sebebdendir ki, insân bir kemâli kendi nefsine nisbet etmemek gerektir. Zîrâ mazhardır ve mazharda hükm-i zâhir [9.b]. zâhirindir. Bize ol devlet besdtir ki sultân hânemize nuzûl eyleye.

Li-muharririhî;

Pertevi âfitâbı seyr eyle

Ravzana rûzına duhûl eyler

Yeter bu hâneye bu izzet kim

Nûruna şems ânı kabûl eyler

Nur-ı Hakk fi’l hakīka ey Hakkî

Ne nuzûl ne hûd hulûl eyler.

Kāle Ebû Sa‘id kuddisesirruhû; “ حوار ابنظاره نكادم صف زد .رضوان بتعجّب كف خود بر كف زد. ان خال سيه بران رخان مطروزد . ابدال زبيم چنك در مصحف زد.” Bu nazm-ı münîf mu‘akkıdâtdan ma‘dûd olmağla enâmil-i ukūl hallinden ma’kūd olmuşdur. Hûrâ lügatde kara gözlü demekdir ki melâhatden i’bârettden hakīkat melâhat ise enbiyâ ve kemâl-i evliyâya mahsusdur. Zîrâ ayet-i hasen ezelî ile mücellâ ve sıfât-ı pâkîze lem-yezelî ile mütecellî olmuşlardır. Şöyle ki, onlarda zuhur iden pür-nevâ envâr-i ilâhiyye sâ’irlere göre şems ve kevâkib vardır. Yâhûd onların gayrılara göre hüsnü hûrun nisâ-i dünyâya göre hüsnü kebîdir ki meyânında fark-ı celî vardır. Nigâr ile murâd mahbûb-ı hakîkidir ki hûrâda îyhâm-i te’nîs var **[10.a]** iken ma‘nâ’yı melâhate binâen enbiyâ ve evliyâ üzerine ıtlâk etdikleri gibi. Nigâr lafzını dahi örf-i acem üzerine ta‘zîme dâl olmağla mecâz ehak üzerine ıtlâk etdiler. Mana-i mısrâa‘ budur ki enbiyâ ve kemâl-i evliyâ erbâb-ı şuhûd tâm oldukları cihetden atvâr ve enâzilde mütecellî ve müzâhir esmâ ve sıfâtda pertev-endâz olan mahbûb-ı hakīkinin mütâla‘a ve müşâhedesine saf bağladılar. Nitekim hadîste gelir. “ رب ارنا الا شياء كما هى ” ya‘ni her nesnenin

hakīkatinin şuhûd ve müyesser ile demekdir ki basîrete mevkûfdur. Hakâ‘ik-i kevniyye ise hakâ‘ik-i ilâhiyyeye menût ve hakâ‘ik-i ilâhiyye dahi ism-i â‘zâma merbûtdur. PES, maksûd şuhûddur. Ve lâkin saf lafzında işâret vardır ki eşyâ tertîb üzerine halk olunmuşdur ki ervâh ve misâl ve ecsâm ve yâhûd melekût ve mülk nâsûtdur. Onunçün şuhûd-ı Hakk'a müterakkī ve kezâlik şuhûd-ı eşyâya mütenezzil olanlar sufûf-ı mürettibe gibidir ki " وما منا الا له مقام معلوم " vefkince herkes şuhûdda haddin gözler ve kezâlik müte‘allikât-ı şuhûd olan umûrda tertîbe ri‘âyet eyler ya‘ni mükâşefeleri etvâr-i mürettibe **[10.b]** üzerine gelir. Meselâ mevâlidden anâsıra ve ondan tabî‘ıyyâta ve ondan ervâha ve mâ-fevkine terakkī eyler. Rıdvândan murâd umûmen melâ‘ikedir. Yalnız hâzin-i cennet değildir. Vechi ıtlâk budur ki, cümlesi rızâ ehlîdir. Zîrâ şanlarında gelir. " لا يعصون الله ما امرهم ويفعلون ما يؤمرون " abd-i mûtî‘ ise rızâya mülâbisdir. Ve lâkin bunların îmânları îmân-ı bi'l-gaybdır. Nitekim Kur'ân'da gelir. " يؤمنون به " beşerin îmânı ise bi'l-gayb olduğu gibi bi'ş-şehâde dahi olur. Ve melâ‘ikede olan fi'l-cümle şuhûd bu ma‘nâya münâfi değildir. Zîrâ beşerin halî kuvvetlidir. PES, melâ‘ikede kelâm-i beşer gibi hakâ‘ika ıttılâ‘ ve hakīkate el-hakâ‘ik-ı şuhûd yokdur. Ve insân te‘accüb halinde elinin üzerine [v]urur. Onunçün melâ'ike dahi esrârdan bir nesneye fi'l-cümle ıtlâk bulsalar te‘accüb ederler. Kemâl-i beşerde ise bu te‘accüb yokdur. Zîrâ esrâra vâkif olmak onun neş'esinin hükmüdür. Sen sebebi kendine hafî olmayan nesneden nice te‘accüb eder. Matruf zamle mükerrem ve zina üzerine ibrişîm ridaya derler. Ma‘lûm ola ki bir beyâz sahife üzerine siyâh **[11.a]** nokta vaz‘ olunsa ol siyâh noktanın tahtında beyâz nokta müte‘ayyin olur. PES, ol siyâh noktanın zuhûru beyâz noktaya ve beyâz noktanın te‘ayyünü siyâh noktaya mevfûkdur. Ruhda olan hâl siyâh bunun nazîrîdir ki ol siyâh hâl rûha hüsn-i tam îrâs etdiği gibi ânın zuhûru ruha menûtdur. Zîrâ mahalli olmadıkça hâlin zuhûru yokdur. PES, bu âlem siyâh noktaya ve hâle benzer ki Hakk'ın zuhûru onunla vaki‘ olmuşdur. Zîrâ esmâ ve sıfâta mazhar ve Hakk'ın te‘ayyünü dahi âlemin vücûdu ile mevcûddur. Eger-çi el'ân alâ mâ-kâne aleyhi i‘tibâriyle hâlen vücûd-u Hakkı ıtlâk-i hakīki ile mutlakdır. Ve lâkin bizim murâdımız merâtibde olan zuhûru ve te‘ayyünü hasebiyle olan mertebedir. PES, bu mertebede te‘ayyün demek hakīkatde ıtlâkına mâni‘ değildir. Ve belki hakīkatte te‘ayyün ve lâ-te‘ayyünden dahi münezzehdir. Zîrâ lâ-te‘ayyün dahi te‘ayyün mukābelesinde olmağla mukayyeddir. Eşyâ ise Hakkı takyîd etmez. Onunçün heb bu görünen O'dur dimek fi'l-hakīka küfrdür. Ma‘nâya mısraa' budur ki ol siyâh

[11.b] hâl gibi olan âlem ruhsâr-ı hak üzerine rida ördi ve perde çekdi. Ya‘ni âlem Hakk yüzüne hıcâb oldu. Ve lâkin hakīkatde hıcâb-ı muhtecebe göre değildir gayra göredir. Burada ise gayr yokdur. Belki bir âlem ve bir Hakk vardır. PES, âlem, Hakk üzerine hicâb olmaz. Ve belki âyine olur. Nitekim Arabın adetidir ki ta baştan ayağa ridâ ile bürünür. Görünen ridâdır. Mürtedî değil. Zuhûru kendi zuhûruna perde olmuşdur. Dedikleri budur. Balığa su perde olduğu gibi. Ma‘â-hâzâ perde değildir. Eger-çi balık suyu müşâhedesi hâlinde sutrededir der hafî ma‘nâdır. Hakk feth eyleye. Abdaldan murâd umûm mü’mîndir ki esrâr-ı ilâhîyyeden bir nesne keşf olunsa adem fehmden nâşî kâfir olur deyu havflarından ellerin mushâfa [v]ururlar ya‘ni şer’in zâhirine temessük ederler. PES, bunlara abdal demek tebeddül ve tegayyürlerine göredir. Ve illâ meşhur abdal biri birinin yerine bedel olmağla abdal ıtlâk olunur. Nitekim mahallinde mübeyyendir. Bundan fehm olunur ki, erbâb-i zâhir erbâb-ı hakīkat ile sohbet edemezler. Zîrâ erbâb-ı zâhir **[12.b]** ehl-i kuyuddur. Egerçi-ki fi’l-cümle ilm-i mükâşefe tasdîk ederler. Zîrâ, eğer tasdîk etmeseler sû-î hâtimeden havf olunur. Nitekim İmâm -ıGazzâlî *rahimetullâh Te‘âlâ* tasrih etmişdir.

Li-muharririhî;

İlmin isterisen bir hoş kâr

Eyleme evliyâ-i sen inkâr

Ehl-i inkâr olmasa â‘mâ

Görünürdü gözüne nakş-ı Nigâr

Fi Sirri’l- Â‘dâd;

Namâzda rukû‘ ve sucûd “واركعوا واسجدوا .” ayetiyle sabit olmuşdur.[108] Su‘âl olunur ki, usûlde mübeyyin olduğu üzre emr tekrârı mûcib değildir. Pes, sebeb-i tekrâr-ı secde nedir cevâb budur ki tekrâr-ı secde fi‘l-i rasûl ile sabit olmuşdur. PES, fi‘l-i rasûl âyetde vâki‘ olan icmâli beyân olur. Ba‘zı ulemâ’-i zâhir demişlerdir ki tekrâr-ı secde emr-i te‘abbüdîdir. Adedi içün ma‘nî yokdur. Fe-emmâ bu söz gayet za‘îfdir. Nitekim

[108] Ya Basıt. Bu ism-i şerife bâde’l tulu’ ve bâde’l gurub her gün yetmiş ikişer kere mevazıbat olunsa himmet huda zâhir va batına bolluk husule gelir. Vallahu âlem.

ba‘zı ehl-i tefsir mukattıât-ı Kur’âniyyenin ihtilâfı hakkında zâhib olmuşlardır. Ya‘ni derler ki, ba‘zısı “الم” ve ba‘zısı “ ن” ve ba‘zısı dahi “ ق ” ve ba‘zısı dahi gayr-i isimle ta‘bîr olunub sure içün vaz‘ olunmak bir kimsenin bir kaç evlâdı olub kiminin ismini “Zeyd” kiminin **[13.a]** ismi “Amr” ve kiminin ismi “Bekr” vaz‘ etmek gibidir ki müreccah i‘tibâr olunmaz. Bu kelâm ise ziyâde za‘îfdir. Zîrâ demişlerdir ki Kur’ân’ın her harfi levh-i mahfûzda “Kâf Dağı” gibi yazılmış ve her harfin tahtında bi-nihâye ma‘ânî vardır. Ve suverin evâ‘il ve âhiri ve sâ’ir eczâsı münâsebet-i tâmme ile tertîb olunmuş ve her ıtlâkinda ve takyîdinde hükm-i celîle mer’îdir. PES, “nûn” ve “kâf” gibiler tesmiye-i mücerride olmak ukūl-ı selîmeden ba‘îd ve dûrdur. Bu sebebden ba‘zıları tekrâr-ı secdenin vechinde demişlerdir ki, secde-i ûlâ imtisâl-i emr-i ilâhî ve secde-i sâniye tergīm-i şeytân içündür. Va ba‘zıları demişlerdir ki evvelkisi insânın arzdan halk olunduğuna ve ikincisi yine arza i‘âdesine işâretdir. Nitekim Kur’ân’da gelir. “ منها خلقناكم وفيها نعيدكم ”[109] ve meşreb-i sûfiyye üzerine böyle demek dahi vecihdir ki evvelkisi âlem-i ervâhda ve ikincisi âlem-i vahdete rucû’ına işaretdir. Ve yâhûd evvelkisi ezele göre urûcen fenâya ve ikincisi ebede göre nüzûlen fenâya işaretdir. Zîrâ nüzûlde olan bekā fenâya münâfî değildir. Ve yâhûd ikincisi evvelkini te’kîd veyâ fenâ ender fenâya remzdir ki **[13.a]** fenâdan dahi fenâ bulmakdır. Ve kezâlik reke’âtde dahi esrâr vardır. Ya‘ni namâz iki rek‘at olmak insânın cisimle rûhdan halk olunub bu iki ni’metin mukābelesinde şükre işâretdir. Zîrâ rûhun kemâli, beden ve bedenin dahi bekāsı ruhladır. PES, ikisi dahi ni‘âm-ı celîledendir ki biri âlem-i gaybdan ve biri dahi âlem-i şehâdetdendir. Ve üç rek‘at olduğu vücûd-ı insâniyyede terkîb olan akl ve kalb ve îmân ni’metlerine şükre işâretdir. Zîrâ akl ile idrâk ve kalb ile tasdik olunub maksûd hâsıl olur. Ve dört rek‘at olduğu budur ki, insânın cesedi anâsır-ı erbaa’dan halk olunmuşdur ki türâb ve mâ’ ve rûh ve nârdır ki bunlardan mevâlid-i selâse tevellüd eylemişdir ki hayevân ve nebât ve ma‘dendir. PES, dört rek‘at namâz bu dört anâsıra şükr makâbelesinde vaz‘ olundu. Ve insân toprakdan halk demek ağleb-i anâsıra göredir. Şeytan ateşden halk olunduğı zikr olunan ağlebe göredir. Ve bunun fevkında dahi mezâk-ı sûfiyye üzerine tahkik budur ki, salât-ı fecr iki rek‘atiyle isneniyyete ve mertebe-i lâ-te‘ayyün ve mertebe-i te‘ayyünün meyânında temâyüze işaretdir ki nice mertebe-i lâ-te‘ayyün **[13.b]** ya‘ni mertebe-i celâl ıtlâk-ı

[109] Tahâ 20/55. “Sizi topraktan yarattık, yine O’na döndüreceğiz ve yine sizi ondan bir kere daha çıkaracağız.”

zatî-i hakīki ve kevndir. Mertebe-i te‘ayyün ya‘ni mertebe-i cemâl ıtlâk-ı zat-î hakīkiye işâretdir. PES, rek‘at-i ûlâ mertebe-i celâle ve rek‘at-i saniye mertebe-i cemâle ve ehadiyyet-i mecmûu‘ rek‘ateyn kemâle işâretdir. Salât-i mağrib, salât-ı fecrin mukābilidir. Salât-ı fecrde bâtın olan ehâdiyyetinde zahîr olmuşdur. PES, rek‘at-i ûla celâle ve rek‘at-i sâniye cemâle ve rek‘at-i sâniye[110] kemâle işaretdir. Salât-ı ışâ, dört rek‘atiyle dört te‘ayyüne işâretdir. Te‘ayyün-i zatî, te‘ayyün-i esmâ, te‘ayyün-i sıfatî ve te‘ayyün-i ef‘âlîdir. Ve lâkin bi’l-kuvve lâ-te‘ayyün ve celâl mertebesindedir. Salât-ı zuhûr, dört rek‘atiyle zikr olunan te‘ayyünat-ı erbea’ya işâretdir. Ve lâkin bi’l-fi‘l cemâl-i ilâhî mertebesindedir. Salât-ı asr, rek’ât erbaı’yle te‘ayyünât-ı erbaa‘ya işâretdir. Ve lâkin bi’l-fi‘l cemâl-i kevn mertebesindedir. Bundan fehm olunur ki, mertebe-i lâ-te‘ayyün kuvvet mertebesi ve mertebe-i te‘ayyün fi‘l mertebesidir. Ve bir nesne evvelâ bi’l-kuvve olmasa sâniyâ bi’l-fi‘l mütehakkık olmaz. PES, kuvvet-i icmâl ve fi‘l tafsîl olur. Ferâ’iz, vücûd-ı hakkāniye işâretdir ki, eseri ekvân üzerine münbesitdir. **[14.a]** Vacibât, vücudât-ı halkiyye-i kevniyye-i ehassıyyeye işâretdir. Sünen, vücudât-ı halkīyye-i kevniyye-i hâssıyyeye işâretdir. Müstehibbât, vücudât-ı halkıyye-i âmmiyyeye işaretdir. PES, bu takrîrden mefhûm olduğuna sırr-ı adet her yerde câri ve sârîdir. Hatta hadîste gelir ki, “bir def’a Rasûlullâh *aleyhimü’s-selâm* namâzda rukû‘dan ref‘i re’s ettiklerinde “ سمع الله لمن حمده [111]” diyecek ardlarında bir kimse “ ربنا لك الحمد كسيرا طيبامباركافيه ”[112] dedi namâzdan sonra Fahr-i âlem buyurdular ki, “otuz üç melek gördüm ki, senin dediğin kelimâtı yazmağa müsara‘ât eylediler.” PES, zâhir olan melâ’ikenin adedi otuz üç olmak zikr olan kelimâtın hurûfu otuz üç olmağladır. Ve her melek bir harfin rûhudur ki onun bekāsı ol ruhladır. El-hâsıl suverin bekāsı ervâhladır. Ve süver-ı â‘mâlin ılliyyîn cânibine irtifâ‘ı amellerin niyyât ve teveccühâtına göredir. Ya‘ni amelin himmeti müntehî olduğu yere ameli müntehî olub orada hıfz olunur. Ve bundan fehm olunur ki zikr olunan melâ’ike kelimât-i mezkûreden halk **[14.b]** olunmuşdur. Nitekim â‘mâlde melâ’ike halk olunduğı gayrı ehâdisde beyân olunmuşdur. Ve yine varîddir ki Rasûlullâh *aleyhimü’s-selâm* namâza şuru‘ etdiklerinde acele ile bir kimse gelüb iktidâ eyledi ve ol halde “Allâh-u ekber elhamdülillâh hamden kesirân tayyiben müberaken fihi” dedi. Fahr-i âlem namâzdan

[110] Rek‘ati salise.

[111] Hamd, Rabb’imiz içindir.
[112] Rabbimiz! Övgülerin en çoğu, en temizi, en mübarek olanı ancak Sanadır.

sonra buyurdular ki, on iki melek gördüm ki bu kelimâtı semâvâta ref‘ içün müsâra‘ât ederlerdi. Ya‘ni kelimât-ı mezkûrenin ızam-ı kadrinden ötürü bu hadîsde on iki melek tasrîh olunduğı zikr olunan kelimâtın mükerrer olmayan hurûfu i‘tibâriyledir. Ya‘ni hurûfu mükerrereye i‘tibâr olunmasa on iki adet hurûf kalır. Elif ile hemze inde’l-muhakkıkīn bir add olunur. Zîrâ elif imtidâd-ı nefesden ibâretdir, ki mehârric-i hurûfdan bir mahrecde mukatta-ı mu‘ayyini yokdur. PES, elif harf-i tâm değildir. Zîrâ harf-i tâm odur ki nutk ve kitâbetde sûreti müte‘ayyin ola. Elifin ise hatda sûreti var ve nutkda yokdur. Hemze bunun aksidir ki, nutkda sûreti zâhir olur hatda değil. Onunçün mecmû‘ bir harf i‘tibâr olunur. Sâhib-i Tuhfe’nin tahsîs-i aded ma‘nâsında **[15.a]** “Allâh-u Ekber”den sonra olan kelimât altıdır. Ve altı muza’af olacak on iki olur dediği za‘îfdir. Zîrâ kelimât-i mezkûre tekbîre muttasıl olacak mecmû‘ mu‘teberdir. PES, tekbîri ihrâca ma‘ni yokdur. Ve kezâlik tezâ‘if i‘tibâr olunsa on iki olmak ednâsıdır. Makām-ı medh ise ânı münâfidir. Ve yine hadîs-i sahîhde gelir ki bir kimse â‘kab-ı salât-ı mektûbede otuz üç kere “ سبحان الله ” ve otuz üç kere “الحمد لله “ve otuz [üç] kere “ الله اكبر ” deyip “ لا اله الا الله وحده لا شريك له له الملك وله الحمد وهو على كل شئ قدير [113]” Makālesiyle tekmîl eylese cümle günâhları mağfûr ola. PES, zikr olunan kelimât â‘kab-ı salâtda mesnûn oldu. Fıkıhda münderic olduğunun aslı budur ki, fukehâ mesâ‘il-i salâtiyyede usûl ile iktifâ eylemişlerdir. Bu ise fezâ‘il bâbındandır. Ve hadîsde zikr olunmak amel-i hususunda kâfidir. Zîrâ kelâm-ı fıkhıyye ile kelâm-ı Rasûlun münâsebetinedir. Eger-çi fakîh mezhebini kitâb ve sünnet üzerine binâ etmişdir. Pes, her yerde kelâm-ı fıkhıyye taleb etmek iyi nesne değildir. Ve sâ’ir nevâfil-i tâ‘at dahi buna kıyâs oluna. Zikr olunan kelimâtın **[15.b]** üç aded olduğunun sırrı budur ki “ سبحان الله ” kelimesi Ebû’l-beşer Âdem’den İbrâhîm’e gelince *aleyhimü’s-selâm* gelen imâmın virdi içün vaz‘ olunmuş idi. Zîrâ ol âsâr ziyâde tenzîhe zamânı idi. “ الحمد لله ” kelimesi Hazreti İbrâhîm’in *aleyhimü’s-selâm* virdi idi. Zîrâ bu kelime sıfat-ı subûtiyye işaretdir. Ve zât-ı ilâhiyyeyi bu sıfâtla kisvelendiren ibtidâ Hazreti İbrâhîm’dir. Onunçün kıyametde ibtidâ halle giyen İbrâhîm’dir. Nitekim hadîsde gelir. “ اوّل من يكسى يوم لقيمه ابرهيم [114]” PES, bu sırr-ı ilâhi İbrahim’e ve

[113] Allah’tan başka İlâh yoktur. O tektir ve ortağı yoktur. Mülk O’nundur. Hamd edilmeye layık olan O’dur. O’nun her şeye gücü yeter.
[114] Buharî, “Enbiyâ”, 8; “Rikâk”, 45; Müslim, “Cennet”, 58; Tirmizî, “Kıyamet”, 3; Nezaî, “Cemaiz”, 119.

ondan sonra Fahr-i Kâ‘inâta *aleyhi ekmelü’t-tahıyyât* gelince sârî oldu. Ve “Allâh-u Ekber” kelimesinin hakīkati Fahr-i âlem’de zâhir oldu. Onunçün salt-ı îdde tekbîr ânı ziyade etdikleri asl bu idi ki halk-ı âlem ânı ziyâde isti‘zâm ederler. Ve îd cem‘iyyetlerinde bende ol nûru göreyim deyu her biri bir misline gederlerdi. Binâen alâ-hâzâ Fahr-i âlem dahi halkın kendini isti‘zâm ve iclâlini görüp azâmet ve Kibriyâyı Hakka tahsîs ederler. Ve kalb-i şerîfleri mutma‘în olduğu mertebeye dek tekbirâtı tekrâr eylerdi. Tekbirât-ı ayâdda tefâvüt olduğu bu sırra **[16.a]** mebnîdir. Ve lâkin diyâr-ı Rum’un ekserinde İbn Mes’ud hakkında vâriddir. “ رضيت لامنى ما رضى ابن ام عبد الله بن مسعد ”Ve bundan ahz olunur ki, bi’z-zât Hakk’dan ve kezâlik meşkût-ı nübüvvetden ahza kādir olan kemâl-i evliyâ *kaddese’llâhû esrârahüm* dahi böyledir. Ya‘ni onların marzî ve muhtârı dahi mârzî ve muhtâr-ı Hakk’dır. Belki lisânü’l-halk lisân-ı Hakk onların şanlarında vardır. Pâdişâh asr-ı zillullâh iken kavlî ve fi‘li kanun olucak ol zıllin muzâf-ı ilâhî hakīkatiyle mütehakkık olanların evzâ‘ı ve etvârı nice kanun-ı ümmet ve mesnûn-u millet olmaz ve bu bâbda mekâbire hatâyı mahz ve ahval-ı evliyâya kuvvet cehlindendir.

Li-muharririhî,

Pâdişâh-ı cihân ma’nîsen

Her ne işlersen olubdur kānûn

Serceger ser ve gibi mu’tekıdin

Münkirin kāmeti olurçün nûn

El-hâsıl, bu ferdâniyyet sırrı ki Âdem ve İbrâhim ve Muhammeddir ki ve biri evvel ve biri evsât ve biri âhîrdir. Zikr olunan kelimât bu üç aded peygamberin sırrı üzerine hari olub yedi bin yıla taksîm olunub sâ’ir kelimât arasından tahsîs olundu. Ve üçün tafsîli aşerât i‘tibâriyle otuzdur. PES, otuz üzerine üç aded **[17.a]** dahi vaz‘ olunsa kelimât-ı mezkûrenin adedidir. Mecmû‘ otuz üç olur. Zîrâ “sübhanallâh” kelimesi öbürlerinin müştemil öbürleri dahi ânı muhtevidir. Bu sebebden ötürü üçer aded ihsâ etmek lâzımdır. Ve şari‘ bir nesnenin sırrına vakıf olmadıkca onda aded te‘ayyün etmez. Onunçün muhsî olan kimse dahi adedi riâ‘yet edib ziyâde nâkıs etmek gerekdir. Zîrâ hikmete muhâlifdir. Ve tamâm mi’ei olan kelime cemî‘-i milele göre beraber olmağla

doksan dokuz üzerine zam olundu. Tâ ki ta‘mîm ve tahsîs sırrı zâhir ve ictimâ‘ ve iftirak remzi bâhir ola. Nitekim Kur’ânda gelir. “ قل يا اهل الكتاب تعالو الى كلمة سواء بيننا وبينكم ان لا الله ولا نشرك به شيأ [115]”Ya‘ni tevhîd-i Hakk’a tahsîs ve şirkini selb etmek cemî‘-i rusûl ve kütüb-i müttefik ve cümle-i milel müşterekdir. Ve bundan dahi amîk ma‘nâ budur ki, merâtib-i külliye dörtdür ki, mertebe-i hayât ve mertebe-i ilm ve mertebe-i irâdet ve mertebe-i kudretdir. Ve avâlim dahi dörtdür ki âlem-i gayb ve âlem-i ma‘âni ve âlem-i ervâh ve âlem-i şehâdetdir. Ya‘ni mertebe-i hayatda evveliyet-i kübrâ ile âlem-i gayb nisbeti ve mertebe-i ilimde âhiret-i azîme ile âlem-i me‘âni nisbeti ve mertebe-i **[17.b]** iradâtda zahîriyyeti ûlâ ile âlem-i ervâha nisbeti ve mertebe-i kudretle bâtıniyyet-i âhir ile alem-i şehâdete nisbeti zahîr ve müte‘ayyin olmuşdur. Ve sırr-ı hüviyet-i ilâhiyye cemî‘-i merâtibe olmak sebebiyle hakâ‘ik-i Erbaa‘ zâhir oldu. Ve bu hakâ‘ik doksan dokuz ismin ve bir i‘tibâriyle bin bir ismin ümmehâtıdır. PES, ol hakâ‘ik zikr olunan dört aded avâlimde devir etmekle dört devirde darb olunub on altı oldu. Ve zuhûr ve butûn i‘tibâriyle otuzikiye terakkī eyledi. Ve ehâdiyyete mecmû‘ i‘tibâriyle otuz üç oldu. Sonra ol hakā‘ik âlem-i sem‘ ve âlem-i basara ve âlem-i kelâm ile dahi devr etmek hasebiyle doksan dokuz oldu. Vâhidiyyeti i‘tibâriyle yüz denildi. Sonra hamsede te‘ayyün i‘tibâriyle bin aded oldu. Ya‘ni hazârat-ı hams zuhûru ve butûnu i‘tibâriyle on adeddir. Mieyi aşereye darb idince on kere yüz aded bin olur. Ve mecmuu‘ ehâdiyyeti i‘tibâriyle bin olur. PES, akâb-ı salavâtda ihsâ olunan kelimât ve tamâm mi’e bu sır üzerine mebnîdir. Ve salavâtdan murâd mektubâtdır. Zîrâ ferâ’izin sâ’irleri üzerine hicâni vardır. Ve mektubât dahi mutlakdır. Ya‘ni **[17.b]** mektubât-ı hamseden her günkü salâtın akabinde kelimât-ı mezkûre ihsâ olunsa gufran-ı hatâya ona müterettibdir. Ve gufran cemî‘-i hatâyaya te‘alluk etdiğinin aslı budur ki cennette derecât yüz aded olduğu gibi cehennemde derekât dahi yüzdür. Ve cemî‘-i tâ‘atın mü’eddî olduğu zikr olunan yüz derekât oluak ma‘âsinin dahi yüz derekât olur. Pes, yüz derekâtdan halâs olub yüz aded derecâta vusûl zikr olunan yüz aded kelime iledir. Fa‘rif cidden.

Li-muharririhî,

Gece gündüz ceke göre evrâdı

[115] Âl-î İmrân 3/64; “De ki: Ey kitap ehli! Sizinle bizim aramızda ortak olan bir söze geliniz. Allah'tan başkasına kulluk etmeyelim, O'na hiçbir şeyi eş tutmayalım….”

Gele şâyîd ki ağzının dadı

Ka‘beteyn eyle evine yek ciheti

Yenesin şeş cihetde nerrâdı

Fi Salât-ı Vitr;

Tefsir-iTeysîrde[116] ve’n-Necm Sûresi’nde gelir ki, Rasûlullâh *aleyhimü’s-selâm* salât-ı vitrde melâ’ike–i semevâta imâm oldu. PES, Beyt-i Makdis’de imâm-ı enbiyâ ve Sidretü’l Müntehâ’da imâm-ı melâ’ike olmağla ehl-i arz ve semâ’ üzerine fazlı zâhir oldu. Ve Şerh-i Mukaddime’de gelir ki, Beyt-i Makdis’te imâm-ı enbiyâ oldukta Mûsa *aleyhimü’s-selâm* ona vasiyyet etdi ki Sidretü’l Münteha’da onun içün bir rek‘at namâz kıla. PES, Fahr-i Âlem ol makāma vusûlde vasıyyet-i Mûsâ üzere **[18.a]** bir rek‘at namâz kılub kendi içün dahi bir rek‘at zam eyledi. Sonra hıtâb-ı izzet varîd olub bir rek‘at dahi kıldı. Üç rek‘at olduğunun aslı budur. Ve bu vechile kılınmak melâ’ikenin iktidasına ma‘nî değildir. Ve üçüncü rek‘atde rukû‘ vaktinde tecellî-i azîm vâkî‘ olmağla ellerin halli ve irsâl eyleyüb ba’de’l-ifâkati ve’s-sahvi tekrâr tekbîredib du‘â okudular. PES, Kānûn; ya‘ni du‘â vâcib ve tekbîr sünnet oldu. Ve ol du‘â ki hâla okunub kunût du‘âsı denilir. Aslında Kur’an’dan iki sure idi demişler. Ve lâkin Kur’âniyyetinde iştibâh olmağla terk olunmayub vitrde du‘â olmak üzere te‘ayyün olundu. Ve ol du‘ânın vavlarının adedinde ihtilâf etmişlerdir. Hangi rivâyet ile okusalar câ’izdir. Fe-emmâ belâgat ve fesâhatde münâsib ola sekiz vavla olmakdır. Bu uslûb üzerine; “ اللهم انا نستعينك ونستغفرك ونستهديك ونؤمن بك ونتوكل عليك نثنى عليك الخير كله نشكرك ولا نكفرك نخلع ونترك من يفجرك ”

“ اللهم اياك نعبد لك نصلى ونسجد اليك نسعى ونخفد نرجوا رحمتك ونخشى عذابك ان عذابك بالكفار ملحق ”[117]

[116] Necmüddin Ömer b. Muhammed b. Ahmed el-Hanefi en-Nesefi’ye ait tefsir kitabıdır.

[117]Allahım! Senden yardım isteriz, günahlarımızı bağışlamanı isteriz, razı olduğun şeylere hidayet etmeni isteriz. Sana inanırız, sana tevbe ederiz. Sana güveniriz. Bize verdiğin bütün nimetleri bilerek seni hayır ile öğeriz. Sana şükrederiz. Hiçbir nimetini inkâr etmez ve onları başkasından bilmeyiz. Nimetlerini inkâr eden ve sana karşı geleni bırakırız.

[18.b] dürer üzerine Azmî-zâde hâşiyesinde gelir ki "neşkuruke" cümlesi, "Nüsni"den bedeldir. Ve ba'zı nesh-i musahhihâde vâvla gelmişdir. PES, bu sûretde mâ-kabline ma'tûf olur. Ba'zı nüshada "venetübü ileyk" matvîdir. Ve ba'zıları halliden valideynine müte'allik söz söylerler. Fi'l-cümle bâ'îd değildir. Zîrâ ebeveyni ihyâ ve îmân kıssası mi'râcdan zamân-ı tavîl sonra olmuşdur ki Hacc-ı Veda'dadır.

Li-muharririhî,

Sadef gibi olıcak kabri valideyn iki şık

Gühr misâli neşar etdi onları evvel hak

Çü buldılar ikisi silk-i saadetde nizâm

O demde oldular ashâb-ı cennet mülhak

Ve salât-ı vitr haber-i vahide sabit olmağla münkiri inkâr olunmayub belki bid'at ve dalâlete nisbet olundu. Ve *Eşbâh ve Nezâ'ir*'de[118] gelir ki, asl-ı vitr vazîhiyyetini inkâr eden kâfir olur. Ve fıkıhda gelir ki, intibâha i'timâdı olan kimse vitri gece âhirinde kılar. Ve kezâlik asla uyumayan kimse dahâ te'hîr etmek müstehâbtır. Ta haberin vechinde bu fakīre zâhir olan budur ki salât-ı vitr aslında ışâdan münfasıldır. Zîrâ leyle-i Mi'râcda sâbitdir. Mi'râc ise yatsı vaktinden sonra Harem-ı Şerîf'de Ammi Ebû **[19.a]** Talib kızı Ümmühân'ı hânesinde veya hatîmde ızdıcâ'ından sonra vaki' olmuşdur. Ya'ni ol vakitde Cebrâ'il gelib îkâz eyleyub hem-rah-i semavât eylemişler. Ve ol vakitde eger-çi salât-ı hamse mefrûz değil idi. Ve lâkin vakti evvelinden sonra husûsan menâmiden îkaz olmağla salât-ı ışadan fasl olunub seher-i â'lâya te'hîr olundu. Ve hadîsde gelir. " الا انّ الله زاد كم صلوة [119]" câ'izdir ki, salât-ı ışâ vaktinde Fahr-i âlem içün gayr-ı farz namâz ola. Sabâh vaktinde iki rek'at kıldıkları gibi. PES, bu sûretde hakīkat farzdan sonra olur. Evvelki sûrette ise hükemâ farzdan sonra olur. Ve yâ salât-ı ışânın vakti mu'tâdi i'tibâriyle te'hîr derecesini bulur.

Allahım! Biz yalnız sana kulluk ederiz. Namazı yalnız senin için kılarız, ancak sana secde ederiz. Yalnız sana koşar ve sana yaklaştıracak şeyleri kazanmaya çalışırız. İbadetlerini sevinçle yaparız. Rahmetinin devamını ve çoğalmasını dileriz. Azabından korkarız, şüphesiz senin azabın kâfirlere ve inançsızlara ulaşır.

[118] Bu eser, İbn Nüceym'in eseri olup orijinal adı *Nühbetü'n-Nevâzir ale'l-Eşbâh ve'n-Nezâ'ir*'dir.
[119] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Abdürrezzak , *Musannef* 7/3.

Li-muharririhî,

Kime kim ola nice gice hâb haram

O eder ruyet-i dîdâra hıram

Kemir tâ‘ati hılle etme sakın

Bağla terk ve tecride ihrâm

Fî Salât'il Cenâze;

Enâm'ül Mercân namı kitâbında İbn Ka‘abdan rivâyet ederki Ebu'l-beşer Âdem'in *aleyhimü's-selâm* ruhu kabz olundukda melâ'ike-i kirâm gasl ve tekfîn edib Cebrâ'il *aleyhimü's-selâm* namâzın kıldı. İbtidâ-i melâ'ike saf olub **[19.b]** onların ardında evlâd-ı âdem saf olub durdular. Sonra defn "hâzâ sünnetiküm fi mevtiha" dediler. Tekbirât-ı cenâze farz ve selâmı sünnetdir. Dört tekbîrile kılınmak Hazret-i Sâdık'dan *radiyallâhü-anh* mervîdir. Zîrâ onlar Fâtıma-ı Zehrâ'nın *radıyallâhü-anhümâ* namâzlarını dört tekbîrle kıldılar ve bu dört tekbîre de evvelkiden gayrı yerde ref‘i yed olunmaz. Zîrâ ref‘i yed ve cehr etmek esam ve a‘mâ içündür. Her iki tekbîrin arasında ise du‘â-i me'sûr vardır. Okundukda vakt-i tekbîr olduğu ma‘lûm olup ref‘-i yed etmek ihtiyâc kalmaz. Tekbirât-ı îydde ise, böyle değildir. Ya‘ni bayram tekbirlerinde ref‘i yed olunduğu her iki tekbîrin arasında zikr-i mesnûn olmadığına binâendir. Onunçün irsâl-i yed olunur. Ve illâ vaz‘-ı yed etmek sünnetdür. Ve salât-ı cenâze gerçi meyyitin şefâ‘atidir. Onunçün teksîr-i şüfe‘â içün üç saf olmak gerekdir. Ve-lâkin fi'l hakīka meyyiti ta‘zîmden dahi hâlî değildir. Onunçün melâ'ike Âdeme secde etdiler. Secde hakīkatde onun bâtınına eydine cânib-i Hakk'a meftûh idi. Yoksa zâhir değil eydine cânib-i Halka meftûhdur. Cânib-i Hakk mutlak ve cânib-i halka mukayyeddir. Hakk'a teveccühde ise ıtlâk lâzımdır. Onunçün Ka‘be'de **[20.a]** tavâf devriledir. Bir yerde ikāmet ile değildir. Namâz gibi. PES, tavâfın zâhiri ve bâtını ıtlâk ve namâzın bâtını ıtlâk ve zâhiri takyîddir. Zîrâ semt-i vâhidle mukayyeddir. Ve namâzı semt-i Ka‘be ile takyîd Ka‘benin şerefini ızhâr ve hakkıyla te'dîb içindir. Ve illâ namâz dahi mutlakdır. Ve zamân-ı evvelde secde sûretiyle tahiyyatt câ'iz idi. Bizim şeri‘atimizde mensûh oldu. PES, salât-ı cenâzede rukû‘ ve sucûd olmadığı bu ma‘nâya dâ'irdir. Zîrâ câhil olanlar secdenin sırrını bilmeyib şirk ve delâlete düşerler. Bu sebebden Harem Rasûlullâh *sallallâhü aleyhi ve sellem* tavâfdan men‘ etmişlerdir. Ma‘â-hâzâ mazhar-ı

camî‘dir. PES, ona secde ve onların namâzda rukû‘ ve sucûd ve Haremlerini devr-i câ’iz olmıcak. Sâ’irlere bî-tarîkıl-ûlâdır. Ve cenâzede kırk adam bulunmak kabûl-i du‘âya sebebdir. Zîrâ kırk neferin içinde müstecâb’üd-da‘vete bir abd-i sâlih vardır ki onun hürmetine sâ’irlerin dahi du‘âları mahall-i icâbet mekrûn ve mûtın vâsıl olur. Ve cenâze namâzı meşru‘ olmakda Hakk Te‘âlâya olan hüsn-i zannı tahkīk ve te’kîd vardır. Zîrâ eğer meyyite ta‘zîb murâd eylese namâzına hâzır olan şüfe‘âyı du‘â içün ta‘yîn etmezdi ve bir abd ki du‘âya **[20.b]** muvaffak ola. Elbette isticâbâtdan ötüridir. PES, bu makūle hüsn-i zanla me’mûruz. Meyyitin fısk-ı zâhirine bakıp hâtimesi hâli mechûl iken hakkında sû-i zân etmek gerekdir.

Li-muharririhî,

Ölmüş iken yem-i rahmet mevvâc

Ne aceb olmaya insân garîk

Mü’mîni bakmaya nar-ı dûzâh

Yaka kâfirleri azâb-ı harîk

Ola gör râh-ı cennete salîk

İşte şer‘-i şerif sana tarîk

Ve İbn-i Asâkir’den rivâyet olunur ki Âdem *aleyhimü’s-selâm* muhtazır oldukda evlâdına vasiyyet eyledi ki cesedi ânların yanında magarada ola. Zîrâ bir magarada sâkin olurlardı. PES, muktezâ-yı ve vasıyyeti üzerine cesedi Âdem ol magarada muhâfaza olundı. Sonra Hazret-i Nûh *aleyhimü’s-selâm* tûfandan sıyânet için cesed-i Âdem’i sefineye ko[y]dı. Ondan çıkarıb evlâdına dedi ki Âdem şol vechile du‘â eyledi ki evlâdından her kim onun cesedini defn ederse tavîl-i ömr ile muammer ola evlâdı dahi nefes-i Nûh ve du‘â-i Âdem üzere cesed-i Âdem’i alıp ol magarada defn etmek üzere getirdiler. Bu cümleden Hızır *aleyhimü’s-selâm* Âdem’in defnine mübâşeret eyledi. Onunçün kendine kıyâmete dek **[21.a]** ömr-i tavîl verildi. Ta Kur’ân yeryüzünden ref‘ olundukda vefât etse gerekdir. PES, bu rivâyet üzere cesed-i Âdem’i melâ’ike defn etmeyub Hızır *aleyhimü’s-selâm* defn etmiş olur. Hızır evlâd-ı Âdem’den olmak lâzım gelir. Nitekim İmam-ı Suyutî *rahimehullâh* de *Mensûr* nâm tefsirinde Sure-i Kehf’de beyân eder. Ve İbn-i Abbâs’dan *radıyallâhü-anh* nakl eyler

ki, Hızır Âdem'in sulbî oğlıdır. Eceli te'hîr olunmuşdur. Şöyle ki, âhir zamânda deccâlı tekzîb etse gerekdir. Fe-emmâ meşhûr olan budur ki, Hızır ebnâ-i mülûkdendir. İbrahim İbn-i Edhem gibi tâc tahtı terk edib zühd ihtiyâr eylemişdir.

Li-muharririhî,

Nedârı dil cihânda mensab ve câh

Son düşmek içün hufr ve çâh

Bilmedin Hızır gibi ilm-i ledün

Cehl ile geçdi bu cehl ve pençâh

Fî-Binâ-il-Mescid;

Hadîs-i sahîhde gelir ki, " من بنى مسجداً يبتغى به وجه الله بنى الله بينا فى الجنة "[120] Ya'ni bir kimse rızâ-i hakkiçün bir mescid binâ eylese Allah Te'âlâ dahi onun içün cennetde dürr ü yakutdan bir sarây bina eyleye. PES, maksûd bu hasenenin cezâsı amel cinsinden olmakda **[21.b]** mümâseleti beyândır. Ve illâ cennetin binâsı dünyâ binâsına benzemez ve bu hadîsde binâ-yı Allah Te'âlâya isnâd etmek mecâzdır. Nitekim, Kirmânî'de musarrâhdır. Ve lâkin ulemâ'-i kibâr tahrîr ederler ki ba'zı nesne vardır ki Allah Te'âlâ anı vasıtasız halk eylemişdir. Vücud-u Âdem *aleyhimü's-selâm* ve cennet-i Adn gibi. Nitekim demişlerdir ki, " ان الله خلق ادم بيده من غيرواسطة خلق جنّة عدن بيده من وغيرو سطة وغرس شجرة طوبى بيده فى جنّة عدن " PES, câ'izdir ki şân-ı mescide i'tinâ mukābelesinde binâ olunan sarây-ı cennet mahz-ı kudret-i Hakk'a muzâf ola. Ya'ni binâ-i Hakka nisbet etmek vâsıtasız olduğu beyan içindir. Bunda ise teşrîf-i azîm vardır. PES, câ'izdir ki binâ olunan sarây ol mescidin sûreti ola. Binâsını Hakk'a izâfet etmek ıtlâka dâ'irdir ki, abdimiz olan a'mâlde nâib-i Hakk'dır. Nitekim Kur'ân'da gelir. " إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ "[121] Ya'ni hîn-i mübâya'a ve mu'âkade olan yed-i Rasûllullâh *aleyhimü's-selâm* yedullâhdır. Zîrâ Rasûlullâh zât ve sıfât ve ef'âlini bilmekle vücûd-ı Hakk'da **[22.a]** ifnâ eylemişdir. Ve

[120] Buharî, Müslîm, Nesaî.58.
[121] El-Fetih 48/10. "Muhakkak ki sana biat edenler ancak Allah'a biat etmektederler. Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir.

bu ma‘nânın nazîri vardır. Zîrâ ulemâ’ buyurmuşlardır ki Fahr-i âlemin *aleyhimü’s-selâm* vücûd-ı zâhirlerine zam iden buk‘a-i Tayyibe sâ’ir mevâzı‘dan ve belki arş ve kürsî ve arz-ı cennetden dahi efdâldir. PES, ol buk‘âya benzer âlem-i anâsır ve tabi‘îyyâtda buk‘a yokdur. Onunçün Rasûlullâh’a ihtisâsı oldu. Zîrâ kendi dahi efdâlü’l kâ’inât ve ekmel’ül-mevcudâtdır. Yâhûd ma‘lûmdur ki vesîle dedikleri makāmın dahi Fahr-i âleme ihtisâsı vardır ki ol makām cennet-i Adn’in zirvesidir. Ve bu buk’a ya‘ni kabri menîf arz-ı cinâna kat’â mülhik oldukda onun içün makāmı Rasûlden gayrı yer yokdur. Zîrâ efdâlin efdâle ihtisâsı vardır. PES, zâhir olan budur ki ol buk’a-i şerîfe sûret-i vesîle ile tasavvur ve temessül eyleye. Ve dünyâda Rasûllullâh’a ihtisâsı olduğu gibi âhiretde dahi ihtisâsı ola. Ve bu ma‘nâya ehl-i zevk olandan gayrı idrâk edemez. Zîrâ şol suver-i a‘mâl ki cennetde zâhir olur. Dünyâdan nakli mümkün olmayandır ki â‘râz-ı zâ’iledir. Salât ve savm ve hac ve emsâli gibi. Fe-emmâ cevher-i aslîsi **[22.b]** ile nakli mümkün olsa sevâb sûretiyle tasavvur iden yine ol cevherdir. Şu kadar vardır ki ol cevher kemmiyetde asl üzerinedir. Ve lâkin keyfiyyetde değildir. Cennetde ise böyle değildir. Meselâ dünyâda binâ olunan mescidin binâsı ahcâr ve eşcârdandır. Ve mahalli dahi turâbdır. Cennetde ise böyle değildir. Ve illâ fazl-ı ilahî zâhir olmaz. Su‘âl olunursa ki mescid kendi cevâhiri asliyyesi ile zâhir olub keyfiyyetinde ziyâdeliği sûretinde dahi kesret-i fazl zâhir değildir. Zîrâ muzâ‘afası yokdur. Ve â‘mâlde ise muzâ‘afa mev‘ûddur. Cevâb budur ki bu ma‘nâ muzâ‘afatı münâfi değildir. Zîrâ câ’izdir ki ol sârâ[y]nın dahi nice sarâylar zam olunaki muzâ‘afat sevâb mescid ola. Zîrâ hadîsde nef’ ziyadeye delâlet eder kayd yokdur. Ve misli olduğu sûretde dahi asl i‘tibâriyledir. Fa‘rif cidden.

Li-muharririhî,

Nice mümkünse eyle cehd ü cid

Yapasın tâ cihânde bir mescid

Ta sırâtı geçesin mescid ile

Yokdur cennete bir gayrı geçid

Demişlerdir ki bir cemî‘at müşterek olub mescid binâ eyleseler cennetde her birine alâ-haddihî bir beyt binâ olunur. Nitekim müşterek kul âzad edenlerin **[23.a]** cümlesi cehennemden âzâd olurlar. PES, binâ-i mescide te‘âvün efdâlü’l â‘mâldir ki,

memâtından sonra ecri bâkīdir. Hafr-ı ve habs emvâl-i nâfi‘a dahi böyledir. Bu fakīrin fehm etdiği budur ki bir cemâ‘atin amel-i müşterekden gayrı amelleri olmasa sevâbında müşterek olurlar. Onunçün hadîsde gelir ki, kıyâmet gününde beş adam ve yâhûd on adam bir deveye rakîb olub gelseler gerekdir. Ya‘ni dünyâda iştirâklerine göre âhiretde dahi şirket müzelletinden halâs olmazlar. Fe-emmâ kendinin başka mâbihi’l-imtiyâz â‘mâli olsa zikr olunan şirket zarar etmez. Meselâ bir kimse îd-ı kurbânda bir ise bir koyun azhıyye eylemiş ve altı kişi ile dahi bir sığırda müşterek olmuş. PES, bu muzhıy kendi koyununa râkıb olub sığır kurbanında olan iştirâki fazla-i sevâb olur. Ve bundan fehm olunur ki mevtâya îhdâ olunan sevâb-ı â‘mâlde şirket ile husûsiyyetin farkı vardır. Ya‘ni husûs üzerine ihdâ olunan sevâbda şirketi müzellieti yokdur. Bu fakīre leyâleylde tilâvet etti ki kim Kur’ân-ı Âzîmîn sevâbını bazı ekāribe ihdâ edib onların arasında ehlullâhdan bir kimseyi idhal edip müşterek kılardım. Birinci vâkı‘ada **[23.b]** ol velî ilâhî temessül edib oğul bana başkaca oku deyu vasıyyet eyledi. Bildim ki, o makūle kibâr-ı nâsdan olanları sâ’irlerle teşrik etmek edebden değildir. Udhıyye ve emsâli tâ‘at ve kurbân dahi böyledir. Ya‘ni bir kimse nâfile etdiği kurbânın sevâbını yalnız Rasûllullâh’a veya bir gayrıya ihdâ etmek gerekdir. Rasûl ile sâ’ir müşterek kılmak gerekdir. Bu sır üzerine mebnîdir ki dünyâda melûk ve selâtîn tâamların alâ-haddihî tenâvül ederler. Sufralarına havâsdan kimse da‘vet edib müşterek oturmazlar. PES, bu makūle gıdâ-i sûrînin padişaha ihtisâsı olduğu gibi gıdâ-i ruhânî olan sevâb dahi böyledir. Ya‘ni erbâbına göre. Fe-emmâ hân yağma ve emsâli böyle değildir. Zîrâ her kesin bir sofraya ihtisâsına istihkāk ve isti‘dâdı yokdur. Sâ‘ir sultân mertebesine kande bulur. Ve bundan fehm olunur ki, makbere kenarından geçib orada medfûn olanların ervâhına Fâtiha okuyub ta‘mîm dahi böyledir. Ya‘ni eger-çi o makberede âsûde olanların cümlesine ol Fâtihâ’nın sevâbından âsayiş hâsıl olur. Ve her bir rûh fâ’ide ve temettu‘ bulur. Ve lâkin başka okunmak **[24.a]** gibi değildir. Ve illâ sadaka-i câriye ve emsâli ihtisâsâta ihtiyâc kalmazdı. Nitekim derler. “ الهد يّة تشترك ليك تنها خو شترك ”Ulemâ’ demişlerdir ki, bir kimsenin civârında iki mescid olsa namâzı mukaddem binâ olunan mescide kıla. Eğer ikiside beraber ise akrâb olanda edâ ide. Eğer fakîh ise cemâ‘ati ekal olan mescide vara. Tâ ki onun sebebiyle cemâ‘at efzûn ola fakîh değil ise muhayyerdir. Ve mescidin etrafında kırk menzilden câr mescid denilir. Ve ba‘zıları ezân istimâ‘ olunur mahalleden câr dır demişlerdir. İki sûretde dahi teşdîd ve tehdîd vardır. Zîrâ cemâ‘at bir rivâyetde vâcib ve Dâvud-ı Tâ’î

kavli üzerine farzdır. PES, bi-eyyi-vechin kâne terk olunmak gerekdir. Meğer özr kavli ola ma‘zur[122] veya marîz veya maflûc veya medyûn[123] veya â‘mâ olmak gibi. Yâhûd yağmur yağsa veya zulmet-i şedîde olsa veya havâda bürûdet-i ğāliba bulunsa ve alâ-hâzâ ve *Eşbâh*’ da[124] gelir ki mahalle mescidinin imâmı âlim ise câmi‘den efdâldir. Zîrâ âlim-i müttekī ardında namâz kılmak peygambere iktidâ gibidir. PES; bir adam bir mescidin civârında olsa **[24.b]** ol mescidin imâmı müttehim olıcak salîh kimse ardında kılmağa be’is yokdur. Ve imâm ve mü’ezzin kimseye muntazır olmamak gerekdir. Meğer muntazır oldukları şerîr adam olup şerrinden ihtirâz oluna. Ve cemâ‘at fevt olur deyu havf iden kimse abdestde azâyı birer kere gasl üzerine iktifâ eylese câ’izdir. Zîrâ imâma idrakte fazîlet ziyâdedir. Ve kezālik namâzın sünnetini kılarken ikâmet olunsa tesbihâtı teslîs etmeyib ve salavâtı dahi evvelinden birkaç kelime üzerine iktisâr edib iktidâya acele etmek gerektir halk bu mes’elelerin gāfil olup iktidâya müsârâ‘at etmezler ve sevâb-ı cezîleden mahrûm olurlar. Ve sırrı cemâ‘at budur ki, münferit namâz kılan kimse cemî’i eczâ-i salavâtda huzur-ı kalbe mukārin olmasa namâzı nâkıs olur. Ve hâlî şol kimsenin hâline benzer ki, elsiz ve yâhûd ayaksız bir câriyeyi bir pâdişâha ihdâ eyleye. PES, nice kabûle karîn olur. Fe-emmâ cemâ‘atle edâ olundukda her birinden müctemi‘ olan eczâ-i makbûle salât-ı tâmme sûretiyle müteşahhıs olub sâ’ir huzûr-ı kalbe mukārin olmayan eczânın kabûlü hakkında dahi şefî‘-i mücîre olur. Meselâ iksirden **[25.a]** bir dirhem gıbâr nehâsdan her nekdara tarh olunursa cemî‘-i eczâsını sîme veya zerre-i kalb eder. Zîrâ hâsiyyeti gālibesı kalbi â‘yân etmekdir. Ve â‘yân eger-çi fi’l-hakīka münkalib olmaz. Ve illâ ma‘lumâta i‘timâdı kalmamak lâzım gelir. Ve lâkin sıfatını kalb eder. Bir vechile ki, cevher dahi ona tâbi‘ olur. Fafhem cidden. Nitekim Kur’ân’da gelir. “ فَأُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ ”[125]

Li-muharirihî,

Olsa bir dirhem elinde iksîr

Devlet-i âlem olur sana esîr.

İde gör tarh-ı hulûs â‘mâle

[122] Maktu’ur-ricl gibi.
[123] Yani azîmetden istihfâ tarîkiyle taşra çıkması câ’izdir.

[124] Bu eser, İbn Nüceym’e ait olup eserin orijinal adı *el-Eşbâh el-Nezâ‘ir*’dir.
[125] Furkan 25/70, “İşte Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir.”

Olasın zer gibi sevâbdan seyr

Ba‘de-zâ namâz leyle-i mi‘râcda elli vakit farz olunub sonra beş adede tahfîf ve tenzîl olundu. Bu sırra binâen evâ’ilde Haremullâh’da ve etrafında şiâ’bda ruûs-ı cibâl Mekke’de elli kadar me’zene varidi. Ya‘ni ezân okuyacak minarene orada ezân virip vakt-i salâtı ilâm ederlerdi. Şimdi Haram’da yedi minâreye münhasır olub mâ‘adâsı ref‘ olunmuşdur. Yedi aded olduğunun sırrı budur ki Ka‘be-i Mükerreme zâtullâha işâretdir ki, fenâ-i tâmdan ibaretden yedi esmânın yedincisi dahi kahhâr ismidir ki cemî‘-i mâ‘sivâ onunla makhûr olur. **[25.b]** ve bu yediden sonra on ikiye varınca beş aded ismi şerif dahi vardır ki âlem-i bekāya işâretdir. PES, yedi aded minâre yedi mertebede olan fenâya da‘vet sûretidir. Sekizinci minâre ki evvel bekāya da‘vetdir. Arz-ı Haram’da medfûndur. Nitekim bu fakīre mükâşefe tarîkıyle izhâr olunmuşdur. Ya‘ni Mekke-i Mükerreme’de mücâveretim hâlinde makām-ı Hanbelî semtinde minâre-i sâminenin hurucu müşâhede olundu. Kur’ân’da âyât-ı secdenin ondört olduğu bu sırra dâ’irdir. Zîrâ secde dahi fenâya işaretdir. Ve yedi aded esmâ zuhûr ve bütüniyle ondört mertebe fenâ olur. Ve bir dahi Fahr-i Âlem *aleyhimü’s-selâm* Hazretleri Mekke de onüç sene mukīm olmuşlardır. PES, mecmû‘un ehâdiyyeti ile on dört olur. Ve Medine-i Münevvere’de Harem-i Nebevî beş aded minâreyi müştemildir ki beş vakte işaretdir ki beş aded bekāya dâl olan esmânın mukābelesindedir. PES, beş aded zuhûru ve butûnı i‘tibâriyle on olur. Medîne’de on sene mukīm olduklarının sırrı budur. El-hâsıl Fahr-i âlemin egerçi-ki fenâları kırk yıl ve bekāları yirmi üç senedir ki müddet-i vahydir. Ve lâkin hicret i‘tibâriyle **[26.a]** zikr olunduğu üzeredir. “ فخذ هذا وكن من الشا كر ين ”Ve Haremullâh’da bir amel yüz bin sevâbla mukābele olunduğı yüz aded Esmâ-i Hüsnâ’nın tafsîline göredir. Harem-i Nebevî’de bir amel makbûl bin sevâbla muzâ‘af olduğu icmâle göredir. Zîrâ Esmâullâh cemâlde doksan dokuz veya binbirdir. Ve bununla mahlûkla hâlıkın farkı zahîr olur.

Li-muharririhî,

Dâhil olsun Haremullâh’a

Görünür çeşmine yüz bin hûri

Harem Fahr-i âlem içinde

Bu göze azmı göre bin nurî

Fi'n-Nevâfil;

Ser-defter erbâb-ı inâd ve inkâr ve serdâr ve asâkir ashâb acib ve pendâr olub Kâdî-zâde demekle müştehir olan kimse ki onun mezhebine intimâ ve i'tikādına intisâb edenler ilâ-yevm'il-kıyām bilâd-ı islâmiyyede Kâdî-zâde oldu demekle ma'ruf olmuşlar. Ve ta'assub ve inkârla şöhret bulmuşlardır. Akl-ı kesîriyle bir risâle tahrîr edib ol risâle-i inâdiyyede bu vechile takrîr eder ki ferâ'iz ve vacibât ve sünenin mecmû' ikiyüz yirmi iki rek'at namâzdır. Ve ba'zı câhiller ve mübtedi'ler ve peygâmber *aleyhimü's-selâm*a iftirâ edip salât-ı regâ'ib ve salât-ı **[26.b]** Berât ve salât-ı Kadr peydâ etmişlerdir. Zikr olunan salavât-ı meşrû'a kifâyet ederken bu makūle bid'atlere iştigāl ayn-ı kabâhatdir. Meselâ bir sâhib-i kiram ikiyüz yirmi iki sahan lezîz ta'âm ihzâr edib ahbâbına ziyâfet eylese onlar bu nâfi' ta'âmlardan yemeyüb it'âme-i nâfi'dan idbâr eyleseler ol sâhib-i kirâm nice elem çekerse Hazret-i Rasûl *aleyhimü's-selâm* dahi kendi götürdüğü ibâdetlerden i'râz edib mübtedî'ler getirdiği bid'atlere ikbâl edenlere böyle elem çeker. İntehî bi-icmâli ve tenkîhi bu zikr olunan sözler Kâdî-zâde mezkûrun cehl-i azîmine nidâ eyler ve hâlini lisân-ı ma'nâ takbîh kılâr. Zîrâ bu söz ol vakitdedir ki, salâh-ı meşrû'ayı terk edib zikr olunan salavât-ı hadîse ve emsâline rağbeti kasr eyleseler yâhûd müslimden sâdır olur değildir. Belki mü'mîn-i müttekī ve Müslim-i mû'tekıd olan kimse cümlesiyle amel edib fezâ'il-i kesîre ihrâz eyler. Nitekim Şahîdî lügatinde gelir.

Şükürden gûne gûne pisse helva

Olur bir zevk her birinde tenha

Hâsılı zikr olunan salât-ı Regā'ib ve emsâli sünen meşâyih-i kibârdandır. PES, onunla amel etmek lâzımdır. Zîrâ sulehâ ve ulemâ'-i billâh hüsn-i zanla **[27.a]** me'mûruz. Bu makūlelere umûr-u dîniyyede sû-i zann etmek haramdır. Nitekim Sûre-i Hucurât'da beyân olunmuşdur. Ve bu makāmda dört mertebe vardır. Evvelkisi Allah Te'âlâ'nın farz eylediği emirdir. Ve ikincisi Rasûlullâh aleyhimü's-selâmın meşru' kıldığı sünendir. Ve bu ikisinin hakkında olan kelâm-ı rûşendir. Zîrâ ferâ'iz ile Kur'an'da me'mûruz. Ve Rasûlullâh *aleyhimü's-selâm* dahi buyurmuşdur ki, "sizden biriniz mü'mîn olmaz ta ki onun hevâsı benim getirdiğim şerî'ata tâbi' olmaya" ve sünen dahi

Rasûlullâh'ın şerâyı'ındandır. Zîrâ Şâri'-ı â'zâmdır ve cemî'-i ekvâl ve ef'âl ve â'mâl ve ahvâle müte'allik olan emuru çoktan ahz eylemişdir. PES, onun sünnete müte'allik olan meşrû'âtına sünen mutlakā derler. Şöyle ki, sünnet denilse Rasûl murâd olunur. Ve bu sünen ile Allah Te'âlâ Rasûlün hilâfeti sırrını izhâr ve mazhariyyet-i rasûlü ebrâr. PES, hakīkatde sünen ferâ'ize mülhakdir. Tefsîr-i nazm-ı Kur'ân'a mülhak olduğu gibi. Şol ki ehl-i farz ve ehl-i Kur'ân geçinen kimse sünene ri'âyet ve tefsîr-i Kur'ân'a dahi rağbet ve ânı ta'zîm gerekdir. Bu sebebdendir ki mushafın cildinden mâ'âda kisesi bile ta'zim olunur. Zîrâ mücâveret ta'zîmi müstevcibdir. **[27.b]** Ve bir ehl-i hâlin cezbe-i hâli galebesinde üzerinden sâkıt olan hırkasına veya gayrı nesnesine rağbet olunduğı zikr olunan ma'nâya dâ'irdir. PES, ferâ'iz vücûd-ı Hakk'a ve sünen vücûd-ı halka işaretdir ki ikisi dahi mer'î ve meşhûr ve muazzamdır. Ruhla cesed gibi. Zîrâ cesed ruhun fer'i olduğu gibi. Dahi halkın fer'idir üçüncüsü ashâb-ı kirâmın *radıyallâhü-anhüm* sünen-i müstehabbesidir ki Rasûlullâh *aleyhimü's-selâm* hilâfeti Hakk'la şeref-yâb olub ibrâz-ı sünen ile muazzamü'l-kadr olduğu gibi. Bunlar dahi hilâfet-i Rasûllullâh ile muvakkır olub nicesinin müstehabba izhâr ve ihdâs etmekle imâm-ı ümmet olmuşlardır. Ve bunların sünnetleriyle amel ve tarîkâtlerine sülûk lâzım olduğu hadîs-i sahîh ile bilinmişdir. Nitekim gelir. " عليكم بسنّة وسنّة الخلفاء الراشدين من بعدى "Hususan üzerine İbn-i Mes'ud *radiyallâhü-anh* hakkında gelir. " رضيت لا متى ما رضى ابن ام عبد الله بن مسعود "Abdullah b. Mes'ud'un anası oğlundan murâdına kendidir. Nitekim İbn-i Ühti Halit derler ve lâkin İbn-i Am Abdle ta'bir etdiği Abdullâh'ı teraffi' ve tezkiye-i nefse vâki' olmadan sıyânet içündür. Zîrâ zikr olunan hadîs onun derecesine beyân ve uluv kadrini **[28.a]** ıyân eyler. Nitekim Şeyhü'l-İslâm Hâhir-zâdenin muhtasâr Kudûri üzerine hâşiyesinde mestûrdur. Pes, bu sebebden ulemâ' tekbirât-ı îydde İbn-i Mes'ûd kavli ile amel edip ibâdi altı zâ'id tekbirle kılarlar. Bundan fehm olunur ki, Allah Te'âlâ Rasûlullâhın kadrini îlâ eyledi. Nitekim Kur'ân'da gelir. " وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا "[126] Ve yine gelir. " قل ان كنتم تحبّون الله فاتّبعون يحببكم الله [127] "İlâ-gayri zâlik mine'l-ayât'il celileti ve Rasûllullâh *aleyhimü's-selâm* dahi zikr olunan iki hadîs ve emsâli ile Hulefâ-i Râşidîn ve sâ'ir sahâbe-i mehdiyyînin şânların ref' eyledi. Ve onların re'yi kendi re'yi bildi. Zîrâ hevâdan masûnlar ve şeytândan mahfûzlardır. Ve Rasûlün ta'zîm etdiği kimseler

[126] Haşr 59/7, "Peygamber size ne verdiyse onu alın, size ne yasakladıysa ondan da sakının"
[127] Al-i İmrân 3/30, " Rasûl'üm de ki, Eğer Allah'ı seviyorsanız, bana uyunuz ki, Allah'ta sizi sevsin."

Hakk Te‘âlâ’nın dahi muazzâmdır. Ve onun makbûlü Allâh Te‘âlâ’nın makbûlîdir. Zîrâ Rasûlullâh onların ta‘zîm ve kabûlüne müte‘allik olan kelâmı kendi lisânından söylemez. Zîrâ kendisi fenâ-i tâmme mazhardır. Ve hadîs-i kudsîde gelir. “ لا يزال عبدى يتقرّب الى با لنوافل حتى احببته فا ذااحببته كنت سمعه وبصره ولسانه El-hadîs”[128] Rasûlullâh hûd-i habîbullâhdır. PES, onun lisânı lisân-ı Hakk olmuş olur. Yedi, yed-i Hakk olduğu **[28.b]** gibi. Nitekim Kur’ân’da gelir. “ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ ”[129]Ve sahâbenin ihdâs etdikleri umûra fi’l-cümle bid’at ıtlâk olunur. Lâkin bid’at-i mahmûde ve memdûhâdır. Nitekim Hazreti Ömer *radiyallâhü-anh* kıyâm ve Ramazân hakkında buyurur; “ نعمت البد عة هذه ”Nitekim Buhârî’de mestûr ve Tefsir-i Kurtubî’de Sure-i Bakara’da mezkûrdur. Tafsîli makām budur ki, mahlûkdan sâdır olan bid’at iki vecihledir. Zîrâ ol bid’atın şeriatde ya aslı var ve yâhûd yokdur. Eğer şerî‘atde asl-ı sahîhi var ise hayyız medhdedir. Zîrâ Rasûlullâhın tahrîz ve Hakk Te‘âlâ’nın da‘vet etdiği emrin tahtında dâhildir. Makāle-i Ömer *radiyallâhü-anh* buna nâzırdır. Zîrâ terâvih ef‘âl-i hayırdandır. Ve anı eger-çi ki, Rasûlullâh birkaç def’a ikāmet eyledi. Fe-emmâ devam üzerine muhâfaza eylemedi. Va halkı dahi ikāmete cem‘ kılmadı. PES, Hazreti Ömer’in terâvih üzerine muhafazası ve halkı onun üzerine cem‘ ve ikāmete tahrîs kılması bid’at-i memdûhadır. Ve eğer kitâb ve sünnete muhâlif olub asl-ı sahîhi yoğ ise hayyız-ı zemm ve inkârdadır. Nitekim Rasûlullâhın hutbesinde gelir. “ وشرّ الا مور محدثا تها وكل بد عة ضلا لة ”[130]Ya‘ni kitâb ve sünnete ve yâhûd â‘mel-i sahâbeye **[29.a]** muvâfik olmayan nesne bid’at-i mezmümdür ve bu ma‘nâya işâret eder ol hadîsde gelir. “ من سن فى الاسلام سنة حسنة كان له اجرها واجر من عمل بها بعده غيران ينقص من اجورهم شئ ومن سن فى الاسلام سنّة سيّءة كان عليه وزرها وزر من عمل بها بعده من غيران ينقص من اوزارهم شئ ”[131]PES, bundan fehm olundı ki, bid’at-i kabîha dedikleri asl-ı sahîh olmayandır. Ya‘ni “ ان البد عة هى الفعلة لمختر عة فى الدين على جلاف ما كان عليه النبى عليه السلم وكانت عليه الصحا بة والتابعون ”Ve ashâbın şanı şol vecihle âlîdir ki mahall-i ictihâd olmayan mevâzı‘da kavilleri hadîs-i merfû‘ hükmündedir. Meselâ semâvât ve arzın hilkatinde mukaddem halk olunan eşyâdan haber verseler Rasûlullâh’dan istima‘ mahmûldür. Zîrâ o makūle nesne ictihadla

[128] Buharî, *Rikâk,* 38.
[129] El-Fetih 48/10. “Allah’ın eli onların elleri üstündedir.”
[130] Ebû Dâvûd, *Sünnet*, 5; Müslîm, *Cum‘a*, 43; İbn Mâce, *Mukaddime*, 7.
[131] Müslîm, *Zekât*, 69; Nesaî, *Zekât*, 64.

ma‘lûm olmaz. Ve kısâs-ı enbiyâdan ve melâhim ve feth-i müstakbelden ve ahvâl-i kıyâmetden haber vermek ve yâhûd bir nesnenin fi‘li veyâ terki üzerine sevâb-ı mahsûs ve îkāb-ı mahsûs husûlünü i‘lâm etmek dahi böyledir. Nitekim usûl-ı hadîsde musarrahdır. Sevâb ve îkâb-ı mahsûs ile takyîd **[29.b]** etdiklerinin aslı budur ki ef‘âl-i hayırda meselâ mutlakā sevâb beyân etmek câ’izdir. Ve lâkin adedini ve keyfiyyetini ve husûsiyetini beyân etmek câ’iz değildir. Meğer şâri‘den mesmû‘ ola. Onunçün â‘dâda ve keyfiyyât ve husûsâta müte‘allik ehâdîs vaz‘ etmek ziyâde münkirâtdan ma‘dûddur. PES, sahâbeden ındi söz sâdır olmaz. Belki sâdır olan fi’l hakīka Rasûlullâh’a müsteneddir. Zîrâ muallîmdir ve muallîm ta‘lîm veya işâret etdiği nesneyi şâkir ve kendi yanından ta‘yîn ve tahsîs etmek gerekdir. Ve bu bâbdandır ki, İbn-i Abbâs *radıyallâhü-anh* buyurmuşlar.“ يكون بعد النبى عليه السلم نوريكنى بابى حنيفه ” intehî kemâ fî *Ravzâti’l Ahyâr*. PES, İmâm-ı Âzam *rahmetullâhi aleyh* hakkında bu haber istikbâle dâ’ir olmağın ictihâd câri olmamağla haber merfû‘ hükmünde olduğu ya‘ni eğer İbn-i Abbâs *radıyallâhü-anh* Rasûlullâh’dan zikr olunan ma‘nâya dâ’ir kelâmı işitmese haber vermezdi. Zîrâ emur müstakbeldendir ki ilm-i şâri‘ müfavazdır. Ve *Ayni’l-İlm* nâmı kitabında “ ورد ابو حنيفه سراج امتى ”Dediği buna nâzırdır. Ya‘ni veredile murâd hadîsde vardır. Nitekim zamir-i mükelllim ona şahiddir. PES, bu varidi mevzu‘atda derc **[30.a]** edenler lafzı i‘tibâriyle derc etdiler. Fahr-i âlem ve emsâli gibi. Ve illâ ma‘nâsı i‘tibâriyle sahîhdir. Zîrâ İbn-i Abbas’ın *radiyallâhü-anh* kelâmı anı müeyyeddir. İbn Abbas ol mezmunı meşkûk nübüvvetden ahz etmekle güya Rasûlullâh dahi Ebû Hanîfe sirâc-ı ümmet buyurmuşlar oldular. Ve İbn-i Abbâs’ın kelâmının sıhhatine dolaşur şek meşâr-ı ileyh bi’l-benân olub te’lifâta intifa‘ olunan ulemâ’ya su-i zann etmiş olur. O ise haramdır. Nitekim bâlâda işaret olundu. El-hâsıl ashâb-ı ekvâl ve ef’âlde musîblerdir. Ve tabî‘ına göre iktidâda sekādır. Ve ola ki, İmâm-ı Âzam *rahmetullâhi-aleyh* buyurmuşdur. “ فنأ خذ تارة ونترك اخرى وما اتانا عن التابعين فهم رجال ونحن رجال ”Bu makūle zikr olunan ma‘nâyı münâfi değildir. Zîrâ ashâbdan varid olan iki vecihledir. Birisi Rasûlullâh’dan ihbâr tarîkîyle veya ictihâda mecâl olmağan muvâdeden keşf ve î‘lâm cihetiyledir. Ve birisi dahi ictihâd tarîkîyledir. İctihâdda ise hata ve isâbet şayi‘ ve meşhûrdur. PES, müctehidin ictihâdıyla â‘mel ve terk câ’izdir ki â‘mel vacib olmak mukallidine göredir. Bu ise, sahîh mezhebdir. Onunçün terkinde harc yokdur. Zîrâ nice nesne vardır ki, Allah Te‘âlâ **[30.b]** ânı mefzûle bildirmiş. Fâzıle bildirmemişdir. Nitekim Kur’ân’da gelir. “

فَفَهَّمْنَاهَا سُلَيْمَانَ "[132]Süleymân *aleyhimü's-selâm* ol vakitde şiyâbeti var iken bile pederi Dâvûd *aleyhimü's-selâm*ın muvâfık olmadığı hükümete Süleymân muvâfık oldu. Böyle iken yine ikisinin dahi Hakk Te'âlâ fazlının beyan edip, " وَكُلًّا آتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًا "[133] Buyurdu. Hususan ki sâkıbda fazl-ı sebk vardır.

Li-muharririhî,

Niye kail olu ise ashâb

Sana bilmek gerekdir anı sevâb

Müşkil mesele münhıl olsun

Ona göre ehl-i Hakdan oraki cevab

Dördüncüsü ulemâ'-ı ümmetin senin müstehıbbâsı ve müstehsenât-ı fi'liyyesidir ki, onlar dahi fi'l-hakīka hulefâ-i hakīkiye-i Rasûlullâh'dır. Ve bu sırrı hilafeti izhâr içün İmâm Ahmed Müsned'inde rivâyet etdiği üzere hadîs-i sahîhde gelir. " ماراه المؤمنون حسنا فهو عند الله حسن "[134]Zîrâ "mü'mînûn" lafzı bu hadîsde mutlâkdır. PES, ilâ-yevmi'l-kıyâme" her asırda mevcûd olanlara şâmildir. Ve lâkin murâd mü'mîn-i kâmil olanlardır. Zîrâ ehl-i noksanın haline i'tibâr yokdur. Onunçün " أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ "[135] âyetinde "ettayibât" tabî-i Süleymân'ın istihbâs ve teneffür **[31.a]** etmediği nesne ile tefsîrdir. Zîrâ gayrıların istihbâs istitâ'bisine i'tibâr yokdur. Ve illâ-ehl-i bâ'deye cem'i hayvanâtın eklinin istitâbe ederler. Ma'â-hâzâ fî-nefsi'l-emr habîs makūlesidir. Su'âl olunursa ki, kemâlin alâmeti nedir cevâbı budur ki, zâhirî nur şeri'atle münevvir ve batını nur ma'rifetle me'mûr olmakdır. Şöyle ki sâ'irin aklı ile intikâl edemediği me'âni dekâik-i hakâ'ik latifiyye keşfle ve nur-i yakīn ile intikâl etmekdür. Nitekim asâr-ı celîleden hüsn hallerine intikâl olunur. Bunun nazîrâ îmândır. Zîrâ îmân-ı kâmil menci dedikleri oldur ki, batını i'tikâdı muhtevî ve lisânı ikrârı müştemil ve cevârihi â'mel-i salihâyı muhît ola. Yâhûd îmân-ı bi'l-gayb mertebesidir. İmân-ı şuhûdîde ise buna göre ekmeliyyet vardır. Kur'an'da ne mevzû'ada. " يا ايّها الذين امنو "[136]Gelirse

[132] El-Enbiya 21/79, "Böylece bunu (bu fetvayı) Süleyman'a biz anlatmıştık."
[133] El-Enbiya 21/79, "Biz, onların her birine hüküm (hükümdarlık, peygamberlik) ve ilim verdik."
[134] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Hakim, *Müstadrek*, 46.
[135] Maide 5/5, "Size temiz ve iyi şeyler helâl kılınmıştır."
[136] "Ey îmân edenler!"

i‘bâretiyle îmân-ı resm-i gaybı ve işâretiyle îmân-ı hakîki-i şuhûdiyye şâmildir. PES, bâtını nuru keşfle münevvir olan kimsenin zâhirinde muhâlif nesne olmaz. Ve illâ keşf-i dirâset olmaz. Zîrâ demişlerdir ki her hakīkat ki anı şerî‘at red eyleye ol merdûddur. PES, o makūle îmân sahibinin îmânı kâmil ve tâm **[31.b]** olmaz belki nâkıs olur. Bu makūle yerlerde mebhûs-ı anh olan îmân sultân-ül arifin Ebû Yezid Bestamî’nin îmânı gibidir ki, kâfirleriyle ol îmâna reşk ederlerdi ve îmân olunca böyle olsa derlerdi.

Li-muharirihî,

Bir iken cevher îmân ey dil

Kimi nâkıs kimi zâid görünür.

Dide-i keşfiyle kılsak nazârı

Nur paki mütezâid görünür.

Ve bu îmânı kâmil erbâbı bu ümmet içinde çok kalmıştır. Hülefâ-i isnâ aşere eimme-i Erbaâ‘ gibi. Zîrâ eimme-i Erbaâ hakkında mahcûbdur demek kelâm-ı sâkıttır. Ve bunlardan gayrı sâ’ir tesânif celile erbâbından dahi vardır. *Kuvvet-ül Kulûb* sahibi İmâm-ı Gazzâlî, *Avârifi’l-Ma‘ârif* sahibi Şehâbeddin es-Sühreverdî ve *Te’vîlât* sahibleri Şeyh Necmeddin-ül Kübrâ ve Necmeddin Dâye ve Kudvetü’s es-Sûfiyye el-Muhakkıkîn Şeyh Ekber ve Ferzed Dilbendî Şeyh Sadrettin Konevî ve gayrıları gibi. *kaddesallâhü-esrârahüm* ve besse alâ’l-hafikîne envârahüm. PES, zikr olunan hadîsde i‘bâretiyle delâlet vardır ki îmân-ı kâmil ehlinin istihsânı indellâh dahi istihsândır. Ve işâretiyle delâlet vardır. Ol emr müstahsen meşru’dur. Ve delâletiyle imâ vardır ki şâ‘rinin **[32.a]** ol hususda izn ve rızâsı vardır. Ve her nesne yine bunlar kabîh göreler. Inde’llâhi Te‘âlâ dahi kabîhdir. PES, bu salavât regaib ve beraet ve kadr müstehsenât meşâyihdendir ki ındelllâhi Te‘âlâ müstahsendir. Hususan ki müddet-i tavîle ikâmeti üzerine icmâ‘ ve istikrar hasıl olmuşdur. Zâhirde nice müctehidler ile avn-ı hakkıyla hatalarına vâkıf olup bazı mevâdide rucu‘ etmişlerdir. Ya bu kadar âsar-ı kesirede gelenler nive bu hata üzerine karardâde olurlar. PES, keşf-i sahîh onları ve makūle esrârdan teberri-i ve tathîr eylediği rûşendir. Bu makūle emur ve müstahsenenin ikâmeti sâ’ir emûr-u şer’iyye ve salavât-ı mer’iyyeyinin ta‘tılini müstelzim değildir. Ve belki te’kîd ve tekvît beyandan ve ta’zim şer’i kabilindendir. Nitekim melûk ve kelâsine hil’at gederir. Hususan gaza vakitlerinde alây-ı va‘ad arz olunduğu zaman

teşrif eylerler. Sonra padişaha tebeiyye ve zîrâ azm olan dahi ilbas hil'at eyler. Nitekim isna' esferde müşâhede etmişizdir. Ve çok vaki' olur ki ve zîrâ a'zam padişaha ve askerine ziyafet eyler. PES, ve zîrâ a'zamın hil'ati ve ziyafeti **[32.b]** ta'zim bâbından olmuş olur. Yoksa padişahın ihtiyacı olduğu cihetten değil binâ-i âla hâzâ şâri'-i âzâm dahi gerçi bu kadar meşrûatla abbâde ta'lîm eylemiştir. Fi nefsi'l-emr ol meşrûat ile teabbüd kâfi iken ulemâ'-i kibâr ol meşruatı takvît ve ıbedullahı enva-i mesubât ile şerefyâb etmeden ötürü nevâfil ve tâ'at ile teabbüd ederler. Ve halkı dahi nevâfil ve müstahsenâta tergib eylerler. Zîrâ ol nevâfil ve müstahsenât aslında yine meşruat cinsindendir. Ve fi'l-hakīka emr zâid değildir. " الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ "[137]nazmından mefhûm olan ikmâli münafi ola. Münâfi olan emûr zâide budur ki meselâ namâz altı vakit ola. Veyâhûd savm iki ay ve yâhûd nısâb-ı zekat binde yirmi beşten ziyade ola. Ve yâhûd Benî İsrâil zamanlarında ettikleri gibi kendi yanlarından nice haramı tahlîl ve yâhûd helâli tahrîm edeler. Ve yâhûd bunun emsâli emûr-u münafide bulunalar. Bizim zamanımızda Hacı Mustafa Paşa kal'a-i Tameşvâr muhafız ta'yin olundukda Tameşvâr kal'asının handeki çevresine bir handek dahi ihdâs edip zikr olunan kal'ayı iki **[33.a]** handek ile muhat kıldı. Hiç kimse bu handeki niçün ihdas etdin demedi. Belki cümlesi muhfûz olduklarından maâ'dâ padişah asr sultan Mustafa-i sâni dahi hazza edip mukabelesinde kendine ikram tam ve in'am etti. Zîrâ ol handegin kal'a muhafazasına nef'i olduğun bildi. Ve evvelki handeği te'kid için binâ ve hafr eyledi. Ve keni anladı. PES, bu makūle mevârda padişahdan izne tevakkuf olunmadı. Zîrâ delalete ve işarete izn vardır. Eğer mezkûr padişahın izni olmadan paşayı mestûr varub âhir yerde kal'a binâ etmiş olaydı. Mahalli itâb olurdu. Zîrâ vaz' kadîme muhâlif olunduğundan ma'ada içinde tehâsun edip ifsâd-ı âleme sebeb olmak ihtimali dahi vardı. PES, Kadızâde'nin ehl-i kiramın ziyafetini koyup dediği batıl oldu. Ve bir dini cahilin getirdiği muzır taâma ikbâl dediği ulemâ' dahi dini sebb ve belki hâşâ sahâbeye bile tahhîl ve itâleye cesareti oldu. Zîrâ salavât-ı mezkûre *Kuvveti'l Kulûb*'da ve *İhyâ-i Ulûm'*da[138] ve nice mu'teberatda kabûl tarıkıyle mestur ve tergib uslûbiyle mezkûrdur. İmâm Mekkî ve İmâm **[33.b]** Gazzâlî ise akla etemme ve ulemâ' evsâ ve keşfe vehâlâ ekmeldir. Nitekim Şeyh Şahâbeddin Sühreverdî *Avârif'il Ma'ârif* nam kitâbında İmâm Mekkî için şehâdet eylemiştir. Ve İmâm Yafeyi ve Suyûti İmâm Gazzâlî için miete

[137] Maide 5/3, "Bugün size dininizi kemale erdirdim."
[138] Bu eser, Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed Gazzâlî'nin (505/1111) eseri olup orinal adı *İhyâ-u Ulumu'd-Din*'dir.

hamse sahibine demişlerdir. Hüseyin Meybûdî'nin *Fevâtih*[139] nam kitâbında fazlına müte'allik delâlet-i kesire olduğundan ma'ada icma'-ı ulemâ'-i ümmet anı hüsn telâkkı ile telâkkı etmişlerdir. Muârıza üzerine olanların helâk ve nikbetleri mütevâtirdir. Ve *İhya*'da[140] da salât-ı şa'ban için Hasan-ı Basrî için otuz kadar ashâbdan faziletini rivâyet ettiği mestûrdur. PES, hâşâ ashâb münker-i mesfûr kavli üzerine denilir. Ve cahiller olmak lâzım geldi. " اصحابى فى الله الله [141] "Hadîsine vâkıf olan o makūle kelâm-ı fahşe nice cür'et eder. Husûsan ki Ashâb-ı Kirâmın akvâl ve ef'âli Rasûlullâh'a müstenid ola. Nitekim bâlâda işaret olundu. Nevevî'nin regaib hakkında " واضعها الله قاتل "Dediğine ve kezâlik salavât-ı mezkûrenin Kuvvet-ül Kulûb'da ve İhya'da münderic olduğuna mağrur olmadığı söylediğine asla i'tibâr yoktur. Zîrâ imâmeyn mezkûrun **[34.a]** min külli vücûd nevinden ka'b cihetinden a'lâ ve iktidaya evlâdır. Zîrâ cenâheyn erbâbındandır ki akl-ı sarihâ keşf-i sahîhi dahi zâmm etmişlerdir. Husûsan salavât-ı mezkûrenin zikr-i kitabeyn mezkûruna münhasır değildir. Ve belki fukahadan ba'zıları dahi işaret etmişlerdir. Nitekim Sahib-i Muhit[142] kitabında gelir. " لا يكره الا قنداء بالا مام فى النوافل مطلقا نحو القدر والرّغاءب وليلة النصف من شعبان وغير ذلك لانّ ماراه المؤ منون حسنا فهو عند الله حسن "İntehi Kemâ fi *Envar'il Meşarık* li müfti Haleb eş-Şehbai ve *Eşbâh ve Nezai*r[143]de gelir. " يكره الا قتداء فى صلوة الرّغاءب وصلوة البراءة وليلة القدر الا اذا قال نذرت كذاركعة بهذا الا مام بالجما عة كذا فى البزّازية انتهى "Bu takrirden mefhûm olur ki, ba'zı şürûh meniye de salât-ı kadrin beyne'l ulemâ' asla zikri yoktur. Dedi ki kizb sarîhdir. Ve çünkü Nûvî gibiler imâmeyn mezbûrine ve emsâline denk olamazlar. PES, İbrahim Halebî ve Muhammed Birgivî gibilerinde kaldı. El-hâsıl salavât-ı mezkûre nevâfil taâtdendir. Zîrâ nefl-i şeriatde ferâ'iz ve vacibât üzerine ziyâde tarîkiyle meşru' olana derler. PES, bu ziyâde eğer Rasûlullâh'tan sâdır **[34.b]** olup bir kere veya iki kere terkiyle bile muvâzabât ettilerse sünnet denilir. Ve bir defa işleyip bir defa terk ederlerse mendup ve müstehab denilir. Ve bu ziyâde eğer sahabe ve tabiınden sadır olursa müstehab denilir. Ve tebe-i tabıinden sonra gelenler sadır olsa tetavvu' ve müstahsen denilir. Mea hâzâ fi'l-cümle sünnet ıtlâkina dahi mesa' vardır. Zîrâ sünen mukayyıdedendir ki, sünen-i ulemâ' ve

[139] Kazi Mir Hüseyn b. Muinüddin el-Meybudî; (ö. 910 H.), *Fevâtih Şerh-i Divan-ı Ali*, 1641.317 vr.
[140] Bkz. Dipnot 92.
[141] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 67.
[142] Bu eser, Radiyüddîn es-Serahsî'nin *el-Muhît* adlı eseridir.
[143] Bu eser İbn Nüceym'in eseridir.

meşâyıhdir. Ve salavât-ı mezkûre tetavvu‘ ve müstahsen kabilindendir. Ya‘ni akla ve şer’a müstahsen makūlesidir ki ulemâ’-i salihîn ehl-i dini taât-ı haktan tergîb ve sünen ve müstehıbbâtı te’kîd için ihdâs etmişlerdir. Ya‘ni sünen ve müstehibbât ile ferâ’iz ve vacibâta te’kid hâsıl olur. PES, bu makūle tetavvuâtın hüsnünde ve nef’ında asla kelâm yoktur. “ ومن تكلم فعليه كلاله ”PES, bir nesnenin ziyadeliğine mutlakā nedâmet te‘alluk etmez. Nitekim eşrât-ı salât hususunda gelir. “ يز حرف المساجد

وبطوّل المنارات ”Tahkîki budur ki, ziynet ve zehârif ve tatvîl ile tebâhe-i nefsâni kasd olunmayacak karâbet makūlesinden olur. Zîrâ karb-ı saâte alâmet olduğu mezmûm olmaya **[35.a]** delâlet etmez. Mezmûm olan ukûk-u ebeveyn ve irtifa‘ emanet ve emsâlidir. Fe-emmâ mesâcid ve zuhrufâsında tebâhi mahmûddur. Zîrâ şeairallâhi ta‘zîmdir. Ve küffara gayz veren emirdendir. Nitekim Kur’an’da gelir. “ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ ”[144] Zamân-ı âhir ise zamân-ı evvele kıyas olunmaz. Bu fakīrin zamânında ba‘zı kimseler şöhret-i tâmme ve ziynet-i âmme ile Bursa’dan hac tarîkiyle çıktılar lâbeisdir denildi. Zîrâ o makūle hurûcta gayrıları dahi hacca teşvik vardır. Leyle-i beratte ifrâd üzerine semu’ böyledir. Bir nesne yine ehlullâh işleseler ol hususda onlara iktidâ lâzımdır. İktida etmeyip kendilerine taslil ve fi‘llerine takbîh etmek ezâ ve cefâ makūlesindendir. Ve bu makūle taının ve îdi hakkında hadîs-i kudsî de gelir. “ من عادى طا عنك وليّا فقد بارزنى با لمحا ربة [145] ”Ya‘ni bir kimse evliyâdan birini ığzâb ve ona eziyet ve cefâ eylese Hakk’la muhâbere etmiş olur. Onlara taın ve tarîkatlerine sülûktan men‘ ise onlara eziyettir. Ve belki olan mel‘undur. Nitekim Kur’an’da gelir. “ إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ”[146]Ve aklen katında şek yoktur ki, Resûl’ün işaretinde ulemâ’-ı billâh dahi dâhildir. Zîrâ **[35.b]** vârislerdir. PES, Rasûlullâh’ı ta‘zîmi münâfi olan nesne eziyet makūlesinden olucak. Verese-i Rasûle olan eziyet ve ihanet dahi ona kıyâs oluna küffâr-ı kureyş ehâli-i Mekkeye îmândan men‘ edip tarîkât-ı nebeviyyeye duhûlden halık sadd etmeleriyle haserât-ı azîme buldukları gibi ehlullâhı dahi hurûc ve tarîkât-ı mahmudelerine sülûka mâni‘ erbâb-ı inkâr dahi böyledir. Sultân-ül Ârifin Ebû Zeyd Bistamî’ye kaddesu sırrehu ışıkdır dedikleri zamânımızda mesmu‘ olmuştur. Bir kavmin muktedâsı ışık olmak lâzım

[144] El-Fetih 48/29, “Kâfirleri öfkelendirir.”
[145] Buhari, *Rikâk*, 38.
[146] El-Ahzâb 33/57, “Allah'ı ve Peygamber'ini incitenlere, Allah dünyâda da âhirette de lanet eder.”

gelse kendileri sünneti olmaz. Zîrâ ışık mübteda‘ demektir. İ’tikâdı Ehl-i sünnet i’tikâdı olmaya firâk-ı dalle gibi bid’at ehlinin ise iki asırda müstemmir çerağ yandığı yoktur. Beyâzıd ve emsâli ışık olsalar yanına gelince nice muktedî olurlar ziyâlarıyla ihtidaya salâhıyyet bulurlardı. PES, münkirler bu nuri ıtfâye sea‘ ederler. Fe-emmâ âzaları yanar. Nitekim âsarı îsârda müşâhede olunmuştur. Ve Kur’an’da gelir. “ يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ”[147]Ya‘ni kâfir mecâzinin püf demesiyle çerâğ-ı ilâhi sönmez.

Li-muharririhî,

Yanar abd bir cihanda çerâğ ehlullah

Ke asl-ı nur ezelden **[36.a]** olunubdur îkāb

Aceb mi benzese münker cihanda hakka şa

Ke çeşmi düşmenidir

Muhkidir kim Fatih Kostantiniyye Sultan Muhammed aleyhi rahmet’el ehad es-samed İstanbul da kendine Muzaf olan cami‘ şerifi binâ ettikte ulemâ’-i asri cemi‘ edip salavât mezkûre hakkında istikta ettikte Şeyh Akşemseddin Hazretleri sıhhatiyle serdi kelâm ve ikâmeti hususunda tergib amm ettikte cümlesi müttefık el-kelime serfuru‘ ettiler binaâ alâ hâzâ Sultân mezkûr vakfiyesinde kayd edip camiinde imâm olana salavât-ı mezkûrenin kılınmasını şart etmiştir. İlâ hâzâ el’an Ayasofya camiinde ve eğer cami medburda ve sâ’ir cevâmı‘ selâtında kılınır. Zîrâ sıhhatine icma‘-ı ulemâ’ vakı‘ olmuştur. Eğer sahih olsa ulemâ’ fetavâ vermezlerdi. Su‘âl olunursa ki câ’izdir ki ulemâ’ padişahın atebin görüp liecli’l maslahât sükût edeler. Akşemseddin’e muvâfakat göstereler cevap budur ki Fâtih’in ilm-i şerife ne kadar intisâbı vardı ve ne vecihle Ehl-i hak ve ehl-i adl ve insâf idi. Mütevatir olduğundan maada tevârihde mestûrdur. Hatta Dürer sahibi Molla Hüsrev ve Şeyh Allâme Bestâmi ki musannifin demekle meşhûrdur. Ve sâ’ir **[36.b]** erbâb-ı te’lif ve tasnifinden nicelerinin muasırı idi. PES, ne vecihle butlan üzerine akd meclis olunur ve ilâ yevm’il-kıyâme amel olunmak üzere vakfiyeye kayd kılınır. PES, mezkûrun hak olduğu bundan ziyade rûşen oldu. Meşâyıh-i kibârdan Şeyh Üftade ve Şeyh Hüdâyî ve nice eslâf ve ehlâf kaddesallâhu

[147] Saff 61/8, “Onlar ağızlarıyla Allah’ın nurunu söndürmek istiyorlar. Hâlbuki kâfirler istemeseler de Allah nurunu tamamlayacaktır.”

esrarahüm itfak etmişlerdir ki leyle-i regâibde Fahr-i Âlem'e *aleyhimü's-selâm* tecelli-i ef'âl ve leyle-i nısf şa'banda tecelli-i sıfât ve leyle-i kadirde tecelli-i zât vaki' olmağla zikr olunan namâzları bu tecelliyâta şükr kılmışlardır. Deyu mükâşefe etmişlerdir. Ve mükâşefe ilhâm makūlesinden olmağla sahibine mu'tekıdlerine delil ve bürhândır. İmâm Sağanî *Meşârık*[148]de bir hadîsi vakıâ'sında Rasûlullâha su'âl idip sahihdir demeleriyle iftihar ve sıhhatini bu vecihle te'yid eyler ya mükâşefe ehlinin halî bundan dahi ednâmidir ki âlem insilâhda sohbet-i rasûle dâhil olurlar. Ve bu kadar fevâid ahz ederler. Ve belki tahammül evliyâ içinde bi'l-zât Hakk'dan ahz kaderler vardır. Ve belki cümlesinde bu meknût vardır. Muhkidir ki, makbere-i Medine ya'ni Bâkī-i Şerif'de medfûn olan **[37.a]** Hazret-i Osman İbn Affan *radiyallâhü-anh* istişhad olunmağla âdadan havfa kabri ihfâ olunmuş idi. Bâ'd-ı zamân tarîki't-takrib üzerine Kâ'be bina olundu. Fe-emmâ sonra ba'zı mükâşefeye zâhir olduğuna Hazreti Osman ol Kâ'benin kapısı eşiği altında medfûndur. Yoksa hala sandukası olan yerde değildir. Ve bu sırrı bilenler ona ekâbir-i ulemâ' ve mukâşefine i'timadlarından hala ol mahalli ri'âyet ederler. Nitekim bu fakīrin mücâvere-ti eyyâmında dahi müşâhede olunmuştur. Ve Bursa'da olan cami' kebir zamân-ı Nuh'da *aleyhimü's-selâm*)bir pire zeng meskeni yeri olmağla mükâşefe olunmuştur. Ve meşhûrdur ki İstanbul da âsude olan Hazreti Ebâ Eyyûb Ensarî'nin radıyallâhıu anh kabirleri mahalli Meburak Şemseddin Hazretleri ta'yin edip padişah dahi onunla 'amel edip üzerine türbe-i âliye binâ etmiştir. Bu makūle emurun zikr olunan kibâr yüzünden zuhûrunda ziyade şereflerini izhâr ve zamânları müstaıdlerin tergib vardır denilmiştir. " الا مور مر هو نة با وقاتها "Kabr-i Ebâ Eyyûb'un zuhûrunun hudûsu kadîmine münâfi olmadığı gibi salavât-ı mezbûrede dahi zamân **[37.b]** tabiınden sonra hudûsu asl-ı sahîhi olmasın münâfi değildir. Onunçün İhyâ'da Rasûlullâh'dan mervidir deyu kat' eyler. Ve cemâ'atle dahi ikâmet olunduğun tasrî eder. Usûl-u hadîste mevzû beyan olunduğu mahalde ehâdis mevzu'adır dediklerine i'tibâr yoktur. Ve kezâlik *Cami'il-Usûl*'de İbn Hadîs regâibi irâddan sonra " هذا الحد يث مما وجدت فى كتاب رزّ ين ولم اجده فى واحد من الكتب السّتة والحديث مطعون فيه "Dediğine amel yoktur. Zîrâ zerrin Kamûs'ta tasrih olunduğu üzere muhaddisindendir. PES, hadîs-i regaib fi'l-cümle muhaddisin kelâmında mevcûddur.

[148] *Meşârık*: İmam Radıyüddin Hasan Sagânî'nin (öl.1253) yazdığı *Meşârıku'l-Envâri'n-Nebeviyye min Sıhâhi'l-Ahbâri'l-Mustafaviyye* adlı eseridir.

Kütüb-ü Sitte'den haric olmak müstelzem değildir. Ve illâ cümle haric olanlar mevzu'dur demek lâzım gelir *Kütüb-ü Sitte* Ehli dahi tebşîrdir ve şehv ve nisyân beşerin şanındandır. Eger-çi ümmet indi kabûlle telâkkı etmişlerdir. PES, bunlara hüsn-ü zann lâzım geldiği gibi sâ'ir kibâra dahi hüsn-ü zann lâzımdır. Ve illâ i'timâd kalmaz. Ve *Şerh-i Menâr* üzerine Rehâvi Haşiye'sinde gelir ki müctehid olan kimse sünnetten bir delil ile 'amel eylese ya'ni hadîs ile müddeâsı üzerine istidlâl **[38.a]** eylese hazmın tanına iltifât olunmaz. Zîrâ müctehid o hususda bezli vus' ve sarf-i makdûr etmiştir. Ve kezâlik muhaddisin ona hadîs zaifdir. Veya gayrı sahihdir dediklerine iltifât yoktur. Zîrâ böyle demek tavîl-i tarîkdan nâşı' ıstılâh hâdisdir. PES, bir mukallid müctehidin hadîsinin mat'un olduğuna bakıp onunla onunla 'amel etmese sâ'ir ictihadiyyâtıyla dahi 'amel etmek lâzım. PES, nice mukallid olur ma'âşir-i sufiyyenin iki vecihle imâmları vardır. Biri eimme-i şeriât ve biri eimme-i hakīkattir. PES, eimme-i şeriât yüzünden kendilerine vâsıl olan şer'ıyyatla kat'a amel ettikleri gibi eimme-i hakīkat yüzünden dahi bâlığ olan mer'ıyyâtla hatmen 'amel ederler. Zîrâ ikisi dahi ulû'l-emrdir. Ve ulemâ'-i evsa' ve hâlâ akvâ ve ihâta ekserdir. Eger-çi ba'zıları katında ilâ yevmi'l kıyâme mütteci fi'l-ilm olanlara ictihâd dahi bâkīdir. PES, onlara hüsn-zann lâzım geldi. El-hâsıl salât-ı mezkûre hakkında yalnız tetavvuât ve müstahsenât değildir. Belki hadîsle dahi sabittir. Dinlerin bile delâil-i vazıhâları vardır. Ve sıhhatine binâ-i sâ'ir meşruât gibi cemâ'atle ikâmet olunur. Ve Fahr-i Âlem nafile kılmışlardır. Nitekim Leyle-i Mi'râc'da Kads Şerifede **[38.b]** Mescid-i Aksa'ya dâhil oldukda İmâm-ül enbiyâ olmuşlardır. " والذىيظهر انّها كنت من النقل المطلق ولا يضرّ وقوع الجما عة فيها كما فى انسان العيون "Ve cema'ât olan yalnız ervâhı makūlesi değil idi. Belki hayatları sabit olan enbiyâ cesetleriyle hâsıl idiler. Su'âl olunursa ki usûle edâ-ı kâmile temsil edip mektubâtta ve Şehr-u Ramazan'da vitirde ve terâvih içinde ve ı'ydlerde ve cum'a ve kusûfta cemâ'atle olan namâz gibi demişlerdir. Ve bunlardan maâda olan mevâzı'da cemâ'at ile kılmak noksandır. Usbu' zâide gibi deyu söylemişlerdir. Cevab budur ki ve Rehâvî haşiyesinde bu kelâmı i'tirâz edip Rasûlullâh'ın *aleyhimü's-selâm* Şehr-u Ramazanın haricinde içinde cemâ'atle namâz kıldığı vardır. PES, mezkûrâtın maâdasında cemâ'atı mutlakā noksan değildir demişlerdir. Ve yine cevap verip demişlerdir ki bu makūle gece namâzı kıyâm-ı leyl olduğu cihetten teravihde dâhildir. İntehi bi't-tercüme. PES, salavât-ı regaib ve berât ve kadr dahi teravihde dâhildir. Zîrâ kıyâm leyl babındadır. İkisinin meyânını fark

etmek cehildendir. Ve Haram-ı Nebevî'de mihrâb-ı teheccüd vardır ki Fahr-i **[39.a]** Âlem gece namâzını orada kılarlar ve ashâbdan nice müteheccüdler gelirler ve Fahr-i Âleme iktidâ ederlerdi. Ve bu ma'nâ meşârıkde dahi mestûrdur. Ve bir dahi regaib mâ beyne'l-ı'şâında dâhildir. Zîrâ mağribin iki rek'at sünneti ve altı rek'at evvâbin ile on iki rek'at regaibin mecmu'u yirmi rek'at olur. Ve fi'l-hadîs " من صلى بعد المغرب عشرين ركعة بنى الله له بيتا فى الجنّة كما فى الاختيار فى باب النّوافل وفقهده "Gelir ki arife gününde dua ver tesbih için ictima' etseler eğer huccâca teşebbe için ise mekrûh ve illâ müstehâbdır. Pes, bu makūle müstehibbât selefi cemâ'atle ikâmette ne vecihle kerâhet olur ki bunların maksûdları mutlakā Hakka tekarribdir. Yoksa ferâ'ize teşebbihe taât değildir. Ve Meşârık[149]de " لا تختصّو اليلة الجمعة بقيام من بين الليال ولا تحصّوا يوم الجمعة بصيام من بين الايّام الا ان يكون فى صوم يصوم احدكم "Hadîsinde Şerrâh tatvîl-i kelam ve itale-i lisan edip salât-ı regaibe hurûc ve inkâra tevessül ederler. Fe-emmâ cevabı âsândır. Zîrâ regaibi tashih edenlere göre muhassanât şer'iyyeyedendir. Sünnet-i mağribde evvelkide Sûre-i Kâfirûn ve ikincide Sure-i İhlâs tilâvet etmek gibi ya'ni bu tilâvet şâri'den bu vech üzerine **[39.b]** sâdır olmuştur. Ve illâ ba'zıları katında orada iki sure alıkoymakta kerâhet vardır. Ve Ebkâr-ül Efkâr fi Müşkil'il-Ehbar nâm kitabı celilede gelir ki cum'ayı münferid sâim olmaya. Zîrâ yemi'l-ıyddir. Yevm'ül-savm değildir. Meğer kim mukaddem ve ya muaahhir saim ola. Ve kezâlik yevm'i sebti dahi nünferid sâim olmaya. Zîrâ ol kevnde tâam ve şarab ve cimâ'dan imsâk etmek fi'l-i yahûddur. Meğer kim bir gün evvel veya bir gün sonra dahi sâim ola. Fe-emmâ bir kimse anı sâim olsa ve lâkin murâdı ta'zîm-i sebt ve kasd-ı yahûd gibi terk seî olmasa mekrûh değildir. Su'âl olunursa ki biaynihâ eyyâmın sıyâmı murahhasdır. Eyyâm-ı beyz gibi. PES, bundan lâzım gelir ki biaynihî bir günün savmını kast etmek mekruh değildir. Cevab budur ki eyyâm-ı beyzin siyâmı şol sebebtendir ki kusûf ol günlerde vaki' olur gayr-ı da vaki' olmaz. Kusûf vaktinde ise nass-ı 'amel-i birr ile me'mûrdur. Ya'ni incilâsı için salâtla ve incilâsı akıbinde sıyâmla. PES, ol günlerin sıyâmı maksût-u bizzât olan sıyâmdan değildir. Belki âraz olan kusûfun zevâli nimetine şükr tarîkiyledir. Bu ise lâ beisdir. Ve kezâlik yevm-i cum'ada kusûf âraz olup zevâli nimetine **[40.a]** şükr veya bir gaybi kudûmune veya gayri ma'nâya binâ-i sâim olsa.

[149] *Meşârık"*:İmam Radıyüddin Hasan Sagânî'nin (ö.1253) yazdığı *Meşârıku'l-Envâri'n-Nebeviyye min Sıhâhi'l-Ahbâri'l-Mustafaviyye* adlı eseridir.

Mukaddem ve muahhirini sâim olmasa dahi lâ beistir. İntehî *Kelâm-ı Ekber'il Efkâr bi't-tercüme.* PES, bundan zâhir olur ki cum'a gecesini salavât-ı regâibe tahsîs etmek liecli'ş-şükürdür. Ya'ni Allah Te'âlâ ol musalliye recebin hamisi evvelini savma tevfîk ve şehr-i recebe tebliğ ettiğine şükür tarîkiyledir. Husûsan ki ol gece regaib vaktinde Allah Te'âlâ Rasûllâh'a *aleyhimü's-selâm* nuru ef'âli ile tecelli eylemiştir. Ve metbu'a olan nimet tabi'a dahi nimettir. Ve ekâmil-i ümmetten niceleri dahi ol vakit meayyinde bi'l-fi'l tecelli-i mezkûre mazhar düşmüşlerdir. PES, bu nimet-i celileye husus üzerine şükr lâzımdır. Salavât yüzünden ola şükr ise, ekserdir. Onunçün Rasûllâh'ın *aleyhimü's-selâm* salavâtta tul-i kıyâmdan kademeyni teverrüm ettikte niçün böyle taâtte nefs-i Tayyibe kezâ üzerine teşdîd eder. Sekiz hûd mâtekaddem ve mâteahhâr zunûbkâr mağfûr ve tabiâtden tahîr sekuz dediklerinde "iflâ ekvân abden şeküra" deyu cevap verdi. Ya'ni namâzla kıyâm gösterirlerdi. Bu ma'nâya binâ-i ümmet merhûmunun fadilleri dahi ol gece şükre kıyâm edüp anı namâza tahsîs ederler. Ve bu vecihle **[40.b]** tahtı nehide dâhil olmazlar. Cahil olanlar ise bu makūle esrâr-ı azimeye vakıf olmayıp şerden kaçar gibi hayırdan kaçarlar ve cemâ'at-i müslimine muhâlefet ile kerâhet haddini hürmete bile geçerler. Ve "Sure-i Kâf" ve âhirinde " فسبّحه وادبار السجود "[150]PES, îkâb salavât-ı mektûbede sünen ve tesbih yalnız dâhil olduğundan ma'ada nevâfil mutlakā dahi dâhil ve husûs üzerine sulûh regaib ve kadr ve beraet ona mulhık oldu. Zîrâ bunlar dahi öyle mektubâtda eda olunur. PES, bu salavâtın hakkıyyeti Kur'an'dan dahi müstenbit oldu. "ve'l-hamdülillâhi Te'âlâ" ve bizim günümüzde İstanbul'da Arabzâde demekle meşhurdu. Merci' cumhûr bir kimse vardı ki nevâfil bedeiyyeyyi inkâr hakkında Hak bizim elimizde ve zikr cehri hakkında Hak sufiyye elindedir derdi. Fe-emmâ iki sûrette dahi Hak sufiyyeyi muhakkıkin elindedir. Salâh-ı mezkûre hususunda olan damiğa verâhin-i katı'a ve işarât-ı şerife ve ma'âni-i latıfe murûr eyledi. Ve nezirle kerâhet cemâ'at mündefi olur diyenlerin sözleri dahi zâhiridir. Zîrâ meşru'ul-usûl olan nesneyi nezire hacet yoktur. Nezr etmek teksir-i sevâb içindir. Zîrâ ekser mevâdide vacibin sevâbı nafileden **[41.a]** evferdir. Bu hususdan ötürü istima'-ı Kur'an tilâvetinden esvebdir. Derler. Fe-emmâ zikrin cehri ve onunla halka emr etmek emr-i feta rûşendir. Ebu Suûd alehi'rrahme tefsirinde[151] " Ya eyyühennâs" (Ey İnsanlar!) nazmında gelir ki ya nidâ-i beid için vaz' olunmuştur. Kâh

[150] El-Kâf 50/40, "Secdelerin arkasından da O'nu tesbih et."
[151] Ebu Suûd Mehmed b. Muhiddin Mehmet b. Mustafa el-İmadî'nin *İrşadü'l Aklu's-Selîm Mezâye'l Kitâbü'l Kerîm* adlı eseridir.

olur ki karîb-i beid menzilesine tenzîl edip harfi ya ile nidâ olunur. Ya iclâl veya Âzam tarîkıyle nitekim dai olan kimse ya Allah ya Rab der. Mea hâzâ Halk Teâlaâona cümleden akrâbdır. Ve lâkin nefsini istiksâr ve anı mahfil zülfi ve menâzil makribidir. İstib‘ad eyler. Veya kelimesine isti‘mâl kılar. PES, beid olan Hakk değildir. Belki kendidir. Zîrâ şuhûdî olmayanların karîbî beid hükmündedir. Ve yâhûd kendi gafletine su-i fehmine tenbiye içindir. PES, cehr-i sufiyye kendi nefislerinde olan ma‘nâya râci‘dir. Yoksa Hak Te‘âlâ’nın Zâtına raci’ ma‘nâya raci‘ değildir. Ve belki Hak Te‘âlâ fi’l-hakīka kurb ve beidden münezzehdir. Kurb ve beidi iş‘ar eden kelâm temsile mahmûldür. Ve bundan gayrı vecihle dahi mahallinde mübeyyindir. Bu miktar dahi istidarâd tarıkıyledir. Ve ba‘zı meşâyihden ki Sünen-i Nebeviyye’den maâda nevâfil kıldılar deyu menkûldür**. [41.b]** Aslı budur ki nevâfil-i zâide rayihâ-i da‘va vardır. Deyu kılmazlar belki usûl ile iktifâ ederler. Bu ma‘nâ dahi erbâbına göre inkâr olunmaz. Fe-emmâ şunlar ki usûl-i ibadâtı koyup furu‘a müşârıat ederler. Hâva ehli olduklarına alâmettir. Zîrâ furu‘ ibâdet usûl üzerine mebnîdir. Bu agacın kökü olmıcak ağsani olmaz. Ve temeli çürük olan binâ bekā bulmaz. Bu sebebten avâlim-i nâsın ekseri medhûldür. Ve belki husus sûretinde olanlar dahi böyledir. Zîrâ bey’at gerde olup tac ve hırka ehli olduklarına göre zevâhir şeriât ile mukayyed olmazlar. Onunçün bu makūlelerin mükâşefeti kadîm basdıkları yoktur. Ve ba‘zı mükâşefet bulanlar dahi tarîka-i rehâbına üzerinedir ki mezmûmdur. Zîrâ keşf-i sahihi olan kimse urû‘e ve sekāye temessük eder. Ve belki habl-i metine temessük etmedikçe keşf-i sahih hâsıl olmaz. Hilâf-ı şer’i üzerine mebnî olan keşif gayr-i sahihdir. Zîrâ ya nefsâni ve yahûd şeytanîdir. Yoksa mülkî ve yahûd Hakkânî ve Rabbanî değildir. Su‘âl olunursa ki bey’at ve tac ve hırka hakkında söz nicedir. Cevap budur ki bey’at hakkında kelâm-ı kat’i vardır. Nitekim Kur’an’da gelir. “ إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ ”[152] **[42.a]** nitekim Tafsîl-i Ruh’ul Beyan nam tefsirimizdedir. Rasûlullâh’ın *aleyhimü’s-selâm* muafide yed ile mübayiaları maktu‘dır. Ve lâkin nesebe göre yalnız lisânları ile bey’at vermişlerdir. Messebde vaki‘ olmamıştır. Ve tac ve hırka bed’ diniyyeyeden değildir. Belki bed’-i adıyyeyedendir. Kitabda kitab-ı tac ve’l hırka yoktur. Diyenlerin taını kendi üzerlerine merdudur. Zîrâ kitabda kitabu’l ferv ve kitabu’l amaim dahi yoktur. Ya‘ni tâın olanlar kendi üzerlerine nefis görenler kiraları ve mevâli amâmeleri

[152] El-Fetih 48/10, “Muhakkak ki sana biat edenler ancak Allah'a biat etmektederler.”

sarınırlar. Mea hâzâ birisi dahi kitabda yoktur. PES, eğer murakkıât ve tîcan-ı sufiyye ve eğer amâim fukāha ve muhaddisini ve melâbis-i asâkir ve cünûd ve sâ'irler cümlesi hadîsdir ki mubah denilir. Sünnet denilmez. Zîrâ sünnet odur ki Rasûlullâh onu ibadet vechi üzerine işleye. Adet vechi üzerine işlemeye. Rasûlullâh ise bu hadîsenin birin işlemedi. Ve işlediği emirin dahi ba'zısı adet vecdi üzerine oldu. Melâbis ve emsâlinde olan ahvâli gibi ve lâkin bir kimse libâs-ı Rasûle zabt edip o hususta ona ittiba' etmek efdâl ve müstehabdır. Sufiyye fukerâsının sûf ya'ni bihısab'ül gâlib abâ giydikleri **[42.b]** bundan me'huzdur. Zîrâ zamân-ı evvelde arab içinde evlân libâs yok idi. Ve sûfa müte'allik olan kelâm mesnevi üzerine olan şerhimizde mübeyyindir. Ruhda–i müteal cümlemize her hususda Tarîk-i merzi üzerine eyleye. Ve bu takrîr-i sem' iki kâri' etdiyse Hakla 'amele müsâriat eyle. Zîrâ biz tebliğ hikmeti yerine getirdik. Ve ne hoş demişlerdir ki, " على تحت المعانى من معاونها وما علّ اذالم يفهم البقر "

Li-muharririhî,

Ey gönül Hakkı anladık bildik

Sineşmeden geru 'amel lâzım

Hakkıdan eyledikse Hakka koş

Aç gözün semt Hakka ol hâdim

Nice bir şek ve nice bir inkâr

Ola gör bu husuda câzim.

Fî's-Salât ala'n-nebîyyi aleyhissalatü ve'ssellem:

Ma'lûm ola ki elsine-i hakâ'ika dâ'ir olan salât-ı şerife binihâyedir. Zîrâ her mevcûdun ismi mahsusu yüzünden Hakka teveccü-ü hassı ve Hakİkat-i Muhammedî'den hassâs-ı miktarı ruhâniyyet Nebeviyye'ye initisâbda ihtisâsı vardır ki, ol teveccüh hasebiyle dergâh vâlâ-ı kibriyâya arz-ı hacet ve ol mertebeden münacât eyler. Ve ol intisâb ruhânî ve ihtisâsı canan sebebiyle bikadr'il kâbileye medh ve senâ söyler. Velâkin Şeyh Sa'deddin Hamevî **[43.a]** *kaddesesirra* nakl üzerine oniki bin salavât-ı şerife mazbûttur ki, ba'zısı talîm-i Peygamber *aleyhimü's-selâm* ile ma'lûm olmuş ve ba'zısı dahi sakk-ı arş-ı azimde mektub olduğu üzere elvâh-ı melekûtdan ahz olunmuş ve

ba‘zısı dahi ehlullâha bitarık’ıl-ilhâm gelmiştir. Terâvütün sırrı şimdi zikr olunan ma‘nâdır. Ve oniki bin salavâtın şuyu‘ ve tahsisine vech budur ki kalb-i insâna vârid olan feyz-i ilâhi onbir mertebeden nüzûl eder ki levh ve kalem ve arş ve kürsî ve semavât-ı seb‘adır. Ve bu mecmu‘un ehâdiyyeti i‘tibâriyle aded oniki olur. Ve lâkin her mertebede binbir aded esmâ-i ilâhiyye mütecelli olmak hasebiyle adâd-ı salavât mütedavile oniki bine mütefassıl olmuştur. PES, Hakİkat-i Muhammediyye her esmala dâ’ir ve her birinin sûretiyle zâhir olmak sebebiyle merâtibin hakâıkını ri‘âyet ve Hakka tatbîki kazâ-i aded-i mahsûsa inhisâr lâzım geldi. Ve bir vechi dahi budur ki, “lâ ilâhe illallâh” kelimesi hatten ve resmen oniki aded hurûf olduğu gibi. “Muhammed Rasûlullâh” kelimesi böyledir. PES, her harfinin mukābelesinde bin aded salavât te‘ayyün olundu. Zîrâ, ebsât-ı müterekkib olsa edna-ı mertebe iki cüzden **[43.b]** ve âla mertebe mertebe bin cüzden müterekkib olur. Zîrâ bin merâtib âdâdın nihayetidir. Onunçün ehad ve aşarât ve miet ve ulûf derler. Ve bu sebebtendir ki insân için dört mertebe verilip nefs ve kalb ve ruh ve sır denilmiştir. Ve bu sırra binâ ve işâreten gelir. “ وَإِنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ ”[153] Hâsılı budur ki, hakâ‘ik sure üzerine mebnidir. Meani elfaz üzerine mebni olduğu gibi hakâ‘ik âlem-i melekûttan ve sur âlem-i mülktendir. Melekût mülkten olduğu gibi. Hakâık dahi suverden ziyâdedir. Ya‘ni her sûrette esmâ-i ilahiyye adedince bin hakīkat mündericdir. Bu sebebtendir ki bir kelâmda ma‘âni ol ile iktifa etmezler. Belki kâdir olanlar ve işarât fehm eyleyenler meani sevâni ve sevâlis beyân ederler ve nikâhta müzâhime yoktur derler.

Li-muharririhî,

Olsa mana ile kukel me’luf

Harf ve ehad olur ya nunda eluf

Lafız ve ehad boğcadır

Sadkumaş içinde melfûf

Bâ‘dezâ, salavât meşhûre ve mütedâvile budur ki zikr olunur. “ اللهمّ صلّ على سيّدنا محمد وعلى ال محمّد وسلم ”Zîrâ bu salavât Kur’an’da ayet tasliyeye muvâkıfdır.

[153] El-Hacc 22/47, “Muhakkak ki, Rabbinin nezdinde bir gün sizin saymakta olduklarınızdan bin yıl gibidir.”

Nitekim gelir: " انّالله وملاءكته يصلّون علي النبىّ يا ايّها الذين امنو اصلوا عليه وسلمواتسليما [154] "**[44.a]** Ve bu ayetin ve salavaâın müte'allik olan emurun tahkîki Ruhu'l-Beyan nam tefsirimizdedir. Ve salavâttan bir dahi vardır ki, her biri onbine mütezâif olur ve ol salavât budur ki zikr olunur. " باللهمّ صلّ على سيّدنا محمد اختلف الملوان وتعاقب العصران وكرّرالجديدان واستقبل الفرقدان وبلغروحه وارواح اهل بيته منّا التّحيّة السلام بارك وسلم عليه كثيرا [155]"Nitekim tefsir sahibi Kâşifi'nin salavât babında cem eylediği risâlesinde mestûrdur. Aslında Sultan Mahmud Gaznevî'den şuyûğ bulmuştur. Zîrâ Fahr-i Âlem *aleyhimü's-selâm* bir medyun dervişe vakıasında var senin deynini Sultan Mahmud da etsun ve sadakana delil isterse her gece getirdiği altmış bin salavât-ı mestûreyi kendine ızhar eyle deyu buyurdu. Derviş dahi îmânını teslim ettikte Sultan-ı mezbûr ağlayıp sadaka-ı Rasûlullâh ve sadaka'l ulemâ' deyu sultan-ı mezkûr ise her gece yattıkta üç kere ve kalktıkta dahi üç kere zikr olunan salavâtı geturur. Ve halini kimseye bildirmezdi. Ve lâkin ulemâ'dan **[44.b]** her bir salavât on bine bedel olduğun istemiş ve sadakala gecede altışar kere vird edinmişti. Onunçün Hak Te'âlâ anın altı kere salavâtın altmış bin yerine kabûl eyledi. Salavât-ı mezkûrede melvan eyle murâd-ı delil ve nihadır ki zulmet ve nur ve ziyade ve noksan eyle muhtelif olmuşlardır. Asran eyle dahi murâdte akıbleri biri birine akabinde gelmeleridir. Cediden dahi odur. Geruri murûr ve mûdiyyedir. Ve câ'izdir ki cedidan ile îdan murâd oluna ki her senede tecdîd ederler ve kelâmda tekrâr yoktur. Zîrâ ihtilâf ve teakub ve kurur-u meani muhteliftir. Firaktan iki yıldızdır ki cihet-i şimaldedir rebi'-i ma'murda asla gaib olmazlar. Onunçün onlarla muhtedî olurlar. İkisinin arası mer'ay-ı aynında iki arşından azdır. İstikbâl ile murâd tulu' ve zuhuûrdur. Zîrâ zuhûr evâil-i istikbâlde ve onun levâzımındandır. Salavât-ı mezkûrede sırrı aded budur ki, kelimâtın müştemil olduğu hurûf-u menkuta mükerrerinden kat'-ı nazar on adeddirki zikr olunur. "yâ" "nûn" "hâ" "te" "fe" "kaf" "be" "cim" "gayn" "se" PES, vâhid onun icmali olduğu gibi on dahi onbinin icmâlidir. Onunçün bir salavât onbine mütezâif olur. Ve biri dahi budur ki **[45.a]** Râsulullâh *aleyhimü's-selâm* ruh-u şerifleri âlem-i ervâhtan mütenezzil olduğu gibi ba'de'l-vefât yine âlem-i ervâhta mütesânid olmuştur. Ve zervet illâ güvendir.

[154] El-Ahzâb 33/56, "Allah ve melekleri, Peygamber'e çok salevât getirirler. Ey müminler! Siz de ona salevât getirin ve tam bir teslimiyetle selam verin."

[155] Allah'ım! Efendimiz Muhammed'e ve O'nun âline, gece ve gündüzün devamı, sabah ve akşamın birbirini takibi, gece ve gündüzün tekrâr edip durmaları, Kutup Yıldızlarının karşılaşmaları süresince salat eyle. O'nun ve ehl-i beytinin ruhlarına bizlerden selam ve esenlikler ulaştır. O'na merhamet eyle. O'nu mübarek kıl ve O'na bol bol selam eyle.

Ümmetinden sâdır olan salavât ruh-u Rasûlde baliğ olunca on mertebedeb devr eder ki semavât seb'a ve kürsi ve arş ve âlem-i ervâhtır. Nitekim " وبلّغ روحه [156] "dediği ona işarettir. Ve her mertebe bin aded esmâ-i ilâhiyye ile kâimdir li kimi zâhir ve kimi bâtın ve kimi bi'l fi'l ve kimi bi'l kuvvedir. Ve bir dahi budur ki zikr olunan on mertebe harâm-ı nebevidir ki, Leyle-i mi'râcda cilvigâh olmuş ve rûh-u paklarına teferrücgâh olmak mertebesine bulmuştur ki, hususan ki ol merâtibin hakâık ve esrârına onlardan gayrı kimse mutalı' oldukları cüz'iyyâttır. Ya'ni Fahr-i Âlem'in ihâtasına göre sâ'irlerin ihâtası cüz'idir. Haram-ı Nebevî'de ise bir 'amel bine mütezâif olur. Nitekim bâlâdâ beyân olundu. PES, nikât-ı aşrın işareti üzere onbin olur. Ve yâhûd mertebe-i mezkûre i'tibâriyle onbine mütefassıl olur. Ve bir dahi budur ki, makām-ı Rasûlullâh *aleyhimü's-selâm* vesile dedikleridir. Vesile ise cennet-i adn'in zirvesidir. Cennet ise felek samin olan kürsînin dâ'iresindedir. **[45.b]** PES, semavât-ı seb'a ve kürsî ve arz i'tibâriyle mecmu' merâtib on olur. Zîrâ arz, şems ve kamer i'tibâriyle leyl ve nehârı müştemil olmağla hükemâ iki olur. Nitekim mâ-ü ihtilâfü'l melvân lafzı ona dâldir ve salavât-ı arzdan mütesâid olmağla arz mu'teber oldu. Ve lâkin anâsır-ı Erbaa' i'tibâr olunmadı. Zîrâ hakīkatte eflâkın muzafâtındandır. Onunçün ba'zıları tağliben anâsıra dahi eflâkın demişlerdir. Su'âl olunursa ki ümmetten sâdır olan tahiyyât kabr-i münîfede ruh-u şerife vâsıl olur. Nitekim ihbâr-ı kesîre ona dâldır. PES, âlem-i ulviyeye ne vecihle tesânüd eder cevap budur ki, ervâh-ı külliyede fi'l-hakīka mütehayyir değildir. PES, Rûh-u Nebevî'nin kabirde cesed-i latîfelerine te'alluk ulviyette olmasına mani' değildir. Nitekim ba'zı ihbâr dah bu ma'nâya müeyyidir. Mea hâzâ maksûd merâtibi beyân ve derecâtı a'yandır. Tafsîl-i hal ehli dile hâfi değidir.

Li-muharririhî,

Ne durusun salavât-ı yerden

Gögedek sabh-u mesâ'ir göre gör

Salavâtıyla irüb dergâha

Dergâhında cemâlini göre gör

[156] Ruhlarına ulaştır.

Fi Dua-il İman

İmâm Münzerinin kitâb-ı ehadîsinden *Tergîb ve Terhîb* nam kitabı üzerine düşen *Feth-i Karib* nâm **[46.a]** şerhinde mestûrdur ki zübtedü'l mükâşefin hülasatü'l Ehlü'l Yakîn mezkûr sırrı zeli ve ibdâ ve sermedi Şeyh Muhammed İbn Hakim'it-Termedî'den kaddesallâhu sırra ve ammeme nef'ahu ve bire menkûldür ki buyurmuşlar. *Rabb'ıl-ızzeyi celle celâlüh* vakı'amda bin kere gördüm ve her kerede su'âl edip " Ya Rab zevâli îmândan havf ederim. Bana bir duayı ta'lim eyle" dedim. Ve her kerede vaki' olan su'âlimle sabah namâzının sünneti ile farzı arasında kırk bir kere bu tesbihi evkâ emr eyledi. Ve ol dua ve tesbih budur ki, zikr olunur. " يا حيّ ياقيّوم يا بديع السموات والارض ياذا الجلال واالاكرام يا الله لا اله الا انت اسءلك ان تحيىقلبى بنورهم يا الله يا الله ارحمنىبرحمتك يا احم الراحمين "Ve bu dua kitabı mezkûrde bu uslûpla yazılmıştır. Ziyâde ve noksan yoktur. Ba'zı mecmualara bakıp ziyâde ve noksanla ettikleri tahrifata iltifât olunmaya. Bâ''de zâ kırk bir kere okunduğunun sırrı budur ki, kırk aded kâmildir. Birinci ehadiyyetine işârettir. Nitekim tarîkât-i celvetiyyede cümle îkâb-ı salavât-ı mektubede kırk bir kere salavât-ı şerife getirirler. Ve Mûsa'nın dahi aleyhi **[46.b]** sselâm mikâtı kırk gündür. Nitekim Kur'an'da gelir. " فتم مقمات ربه اربعين ليلة "Ve halvetinin dahi "ha-i mu'cemi" ile halveti kırk gündür. Nitekim hadîste gelir. " من اخلص الله اربعين صباحا ظهرت ينا بيع الحكمة من قلبه على لسانه "Ve cenâze namâzına dahi kırk adam huzuruna tergib olunmuştur. Zîrâ kırk içinde sırrı velâyet vardır. Nitekim haberde gelir. " ما اجتمع اربعون مؤمنا الا وفيهم ولىّ "Ya'ni kırk aded bir veli ihtisâsı kuvvetindendir. Ve Hz. Âdem'in *aleyhimü's-selâm* tayyinatı kırk gün tahmir olunmuştur ki fi'l hakîka kırk yıl ve belki kırk bin yıldır. Ve enbiyâ *aleyhimü's-selâm* bi hasbi'l-galib nübüvvet kırk yılda gelmiştir. Ve rahm-i maderde müstekâr olan nutfe kırk günde alaka ve kırk günde dahi mudga ve kırk günde beşer seviyye olup nefhâ-i rûh olunmuştur. Ve Hz. Yunus *aleyhimü's-selâm* bir rivâyette batn-ı hutta kırk gün meks edip terbiye bulmuştur. Ve meşhur olduğu üzerine tîni kâfurî ve od-ı gamarî kırk yılda perüşan bulup kemâline baliğ olur. Ve âlâ hâzâ. Ve erbâ'ının aslıdır. Vücud-u insânî anâsır-ı erbaadan terkîb olunmuştur. Ve anda cevâhir-i Erbaa ibdâ **[47.a]** olunmuştur ki rûh ve kalb ve akl ve nefsdir. Ve esmâ-i hüsnâda dahi sırrı terbi'

olunmuştur. Nitekim gelir. " هوالاول والاخر والظاهر والباطن [157] "PES, aşarât mertebesinde dört kere on kırka baliğ olur. Nitekim emsalesi zikr olundu. Ve mietün mertebesinde dört kere yüz dört olur. Nitekim hadîste gelir. " خير السر ايا اربعماءة "Ve ulûf mertebesinde dört kere bin dörtbin olur. Nitekim hadîste " خير الجيوش اربع الاف "Ve ferdin ibtidâ âdâdı olan selâseye dört bin darb olunsa onikibin olur. Nitekim haberde gelir. " لن يغلب اثنى عشرعن قلّة ابدا "Pes, Terbi' cem'i merâtib â'dâda sâri' ve cümle etvârda câri'dir. Onunçün tesbih-i mezkûrda sırrı terbi' vardır. Zîrâ su'âl ihyâ-ı kalb dört nidânın üzerine müterettibdir. Ve dört kere kırk yüz altmış eder ki ceninin rahm-ı maderde ednâ-yı müddet hamile göre tekâmül ve a'sârı ruhunun ezdiyâdı zuhûru vaktidir. PES, ol müddette cenin nefh-i rûh ve terbiye-i cism ile tekâmül bulduğu gibi. Zikr olunan yüz altmış mertebe nidâ eyle dahi hayat-ı kalb hâsıl olup nur-u ma'rifet-i zuhûra gelir. Ve bu duanın **[47.b]** sünnet-i fecr eyle. Farzı arasına ihtisâsı budur ki sünneti takdim vesile makūlesindendir. Her kemâlin husûli ise şefaat-i Mustafa'ya *aleyhimü's-selâm* men'uttur. Ve fecri inficâr-ı sabah vücûda işârettir ki, ol sabahın tecellisi eyle. Ervâh mertebesi zâhir olmuştur. Ve bu mertebenin dahi ünvanı Rûh-u Muhammedî'dir. Onunçün ol vaktinde ol rûh-u pâkî kelime-i tevhîd ilkâ olunup "Lâ ilâhe İllallâh" diyecek Hak Te'âlâ tarafından "Muhammeden Rasûlullâh" şehadetiyle şerefyâb oldu. Nitekim Kur'an'da gelir." وكفى بالله شهيدا محمد رسول الله [158] "Sonra mü'mînlerin nuru onun nurundan ahz olunup zulmet-i Âdemden hâlis oldular. Nitekim hadîste gelir. " انا من الله والمؤمنون من فيض نورى "PES, şerefi tevhîdle müşerref olanlar ol sabahın inficârında şerefyâb oldular. Ve kezâlik zulmet-i şirk ve cehl ve gafletten halâs için duaya vakt-i şafi'de ebvâb-ı semavât meftûh olup nur-ı tevhîd ve ma'rifet ve inkişâfla münevvir olanlar ol vaktin semerâtıyla müntefi' ve menafii ile müsted oldular. Be sebebten Hanefî de dahi sünnet fecr-i vakt-i Şafîde kılmak müstecabtır. El-hâsıl fecr ikidir. Biri fecr-i tecelli-i Mevlâdır ki, halk-ı **[48.a]** kainât onunla hâsıl olmuştur. Nitekim hadîste gelir. " ان الله خلق الخلق فى ظلمة ثمّ رش عليهم من نوره "Ve biri dahi fecr-i dünyâdır ki, tenevvir-i eşyâ onunla vücûda gelmiştir. Ve nur dahi ikidir. Biri nur-u vücûd ve biri sabahtır. PES, fecr-i tecellide

[157] El-Hadid 57/3, "O ilktir, sondur, zâhirdir, batındır."

[158] El-İsrâ 17/96, "De ki: Benimle sizin aranızda gerçek şahit olarak Allah kâfidir."

nur-u vücûd olanlar ve odlumda atâ-i ilâhiyyeden semere-i tevhîd ve ma‘rifet bulanlar fecr-i dünyâda dahi bitarîkı’tefe’ül nur-i sabahın zuhûru vaktinde ol semere-i takyît ve ahd-ı evveli tecdîd için aded mezkûr üzerine dua ederler. Ve evvel ve ahîri biri birine tatbîk ve zâhir ve bâtını teflîk ve ezel ve ebedi tevfîk için beyne’l-havf ve recâ Hakka doğru gederler. Ol çemen aferin cihan cümle muzhıbâe handan ve ulûm-u yakınıyye ve mearif hakikiye ma‘mur ve hayır ve hasene ile hütemale mesrur eyleye. Amin bicahî nebîyyi’l-emin.

Li-muharririhî,

Kime kim ola hudâdan emân

İder elbette şükrana akdâm

Olsa îmânla irfan manzûm

San doğru tevam olub iki gülam

Nice şükr eyleyesun Hakka fakîr

Oldu Hakkın sana ihsânı tam

Yüzüne secdegâh şükre varub

Aczle eyle dergâhında kıyâm

Mesâil-i Fer’iyye ve Kelâmiyye

[48.b] Niyet bir nesneyi rızâ-i Hak için işlemeye kasd etmektir. Niyet ilmin gayrıdır. Onunçün bir kimse küfri bilse kâfir olmaz. Niyet ile kasd eylese kâfir olur. Nitekim bir misafir bir mevzu‘da mukîm olacağını bilse mukîm olmaz. İkâmet niyet eylese “kemâ fi Mecmu’ul Fetavâ[159]” “ انما الاعمال با لنّيات [160]”Hadîsinin umumuna nazar olunsa ‘amelden ekvâl ve ef‘âl ve farz ve nafile ve kalîl ve kesîr bir ‘amel niyetsiz sahih olmamak lâzım gelir. PES, tevhîd ki amel-i dinin re’sidir. Anda dahi kasd-ı ihlâs bulunmadıkça mu‘teber olmak iktizâ eder. Ve lâkin tevhîd fi’l-hakīka i‘tikâdiyâttandır. Ameliyâttan değildir. PES, ‘amelde duhûl-i Müslim değildir. Meğer tevhîdle şehadet kelimesini kavl ve amel eyle lisana mütenâvil olan ma‘nâ murâd oluna. Bu sûrette

[159] Bu eser, Şeyhü’l İslâm İbn Teymiyye’ye ait bir eserdir.
[160] Muhakkak ki, ameller niyetlere göredir.”

tevhîd dahi ‘amelden olup sıhhati niyeti mevkûf olur. *Kemâ fi Kirmânî*[161] bir kimse yirmi seneden sonra terk-i salât üzerine azâmet eylese fi’l-hal âsîm olur. Zîrâ terk keff’il nefs demektir. PES, ef‘âl gibi olduğu niyete mihtâh olmak lâzım gelir. Cevap budur ki, maksûd imtisâl emr şari‘ ve tahsil sevap ise niyete ya‘ni kasd-ı terke muhtactır. Ve illâ mücterid iskat îkāb **[49.a]** için niyete muhtâc değildir. Meselâ bir kimse zinâyı terk eylese imtisaâ-i emr için terkini kast ederse mü‘sab olur. PES, îkābından halâs olmak için niyet lâzım değildir. *Kemâ fi Şerhi’l Buhârâ Li’l-Kirmânî*[162] cemi‘ ‘amelde niyet câri‘dir. Hatta tabbâh ve habbâz olanlar niceden kalkıp tehi-e tâam ve habîz ederler. Eğer mesâlih ibadullâha bulunmak kasd ederse saibi’l-hayr ve kazâ-i havâic olmalarıyla müs’ab ve mecûr olur. Ve eğer mücerred-i talep ribâh için çalışırlarsa sevâbdan hırmân bulurlar. Zîrâ bu sûrette ribâh ve nef’i maksudu bizzat olur sûret-i evvelide ise bi hükmü’t-teb’idir. PES, dünyâyı dine tabi‘ kılmak gerektir. Aks değil ve sâ’ir tahsîl-i dünyâ sadedinde olanlar dahi tabbâh ve habbâz olanlara kıyâs oluna. Kemâ *fi Kitâb’il Cevâhir li’l İmâm’uş-Şârani*[163] vuzûda niyet budur ki, istibâhati salâta kasd eylese. Kemâ fi *Şerhi’l Menâr li İbn’il Melik* ve lâkin evveli budur ki kalbiyle sıhhati tahârete mevkûf olan emûre kasd eyleye. Ve yâhûd ref‘ hadîse niyet eyleye tâ ki mess-i mushâfa ve ındi’ş-şafiî tavafa ve ınde’l-ba‘z selâma dahi şâmil ola istibahat salât niyet etmek ise yalnız salâta **[49.b]** mahsûstur. Kemâ Fi *Havaş Şerh’il Menâr’ir-Rehâvi* sâbi‘ makūlesine namâz farz olamamağla niyet farziyyet şart değildir. Ve lâkin bu vakitte Allah Te‘âlâ’nın mükellef olanlar üzerine farz ettiği namâza niyet eyledim demek gerektir. Kemâ fi’l *Eşbâh ve’n-Nezâ‘ir*[164] sâbi‘ makūlesinde farz olan îmândır. Ya‘ni sâbiyyi âkıl îmân getirse ol îmâna farz derler nafile demezler. Zîrâ îmân farz ve nafile münkasım olmaz. Onunçün ki hak Te‘âlâ’nın tevhîdi daima vacibtir. Sükûta ihtimali yoktur. Sâbi‘nin îmânı sahih olmağla küffâra olan ekâbirinden mirâs haram olur. Ve zevce-i müşterekesiyle kendi arasında firkat vaki‘ olur. Ve Müslim olan akrabasından mirasa müstehak olur. Şu kadar vardır ki, âkıl olduktan sonra İslâmi vasfa kadar olmasa hatûnî bain olmaz. *Kemâ fi İlm’il Usûl* bir kimse bir günün ba‘zısını imsâk kasd eylese sâim denilmez. Ve aleyh’il-icmâ‘ *Kemâ fi’l Keşf* ve lâkin bir saat savmla dahi Hakk Te‘âlâ’ya tekarrub olunur. Kemâ fi

[161] Muhammed Yusuf el-Kirmanî’nin *Kevâkib-üd-Derâri fi Şerhi Sahih-il Buhârî* adlı eseridir.
[162] A.g.e.
[163] İmâm Abdülvehhab eş-Şa’ranî eş-Şafîi’nin *el-Yevagıtu ve’l-Cevâhir* adlı eserdir.
[164] İbn Nüceym’in *el-Eşbâh ve’n-Nezair (Nüzhetü’n-Nevazir ale’l-Eşbâh ve’n-Nezair)* adlı eseridir.

İmân'il Muhit[165] bu fakīrin fehm ettiği budur ki, günün ba'zısı i'tikâf kasd etmekle inde'l- ba'z müs'ab olduğu gibi ba'zısında dahi tecvi'-i nefs ve ıslah tabiat için **[50.a]** imsak kasd eylese müs'ab olur. Ve onunla Hakka tekarrüb bulur. Meğer imtilâdan ve gayri esbâb ârazdan tabi' tâam iştihâ etmese bu sûrette sâim olsa ya'ni bütün günü imsâk etse dahi nef'i az olur. Zîrâ bu sûrette mücahede bulunmaz. Hakka meyyite gasl ede niyet şart değildir. Zîrâ eğer şart olsa niyet niyet bulunmadığı sûrette meyyit pak olmaz. Ve nâmazı dahi sıhhat bulmazdı. Ve lâkin farz gaslı zimmet mükellefinden iskat için şarttır. Ya'ni gasl-ı meyyit farz-ı kifâyedir. Cümlesi terk etseler âsi-i dâim olurlar. PES, meyyiti gasl eyleyen kimse neveytü gaselallahi diye kendi zimmetinden ve sâ'ir mükellef olanların zimmetinden farzı sâkıt ola. Kemâ fi *Eşbâh ve'n-Nezâ'ir*[166] Mes'ele, bir misafir salâtı kasr etmeyip dört kılsa ve lâkin evvelinde kırâat eylese ve rek'ati saniyede teşehhüd miktarı kaâde eylese evvelin farz ve âhirin nafile olur. Ve eğer sânide teşehhüd miktarı kâade bulunmazsa salâtı bâtıl olur. Zîrâ farzı ikmâl olunmadı. Farz ve nafile biri birine muhtelit olmak lâzım gelir. Kemâ fi *Tuhfetü'l Melûk ve Şerhıhi* Mes'ele **[50.b]** bir kimsenin seferde namâzı fevt olup huzurda dört kılmak murâd eylese kerâhet vardır. *Kemâ fi'l fetâvâ ez-Zeyniyye*[167] Mes'ele, namâza duhûl etmek dört nesne iledir. Farz ve vacib ve sünnet ve müstehab. Farz olan tekbire-i evvelâ yani tekbir-i iftitahtır. Ne vecihle olursa zîrâ "ve rabbike fekebbir" ayetinde takbir ile murâd ta'zime dâl olan elfazın cümlesiyle salâta duhul etmek sahihtir. Vacib olan lafz-ı tekbirdir. Ya'ni husûs üzere "Allâh-u Ekber" demektir. Sünnet olan ref'i yedir. Müstehab olan ref'i yedd mezkûr kulağının yumuşağına muhazâttır. Ve lâkin esahh olan budur ki evvel kulağına beraberine elin kaldırıp indin sonra tekbîretmek gerektir. *Kemâ fi'l Fetâvâ el-Keydânî ve Şurûhıhî*[168] sırrı budur ki ref'i yedeyn "Lâ ilâhe vallâh-u Ekber" demektir. İllallâh menzilesindendir. Zîrâ yedimini ukbâdan ve yedi sırrı dünyâdan ibarettir. PES, ref'i yedeyn etmek dünyâ ve âhireti verâ-i zuhûra nebd ve cem'i eşyâ-i mahlûkādan azâmet ve Kibriyâ-i nef'i ve selb etmekten ibârettir. "Allâh-u ekber" ise eşyadan menfî olan Kibriyâ-yı Allâh Te'âlâ'ya isbattır. PES, ref'i yedeyn "Lâ ilâhe" menzilesinde olmağla isbat menzilesinde olan **[51.a]** "Allâh-u Ekber" makālesi üzerine mukaddem olmak vacibdir. *Kemâ fi Hıvaşi'l Hidâyeti li'l*

[165] Bu eser, Radiyüddîn es-Serahsî'nin *el-Muhît* adlı eseridir.
[166] İbn Nüceym'in eseridir.
[167] İbn Nüceym'in eseridir.
[168] Lutfullah en-Nesefî el-Keydânî'nin, *Mukaddemetü's-Salât (Fukhu'l-Keydanî)* adlı eseridir.

İmâm 'il Habbâzî[169] Mes'ele namâzda ki ikabında tetavvu' mekânında kıbleye müstakbel olduğu halde meks etmek mekruhtur. *Kemâ fi'l Fetâvâ el-Hamdiyye*[170] Ya'ni mani'l kavi yok ise kavme istikbâl etmek lâzımdır bu mesele Allâh-Âlem iştibâh olan mahalle mahsul olmak gerektir. Bilâd-ı Rûm'da ekser mevâzı'da iştibâh yoktur. İmâmın ba'de'sselâm kavme teveccühü müstehabâttandır. Hakka. Mes'ele; namâzdan sonra ref'i yedle dua etmek Râsulullâhtan sallalâhû aleyhi vesselâm mesmu' ve meşhûr değildir. Cem'iyyet ile zikr etmek gibi eger-çi ki ashâbdan radıyallâhu anhüm menkuldür. *Kema fi'l-Vakıât'ül Mahmûdiyye* hadîs-i kudsîye gelir ki, bir kimse bir vuzu' olup tahâret etmese bana cefa eder. Ve taharetten sonra vakti mekruh değilse namâz kılmasa bana cefa ede. Ve kıldıktan sonra bana dua etmese bana cefa eder. Ve dua ettikten ben dahi onun duasına müstecab etmesem ona cefa etmiş olur. cellâ celâluh. *Kemâ fi tercümetü'l Futuhat bi'l-Farisî* Mes'ele, meşi' halinde hırfetine iştigal vaktinde Kur'an okumak câ'izdir. Eğer meşi' ve 'amel anı tedebbür Kur'an'dan iştigal etmezse **[51.b]** ve illâ felâ ve hürmet Kur'an'dandır ki, eşvâkta ve mevâdı' lügâvîde tilâvet olunmaya. *Kemâ fi Tuhfetü'l Mülûk* Mes'ele; muztaci' olan kimseye Kur'an okumak lâbeistir. *Kemâ fi'l Fetâvâ el-Hamdiyye*[171] Evveli budur ki, ferâsette muzdaci' iken Kur'an okumaya ve hüve akrâb ila't-ta'zîm. *Kemâ fi Şerh'iş-Şer'ati li Yahya el-Fıkye* Ve zâhir'id-din'il- Mergıyâni'den menkûldur ki, firâşında muztaci' olan eğer başını yorgandan taşıra çıkarıp olusa lâbeistir. Zîrâ bu sûrette yorgan ona libâs gibi olur. Ve illâ felâ nakle *Kazıhan* ve *Muhit*[172]ta gelir ki, ya'ni üzerine yatarken ayakların kendine zamm edip okusa lâbeistir. İntehi *Kemâ Ruhu'l Beyan* Mes'ele; bir kimse Kur'an'ı senâ kasdına okusa kur'aniyyetten çıkar. PES, cünüp olan kimse Fâtiha'yı senâ kasdına okumak haram değildir. Ve kezâlik cenâze namâzında Fâtiha ile senâ kasd olunup okumak mekruh değildir. Şu kadar vardır ki, musallî olan kimse namâz içinde Fâtiha ile senâ kasd eylese muhallinde vaki' olmağla rükn yerine kâim olur. *Kemâ fi'l Eşbâh*[173] Mes'ele; ictima'la Kur'an okumak lâbeistir. Fe-emmâ evlâ olan biri okuyup maa'dası istima' etmektir. Zîrâ ictima'da tağyîr ve tebdîlden emn yoktur. Kâniye Mes'ele; İmâm Muhammed katında **[52.a]** kabirde tilâvet-i Kur'an etmek

[169] Celâlüddin Ömer b. Muhammed b. Ömer el-Habbâzi'nin *Hâşiyetü'l-Hidâye* adlı eseridir.
[170] Saidurrahman b. Muhammed Abdülhay Tirâhî'nin (1416) *el-Ukudü'd-Dürriye fî Tenkıhi'l-Fetava'l-Hamdiyye* adlı eseridir.
[171] Saidurrahman b. Muhammed Abdülhay Tirâhî'nin (1416) *el-Ukudü'd-Dürriye fî Tenkıhi'l-Fetava'l-Hamdiyye* adlı eseridir.
[172] Bu eser, Radiyüddîn es-Serahsî'nin *el-Muhît* adlı eseridir.
[173] İbn Nüceym'in eseridir.

mekruh değildir. Ve aleyhi'l Fetâvâ ve lâkin ehli musibetin nasla iştigali varise cerhle okumaya zîrâ meşgul kavm yanında cerhle tilâvet-i Kur'an etmek mekruhtur. *Kemâ fi'l Muhît*[174] ve gayra *Kemâ fi Nisâbü'l-İhtisâb*[175] Mes'ele, Kur'an okuyan ma'nâya tağyîr-i fahş ile tağyîr eylese. Meselâ musallî olan kimse " شهد الله انّه لا اله الاهو "[176] Ayetine " lâ ilâhe" üzerine vakf eylese namâzı fâsıd olmaz. İndi âmmetü'l-ulemâ'. Ve kezâlik kaletü'l-yahûd kavli üzerine vakf eyleyüp Aziz ibn Allâh ile ibtidâ eylese namâzı bi'l icma' fâsıd olmaz. Ammde ve vakıfta umûm belvîdir. Hatta mervîdir ki Rasûlullâh *aleyhimü's-selâm* kâh olur dine her kelime üzerine vakf ederlerdi. PES, lafza vakf etmek ma'nâya vasl münâfi değildir. *Kemâ fi Tefsir'il Fâtiha li Molla el-Fenârî* bir kimse " شهد الله انّه لا اله "Üzerine vakf edip amden kelâmı kat' eylese kâfir olur. Zîrâ ibtâl-i Rububiyyet etmiş olur. Ve kezâlik " ان الله لا يستحيى[177] " deyup salâsı olan " ان يضرب مثلا ما بعو ضة "[178] Kavlini âmede iktâ eylese kâfir olur. Ve kezâlik " والله لا يستحي "Deyup "Minel Hakk" kavlini kat' eylese. Ve kezâlik **[52.b]** " وعنده مفا تح الغيب لا يعلمها "Deyup "İllâ hû" kelimesine sonra kat'l etse kâfir olur. Zîrâ bu cümle muvassıl makūlesidir. Faslı câ'iz değildir. Ve dahi " للذين لا يؤمنون بالا خرة مثل السّوء "[179] Mahallinde vakf edip " والله المثل الاعلى "İle ibtidâ etmek gerektir. Bir kimse kasdla " للذين لا يؤمنون بالا خرة مثل السّوء "Deyup kat'ı kelâm edip bâdemâ bâ'den okusa kâfir olur. Ve kezâlik " وجعل كلمة الذين كفرو االسفلى وكلمة الله "[180] deyip katl eylese " كلمة الله هى العليا " deyu vasl etmese kâfir olur. Zîrâ bu cümle mufassal makūlesidir. Vasl câ'iz değildir. *Kemâ fi Münazarat Abde'l Aziz el-Mekkî* Sure-i Yusuf'ta " للساءلين "Üzerine vakf yoktur. " قوما صالحين "Muhalline gelince zîrâ kelâm cümle-i muhkiyyedir. *Kemâ fi Tefsir'il Havaşi* Sure-i Yusuf'ta " لفى ضلا ل مبين "üzerine vakf edip " اقتلوا يوسف "Deyu ibtidâ etse amden ise kâfir olur.

---

[174] Muhammed Radıyüddin es-Serahsi'nin eseridir.
[175] Ömer b. Muhammed b. Avvad Senâmi'nin *Nisâbü'l-İhtisâb* adlı eserdir. Thk. Merizaen Said Merizen Âhirî.

[176] Âl-i İmrân 3/18, "Allâh, kendisi hariç herhangi bir ilah olmadığına şahadet etti."
[177] Muhakkak ki, Allah çekinmez.
[178] El-Bakara 2/26, "Biz sivrisineği örnek olarak getirmekten…."
[179] Nahl 16/60, "Âhirete inanmıyanlar kötü örneği oluştururlar."

[180] Tevbe 9/40, "Böylece küfredenlerin kelimesini alçattı."

Namâzın dâhilinde ve hâricinde olmak beraberdir. *Kemâ fi Fetâva'l-Mültekıt* [181] " لقد كفر الذين قالوا" Üzerine vakf edip " ان الله فقير ونحن اغنياء" Kavli ile ibtidâ eylese hata-i zim makūlesindendir. Eğer teammüd edip kat' ederse din-i islâmdan hâric olur. Zîrâ Allah Te'âlâ üzerine iftiradır. *Kemâ fi Şerh* [53.a] *el-Cezerî lealle'l-Kârî* [182]" bu takrirlerinden fehm olunur ki, Bâlâda Molla Fenari zâhib olduğu üzere umum belvi her yerde cârî olmaz. Zîrâ inkıta'-i nefsle zarûret vakı' olsa makablinden ibtidâ ile tedârik mümkündür. Ve namâzın âdem-i fesadından o makūle kırâetin haram ve hata kabilinden olmaması lâzım gelmez. Ve Rasûlullâh'ın *aleyhimü's-selâm* kelime kelime vakf ve tilâvetleri şari' âzam ve muallim-i akdam oldukları cihetten ta'lim ve tefhim ve tesbiye mahmuldür. Vallâhu â'lemü Hakkâ" Mes'ele, bir cami-i şerifin hatibi mazur olmayup ve kendisi ol cami'de hâzır iken umrevi yerine istihlâf edip hutbe okutup imamet ederse şer'a câ'izdir. *Min Fetava Yuhyi'l Munkâri* Mes'ele, me'mûr bi'l-hâc olan kimse hac etse hec kendinden tetavvu' vaki' olur. Ve lâkin âmirden dahi sâkıt olur. Onun için âmirden ötürü dahi niyet şarttır. Böyle demekle " اللهم انى اريد الحج فيسّره لى وتقبّله منى ومن فلان " "*Kemâ fi'l Muhît* [183]"Mes'ele, hac etmeyen adama hac ederse câ'iz olur. Ve lâkin me'mûrdan ya'ni hac olandan farz sakıt. PES, bir dahi kendi nefsi için hac lâzım gelir. Ehı Çelebi evla olan bir kere hac edene hac ettirmek gerektir. "Müeyyid-zâde" Mes'ele, **[53.b]** me'mûr bi'l-hacca ısna' maişet dese tevkil etmiş olur. PES, me'mûr dahi âhiri tevkîl etmek câ'izdir. Gerek kendisi merîz ve âciz olsun gerek olmasın. *"Kemâ fi'd-Dürer* [184]" gayra ihcacda malin fazlası sana vasıyyet olsun dese vârislerine red etmek lâzım gelmez. Ehî Çelebi me'mûr bi'l-hac olan kimse sene-i evvelinde te'hir edip sonra hac etse câ'izdir. PES, zaman olmaz gerek musi' olan kimse ol seneyi tayin eylesun gerek tayin eylemesin. Zîrâ sene-i evlâyı zikr etmek isti'cal içindir. Taklid için değil. *Kemâ fi'l Haniyye*[185] Mes'ele, zeyd zevce-i medhul bihası Hindî talak-ı selase ile tatlik ettikten sonra hind ıddeti tamam olmadan fevt olsa Zeyd Hinde vârid olmaz. *Kema fi Fetava Muhammed Sadık el-Eskûbî* [186] Mes'ele, Zeyd zevcesini talak-ı bain ile tatlık edip isnâ-i iddeti vefat eylese iddeti bâtıl olmaz.

[181] İmâm-ı Ziyaeddin-i Şamiî'nin eseridir.
[182] Bu eser, Ali b. Sultan Muhammed el-Kariî'nin *Şerh-u Cezerî* adlı eseridir.
[183] Muhammed Radıyüddin es-Serahsi'nin eseridir.
[184] Muhammed b. Ferâmuz b. Ali Molla Hüsrev (h.1329), *ed-Düreru'l-Hükkâm fi Şerh'i Gürerü'l-Ahkâm* adlı eseridir.
[185] Bu eser, Kâdıhân Fahruddin Hasan b. Mansur el-Özcendî'nin eseridir.
[186] Muhammed Sadık el-Eskûbî'nin *Sürretü'l-Fetava* adlı eseridir.

Ya‘ni talak için olan iddeti vefat için olan iddetine intikâl etmez. Belki iddet-i talakı itmâm eder. *Min’el Fetâvâ ez-Zeyniyye* [187]Mes’ele, bir kimsenin ümmi veledi bigayri-izn âhiri tezevvüc eyleyip kendi ol esnada vefât eylese eğer zevc-i sâni duhûl ettise iddet vacip olmaz. Eğer **[54.a]** duhûl etmedise vacib olur. Mes’ele, *Kemâ fi Eşbâh*[188] bir hatuna zevcenin vefatı haberi baliğ olup ba‘de’l-iddeti âhiri tezevvüc edip ondan evlâdı dahi doğsa sonra zevce-i evveli gelse ol hatun yine zevce-i evvele hükm olunur. Ve lâkin nikâh-ı sanîden iddeti münkazı olmayınca kurban etmez. Zîrâ vat‘ olucak vücûb iddetine sıhhat-i nikâh lâzım değildir. Ya‘ni nikâh-ı fâsid da dahi iddet vardır. Fe-emmâ zevce-i sâniden tevellüd eden evlâd inde’l-a‘zam zevce-i evvelkidir. Ve yine inde’l Ebû Yusuf sâninkidir. *Kemâ fi Fetâvâ Haşimî*[189] bu fetvâdan fehm olundu ki, hayyın menkūhasını nikâh fâsıddır. Ve İbn Abbas’a *radiyallâhü-anh* denilmiş ki, “ba‘zı kavm Hz. Ali’nin *radiyallâhü-anh* kıyâmdan mukaddem meb’us olup dünyâya kelimesine zeim eder ki onlara ehl-i ric’at derler. İbn Abbas buyurmuş ki, bi ol vakitte ne yaramıza kavm oluruz ki Ali’nin hatunların nikâh ederiz. Ve mirâsın kısmet eyleriz”. Ya‘ni ba‘de’l mevt eğer dünyâya raci‘ olsa hayy olurdu. Hayyın hatunu ise nikâh ve mirâsı taksim olunmaz. Ve halkın kable’l kıyâme âdem-i ric’ati “ انهم اليهم لا يرجعون [190] ”Elfetile maktû‘dur. Hakka. Mes’ele, bir hatun esir olup daru’l-harba dâhil olunsa zevcinden **[54.b]** bain olur. PES, iddeti münkazı oldukta orada bir Müslime tezevvic olunmak şer’idir. *Kemâ fi Fetava Kari-i’l Hidaye*[191] Mes’ele, veliyi akrâbın ednâ olmadıkça nikâh câ’iz değildir. Zîrâ ihtiyâta akrâbdır. Mevlânâ Ebu’s- Suûd Üftâde bu vecihle iftâ ve ‘amel ederdi. *Kemâ fi Fetâvâ ve’l Adliyye*[192]” izn-i kâzi ile nikâh ihtiyâta akrâb olmağla bilâ-izn tezevvic olunmamıştır. *Kemâ fi’l Furû‘* bir kimsenin hazana ve terbiyesine yetim olup zekâtından it’âm eylese teslîm ve temlîk bulunursa sahihdir. Ve kezâlik kapısında hademe ve hademesine def‘ etmek câ’izdir. *Kemâ fi’l Fuka* bu fakīre layık olan budur ki, hizmet eyle kendine teallakı olan

[187] Mes’ele, müstevlidesini îtak eylese iddet lâzımdır. Ve lâkin nefka iddet vacib olmaz. *Kema fi Fetva ez-Zeyniyye*(İbn Nüceym)

[188] İbn Nüceym’in *el-Eşbâh ve’n-Nezair* adlı eseridir.
[189] Muhammed Haşimî el-Keşmî’nin eseridir.
[190] Yasin 36/31, “Onların (helâk edilenlerin) kendilerine dönmediklerini….”
[191] Mergıyâni’nin eseridir.
[192] Rasûl b. Salih el-Aydınî’nin eseridir. Hüseyin Baş tarafından “*Onaltıncı Yüzyıl Osmanlı Hukukçusu Rasûl b. Salih el-Aydınî ve El-Fetava el-Adliyyye isimli eserinin tahkik ve tahlili”* adlı Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde yüksek lisans çalışması olarak hazırlanmıştır.

kimseye zekât vermekte celb-i menfeât rayihası vardır. PES, bihisâbi'z-zâhir cevâzi olduğu sûrette bihisâbi'l-hakīka faidesi olmaz. Zîrâ zekâtın tarifinde Allah Te'âlâ deyu kayd olunmuştur. Ya'ni temlîk-i zekât ricâ-i avz için olsa rızâ-i Allah için olmağa zekât-ı şer'iyye olmaz. PES, hulûs budur ki, def'i zekât garâzdan tahlîs eyleye. Hakka. Mes'ele, bir kimse haramdan mal cem' edip havlen havle bulunsa zekât vacib olmaz. Ve lâkin mal-ı helalinin zekâtını mal-ı **[55.a]** harâmdan verse câ'izdir. Zîrâ mal-i harâma gasbla mâlik olmuştur. Mislini müstehakkına zâmin olur. *Kemâ fi'l Fetâvâ ez-Zeyniyye*[193] Mes'ele, mal-ı harâm ile hac vacib olmaz. Ve lâkin hac etse câ'iz olur. Zîrâ meası taât'i men' etmez. PES, câ'iz olucak makbûl dahi olur. Ve lâkin haramdan kesb etdiği için müehize bâkīdir. *Kemâ fi Mekruhât* salâti hizânete helâlen olduğu sûrette kafile-i benderi hurûc ettiği vakitte farz olur. Pes, eğer hurûc-u mezkûrdan evvel mâlik olsa murâd ettiği yere ol malı sarf etmede günah yoktur. *Kezâ fi Kahistanî naklen an Şerhi't-Tahâvî ve'l Mezmûrât ve gayrihâ*. Mes'ele, Zeyd haram akça ile cariye satın alsa ol cariyenin veati ona helâl olur. *Min Mecmûati Seyyid Bilâli Nakl an İbn Kemal*. Mese'le, semen haram olmağla mubi' haram olmaz. İzâfetsiz Ahmed İbn-i Kemal. Ya'ni şu akçe ile bana şunu bey' ile deyip haram olan akçayı gösterip meb ona izâfet etmezse helal olur. PES, bir kimsenin malı ya haram veya şüpheli olsa havâici için mal-ı helâl istikrâz edip sonra mal-ı şüpheden deyini kaza eder. Ve yâhûd malı mutlak ile işteri' edip **[55.b]** sonra ne makūleden olursa semenini nakl eder. Ve bu makūle hile-i şer'idir. *Kemâ fi Hediyyeti'l Mehdiyyin* [194]. Mes'ele hatuninin gayrı zevceden olan evlâdı fakīr ise, zekâtını onlara vermek câ'izdir. *Mine'l Fetâvâ ez-Zeyniyye*[195]. Nezir malı dahi böyledir. Zîrâ nezri usûl ve furu'na ve kendi nefsi hükmünde olanlara vermek câ'iz değildir. Sâ'ir ekârib ve ecânibin fakīr ise verilir. *Kemâ fi'l Furu'*. Mes'ele birkaç kimsenin fitresini bir yere koyup bir fakīre vermek câ'izdir. Emme bir adamın fitresini iki hassa edip iki fakīre vermek câ'iz değildir. *Kemâ Fetâvâ ez-Zeyniyye*[196]. Mes'ele, bir kimse udhiyyesinin lahmını zekât niyeti ile verse zâhir rivayette zekâtı sâkıt olmaz. Ve ba'zıları sâkıt olur. Ve lâkin Âsım olur demişler. *Kemâ fi Mecmu'ul Fetâvâ*[197]. Mes'ele, bir kimse udhiyyesinin lahmından bir nesne tasadduk

[193] Bu eser, İbn Nüceym'in eseridir.
[194] Bu eser, Yusûf bin Cüneyd'in (Yusûf Âhi Çelebi'de denir.) *Hediyyetü'l- Mehdiyyin* adlı eserdir.
[195] İbn Nüceym'in eseridir
[196] A.g.e.
[197] Şeyhü'l İslâm İbn Teymiyye'ye ait bir eserdir.

etmese câ'izdir. *Kema fi Fetava ez-Zeyniyye*[198]. Mes'ele, bir kimse meyyit için udhiyye eylese, cümle lahmını tasadduk lâzım gelmez. Zîrâ ecri meyyitin malı mudhiyyenindir. *Kemâ fi Vakıâtü'l Hısamiyye*. Mes'ele, fakīr udhiyye için koyun işteri' eylese üzerine vacib olur. Ve lâkin lahmını eklde ihtilâf vardır. Kâdı Bediıddin helaldir ve Kâdı Bürhaneddin helal değildir **[56.a]** demişlerdir. *Kemâ fi't-Tâtarhâniyye*[199]. Bu âsarda halline fetvâ tergibe insâbdır. Hakka. Mes'ele, Zeyd Ömer ile şu evde sakin olmamak üzere talaka yemin eylese Ömer dahi bir müddet gayrı yere intikâl edip sonra yine ol evde avdet eylese Zeyd yemininden halis olmaz. Ya'ni ondan sonra beîne ol menzilde Ömer ile sakin olmağla hatununa talak vaki' olmaz. *Kemâ Fetâvâ ez-Zeyniyye*[200]. Mes'ele, Nikâh-ı fuzulî sahihdir. Ya'ni bir kimse yemin edip "eğer bir hatun tezevvüc edersem selâse talak olsun ve yâhûd her avret ki benim nikâhım dâhil olur mutlakā olsun" dese bir kimse ona fuzûlen bir avret tezevvüc eder olduğu fi'l ile icâret verir. PES, bu sûrette hânis olmaz. Ve lâkin âhire benim için akd-i fuzûlî ile dese tevkîl etmiş olur. Bu sûrette fuzûlî hâlefi teveccüh etse hânîs olur. Fi'li ile icâzet budur ki, bâ'de't-tezevvüc menkûhasına eğer baliğa ise ve yâhûd velisine eğer sağıre ise mehrinden bir miktar nesne gönderir. PES, meb'us olan miktar ona ve asl oldukta nikâh tamam olur. Mihrinden nesne irsâl etmedikçe tehnieye kavl etmek icâbet eylese talak vaki' olur. Meselâ mübarek ola dineallah razı ola dese veya gayrına söz söylese **[56.b]** hânis olur. PES, mehrinden bir miktar nesne menkûhasına ve asl olunca sükût etmek gerektir. Ve asl olduktan sonra tehnieye kavl ile icâzet verse zarar vermez. Eğer halef olan kimse hatununa mebliği mezburi kendi eliyle def' edip şu senin mihrindir dese kavl-i icâzet vermiş olur. Eğer tezevvüc olunduktan sonra fuzulî ettik veyâ isâbet ettik dese kavl ile icâzet olur. *Kemâ fi Mustahraci'l-Füsûl*. El-hâsıl nikâh-ı fusûlide halif olan kimse asla ağzın açmak yoktur. Ve lâkin eğer şüphe olursa leyle-i zifafta kable'd-duhul tecdîd-i nikâh ederler. Ve yâhûd akd-i nikâhı ol vakitten te'hîr ederse dahi evlâdır. Zîrâ akdden sonra duhûl edip bi'l-fi'l icâzet vaki' olur. Hakka. Mes'ele, bir Müslüman zevcesi zemmiye olup hâmile iken vefat eylese mekābir-i yahûdda defn olur. Ve lâkin zemmiye-i mezkûrenin yüzü kıbleden tahvîl olunur. Tâ ki veledin yüzü kıbleye karşı gele. Zîrâ bâtında veledin yüzü anasının arkasınadır. *Kema fi Eşbâh.*[201]

[198] İbn Nüceym'in eseridir.
[199] İbrahim b. Muhammed el-Halebî'nin *Müntehab Mine'l-Fetevâüt-Tatarhâniyye* adlı eseridir.
[200] İbn Nüceym'in eseridir.
[201] İbn Nüceym'in *el-Eşbâh ve'n-Nezâ'ir* adlı eseridir.

Mes'ele, zemmiye-i ricâl ecnebî gibidir. *Fi Sahhı'l-Akval*. PES, müslümanın bedenine nazar etmez. *Kemâ fi't-Tenevvir.* Hasan Basrî rahmetullâhi Te'âlâ Sure-i **[57.a]** Fetih'te " اشدّاء على الكفّار [202] " ayeti tefsirinde buyurur ki, küffâr üzerine teşeddüdleri ol mertebeye baliğ olmuş idi ki, küffârın libâsları kendi libâslarına zevkten taharruz ederler ve bedenleri bedenlerine mess etmeden yevakkı kılarlardı. *Kemâ fi Bahri'l-Ulum Li's-Semerkandî*[203]. Bu meselenin nâziri münâkıadır. Ya'ni Müslim ve kâfir arasında vasf-ı İslâm ve küfrün tegayürü hasebiyle mübâyenet olduğu gibi Ehl-i sünnet ve Ehl-i bid'at meyânında dahi vasfı iktidâ tefâvüt sebebiyle mübaade vardır. Onunçün Sünnî ile bid'înin arasında münâkıa câ'iz değildir. *Kemâ fi Mecmu'ul Fetâvâ ve el-Kahıstânî*[204]. Bid'î odur ki, onun i'tikâdı Ehl-i sünnet ve cemâ'at i'tikâdına muvafık olmaya. Yetmiş iki aded fark-ıı dallenin i'tikâdları gibi. Ve bir kimse Hasan ve Hüseyin radıyallâhu anhümâ veya emsâli evliyâ-ı enbiyâ i'tikâd eylese kat'a kâfir olur. Nitekim Emâli şerhinde Aliyi Kâri tasrîh etmiştir. PES; bu i'tikâda olan fark-ı dalleden beterdir. Zîrâ fark-ı dallenin cümlesi küffâr olmamıştır. Ve bizim âsarımızda mülahıda ve zenâdıkanın kesreti vardır. Ehl-i din olanlara lâzımdır ki, kerîmelerin bîdin olanların siyânet edeler. Tâ ki, rûz-i cezâda mes'ûl olmayalar. Ve *Minallâhi Hafîz* [57.b] *ve'l Usmeh.* Hakka. Mes'ele, siyâset zinâya mahsus değildir. Belki her cinayette câ'izdir. İmâmın zinâya mukavvızdır. Bir mübtedinin küfrüne hükm olunmasa bile bid'atının intişârı tevehhüm olunursa katl olunur. *Kemâ fı'l Kahistanî*[205]. Siyâset ma'nâsı budur ki, halkı dünyâda ve âhirette tarîk-i mürcîye irşadla istislahdır. Enbiyânın *aleyhimü's-selâm* siyâset-i hassa ve amme üzerinedir. Zâhirlerinde ve bâtınlarında selâtîn ve melûkîn siyâseti hassasında bâtınlarınadır. Fakat *Kemâ fi Müfredât ve gayrihe*. Bir nesnenin siyaset kabilinden olması şer'i olmasını münâfi değildir. Siyâset ile ta'bîr ettikleri ri'âyet-i maslahât ve tedbir-i memleket mülâhaza olunmak hasebiyledir. *Kemâ fi Fetâvâ Ebi'l Yemen el-Müfti eş-Şehba* Mes'ele, bir oğlan on yaşına girse namâz için darb olunur. Ve lâkin el ile haşb eyle değil. Ve üç defa darb olunur. Ziyâde değil muallim dahi böyledir. Bir oğlanın babası muallime izn verip ağaç ile te'dip eyle demese ma'mul ve mesmu' değildir. *Kemâ fi Mecmuu'l Fetâvâ*[206]. Muallim oğlanı

[202] El-Fetih 48/29, "kâfirlere karşı zorlu…."
[203] Şeyh Aliyy-i Alaaddin es-Semerkandî'nin *Bahrü'l-Ulûm* adlı eseridir.
[204] Şemseddun Muhammed eş-Horasanî el-Kahistânî'nin (…962*) Mecmuu'l-Fetavâ* adlı eseridir.
[205] *A.g.e.*
[206] Şemseddun Muhammed eş-Horasanî el-Kahistânînin eseridir.

darb-ı fahiş ile darb eylese ta‘zîr olunur. *Kemâ fi’l Dürer*[207] Mes’ele, bir kimse bekār olmak üzere tezevvüc ettiği avreti seyyib bulsa **[58.a]** nikâh sahihdir. Ve muhayyer değildir. Fe-emmâ bekār olmak üzere câriye işteri‘ eylese seyyib bulsa muhayyerdir. Delirse cem‘i semini ile ahz eder ve delirse sahibine red eder. *Kemâ fi Fetâvâ ez-Zeyniyye*[208]. Mes’ele, satranç fâkih Ebû Cafer kavli üzerine haramdır. Kıyâs-ı sahîh ile. *Kemâ fi’n-Nevâzil*[209] şârih ile la’b etmek mübahtır. Ve lâkin muvâzabatı kerâhet-i şedîde ile mekruhtur. *Kemâ fi İhyâ-ul Ulûm*[210]. İmâm Şafî buyurmuştur ki, sâ’ir melâhi ile lâ’ıbin kerâhetinden nerd dedikleri nesnenin lâ’ıbinde kerâhet ziyâdedir. Satranç ile lâıbi sevmem ve sâ’ir halkın lâib ettikleri nesneleri dahi kerâhet ederim. Zîrâ laib ehli din ve mücevvitin işi değildir. İntehî *Kemâ fi İhyâ-ul Ulûm*[211]. İmâm Şafî mevtinden kırk gün mukaddem ibâha-i satranc kavilden rucu‘ ve istiğfar ve tezarru‘ dergâh valai kerdigâr eyledi. *Kemâ fi Şerhi’l Mesâbih li Zeynü’l-Arap*. Mes’ele, nuhâsede ve ilkâ eyleyub tebyız ve hısâb-ı fezâ üzerine bey‘ eylemek kerâhet-i tahrimiyye ile mekruhtur. Ve lâkin fazzanın içine nehas ilkâ edip ehliçün nesne siyâgat eylemek lâbeistir. Ya‘ni haram olan bey‘dir. Yoksa kendi intifai değildir. Ve kezâlik dârü’l darbın gayrı **[58.b]** yerde darb-ı merâhim etmek mekruhtur. İsterse mazrub olan ciyad olsun. *Kemâ fi Müntehîb Tatarhâniye*[212] Mes’ele, sayrafi olan ve gayrıya sahih olan dirhem ve dinarı kesr etmek yoktur. Ya‘ni mekruhtur. Meğer zaruret ola. Veyâhûd cudet verde etinde şek vaki‘ ola ve sahih olan dirhem ve dinarı eridip andan bir nesne siyagat etmek menhidir. İmâm Ahmed buyurmuşlar, der ki, dinarı derâhime teb’dil edip sonra ol dirhem ile sikkelenmemiş altın satın alıp siyagat etmek gerektir. *Kemâ fi İhyâ-ul Ulûm*[213]. Mes’ele, istimali haram olan mübahı ve altını işlemek ya‘ni sanâati zulm makūlesindendir. Meselâ hayat olan kimse ricâle ibrişimden kaba dikmek ve kuyumcunun ricâle merâib zehb ve havâtim zehb siyagat etmesi gibi. Ya‘ni bu makūleler meası makūlesindendir. Ve bunların mukābelesinde ahz olunan icrat

---

[207] Muhammed b. Ferâmuz b. Ali Molla Hüsrev (h.1329), *ed-Düreru’l-Hükkâm fi Şerh’i Gürerü’l-Ahkâm* adlı eseridir.
[208] Bu eser, İbn Nüceym’in eseridir.
[209] Ahmed b. Musa b. İsa b. Ma’un el-Kâsî, Ali b. Abdükerimü’l-Alevî’nin, *Mecmuu’l Nevâzil ve’l-Havâdis ve’l-Vakt* adlı eseridir.
[210]Bu eser, Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed Gazzâlî’nin (505/1111) eseri olup orinal adı *İhyâ-u Ulumu’d-Din* dir.
[211] A.g.e.
[212] İbrahim b. Muhammed el-Halebî’nin *Müntehab Mine’l-Fetevâüt-Tatarhâniyye* adlı eseridir
[213] Bu eser, Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed Gazzâlî’nin (505/1111)’nin eseri olup orinal adı *İhyâ-u Ulumu’d-Din*’dir.

haramdır. *Kemâ fi İhyâ-ul Ulûm*[214]. Mes'ele bir kimseyi ra-ı gınam ile ta'yîr eyleyüb bire çoban deseler ol dahi Peygamber *aleyhimü's-selâm* koyun güdüp çobanlık etmedi dese ta'zîz ve te'dîp olunur. Zîrâ ri'âyet-i ganem enbiyâ hakkında kelâmdır. Gayrılar hakkında değil. Zîrâ ganem **[59.a]** edgâfu'l behâim olmağla anı istiara'de kalbin sıfat rü'fet eyle ittisâfı vardır. Evvela kalbi haddes ve tabiıyye ve zulm aziziden tehzîb edip sonra dua-yı halka intikal edecek 'adal ahvalde bulunmuş olur. Ve bunun gayrı Nebî *aleyhimü's-selâm* hakkında kemâl olup gayrın hakkında noksan olan emûr dahi böyledir. Ümmet gibi. PES, bir kimseye sen ümmisin deseler ol dahi peygamber dahi ümmi idi dese te'dip olunur. *Kemâ fi İnsân'il Uyûn*[215]. Mes'ele, bir kabirde defn olunan meyyitin cem' eczası çürümedikçe ya'ni kemiklerine varınca erimedikçe acub üzerine gayrısın defn etmek yoktur. *Kemâ fi Nisâb'il İhtisâb*[216]. Meğer zarûret ola. Bu sûrette evvelkinin kemikleri cem' olunup ikisinin arasına turabla haciz konulur. *Kemâ fi Şerh'il Halebî*[217]. Mese'ele, cami-i şerif içinde su'âl eden fukaraya tasadduk etmek mekruhtur. Zîrâ tahaddu rikaya iânettir. *Kemâ fi'l-Mültekıt*[218]. Meğer mekânına mülâzemet edip safdan safa devr etmeye bu sûrette câ'izdir. Ve lâkin hutbe halinde olmamak gerektir. Zîrâ hutbe halinde şugûl câ'iz değildir. Belki istima' ve isnât vacibdir. *Kemâ fi Kifâye Şâıbiyye*[219]. Mes'ele, refâiz taifesi şeyhayne sebb ve lâin eyleseler **[59.b]** kâfir olur. Eğer Ali *radiyallâhü-anh* Ebu Bekir ve Ömer üzerine *radiyallâhü-anh* tafsîl ederlerse mübtedi' olurlar. *Kemâ fi Hidâyet'il Mehdiyyin*[220]. Mes'ele, sebb hateneyn küfr değildir. *Kemâ fi Hulâsa*. Hatn lisânı ammede kızının zevcidir. PES, hıtteyn ile murâd Hz. Osman ve âlidir radıyallâhu anh. Ve lâkin lügatte hıtn zevcesinin ekâribidir. Babası ve karındaşı gibi. Ve mea zâlike bir kimse Resulullâhın hakkında hatn Ebî Abbas ve hatn alîdir demek layık değildir. Zîrâ î'hamı naks eder. Ebû'l As Kerime Resulullâh Zeyneb'in zevcesidir ki vâkıa-ı Bedirden sonra dâhil olmuştur. *Kemâ fi İnsân'il Uyûn*[221]. Ve lâkin bu mesele meşkûldür. Zîrâ ehli ilmiye mutlakā ali vech'il ihaneti sebb etmek küfr olucak hıtaneyni sebb nice küfr

[214] A.g.e.
[215] Nuruddin Halebî Şafîi'nin *İnsanü'l-Uyûn*adlı eseridir.
[216] Ömer b. Muhammed b. Avvad Senâmi'nin *Nisâbü'l-İhtisâb* adlı eserdir. Thk. Merizaen Said Merizen Âhirî.
[217] İbrahim b. Süleyman el-Halebî'nin (1071/1660) eseridir.
[218] İmâm-ı Ziyaeddin-i Şamiî'nin eseridir.
[219] El-hatip Ebu Bekr el-Bağdadî'nin *el-Kifâye fi İlmi'l-Rivaye* adlı eseridir.
[220] Yusûf bin Cüneyd'in (Yusûf Âhi Çelebi'de denir.) *Hediyyetü'l- Mehdiyyin* adlı eserdir.
[221] Nuruddin Halebî Şafîi'nin *İnsanü'l-Uyûn fi Siyret'il-Emin'ul Me'mun* adlı eseridir.

olmaz. Bir kimse ashabdan birini sebb etmek küfr değildir. *Kemâ fi Hızânet'il Müfettin*. Ve lâkin *Mecmu'n-Nevâzil* nam kitabında gelir ki, bir kimse şeyhini sebb ve yâhûd lain idene katl eylese kısas lâzım gelmez. Zîrâ kâfirdir. Ol sebebdendir ki onlar sebb etmek hâşâ sebb-i nebîye *aleyhimü's-selâm* munsarif olur. *Kahistâni*. Mes'ele, sahabeden radıyallâhü-anh ahn ma'rûf olanlara inkâr eylese kâfir olur. *Kemâ fi'l Kahistâni*[222]. Mes'ele, **[60.a]** Âişe *radiyallâhü-anh* zenâile kazf eylese kâfir olur. Zîrâ nezâheti hakkında nasus-u sarihâ vardır. Redd-i nasus ise küfürdür. Sâ'ir ezvâc-ı mutahharayı kazf eylese kâfir olmaz. Ve lâkin lanete müstehak olur. Kemâ fi *Hidâyet'il Mehdiyyin*[223]. Mes'ele, ağız tüfengi dedikleri nesne ile katl olunan tuyurun ekli haramdır. Zîrâ yarasadan ve yâhûd tından ma'mul olan bunduk ile sayd etmiş olur. *Kemâ fi Fetâvâ ez-Zeyniyye*[224]. Meselâ hayız halinde işteri' ettiği cariyesine hayz-ı âhiri ile istibra' etmedikçe kurban câ'iz değildir. Ve kezâlik cariyeyi bir avretten veya bir hassı veya bir sabîden veya ınniden veya mecbubdan rızaa' veya müsahıra veya gayrı tarîkile mahreminden işteri' eylesede bu sûretlerin cümlesine istibra' etmek vacibdir. Ve İmâm Ebû Yusuf buyurmuşlardır ki, Ma-i ferağ rahmini teyakkun ederse istibra' etmez. İstibaranın ma'nâsı hamileden rahminin beraetini taleb etmektir. İstibra'nın vücûbu üzerine icma' olunmuştur. PES, anı inkâr eden ınde'l-bâz kâfir olur. Ve lâkin amme-i ulemâ' buyurmuşlar ki, haber-i vahidle sabit olmağla kâfir olmaz. *Kemâ fi'l Kahistani ve gayri* [225]. Mes'ele Allah Te'âlâ'nın mümteni' üzerine kudreti **[60.b]** hakkında ulemâ'dan ba'zı kelâm vardır ki, lisana gelmez. Ezcümle *Şerhi Akâid* şerhinde Mevlâna Ramazan Allah Te'âlâ mümteni üzerine kâdir değildir demiştir. Mümteni şol âdemi mahza derler ki, zat-ı âdemini iktizâ eyleye. PES, mümteni taht-ı kudretinde dâhil değildir. Ve illâ mümkin olmak lâzım gelir. Zîrâ makdur odur ki taht-ı kudretine dâhil ola gerek bi'l fi'l mevcud olsun gerek olmasın. Ve Ârif-i Şirazi'nin bu beyti dahi zikr olunan ma'nâyı işaret eder.

Zatı tu kaderest ba yıcad her muhal

İlla ba faridan çün tu bigâne

[222] Şemseddun Muhammed eş-Horasanî el-Kahistânî'nin (…962) *Mecmuu'l-Fetavâ* adlı eseridir.
[223] Yusûf bin Cüneyd'in (Yusûf Âhi elebi'de denir.) *Hediyyetü'l- Mehdiyyin* adlı eserdir.
[224] İbn Nüceym'in eseridir.
[225] Şemseddun Muhammed eş-Horasanî el-Kahistânî'nin *Mecmuu'l Fetevâ* adlı eseridir.

Ve lâkin bu makūle ibarette su-i edeb olduğu hafî değildir. Hak Te‘âlâ kendi gibi halk etmeye kâdir midir demek su‘âl-i kabihtir. Ve belki menhi ağlutat makūlesindendir. Cevabında muhale kudret te‘alluk etmez demek gerektir. Fe-emmâ Allah Te‘âlâ ehl-i cennetin aded-i inkâsını bilir mi deseler bilir deyu cevap vermek lâbeistir. Egerçi-ki aded-i infasa ihtisar yoktur. Zîrâ imale nihayedir. Ve lâkin mâ lâ nihaye mümkin olmağla taht-ı kudrettedir. Ve Hak Te‘âlâ’nın ilm-i şâmili vardır. Egerçi-ki cevapta insab olan budur ki, Allah Te‘âlâ bilir ki, ehl-i cennetin nefasine aded yoktur. Ve nihayet yoktur demektir. Hakka muhal taht-ı kudrette dâhil **[61.a]** değildir. Ve lâkin bundan kadere noksan gelmez. Belki noksan muhaldedir ki, müte‘allik kudret olmağa Salih değildir. *Kemâ fi Şerhi’l Heyâkil Celâleddin ed-Devvâni*[226]”. Ve ba‘zı mukaşefeyn buyurmuşlardır ki, Allah Te‘âlâ’nın kudreti mutlakādır ki, icad muhal üzerine kâdirdir. Ya‘ni eğer müşeyyiti te‘alluk etse vücuda gelir. Nazar ile Kur’an’da “ لو اراداالله ان يتّخذ ولدا ” Nazmında ve emsâline göre ki, Allah Te‘âlâ veledi ve emsâlini müşeyyite derece-i imkâna ilhak etmiştir. Mea hâzâ akıl delâlet eder ki, bu makūle nesne muhaldir. “ وكان بعضهم يقول هذا من اوّل جرح جرح به العقل فى صحّة دليلة ليطله ”*Kemâ fi Kitâb’il Cevâhiri li-Şârani*[227]. Mes’ele, ibâhetine hükm olunan emurun cümlesi sahabeden menkûl değildir. Mahzur olan bid’at-i mezmu’adır ki, senin me’sura ve sabiteye murağame ve müsademe eyleye. İmma sünende ihtiyat üzerine muayyin olan nesne müstahsendir. Bir sahabi vecdin başından imâmesi sâkıt olsa hazır olanlar dahi ona muvafaka başlarından dülbendlerini çıkarmak mübahtır. Egerçi-ki sahabeden sâdır olmamıştır. Nazar ile ki Resulullâh’a kıyâm etmezlerdi. Zîrâ kıyâmı kerâhet ettiğinin bilirlerdi. **[61.b]** Ve lâkin bir vilayette eğer ümmi ve tatyîb-i kalbi murâd olan kimseye kıyâm etmek lâbeistir. Sâ’ir dahi buna kıyâs. *Kemâ fi İhyâ*[228]. Bir şehirde fasık mu’lin makūlesi bir fakıye olsa oradan hicret etmek lâzım. Zîrâ fasıkın fetâvâsına i‘timâd câ’iz değildir. Meselâ fakıye vâhid-i munhasır olan şehrin fakihe harîr libas giyse ve yâhûd ibrişimi galib olan nesne telebbüs etse ve yâhûd berate rakıb olsa serci ya‘ni ekseri altın olsa fıskı zâhir olmuş olur. PES, bu makūlenin kavlini kabûl etmek mümteni‘ olmağla oradan hicret edip gayrı yerde Salih fakiyi taleb etmek

[226] Celâleddin ed-Devvânî’nin *Şevâkilu’l- Hurfî fi Şerhi Heyakili’n-Nur* adlı eseridir. Bu eser Ebu’l-Futuh Şihabi’l Hakkî ve’l Milleti ve’d-Din Yahya b. Habeş b. Emîrek es-Sühreverdî el-Mektûl’un (h.549-587) *Heyakili’n-Nur* adlı eserine yaptığı şerhdir.
[227] Abdülvehhab-ı Şâranî *Cevâhir ve Yevâkıt* adlı eseridir.
[228] Bu eser, Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed Gazzâlî’nin (505/1111) eseri olup orinal adı *İhyâ-u Ulumu’d-Din* dir.

lâzım gelir. *Kemâ fi İhyâ*[229]. Mes'ele, "Allah Hakkıyçün" denilir. "Resulullâh hakkıyçün" denilmez. Belki "Resulullâh hürmeti için" demek gerektir. Zîrâ mahlukât üzerine hakkı yoktur. Sâ'ir eşyaya olan kısım dahi buna kıyâs oluna. Ve lâkin lisân-ı ammede Hakk'a hürmet ma'nâsına isti'mâl etmek şayi'dir. *Kemâ fi Şerh'it-Tarîkâ*[230]. Ve fi'l hadîs, " اللهمّ انى اسألك بحقّ الساءلين عليك "*Kemâ fi Camiü's-Sağir*[231]". PES, bu nakle bihakkı felâdiyenin sıhhati sabit oldu. Mes'ele Şeyh Ebû Mansûr Ma'turîdi'den mervî'dir ki, bir kimse "ben Allah Te'âlâ'yı rü'yada gördüm" dese ol **[62.a]** kimse pürsidend yaramaz. *Kemâ fi Tatarhâniye*[232] Bu fakīrin fehm ettiği budur ki, Şeyh Mezbûr bu kelâmı kasırları men' ve i'tikâdların hıfz için söylemiştir. Ve illâ menâmda olan ru'yet kibâr-ı seleften çok kimseden menkûldür. Hazreti Ömer Ebû Hanife ve Ebû Yezid Bistâmi ve Muhammed Ali el-Hâkim'üt-Termedî ve Hamza-i Karî gibi radıyallâhu anhüm mervîdir ki, Hamza-i Karî hazretleri Kur'an'ı evvelinden âhirinden menâmda Allah Te'âlâ huzurunda okumuştur. Hatta " وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ "[233]Ayetinde baliğ oldukta Allah Te'âlâ buyurdu ki, "kul ya Hamza ve ente'l kâhir'ül ayet." *Kemâ fi Şerh'il Mevlâ Ramazan alâ Şerh'il Akâid* [234]. Ve Kazı Iyâz irâd eder ki, ulemâ' ittifak etmişlerdir ki, menâmda ru'yet-i Hakk câ'iz ve sahîh ve vâkî'dir. Bir kimse anı azâmet ve celâline layık olmayan sıfat üzerine görse sıfat-ı icsâd gibi. Mürü' olan Allah Te'âlâ'nın zâtının gayrı olur. *Kemâ fi İnsân'il Uyûn*[235]. Ve şüphe yoktur ki, menâmda olan ru'yet nev'-i müşâhede der ki, kalb ile olur. Yoksa ayn ile olmaz. *Kemâ fi Şerh'il Akâid*[236]. Ya'ni ru'yet-i kalbiyede Rasûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem ve ümmeti müştereklerdir. Hasâis-i nebeviyyeden olan ru'yet basâriyyettir ki, **[62.b]** leyle-i mi'râcta vâki' olmuştur. Ve kalb ile olan rivâyette münâkaşa memnu'dur. Zîrâ envâ-i beşere bilâ keyf yakazada sahih olduğu sûrette menâmide dahi sahihdir. Zîrâ şuhûd-u kalb ve şuhûd-u basardan evsa'dır. Şu kadar vardır ki, Allah Te'âlâ'nın kendi zatına basârla veyâhûd basiretle idrâk olunmaz. Belki idrâk olunan tecelliyât-ı sıfatiyyedir. Nitekim kıyâmette hadîs-i tahvîl ona delâlet eder. Sıfat âlime göre sûret memnu' değildir. Nitekim hadîs-i sahihde gelir. " رايت ربّى فى احسن صورة "El-hâsıl,

---

[229] A.g.e.
[230] Hafizüddin Muhammed Kürdî'nin *Şerhu't-Tarîkâ* adlı eseridir.
[231] Ebu'l-Fazl Celâleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr Suyûtî 'nin (h.911) *Câmiü's-Sagîr* adlı eseridir.
[232] İbrahim b. Muhammed el-Halebî'nin *Müntehab Mine'l-Fetevâüt-Tatarhâniyye* adlı eseridir
[233] En'am 6/18, "O, kullarının üstünde her türlü tasarrufa sahiptir."
[234] Mevlâna Ramazan Efendi'nin *Şerhu'l-Akâid* adlı eserdir.
[235] Nuruddin Halebî Şafîi'nin *İnsanü'l-Uyûn fi Siyret'il-Emin'ul Me'mun* adlı eseridir.
[236] Mevlâna Ramazan Efendi'nin *Şerhu'l-Akâid* adlı eseridir.

zatına göre sûret mecazdır. Sıfatına göre hakīkattır. Zîrâ sıfat mezâhir i‘tibâri ile ve zat zâhir i‘tibâri iledir. Fâ fehm vallâhu’l Hâdi Hakka. Mes’ele, Mu‘tezîle taifesi mübtedîdir. Eğer istihalet ru’yete olurlarsa kâfir olurlar. *Kemâ fi Hediyyet’il Mehdiyyin*[237]. Bu fakīrin ettiği budur ki, istihalete ru’yet ve cevâz-ı ru’yete zahib olanların aralarında hilaf ve niza‘ lafzı makūlesidir. Zîrâ Ehl-i sünnet katında dahi ru’yet şuhûd ve huzur babındadır. Şuhûd ve huzurda ise, keyfiyet-i dünyâ gibi kefiyyet olmak lâzım gelmez. Ve hay ve ilham dahi böyledir. Pes, velinin kalbine vârid olan ilhamda **[63.a]** fehm ve ifhâm ve mahkûm minh biri birinin aynıdır. Zîrâ tertîb harici gibi tertibi yoktur. PES, Mu‘tezîle’ye dünyâda ru’yet-i kalbiye vâki‘ olsa ilm-i zarûri hasebiyle inkâr edemez. Cennette vâki‘ olan ru’yet-i basıriyye dahi dünyâda ki ru’yet-i kalbiyenin sûretidir. Zîrâ orada kâlib insân kalb-i sûretiyle temessül tesavvür eder. Şöyle ki, dünyâda kalbde olan letâfet ve ıtlâk âhirette kâlibde olsa gerektir. Fehmi dakik nesnedir. Allah mu’in ola. Bu fakīr evliyâdan gördüm ki, “Allah Te‘âlâ’ya vâkı‘amda gördüm. Bana Mushaf sunub tut şu mushafı ve kullarımı bana da‘vet eyle” dedi deyu ifade eyledi. Sonra ol kimseye yirmi otuz sene içinde ihyâ-i din hâsıl olup da‘vet-i ilallâh zâhir oldu. Bana müteyakkın oldu. Ve bu ma‘nânın sâdıkına burhandır. Menâmda şeytan gören kimse hidayete mazhar düşmez. PES, bir kimsenin ru’yetinin zâhir hal tasdik nice tekzib ve inkâr olunur. Hakka. Mes’ele, sâhira avret ehlâk ve ifsâd fi’l arz ile sa‘ ederse katl olunur. Sâhir gibi mücerred küfrle ve sâ’ir muvadede katl olunmaz. Ve ba‘zıları sâhire Müslime katl olunmaz. Belki darb ve habs olunur demişlerdir**. [63.b]** *Kemâ fi İbâh ve gayri Mine’l-Furu‘*. Mes’ele, altun ve gümüş âlet edâvetten ekl ve şerb etmek haramdır. Fe-emmâ istimal olunup tahammül için ittihâz lâbeistir. Ricâle haram olan sıyab dibac dahi böyledir. *Kemâ fi Şerh’it-Tarîka li Muhammed’il-Kürdi*[238]. Ve lâkin harîr döşek ve namusiyye üzerinde yatmak ve uyumak câ’izdir. Harîr yorgan örtünmek gibi değildir. *Kemâ fi Fetâvâ ez-Zeyniyye*[239]. Mes’ele, lehum hayyattan ma‘mul olan tiryakı ekl etmek haramdır. Meğer zarûret-i kavıyye ile ola meyte ekl etmek câ’iz olduğu mevzu’da. *Kemâ fi Hayâti’l-Hayevân*[240]. Kunduz husyasından ma‘mul olan mesr ve ma‘cun akrâb ve emsâli dahi böyledir.

[237] Yusûf bin Cüneyd’in (Yusûf Âhi Çelebi’de denir.) *Hediyyetü’l- Mehdiyyin* adlı eseridir.
[238] Hafizüddin Muhammed Kürdî’nin *Şerhu’t-Tarîkâ* adlı eseridir.
[239] İbn Nüceym’in eseridir.
[240] Ebü’l-Bekā Kemâleddin Muhammed b. Musa b. İsâ Demirî’nin (h.808/1405) *Hayatü’l-Hayevan* adlı eseridir.

Ya‘ni zarûret vaktinde onunla tedavi olunur. *Kemâ fi Şerh’it-Tarîkâ*[241]. Mes’ele, tuyur habs etmek câ’iz değildir. Meğer avazıyla istinas için ola. Bülbül ve kumru ve emsâli gibi ve yâhûd işfa‘ için olan tavuk ve kaz ve emsâli kuşlara semr etmek için. Ve yâhûd ceyrane zarûri olmasın deyu hebs etmek gibi. *Kemâ fi Fetâvâ Kari’l Hidâyeti ve gayraha*[242]. Kuşlara azad etmekde sevap eti yenure makūlesine ekl etmek efdaldir. *Kemâ fi Mecmu‘ati Seyyit Bilâl*[243] naklen an İbn Kemâl[244]. Ve lâkin takvâ mertebesinde azâd **[64.a]** etmek efdâldir. Ve bostanda mezkûrdur ki, bir padişada meriz olup bir ehl-i dilin işaretiyle kafeste olan kuşları azâd etmekle şifa buldu. Hakka. Mes’ele, habs olan tınden bardak veya çömlek ve emsâli nesne ‘amel olunup sonra ateşte tabh olunsa pak olur. Ve merkeb ya‘ni hımar ve belki hınzır memlahaya düşüp taze olsa tâhirdir. Zîrâ tebeddül taharette müessirdir. Ve murdar olan yağdan ittihâz olunan sabun paktır. Zîrâ yağ mütegayyir olup şekli âhir olup. *Kemâ fi Fetâvâ.* Bu meselelerden fehm olunur ki, peynir mayası revsiyle muhtelit iken kable’t-tâhir tuzlanıp terbiye olunduktan sonra süte çalınsa peynir paktır. Zîrâ maya evvelki halinden mütegayyirdir. Hakka. Mes’ele, Zeyd mevlid okudukta Hazreti Rasûlullâh aleyhisselam doğduğu yere gelecek Müslümanlar ta’zim edip ayak üzerine kalksalar biner nakl gerek kalkmağa deyu teşhir lâzımdır. *Kema fi Fetava İbn Kemal* [245]. İmam Suyûtî *rahmetullâhi-aleyh* mevlid-i Resulullah cemiiyyetiyle izhar şükr müstehab görmüştür. Ve ‘amel-i mevlid hasene makūlesindendir ki**, [64.b]** kurun-u selâseden sonra hâdis olub cemi‘ ulemâ’ aktar kabûl eylemiştir. Ve İbn Dehıye tenevvir bimevlid’il beşir’in-nezîr” deyu onun hakkında kitab te’lif edip padişah asra olan sahib erbil bin altın verip te’lifi mukābelesinde teşrif etmiştir. Ve bid’at mezmumedir. Din fakıhe-i maliki’nin kavlini İbn Hacer ve Hafız Suyûtî redd etmişlerdir. Ve İmâm Subkı medh Rasûl olunup kıyâma müte‘allik muhalle okundukta meclisinde hazır olan eşraf ulemâ’ ile kıyâm edip üns-ü azîm hâsıl olmuştur. *Kemâ fi İnsân’il-Uyûn fi Siret’in-Nebîyyi’ Me’mun*[246]. Ve lâkin bu âsarda ‘amel ve mevlid ve cemiiyyeti hakkında kelâm vardır. Meclis münkirâttan sâlim olunursa murahhıs ve illa değildir. Zîrâ tehakkır-i Rasûl lâzım gelir. Onunçün kibar-ı evliyâdan niceler meclis Hâssa edip mevlid-i

[241] Hafizüddin Muhammed Kürdî’nin *Şerhu’t-Tarîkâ* adlı eseridir.
[242] Ömer b. Ali el-Künevi sirâceddin Kârî el-Hidâye’nin *Fetavâ* adlı eseridir.
[243] Seyyid Bilâl (1132/1212).

[245] Şeyhu’l-İslâm Ahmed İbn-i Kemâl Paşazâde’nin *Cevâhir-i Fetavâ* adlı eseridir.
[246] Nuruddin Halebî Şafîi’nin *İnsanü’l-Uyûn fi Siyret’il-Emin’ul Me’mun* adlı eseridir.

cemiiyyete etmişlerdir. Zîrâ avret ve oğlan ve ehl-i keyf cem‘ olduğu yerde selâmet müşküldür. Ve şehr-i rebi’l evvelinin on ikinci gecesi Mekke-i Mükerreme de muhalli Mevlid-i şerif olan menzil-i âliyede ilâ hâze’l ân âhali-i Mekke biecmâihim cemiyyet edip kasâid ve nuut okurlar. Ve lâkin ba‘zı mertebe münkirâttan hali olmamak hasebiyle eğer ulemâ’-i mücavirin **[65.a]** ve eğer gayrılarından munsıf ve Sünni olanlar tı’n ve teşni‘ ederler. Ve illâ asl mevlid müstahsenâttan olduğu evla’l ebsara rûşendir. Hakka. Mes’ele, Mushaf-ı şerifi ve kitâb-ı şerâitten bir nesneyi çuval veya kaba içine koyup üzerine râkıp olsa hıfz için olursa câ’izdir. Zîrâ bir hücre içinde Mushaf olup ol hücrenin sathı üstünde uyumak gibi olur. Bu ise câ’izdir. *Kemâ fi İnsân’il Uyûn*.[247]” Mes’ele, sakalda ziyade ve nıksan mekruhtur. Ziyade bulur ki tıraşta sakal başından yukarısını alıkoya ve naks budur ki, sakal başının bir miktarını traş eyleye. PES, muhafaza olunmak gerektir. *Kemâ fi İhyâ*[248]. İmâm Yusuf’tan (r.h) mervîdir ki, kaşlarının ve yüzünün şe‘ârından bir miktar ahz etmek lâbeistir. Meğer muhannis olanlara teşebbi hâsıl olacak miktar ola. Bu sûrette mekruhtur. *Kemâ fi Şerh’il Şir’ati li İbn es-Seyyit Ali.*[249] Mes’ele, ipek kurdunu bey‘ etmek câ’izdir. Ve kozağı içinde meyyit iken ipek bey‘ etmek dahi câ’izdir. Gerek veznen gerek cüzafen ve kozağını güneşe koyup içinde kurdunu öldürmek dahi câ’izdir. Bal arısı dahi böyledir. Ya‘ni balını ahz etmekden otuz katl etmek lâbeistir. Zîrâ hayvânî **[65.b]** ya celb-i menfaat veya def’i muzırrat için katl etmek câ’izdir. *Kemâ fi Şerh’il Hidâyeti li İmâm’il Habbâzi*[250] ve *Hayât’il Hayevân*.[251] Mes’ele, bir kimse şeytana la‘net etmese nesne lâzım gelmez. Hatta Fâzıl İbn Iyâz (r.h) Hazretleri la‘net etmemiştir. *Kemâ fi Ravzât’il Ehyâr*. Maksûd budur ki, murdar nesneyi lisana almakta lisan-ı telvîs vardır. Ve laın dahi emur vacibeden değildir. Kavl ile la‘net edip fi‘l ile muvafakat eylese la‘nete hezl makūlesi olur. PES, hakīkat-i la‘net odur ki, Allah Te‘âlâ’nın emr ettiği üzere ona adâvet ve muhâlefet edesin. PES, la‘nı mansus olana la‘ın vacib olmayacak. Nitekim Kur’an’da gelir. “ وَإِنَّ عَلَيْكَ اللَّعْنَةَ إِلَىٰ يَوْمِ الدِّينِ ”[252] Müşebbehe ve müşevveş olanın hakkında dahi böyledir. Yezid gibi. Ya‘ni bir kimse Yezid’in fısk-ı zâhirine binâ-i sû-i

[247] A.g.e
[248] Bu eser, Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed Gazzâlî ‘nin (505/1111) eseri olup orinal adı *İhyâ-u Ulumu’d-Din*’dir.
[249] Seyyid Ali Rızâ’nın *Şerh Şır’ati’l-İslâm* adlı eseridir.
[250] Celâlüddin Ömer b. Muhammed b. Ömer el-Habbâzi’nin *Hâşiyetü’l-Hidâye* adlı eseridir.
[251] Ebü’l-Bekā Kemâleddin Muhammed b. Musa b. İsâ Demirî’nin (h.808/1405) *Hayatü’l-Hayevan* adlı eseridir.
[252] El-Hicr 15/35, “Muhakkak ki kıyamet gününe kadar lânet senin üzerine olacaktır!”

zann edip la‘ın etse lâbeistir. Hal hatîmesi ma‘lûm olmamağa binâ-i imsâk etmek dahi vecihtir. Nitekim Gazzâlî zâhib olmuştur. Hakka. Mes’ele, mukallidin îmânı sahihdir. Ve lâkin isidlali terk etmekle âsım olur. Taklîd odur ki, gayrın kavlini kabûl eyleye. Bilâ delil ya‘ni bu kabûl-ul furu‘ ve ameliyâtta câ’iz ve usûl ve i‘tikâdiyyâtta câ’iz değildir. Belki nazar ve istidlal gerektir. Ve lâkin ınde’l Hanefiyye **[66.a]** ve’z-Zâhiriyye hudûs-u âlemi ve vücûd-u sâni‘ ve sıfatını ve irsâl-i Rasûlu ve Rasûlün getirdikleri emûr-u Hakka i‘tikâd eylese min gayr-i delil sahîhdir. Zîrâ Rasûlullâh *aleyhimü’s-selâm* ârab ve sıbyân ve nisvân ve abid ve îmânın îmânlarını kabûl eyledi. Delil-i ta‘lîm eylemedi. Ve lâkin nazar ve istidlal vacib olmağla terkile âsım olur. Fe-emmâ bu âsarda mukallid nadirdir. Zîrâ istidlâl fai’de-i ehli ma‘kûl üzere tertib mukaddemât ma‘nâsına değildir. Belki eserden müessire ve masnu‘dan sani’a bieyyi vechin kâne intikâlde bu ise sıbyan ve nisade bile hâsıldır. PES, bir kimse bilâd-ı müsliminde neşv-u nemâ bulup masnuât-ı Hakkı müşâhede ettikte “Sübhanallâh” dese ol kimse hadd-i taklîdden hâricdir. Kemâ *fi Fasl’il Hıtâb li Hoca Muhammed Pârisa.*[253] Ve bu ma‘ naya müeyyidir ki, demişlerdir dâr-ı islâmda neş’et edenlere ve semavât ve arzın halkında tefekkür edenlere göre söz yoktur. Ya‘ni, hılaf bulanlar hakkında değildir. Zîrâ bunların cümlesi nazar ve istidlâl ehlidir. Belki söz şahık-ı cebelde neş’et edenlerde ve semavât ve arzın hakkında tefekür **[66.b]** ve bürhan-ı tatbıki bilmek elbette lâzımdır derler bunlar cahillerdir. Zîrâ halkın zuafâsının o makūle burhanı te‘alluku mecâli yoktur. Ve belki tecvîde ve eğer sâ’ir emûrde ve eğer sâ’ir emurde kâri ehâlisinin ve bunların emsâli zuafâsı şehir ehli ve sâ’ir ekviyâ ile beraber görmemeye lâzımdır. Rasûlullâh aleyhimü’s-selâm kabûl ettiğini kabûl etmek gerektir. Ve illâ Halık’ının ekserinin küfrüne hükm lâzım gelir. Bu ise memnu‘dur. Hakka. Mes’ele, cima‘dan sonra menâm veya ekl ve şürb murâd eylese namâz için aldığı gibi abdest almak sünnettir. *Kemâ fi İhyâ-ul Ulûm*[254]. Abdest almadan uyusa cefa-i küffar gibi yanına mülk gelmeye. PES, mü’mîn kendini cifa-i küffâr gibi etmeden hazr eyleye. *Kemâ fi Futûhât’ül-Mekkiyye*[255]. Cunûb olan yerden melek firâr eylediği gibi zîrûh sûreti veya kelb olan yerden dahi firâr eyler. *Kemâ fi İnsân’il Uyûn*[256]. Ve

[253] Muhammed Pârisâ’nın (h.756/822*), Fasl-ül- Hitâb lî Vasli’l Ahbâb* adlı eseridir.
[254] Bu eser, Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed Gazzâlî’nin (505/1111) eseri olup orinal adı *İhyâ-u Ulumu’d-Din’*dir.
[255] Abdullah Muhyiddin Muhammed b. Ali İbnü'l-Arabi’nin (638/1240) eseridir.
[256] Bu eser, Nuruddin Halebî Şafîi’nin eseri olup orijinal adı, *İnsanü’l-Uyûn fi Siyret’il-Emin’ul Me’mun*’dur.

kezâlik atları üzerinde veya kendileri üzerinde kaplan ve onun emsâli siba‘ dirise olsa melâ’ike andan nefret ederler. Zîrâ o makûl culudi cebâir-i mulûku acem istimâl eder. Onunçün melekler kerâhib edip sahibiyle sohbetten imtina‘ ederler. *Kemâ fi Ebkâr-il Efkâr*[257] **[67.a]** Ya‘ni çok olan hayvandan dahi melâ’ike firâr ederler. Zîrâ mezâmir şeytandır. Muhkîdir ki, bir vakitte harâm-ı Ka‘be’de şerrefehullâhu zemzem kuyusu yanına sekka develerinden boynunda çakıla bir deve geldikte mutâfta ve duhûl-u Kâbe’de olan melâ’ikenin cümlesinin firâr ettiğini erbâb-ı mükâşefeden biir müşâhede etti. *Kemâ fi’l Futûhât*[258]. Mervidir ki, gaza yolunda olan merkeb için melaike müekkeldir ki, her gece onların üzerlerinden yorgunlukların alıp ertesi neşât taze eyle yola revane olurlar asla yola çıkmamış gibi bedenlerinde kuvvet bulurlar. Meğer şol develerin veya katarların veya gayrı hayevânın ki boynunda veya gayrı yerinde çok olanlar yorgunlukları üzere kalıp ertesi cefa görürler. Ve yol yürümede ve yük götürmede zahmet çekerler. *Kemâ fi Meşârı’l Eşvak*[259] su‘âl olunursa ki, bu mezkûrdan fehm olunur ki, cünûb ve kelb veya sûret olan menzile melâ’ike dâhil olmayub firâr etmeden lâzım gelir. Ol menzilde olan kimselerin âmali yazılmaya ve belki yanlarına Azrâil ve etbaî gelmemek hasebiyle vefat etmeyelar ve dünyâda kala cevap budur ki, melâ’ikenin **[67.b]** duhûlu iki vecihledir. Biri ikrâm ve tahsîl-i bereket tarîkıyledir. Ve biri dahi kitabât ‘amel ve kabz-ı ervâh cihetiyledir. PES, melâ’ike-i rahmet dâhil olmamaktan melâ’ike-i azâb dâhil olmamak lâzım gelmez. Nitekim bir kimse kazâ-i hacet vaktinde ve yâhûd beyt’il hâlâda kelâm-ı dünyâ eylese melâ’ike anı yazarlar egerçi-ki o makūle yere huzurdan müteezzilerdir. *Kemâ fi İnsân’il Uyûn*[260]. Mes’ele, Mekke-i Mükerreme’de mukîm olanlar üzerine her sene hac farz değildir. Hacc etmeden evlâ ve fazileti terk etmiş olur fakat. *Kemâ fi İhyâ*[261]. Mes’ele, füc’eten ya‘ni nakâh-ı mevt erişip ölmek Allah Te‘âlâ’nın kavline esâr-i gazâbındandır. Zîrâ ekser-i nâs tecdîd-i tövbeye ve redd-i mezâlime ve iysâya muhtacdır. PES, gaflet üzerine vefat etmek etmek eyu değildir. Meğer mevte müsteıdde ve halkdan Hakka munkatı‘ ola bu sûrette rahmettir. Ve belki buna mevt-i salihıyn derler. Nitekim Hazreti İbrahim ve Davud ve Süleyman *aleyhimü’s-selâm* nakâh vefat etmişlerdir. *Kemâ fi Feth’il*

[257] Bu eser, İbn Salah-i Halebî’nin *Ebkârü’l-Efkâr* adlı eseridir.
[258] Abdullah Muhyiddin Muhammed b. Ali İbnü'l-Arabi’nin (638/1240) eseridir.
[259] İbnu’n-Nuhâs’ın *Meşâri‘ü’l-Eşvâk ilâ Mesâriü’l-Uşşâk* adlı eseridir.
[260] Bu eser, Nuruddin Halebî Şafîi’nin eseri olup orijinal adı, *İnsanü’l-Uyûn fi Siyret’il-Emin’ul Me’mun’*dur.
[261] Bu eser, Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed Gazzâlî’nin (505/1111) eseri olup orinal adı *İhyâ-u Ulumu’d-Din* dir.

Karîb[262]. Ve Hazreti Yusûf aleyhi sol ayağını rikâba koyup sağ ayağını kumdan o esnada rûhu kabz olunmuştur. *Kemâ fi Yusûf ve Züleyha Mevlâna Câmii* **[68.a]** ve ba'zı selef demişlerdir ki, füc'eti olanlara Hazreti Hızır aleyhimü's-selâm katl eder. Ya'ni ol karın üzerine müekkil olan Hazreti Hızırdır. *Kemâ fi İnsân'il Uyûn*[263]. Bu mezkûrdan fehm olunur ki, füc'eti olmak kişinin îmânını zarar vermez. Ve belki mü'mîn îmânı sabıkı ve kâfir dahi mukaddimi üzerine makbuz olur. Merzı sebkat eden mü'mîn ve kâfirin halî mechuldür. Zîrâ ihtizâr halinde nice said şekâvet ve nice şakî saadet üzerine intikâl eder. Ve'l ilmi ındellâhu Te'âlâ. *Kemâ fi Kitâb'ül Cevâhir li'ş-Şârânî*[264]. Taun ve saıka ve emsali dahi buna kıyâs oluna. Ya'ni taun kâfire azâb ve mü'mîne rahmettir. Ve onun dahi seri-i ve idrâki vardır ki, ahz ettikten sonra zamân-ı kalîlde sar' eder. Ve megaşşi aleyhi kılar. Saıka hud serı' en-nufûzdur. Ve lâkin tez soyunur demişlerdir ki, ol ateş parenin içinde nohut kadar demrpâresi vardır ki, havâs-ı kesîresi vardır. Bulunmak nâdirdir. Hazâin-i melûkde bulunur. *Kemâ fi'l Vâkıâtü'l Mahmûdiyye*. Mes'ele, Elhan ile Kur'an okumakta ihtilaf ettiler İmâm Malik ve cumhur kerâhet ettiler. Zîrâ huşu' ve tefehhüme mani'dir. İmmâ İmâm **[68.b]** Ebû Hanîfe ve seleften bir cemâ'at mübah gördüler. Zîrâ rikkat ve esâre-i haşrete sebebdir. *Kemâ fi Feth'il Karîb*[265]. Kazihân'da teravihde hoşhâni takdim etmeye. Belki dürüst havani takdim eyleye dediği dahi zikr olunan ma'nâya binâdır. Ya'ni İmâm Hasan es-Suût olsa huşu' ve tedebbür ve tefekkürden iştigâl eder. Fe-emmâ bu bir garib mes'eledir. Zîrâ merâtib-i nâs muhteliftir. Elhân ile kırâat etmek kimin huşu'dan iştigâl ederse kimine dahi haşyet ve rikkat getirir. Ve belki bu ma'nâya galibdir. Zîrâ hüsn-ü sûrette te'sir-i azîm vardır. Ve *Şeyh Ali Kari Cezeri*[266] şerhinde getirir. Üstad ve İmâm Ebû Ali el-Bağdadi'nin kıraeti ve Hüsn-ü savtının te'sirinden yâhûd ve nasâradan niceler islâma geldiler. Yâhûd ma'lûmdur ki, hüsn-ü savt elhanle ma'lûmdur. Ve bunun emsâli mâlâyuhsa rivayetler ve hukeyalar vardır ki, hüsn-ü savtla tilâvetle hüsnüne delâlet eyler. Ve hadîste gelir. " زيّنو القران با صواتكم "Ba'zıları İmâm Âzam'a muhalefet için bu hadîsi kalb babından add edip maksûd " زيّنوا صواتكم

[262] Muhammed b. Amr Nevevî El-Câvi el-Menûfî'nin (h.931) *Kut'ul Habîb'ul-Ğarîb alâ Feth'ih Karîb'ul-Mucîb* adı eseridir.
[263] Nuruddin Halebî Şafîi'nin *İnsanü'l-Uyûn fi Siyret'il-Emin'ul Me'mun* adlı eseridir.
[264] Abdülvehhab-ı Şâranî *Cevâhir ve Yevâkıt* adlı eseridir.
[265] Muhammed b. Amr Nevevî El-Câvi el-Menûf'un (h.931) *Kut'ul Habîb'ul-Ğarîb alâ Feth'ih Karîb'ul-Mucîb* adı eseridir.
[266] Ali b. Sultan Muhammed el-Kariî'nin *Şerh-u Cezerî* adlı eseridir.

بالقران "Demektir. Ya'ni asvâtınızı Kur'an'la meşgul ediniz ve ânı **[69.a]** zînet ve şiâr ittihâz ediniz. Eğer fi'l hakīka tatrîb-i sûret murâd olunsa emrin ma'nâsı kalmazdı. Zîrâ tatrîb etmek herkesin vus'undan değildir. İntehî kelâmî zelike'l ba'z bi't-tercüme. Fe-emmâ bu söz zaîftir. Zîrâ herbiri tatrîb etmek lâzım değildir. Ve tatrîb dahi herkesin haddine göredir. Ba'zıları hüsn-ü tilâvette derece-i kusva baliğdir. Nitekim bu ma'nânın ashab arasında Eş'arî Hazretlerine ziyade ihtisâsı varidi. Hatta bir vakitte Rasûlullâh sallallâhu *aleyhimü's-selâm* hüsn-ü savtiyle tilâvetini istima' ettikte " لقد اوتى هذا من مزامير ال داوود "Buyurdu. Ve onun savtında ve tilâvetinde olanı keyfiyyeten meth eyledi. Hadîs-i mezkûrde âl lafzı mukhîmdir. Ve mezâmir misl tarîkîyledir. Ya'ni Davûd *aleyhimü's-selâm*'ın hüsn-ü savtı ve tilâveti negâmesi varidi. Şöyle ki, hulkumundan mazmaza avazı gelirdi. Âvâzımız mâr ise ınde'l-nâs lezizdir. Hakk-ı kırâat ile tahsîn-i savt etmek müstecabdır. Mâdem ki, temtît ile hadd-i kırâatten hariç olmaya. Pes, eğer ifrâd edip bir harfi ziyâde veya bir harfi ihfâ etmek haramdır. *Kemâ fi Ebkâr'ıl Efkâr Kârî*[267] cehrle kırâat eylese. Tâki niceler Kur'an istima' ettiler ve sevâb-ı **[69.b]** azîme nâil olur. Ve teallüme rağbet edeler. Ve müstemi' olanlara zevk-i esvât-ı kâriinin ve zevk-i ma'âni-i Kur'an hâsıl olsun ve izhâr şiariden bulunsa deyu bu alil hasebiyle cehr etmek evlâdır. *Kemâ fi'l Mefâtih Şerh'il Mesâbih*[268]. Mes'ele, Kur'an'ı öğrendikten sonra unutmak kebâirdendir. Unutmak odur ki, mushaftan okumak mümkin olmaya. *Kemâ fi Kâniyye*. Ve İbn Uneyne demiştir ki, unutmaktan onunla 'ameli terk etmektir. Zîrâ insân lügat-ı arabide terk ma'nâsına dahi gelir. Nitekim Kur'an'da vâriddir. " فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ "[269] *Kemâ fî Fethi'l Karîb Şerhi't-Terkîb ve't-Terhîb.* Mes'ele, bir zemmi veya zemmiye hâşâ sebb-i Nebî aleyhimü's-selâm etse veya ta'rîz ile söylese veya kadrini istihfâf veya layık olmayan vecihle ve saf eylese İmâm Âzam mezhebi üzerine katl olunur. Belki te'dip ve ta'zib olunur. Gayrî mezâhib üzerine katl olunur. Fe-emmâ hak olan budur ki, şemini îlan ederse mezhep imam üzerine dahi katl olunur. Mes'ele, zehıreden kitâb'us-seyrde musarrahdır. Kemâ fi Şerh'ıl Erbaıyn hadîsen li allame İbn er-Rumî Kemâl. Mes'ele, selam verdiği zamân inhinâ etmek menhı anhdır. **[70.a]** Zîrâ fi'l mecûse teşebbühdür. Dinde muazzam olanların elini öpmek teberüken ve tevkıran lâbeistir. Ashâb

[267] Bu eser, İbn Salah-i Halebî'nin *Ebkârü'l-Efkâr* adlı eseridir.
[268] Yakup Avnî (1736)'nin *İmâm Hüseyin b. Mes'ud Begâvî'nin Mesâbih ve Mişkât* adlı eserine *Mefâtih* adıyla yaptığı şerhdir.
[269] El-En'am 6/44, "Kendilerine yapılan uyarıları unuttuklarında"

Rasûlullâh'ın *aleyhimü's-selâm* mübarek ellerini öpmüşlerdir. Dünyâ garzıçün kimse elin veya eteğin öpmek mekruhtur. Ulemâ'ya tevakkır için rikâblarına yapışmak me'sûrdur. Bir kimseye ikrâm tarıkıyla kıyâm etmek mekruh değildir. Âzam tarîkıyle olursa mekruhdur. Ve musahafadan sonra kendi elin öpmek fi'l-i mecusidir. *Kemâ fi İhyâ ve'n-Nisân ve Fetâvâ İbn Kemâl*. Mes'ele, gazat müslimin binlerinde vede meşru' üzere taksim olunduğunda şüphe olduğu takdirce onlardan iştirâ olunan cariyeleri bilâ nikâh tasarruf eylemekte şer'an ve nev'an kerahet var mıdır? Elcevap fi zamânına kısmet-i şer'ıyye. İmma sene semân ve erbaın ve tis'a miede tenfil külli vâki' olmuştur. Pencin verildikten sonra şüphe kalmaz. *Min Fetâvâ el-Mevlâ Ebû's-Suûd(r.h*). Tenfîl-i nakl ve ganimet vermektir. Ya'ni her gazinin ile getirdiği ganimet kendinin olsun deyu. İzindir. Nitekim hadîste gelir. " من قتل قتيلا فله سلبه "Penc pencin demektir humûs ma'nâsına beşte birdir. Pencin kâğıdı dedikleri izn-i sultandır. Ve lâkin **[70.b]** bu sûret dar'ül harbın me'huz olan cevariye göredir. İllik tabir ettikleri benat nasâra benat müslimine mulhıktır. Zîrâ akd-i zimmet hasebiyle şer'an ahzları mahcurdur. PES, onlar ne memluk oluruna onların pencini olur. Ve Çerkez ve gürci dedikleri dahi böyledir. PES, bu makūlelerden ve gayrılardan mülkiyetinde iştibâh olunan cevâride ihtiyat budur ki, nikâh oluna ve belki kable'n-nikâh tasarrufları sahih değildir. Mâlikîlerinin yedlerinde bulunan pencin kâidi sahtedir ve zamânenin ve latuna ve kelâsına i'timâd kalmamıştır. Dinlerin dünyâya satarlar. Ve harra'l usûl olanlara civara arasına katarlar. Hakka. Mes'ele, devr şer'i budur ki, bir kimsenin âhir üzerinde on dirhemi olsa ol on dirhemi onüç dirhem kalmak murâd eylese zikr olunan on dirhemle medyûndan bir nesne işteri edip mebyı' ettikten sonra tekrâr anı medyune onüç dirheme bey' eder. *Kemâ fi Kâdıhan*. Mes'ele, bir dirhem değer nesne bin dirheme satmak câ'izdir. İmâm Muhammed mekruhdur demiştir. *Kemâ fi Münyeti'l Müftî*[270]zamânımızda alâmet'ir-rum ve Şeyh'il-İslâm Yahya'l Munkarî dahi bunun **[71.a]** üzerine fetvâ vermiştir. Zîrâ devr-i şer'i olan yerlerde ona zarûret vardır. Câ'iz olmamak gabn sûretine göre. PES, bir kimse bir nesnenin behasın bulup kendi hüsn-ü ihtiyariyle anı iki üç behasine satın almak gabn değildir. İmmâ ıne mes'elesi böyle değildir. Îne kesrle odur ki, mukrız olan kimse müstekraza birsevbî onbeş dirheme satıp sonra andan noksanına meselâ on dirheme işteri' eyleye bu menhıyyı anhdır. Zîrâ müstakrız cânibinde zarûret yoktur. PES, muztarrık hali muhtâra kıyâs olunmaz. Fâide

[270] Bu eser, Yusûf b. Ebî Saîd Ahmed el-Hanefi es-Sicistânî'ye aittir.

ile akçe almak dahi böyledir. El-an kimse zarûret-i kaviyyesi olup aldıysa âsımi verenedir alana değildir. Hakka. Mes'ele, nevrûz ikidir. Biri nevrûz-u nasâra ve biri nevrûz-u acemdir. Nevrûz-u nasâra kızıl yemrûta günüdür. Bir kimse ol günü keferâya muvafıka ta'zîm eylese kâfir olur. Mesela ba'zı müşrikine Beyzâ ihdâ etmek ve sâ'ir eyyâmda âdeti olmayan nesneleri işteri' etmek gibi meğer işterası kifame ittifak ola kasdi olmaya. Ve Müslüman onların ol günde hediyyelerin kabûl etmek lâbeistir. Ve lâkin ihtiraz etmek efdâldir. *Kemâ fi* [71.b] *et-Tatarhâniyye*[271] *ve Kadıhân*. Ve ba'zı fetâvâda gelir ki Müslim ol günde evladiçün yemruta boyasa nâgâh küffara bakıp bizim de babamız kâfir olaydı bizede sebg ederdi. Demesunlar deyu. Bu sûrette sıbgada muvafakat lâbeistir. Ve lâkin yine mahzurdan halî değildir. Zîrâ bu sûrette câ'izdir ki, babalarının yemruta boyamak hasebiyle küfürden i'tikâd ederler. Hala zamânımızda ekser-i nâs nevrâz-u nasârayı ta'zîm ederler. Husûsan hatunlar bu gün hamama girmek iyidir deyu hamama gederler. Ve ba'zı ef'âl işlerler. Ne'ud billâh Te'âlâ. Ve nevrûz-u acem nevrûz-u sultan dedikleri gündür. Ferverdin mâhik elin yaz ayının evvelidir. Sultan Celâleddin Melikşah'a mensubdur. Acemler ol günü î'yd ittihaz ederler. Ve melûka turafu ve hedaya verirler. Melûk dahi ol günde havassına hıl'at gederir. Ali Osman âyadda gederir. Giydirdiği gibi. Bu günde aceme muvaâfikat etmek mutlakā küfr değildir. Meğer küfrlerine hükm olunan havâric ve revâkız kebire ba'zı ahvalde muvâfakat kasd eyleye. Bu sûrette keferâya teşebbi bulunmağla küfr lâzım gelir. Hakka. Mes'ele, takıyyeciler küffâr giydikleri takıyeye dikip onunla ettikleri kesbde beis **[72.a]** yoktur. *Kemâ fi Cevâhir'il Fetâvâ fi'l Kerâhiye*. Ve lâkin küffâr muharibine silah bey' etmek ve bizim üzerimize onunla takvâ ettikleri nesneye dar'ül-harbe gönderip ticaret etmek câ'iz değildir. *Kemâ fi Âmmat'ül Fetâvâ*. Bizim asrımızda bu mes'ele mehcur olup Ehl-i İslâm geçinenler ehl-i harbe daima muâvenet üzeredir. Hususan Mısır ehli her sene arab yakasına bu kadar tüfenk nakl ederler. Ve ticaret kılurlar. Bu ise haramdır. Zîrâ ârabın islâmına i'tibâr yoktur. Hususan bu zamânda ki emvâl ve dimâ huccâcı istihlal ederler. Ve Rumdan işteri' ettikleri selahla takvâ edip kat' tarîkı hac eylerler. Nitekim bu âsarda mütetabiat birkaç def'a istilâ-i ârab vâki' oldu. Bir vecihle ki, lisana gelmez. Ve bir def'asında bu fakīr dahi huccâc arasında bulunup ol halde ihtiyarımla tecerrüd edip cem' mâ mülki ve hususan nice kütüb-ü nefiseye ve bazı âsar-ı celileye terk edip uryanen şâhâ gucîle düştüm. Ve bu

[271] İbrahim b. Muhammed el-Halebî'nin *Müntehab Mine'l Fetevâüt-Tatarhâniyye* adlı eseridir.

vakaı' tarîk haccın ankarib insidâd ve inkıta'ına sebebdir. Onunçün hadîste gelir. " حجوا قبل ان تحجّوا "Hakka. Mes'ele, bir hatun karnında olan veledini **[72.b]** îlac edip ihrâc eylese eğer halkından bir nesne mütebeyyin olmadıysa günah değildir. Ve illâ katl-ı nefs kabilindendir. Zîrâ erbeın selâsede âzası mütebeyyin olup nefh-ı rûh olunur. *Kemâ fi'z-Zâhirâ*[272] *ve gayrihi*. Mes'ele, Eflak velâyetinde küfere sağarlarını başına balta eyle vurub basdırma edip dar-ı islâmda bey' eyleseler ekli helâl değildir. Zîrâ bogazlamak şarttır. Göğüs ile çene aralığını kat' edip dem mesfuhı izâle gerektir. *Kemâ fi âmmet'il Fıkh*. Mes'ele, nakşında lafzatullâh ve sâ'ir ta'zîmi vecib olan kelimâtı müştemil olan sikkeler dirhem olsun dinar olsun cebine koyup üzerine culus etmede beis yoktur. Zîrâ maksud hıfzdır. İstihfâf değildir. İ'tibâr makāsıdın nefsinedir nefsi if'ale değildir. *Kemâ fi Tetimmeti'l Fetâvâ.* Mes'ele, Cellehlar ve Kasarlar dakîk ya'ni on ve neşâsete isti'mal etmek lâbeistir. *Ayn'il Eimmet'il Kerâbisi*. La ehabbe zelik. *Kemâ fi Kâniyye*. Mes'ele, taâmdan sonra elini sevik veya dakîk ile gasl etmek İmâm Âzam ve Ebû Yusûf kavli üzerine lâbeistir. İşta yerine olmuş olur. Ve hüve kavl-i Muhammed. *Kemâ fi Kadıhân*. Ellerin nehâle **[73.a]** ya'ni kepek ile yuğsa eğer unu kalmamış ise meğer mekruh değildir. Eğer bakıyye-i dakîk var ise mekruhdur. Ve lâkin İmâm Âzam ve Ebû Yusuf mekruh değildir demiştir. *Kemâ fi Nisâb'ül İhtisâb*[273]. Bir kimse başını veya elini nehale ile gasl eylese veya nehaleye ıhrak eylese içinde bakıyye dakİk yoğise lâbeisdir. Zîrâ ısman alf makūlesi olmuş olur. PES, hayvana yedirse dahi nesne lâzım gelmez. *Kemâ fi Hediyyet'il Mehdiyyin*[274]. Bu ihtilaf üzerine yine kalaylanan kapları dakîk ile mahlût olan nehale ile gasl etmek lâbeistir. Ve lâkin on abedel olmaya Salih nesne var ise dakîki ibtizalden sıyanet lâzımdır. Zîrâ dakik ekl içindir. Gayrı nesneye isti'mal için değildir. Meğer zarûret-i kaviyye ola. Ayağı üşüyen adamın ayaklarına terhane dedikleri makuli yakı ettikleri gibi ve bağday değirmende un olurken içinde insân azmi ya'ni kemiği düşüp buğday ile bile un olsa ol unun ekli câ'iz değildir. Eczâ-i insâni ta'zime. *Kemâ fi'l* Kahistâni[275]. Cerâhete azm-ı insân veya azm hınzır ile mualece etmek mekruhtur. Zîrâ ikisi dahi muharrem'il intifa'adır. İnsâna kerâmet ve hınzıra ihânete. *Kemâ fi Hidâyeti* **[73.b]***'l Mehdiyyîn.* Mes'ele, haramla

[272] Bu eser, Necmüd-dîn Ebu Hafs Ömer b. Muhammed'e (1068-1143) aittir.
[273] Ömer b. Muhammed b. Avvad Senâmi'nin *Nisâbü'l-İhtisâb*adlı eserdir. Thk. Merizaen Said Merizen Âhirî.

[274] Bu eser, Yusûf bin Cüneyd'in (Yusûf Âhi Çelebi'de denir.) *Hediyyetü'l- Mehdiyyin* adlı eserdir.
[275] Şemseddun Muhammed eş-Horasanî el-Kahistânî'nin (…962) *Mecmuu'l-Fetavâ* adlı eseridir.

istişfa etmek haramdır dedikleri ıtlâkı üzerine câri değildir. Zîrâ haramla istişfa ol vakitte câ'iz değildir ki, anda şifa olmak ma'lûm olmaya. Eğer şifa olduğu ma'lûm olup andan gayrı deva dahi yoğise mualice câ'izdir. *Kemâ fi Şerh'il Erba'ın hadîsen Li İbn'il Kemal*. Ve lâkin demişlerdir ki, Allah Te'âlâ Hâkimdir. Bir nesnenin menafiını getirmeyince haram eylemez. PES, tabib kavline binaen kirpi yılan ve emsâli nesnelerin etn yemek meşru' değildir. *Kemâ fi'l Bezzâziye.*[276] Mes'ele, harirden o çukur isti'mal etmek İmâm Âzam ve Muhammed kavline göre câ'izdir. Kuşak gibi değildir. *Kemâ fi'zzâhidi Şerh Kâdurunî fi Kitâbi'l Hitâr ve'l İyâha.* Mes'ele, ma'lûm ola ki eimme-i Erbaa ya'ni İmâm Âzam ve İmâm Şafiî ve İmâm Mâlik ve İmâm Ahmed radıyallâhu anhüm cümlesi şeriatte kâmiller ve hakîatte vâsıllardır. Ya'ni ahkâm ve fer'ıyye müctehid olmağla ictihad bunlara ışk ve muhıbbattân devr. Ve bizim mehcûr etmemiştir. Ve lâkin bunlardan hakīkate dâ'ir kelâm sâdır olmadı. Meğer kalîl vermez ola. Zîrâ zamânları zamân ictihad olmağla **[74.a]** evkâtı ona sarf eylediler ve me'zûn olmadıkları nesneye mukayyed olmadılar. Ve onların vera' ve takvâ ve sıyâm ve kıyâmları zâhira ve bâtına hüsn-ü celillerine ve karb derecelerine işaret eyler. Zîrâ Hakdan mahcub kimse onların ettikleri mücahedata kâdir değildir. Ve bu devrde hulefâ-i Erbaa sırrı üzerine gelmiştir ki, her birinin zatında evsâf-ı Rabbaniyyeden bir vasf-ı gâlib vardır. Ve ilâ yevm'il kıyâme mezhebi Hanefi üzerine gelen evliyânın reisi İmâm Âzam ve mezhebi Şafiî üzerine gelen evliyânın reisi İmâm Şafiî ve mezhebi Mâlik üzerine gelen evliyânın reisi İmâm Mâlik ve mezhebi Hanbeli üzerine gelen evliyânın reisi İmâm Ahmed'dir. Ve bunların her birisinin mezhebi üzerine kibâr-ı evliyâdan kimseler gelmiştir. Hatta demişlerdir ki, her vaktin kutbu'l aktâbı ve âhir zamânda mehdi ve İsâ radıyallâhu anhüm mezheb İmâm Âzam ile âmillerdir. Ba'zı ricalin mezhebi Şafiî ihtiyar ettiği meşakkına binâedir. Zîrâ Tarîk-ı Hakta mücâhedat ihtiyar ederler. Ezcümle İmâm Şafii evvel'ül vakt radıyallâhu kavli ile 'amel edip salât-ı fecri inficar sabıhle kılar. Fe-emmâ İmâm **[74.b]** Âzam zuafaya merhamet te'hir eder. Zîrâ her zaıf ihlâl olan mü'mîn ol vakitte uyanıp cemâ'ate hâzır olamazlar. PES, erbâbına göre ikisi dahi rahmettir. Şeyh Ekber kaddesallâhu sırruh el-Izhâr Hazretlerine İmâm Mâlik mezhebine tabi' olup onunla mütekalliddir. Nitekim Futûhât-ı Mekkiyye fi'l Esrar'ül-Mâlikıyye deyu tesmiye eylemiştir. Ve ol mezhebin muktezası üzere firavunun îmânına müte'allik fususta söz söylemiştir. Mea hâzâ

[276] Bu eser, Muhammed el-Bezzâzî'ye (827/1423) ait olup orijinal adı *Fetâva-i* Bezzâziye'dir.

futûhâtta geturur ki benim i‘tikâdım budur ki firavun ve nemrut ve emsâli muhallidn fi’n-nârdır. Ve bundan gayrı dediğim vârise mübahese tarîkıyledir. PES, Şeyh mezbure tain etmek mat’undur. El-hâsıl mezheb-i Mâliki bu şeref besdir ki, şeyh gibi kimse ol mezheb üzerine amel ola. Ve haram Allah de olan muharıb Erbaa dahi ratiblerin izhâr eyler. Zîrâ Şafiî’nin mihrâbı ki Makām-ı İbrahim’dir. Bâb-ı Ka‘be’ye cümleden yakındır. PES, makām-ı vusûl ve şuhûda işarettir. İmâm Âzam’ın mihrâbına metafdan haric ve altınoluk mukâbilidir. Makām-ı ma‘rifet ve irşa‘ işarettir. Zîrâ Rasûlullâh *aleyhimü’s-selâm* Medine’de ona doğru istikbâl eylemiştir. Ve âhır amel ettikleri **[75.a]** nesne evvel olan halleri üzerine tercih olunur. PES, mutafdan haric olduğunun sırrı bundan fehm olundu. Zîrâ irşad makām-ı farkın hakîmidir ki, anda fi’l cümle ba’d ve istitâr vardır. Ve lâkin karîb hükmünde olan beıd ve rahmet için istitardır. Yoksa zahmet için değil. Ve onun makāmını Fâtih-i Mısır olan Sultan Selim ihyâ etmiştir. Bundan dahi işaret vardır ki, mezheb imâm evvel’il mezâhib olduğu gibi âhir’il mezâhibdir. Zîrâ divelik âhiri olan devletü saltanât-ı osmaniyye onunla münhatim olur. Ve âhir’il hulefâ ve evliyâ onunla tamam olur. PES, bundan imâmın her her vecihle kemâl-i fazlı zâhir olduğu ve’l hamdülillâhi Te‘âlâ husûsan sırâc-ı ümmet olmak kıssası bâlâda beyân olundu. Ve İmâm Mâlik mihrâbı Rükn-ü Yemâni mukābilidir. “انى لا جد نفس الرّحمن من قبل اليمن ”Hadîsinde ona dahi işaret vardır. Ve İmâm Ahmed’in Mihrâbı Rükn-ü Hacer mukābilidir. Ve Hacer ki, anı takbil etmek tecdîd-i ahd ve tecdîdi-i mübayıa‘ sûretidir ki, makām-ı îmânın hükmidir. Ve îmânın kemâli ayânladır ki, sıddıkıyyet ile hâsıl olur. Ve sıddıkıyyet İmâm Ahmed’in sıfatıdır. Nitekim İbrahim Havas **[75.b]** *radiyallâhü-anh* Hızır’a aleyhimü’s-selâm mülâkı oldukta Şafiîdir. Su‘âl eyledi. Evtâd-ı Erbaa‘dandır dedi İmâm Ahmed’den su‘âl eyledi ricâl sıddıkıdir dedi. PES, Ebû Bekir’in radiyallâhü-anh sıddıkıyyeti sırrıyla mütehakkık olmuş olu. Vallâhu’l hamd. Bâ‘dezâ İmâm Âzam’dan çok zamân sonra Şeyh Ebû Mansûr Mâturîdi gelmiştir ki, İmâm’ül Ümmet ve İlm’ül Hüdâdır. Ve kitâb tilâvet’il Kur’an ve sâ’ir tesânif celîlenin sahibidir. Üçyüzotuzüç tarihinde vefat etmiştir. İmâm Âzam ise ise hicretin yüzelisinde veda’ âlim kılmıştır. İmâm Âzam’ın mezheb ve kavâidi Şeyh Mezbûr’un mezheb ve kavâıdine muvafık olmağla zamânına te’hirine nazar olunmayıp bu mezhep üzerine olanlara Mâturîdiyye dediler. İlâ yevmi’l-kıyâme ashab-ı Hanefiyyeden olan Ehl-i Hakk’ın imâmıdır. Ve İmâm Şafiî’den çok müddet Şeyh Ebû’l Hasan el-Eş’ari gelmiştir ki, ashâbdan Ebû Mûsa el-

Eş'ari *radiyallâhü-anh* neslindendir. İmâm mütekellim usûlidir. Âfakta mezhebi münteşir olup Mu'tezîle ve mulâhade ve havâric ve revâfız ve sâ'ir ısnâf bid'at üzerine redd etmiş ve kütüb-ü celile te'lif eylemiştir. **[76.a]** hicretin üçyüzyirmidördünde vefat eylemiştir. Ve İmâm Şafii'nin mezhebi Şeyh Mezbur'un mezhebine muvafıktır. Onunçün bunun dahi zamânda teehhürüne nazar olunup ol mezhep üzerine olanlara Eş'ariyye demişlerdir. İlâ yevm'il-kıyâme ashâb-ı Şafiî'den olan Ehl-i sünnet ve cemâ'atin imâmıdır. El-hâsıl Mâturidîler âmel babında Hanefiler ve Eş'ariler âmel babında Şafiîlerdir. İkisi dahi imâmü'l-Hakk'dır ve Mezâhib'den bir mezhebe tekallüd etmek vâcibdir. Zîrâ ashâb'il Mezâhib olu'l-emrdendir. Ulû'l-emre itâ'at ise vacibtir. Şu kadar vardır ki, Şafiî'den Hanefiye intikal eden kimse mefzûlden fâzıla intikal etmekle isabet eder. Fe-emmâ Hanefi'den Şafiye intikal edene ta'rîr lâzım gelir. Nitekim *Eşbâh*[277]'ta musarrahtır. Zîrâ fâzıldan mefzûle tenezzül etmiş olur. Takvâdan fetâvâya tenezzül etmek gibi. Tarîkât-i halvetiyye ve celvetiyye dahi böyledir. Ya'ni tarîkât-ı halvetiyyenin ha-i mecmua ile kesret şa'bi var iken bir tarîkât add olunur. Ve lâkin tarîkât-i celvetiyye cimle hatme't-tarîk olmağla başka fazl ve ruchânı vardır. PES, halvetiyyeden cim ile **[76.b]** halvetiyeye tehavvül edene te'dib-i tarîkât lâzım gelir. Ve Hanefi olan Ebû Hanife mezhebi sevâbdır hataya dahi ihtimali vardır. Ve sâ'irler dahi hatadır. Sevaba dahi ihtimali vardır deyu batıldır demeye eger-çi batıldır demekle küfr lâzım gelmez. Nitekim *Fetâvâ-yı Zeyniyye'*de gelir ki, bir Hanefi "mezheb-i Şafiî hak değildir. Ve onunla 'amel etmek câ'iz değildir" dese kâfir olmaz. Ve Muhammed Şehristâni kitabı *el-Milel ve'n-Nihal*'de irâd eder ki, Şafiiyyede galib olan Eş'ariyyedir. Ve Hanefiyye galib olan Mu'tezîledir. Ve Mâlikıyyede Kâderiyyedir. Ve Hanbeli'de galib olan Haşvetiyyedir ki, Cebriye dahi derler intehi bi't-tercüme sâhib'il-Mu'tezîledir. Ve lâkin Hanefi mezhebi üzerinedir. Eğer Mu'tezile olsa kıyamete dek Hanefiyye arasında ol şeref kifâyet ederdi. Eger-çi mezhebi kendinindir. Maksudu ilmidir. Ve ol uslûbda kimse tefsir yazmamış ve ol îbarâti adıyye ve fesâhati ve belâgatı edaya bir merd-i kâdir olmamıştır. El-celvetiyye şeyhi Üftâde kaddesesırrûh buyururlar ki, tefsir-i keşşâf beni âcab eyler mezhebi kendinin olsun ve şuruh hedayeye **[77.a]** İbn Himam dahi mu'cîb nesnedir ki, sâ'irlerden her vecihle mümtazdır. Şerifin tahriratı dahi böyledir. Ya'ni kütüb Taftazâniye göre sehl'il me'hûzdur. Mea hâzâ bu kadar ma'nâ-i celîle ida' olunmuştur. Hususan ki, sufiyyedir

[277] Bu eser, İbn Nüceym'in eseri olup orijinal adı *Nühetü'n-Nevâzir ale'l-Eşbâh ve'n-Nezâ'ir*'dir.

ve buyurmuştur ki, meşâyıh şirazdan Şeyh Zeyneddin külale sohbetine erişmedikçe rafızdan halas olmadım ve Hace-i Alâeddin atar meclisine muttasıl olmadıkça Hakka bilip anlamadım işte mezheb Erbaa‘ erbâbından böyle müsteidler gelmiştir. Ve bu makāmât ve merâtib sohbet ile hâsıl olmuştur. Nitekim usûl-u hadîste gelir ki, Şafiî ashâb maliki ecellidir. PES, eğer ulûm-u zâhire ve eğer ulûm-u batınedir. Sohbetle hâsıl olmuştur. Ve bu mezâhib ashâbı arasında ila’l an tedâbir ve tebâgız vardır. Ve lâkin cehldendir. Zîrâ ashâb-ı mezâhib ya‘ni Eimme-i Erbaa‘ müsâlaha üzerinedir ki, fi nefs’il- emr hılka-i mefruga gibidir. Ve İmâm Şafî buyurmuştur ki, “ الخلق كلّهم عيال ابى حنيفة فى افقه ”PES, kendileri musafât üzerine olup etbaı’ hılâfette olmak beıddir. Demişlerdir ki, “ خذ ما صفادع ما كند ”Ve İmâm **[77.b]** Şafiî evtâd-ı Erbaa‘dan olmak hasebiyle ziyâde tasarruf ehlidir. PES, ehlullâha ve eimmeye ıtâle ve tearuzun ma‘nâsı yok ve onları cerahta tenezzül çoktur. Egerçi-ki, ilâ yevmi’l-kıyâme ictihad bâkīdir derler. “ وهم رجال ونحنو رجال ”Deyu söyler. vallâhu â‘lemü. Hakka. Mes’ele, rukye ve efsun lisân-ı arabın gayrıyla olup okunan ne idiği ma‘lûm olmayacak mekruhtur. Zîrâ belki küfre veya sihra müte‘allik nesne ola. Fe-emmâ eğer Kur’an’dan ve da‘vetten bir nesne ise lâbeistir. *Kemâ fi’l Mağrib li’l Mutarrazî*. Mes’ele, def’ belâ için ta‘lik ta‘viz etmek lâbeistir. Ya‘ni dua-i mücerreb veya ayete mücerreye veya ba‘zı esmâ-i Allah ta‘lık eylemek câ’izdir. Ve lâkin halaya girdiği zaman ve hatununa kurban ettiği vakitte nez’ etmek gerektir. *Kemâ fi’t-Tatarhâniyye*[278]. Ve inde’l-ba‘z bir nesne ile mestûr ve yaşmağla meşmu‘ olsa nez’ etmemek dahi câ’izdir. Ve lâkin evlâsı nez’ etmektir. *Kemâ fi Şerh’it-Tarîka*. Bu fakīrin fehm ettiği budur ki, nisyan ihtimali var ise zıya’dan ihtiyâz inza‘ etmek gerektir. Nitekim hâtimede dahi böyledir. Mushafı hıfz için çuval içine koyup üzerine oturmak câ’iz **[78.a]** olduğu sûrette Sünni hıfz için olan nesneden nice müfârikat edersen belki müfârikatın isna‘sında kaza nuzûl eyleye. Nitekim nicelerinin başına gelmiştir ki, hatunlara kurbanda inzal vaktinde tekbîreylemek câ’iz olucak bu dahi câ’iz olur. Zîrâ ol fi‘lin kubhına nazar olunmayıp lisanına zikrullâhı müsteshab kıldık. PES, zikrin kitâbeti yanına müsteshab kılsan ne lâzım gelir. Fe arefe. PES, nez’ etmek zarûret olmayan muvazıa‘ mahsusdur. Hakka. Mes’ele, ba‘zı muvadada yemin ve ahd birdir. Meselâ kasem edip vallâhu şu işi işlemem dese ahdim olsun demektir. Eğer ahd ve yemini bozmak hayırlu ise bozar.

[278] İbrahim b. Muhammed el-Halebî’nin *Müntehab Mine’l-Fetevâüt-Tatarhâniyye* adlı eseridir

Sonra küffarât yemin dört nesnedir. Köle azad etmek veya on aded miskine baştan ayağa dek setr eder. Kisve giydirmek veya on miskini it'am etmek ya'ni karınları doyucak kadar nesne yedirmek. İyisi budur ki, on miskine fıtra gibi beşyüzyirmi dirhem bugdayı bihasin vere. Ve bu üç nesne arasında muhayyerdir. Ya'ni yemin eden kimse dilerse köle azad eder ve dilerse libas giydirir ve dilerse **[78.b]** taâm yedirir. Her hangisinin işlerse ihtiyar elindedir. Ve onunla yeminin kefâret etmiş olur. Ve eğer bu üç nesneden birine kadir olmazsa üç gün biri ardınca sâim olur. savmı tamam olmadan bir tarîkıyle bozulursa istinâf eder. Ya'ni evvelinden başlar. PES, oruç tutmak zikr olunan üç nesneye kâdir olmadığı sûrettedir. Kâdir olsa savmı sahîh olmaz. *Kemâ fi'l Tefâsiri ve Âmmeti'l-Furu*'. Mes'ele, ulûm-u hesap ve hendese ve mantık ve emsâlinin mezmum olduğu onlarla hakka istidlâl etmek tarîkı mechul olmağladır. Ya'ni bir adam bir ulûmu bilse ve lâkin bu ulûmun Hakka delâletini vecihle olduğun bilmese mezmumdur. Bu cihetten ulemâ'-i billâh ulemâ'-i mahcubine itâle ederler. Ve onlara bu hususta zem ederler. Ve belki fukâha tâifesi bile evrak ilm mantık ile istincâ etmek sahîhdir derler bundan murâd halini ziyâde takbîhdir. PES, eğer ulûmu şer'ıyyât veya şer'ıyyata mülhıkat ve mukaddemât makūlesinden olsa cümlesi ulûm nafidâttır. İlm-i nahv halk arasında zemm olunur. Fe-emmâ, aslı Hazreti İdris'ten *aleyhimü's-selâm* kalmıştır. Ve Kur'an'da dahi sıhhatine delâlet vardır**. [79.a]** Nitekim gelir. " إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِأُولِي الْأَلْبَابِ "[279]PES, ulu'l-elbâbdan olmadıkça bu âsar-ı celîlenin âyet olduğu zâhir olmaz. Ve kimse Hakka onunla istidlâle yol bulmaz. El-hâsıl ilm-i nücûm ve emsâli haktır. Ve lâkin hata nazarda vâki' olur. Ve bu ulûmda ekâzib makūlesi derc olunsa sahibine merduddur. İmam Gazzâlî'nin *Munkız ed-Dalel* nam kitabında mestûrdur ki, İmâm Mezkûr evâil halinde her ilmin hakka delâletini ve cihet-i eysâlini tetebbi' etmiş görmiş ki, birisiyle vusûl kâmil yoktur. Âhir ilm tasavvufa mutalıa' salmış anı dahi bi sahâbet mürşid olmacağın bilmiş andan bağdadedir. Sen terk eyleyip mürşid-i kâmil aramağa çıkmış ve âhir zafr bulup murâda ermiş ve celile-i ef'âl makāmında şam şerifede Âk Minarede onbir yıl halvet eylemiş ve keşf üzerine âsar-ı celile yazmış. Andan avdet edip bina Bağdad da iştigal eylemiş ve hakīkati üzerine ulûmdan andan sonra söylemiş böyle iken nice erbâb-ı hevâ arasında mat'un ve mecruhdur. Ve lâkin " من لم يذق لم يعرف "Vacib

[279] Ali-i İmran 3/190, "Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde aklıselim sahipleri için gerçekten açık ibretler vardır."

olan budur ki, **[79.b]** ekâbir-i ulemâ'ya hüsn-ü zann edip tarîkatine sülûk ve makālatını te'vîl lâzımdır. Zîrâ bu makūleler tazlîl olunduğu sûrette dünyâda ehl-i hüda gibidir. Hakka. Mes'ele, merîz olan adam tahiyyatta oturduğu gibi oturup namâz kılar eğer kudreti olmazsa ne vecihle kadir olsa oturduğu yerden ol vecihle kılar. *Kemâ fi'l Fetava el-Hamidiyye*[280]*. Bundan zâhir olur ki, tahiyyattaki gibi ellerin dizleri üzerine koya. Fe-emmâ fika budur ki* kıyâm halindeki gibi ellerin vuzu' eder. Zîrâ kuud merîz kıyâmdan bedeldir. PES, mübdel-i minhde câri' olan nesne bedelde dahi câri'dir. Zîrâ erade zikr-i mesnûn vardır. Hususan ki, kırandır. PES, tahiyyâta ve sâ'ir ahvale kıyâs olunmaz. Zîrâ kırâete mesnûn olan tatvîl olmağla ellerin tahtı's-sura vâzı' etmek meşru' olmuştur. Vallâhu Te'âlâ êlam. Hakka. Mes'ele, bir hatun erler arasında vefat eylese ve gasl edecek hatun bulunmasa erler ol hatunu gasl etmezler gerek mahrem olsun gerek olmasın. Ve lâkin pak toprakla teyemmüm ettirirler. Eğer teyemmüm ettiren mahremi ise eline bir bez paresi sarmaya hacet yoktur. Ve eğer **[80.a]** mahremi değil ise eline bir bez paresi sarıp teyemmüm ettirir. Eğer hürre ise ve eğer cariye makūlesi eline bez sarmaya hacet yoktur. Eğer hatunlar arasında bir erkek vefat eylese. Eğer orada kâfir makūlesi erkek var ise hatunlar ona gaslın keyfiyetini ta'lîm ederler. Ve ol kâfire gasl ettiriler. Eğer ricâl arasında emrullâh kâfire bulunsa ricâl dahi ol kafireye keyfiyet gasl ta'lîm ederler. Ve eğer avretlerle haddi şuhuta baliğ olmamış sâbi' olsa ol avretler ol sâbi'ye ta'lîm edip meyyiti ona gasl ettiriler. *Kemâ fi Hediyet'il Mehdiyyin*[281]. Eğer müştehi olmayan oğlan vefat etse avret onu gasl eder. Ve eğer müştehât olmayan kız vefat etse erkek onu gasl eder. Ve avretini gasl etmez. Ve lâkin avret erini gasl eder. Meğer kim bir vecihle aralarında zevciyyat olmaya. *Kemâ fi Kahistâni*[282]. Mes'ele, Ehl-i islamın mevtası küffârın mevtası ile muhtalıt olsa alâmet-i İslâm olanın namâzı kılınır. Alâmet-i küffâr olan hali üzerine terk olunur. Eğer alâmet bulunmayıp Ehl-i İslâm Ehl-i küfrden ziyâde olsa cümlesi gasl ve tekfin olunup namâzları kılınır**. [81.a]** Namâz ve dua ile müslümana niyyet olunur. Küffâra değil. Ve mekābir-i müslümana defn olunur. Eğer iki fırka beraber ve yâhûd küffâr Ehl-i islâmdan ekser ise namâzları kılınmaz. Ve lâkin gasl ve tekfin ve mekābir-i müşrikine defn olunur. *Kemâ fi Eşbâh*[283]. Mes'ele, yâhûd ve nasâranın kiniselerine dâhil olmak

[280] Saidurrahman b. Muhammed Abdülhay Tirâhî'nin (1416) *el-Ukudü'd-Dürriye fi Tenkıhi'l-Fetava'l-Hamdiyye* adlı eseridir.
[281] Bu eser, Yusûf bin Cüneyd'in (Yusûf Âhi Çelebi'de denir.) *Hediyyetü'l- Mehdiyyin* adlı eserdir.
[282] Şemseddun Muhammed eş-Horasanî el-Kahistânî'nin (…962) *Mecmuu'l-Fetavâ* adlı eseridir.
[283] Bu eser, İbn Nüceym'in eseri olup orijinal adı *Nühetü'n-Nevâzir ale'l-Eşbâh ve'n-Nezâ'ir*'dir.

mekruhtur. Zîrâ mecmu‘uş-şeytandır. *Kemâ fi Kâniyye*.Mes’ele, meyyit ile kabre ahidnâme kovmak câ’izdir. *Kemâ fi Hediyyetü’l Mehdiyyin*[284]. Ahidnâme budur ki, zikr olunur. “ اللهمّ فاطر السموات والارض عالم الغيب والشهادة انّى اعهد اليك بانّى اشهد ان لا اله الا انت وحدك لا شريك لك وانّ محمّدا عبدك ورسولك وانّك ان تكلنى الى نفسى تقرّبنى من الشرّ و تبا عدنى من الخير وانّى لا اثق الا برحمتك فاجعله لى عهد اتوفّينيه يوم القيمة انّك لا تخلف الميعد ” *Kemâ fi Mesâbih*. Meyyitin cephesinde ya amamesine ya kefenine ahidnâme yazsa mercu‘dur ki, meyyit mağfur ola. *Kemâ fi Bezzâniye*. Göğsün eve ve eline “Bismillâhirrahmânirrahîm” yazmak dahi böyledir. *Kema fi’l Halbi*. Mevtaya nafiaddır ki, kabirleri üzerine Mushaf vaz‘ oluna üzerlerine Kur’an okuna ve evrâka Kur’an yazılıp **[81.a]** mevtânın ellerine konula. Mâ-i zemzem ile meblul olan kefen ve Ka‘be perdesinin astarı ve onunla tekeffün dahi böyledir. *Kemâ fi’l Esrâr’il Muhammediyye*[285]. Mes’ele, elin kabr üzerine komak bid’attir. Ve kabr üzerine Kur’an okumak bid’at-i hasenedir. Ve kâri makberede Kur’an okumakdan men‘ olunmaz. Meğer kim kırâet Kur’an’la cerr ve su‘âle mu‘tad ola. *Kemâ fi’l Kunye*. Mes’ele, bir kimse âlet lahva isti‘mâl eylemese. Ve lâkin menzilde imsâk eylese âsım olur. Zîrâ bu makūle nesneyi imsâk etmek adet lahva için olur. *Kemâ fi’l Fetava’l Haniyye*[286]. Bundan fehm olunur ki, kısâs kitaplarını dahi bir kimse okumasa ve lâkin onda imsâk eylese ve ücretle okumağa ve yerse âsım olur. Ve ücreti dahi helal olmaz. Zîrâ bu âsarda kısâs kitapları ekāzibden i‘bârettir. Çünki câriyenin ücreti ve emsâli dahi böyledir. Vallâhu hafızu’l muin. Hakka. Mes’ele, bir kimsenin âhare borcu olsa unutup edâ etmeden vefat eylese eğer karz ve yâhûd bir meb’ının semeni ise kıyamet gününde onunla müehıze olunmaz. Ve eğer gasb makūlesi ise müehıze olunur. *Kemâ fi Hediyyetü’l Mehdiyyin*[287]. Ya‘ni nisyan ef‘âl ihtiyâriyyeden olmağla ma‘fudur. **[81.b]** Fe-emmâ gasb ibtidâ‘ şer’an haram olmağla onunla me’hûzdur. Fe-emmâ bunda nazar vardır. Zîrâ nefs nisyân zikr olunan ma‘nâya bina ma‘fu isede ona mü‘zi olan esbâb ihtiyariye ma‘fu değildir. Nitekim “ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا ”[288]Mes’ele, haramın üç hali vardır. Eğer malın mu’ni var ise ona veya varisine sarf olunur. Eğer gaib ise huzuru intizâr olunur. Veya ıysali mümkin ise iysal olunur. Ve eğer ol malın

[284] Bu eser, Yusûf bin Cüneyd’in (Yusûf Âhi Çelebi’de denir.) *Hediyyetü’l- Mehdiyyin* adlı eserdir.
[285] Bu eser, İbn Fahrettîn Rûmî’ye aittir.
[286] Bu eser, Kâdıhân Fahruddin Hasan b. Mansur el-Özcendî’nin eseridir.
[287] Bu eser, Yusûf bin Cüneyd’in (Yusûf Âhi Çelebi’de denir.) *Hediyyetü’l- Mehdiyyin* adlı eserdir.
[288] Bakara 2/286, “Ey Rabbimiz! Unutur, ya da yanılırsak bizi sorumlu tutma!”

ziyadesi ve menfeıyye olunur. Mesela hayvanâtın netaci ve emsâli gibi. Malın hazır olunca cem‘ olunur. Ve şöyle mevkûf durur. Ve eğer ol malın maliki muayyen olub ve lâkin zatına vukufundan ye’s geldise ve varise kıldığı ve kılmadığı bilinmezse tesaddük olunur. Ve kâh olur ki, Mâlikilerinin kesretinden redd etmek mümkün olunur. Ganimet malında hıyanet ve gulûl gibi. Zîrâ ağzada müteferrık olduktan sonra cümlesinin üzerine ridâ kâdir olamaz. O ise cümlesinin hakkıdır. Kadir olduğu sûrette dahi bir altuni mesela bin adama veya ikibin kişiye nice tafrık ve tevzı‘ ide **[82.a]** bilir. PES, bu sûrette dahi ol malı muhavice tasadduk eder. Ve eğer ol mal-ı ganimet malından ve musalıh müslimin için mevkûf ve mahfûz olan emvalden ise köprü ve mescid ve ribat ve Tarîk-i Mekkede olan birnelerin binâsına sarf olunur. Zîrâ amme-i müslimin onunla intifa‘ ederler. Su‘âl olunursa ki, haram nesneye tasadduk câ’iz olduğuna delilindir ve malın olduğu malına vecihle tasadduk eder. Mea hâzâ ulemâ’dan bir cemâ‘at câ’iz olmamasına zâhib olmuşlardır. Zîrâ haramdır. Cevap budur ki, zikr olunan mal zabi‘ olmağa bir hayra sarf olunmak arasında merdiddur. Zîrâ mâlikinden ye’s vâki‘ olmuştur. Ve bizzarûre anı hayra sarf etmek derya ya ilkâ etmeden hayırlıdır. Zîrâ deryaya ilkâ olunsa ne kendimize ve ne malikine fâidesi olmaz. Fe-emmâ bir fakīre tasadduk olunsa ki ol fakīr sahibine dua eylese bu yüzden mâlikine bereket dua ve fakīre dahi sedd hacet hâsıl olur. Ya‘ni onunla zarûretini def’ eder. Mâlikinin tasadduka ihtiyarı yokken ona ecr hâsıl olmak münkir ve memnu‘ değildir. Zîrâ hâber-i sahîhte gelir. “ انّ للزارع والغارس اجرا فی کلّ ما یصیبه النّاس والطیور من ثماره ”**[82.b]** Ya‘ni ekin eken ve fidan diken adama anın ektiği ekinin danesinde ve diktiği ağacın meyvesinde insânın ve kuşların yediği nesnede ecir vardır. *Kemâ fi İhyâ-ül Ulûm*[289]. Mes’ele, Kur’an okumak nafile sıyâmdan efdâldir. Ve eimme-i Erbaa‘ nass ve tasrih etmişlerdir ki taleb-i ilm nafile namâz kılmaktan efdâldir. Ve nafile namâz dahi nafile oruçtan efdâldir. PES, ilm-i sıyâmdan efdâl olmak lâzım gelir bitarıkile evlâ. *Kemâ fi Akd’id-Dırar ve’l Ülâ.*[290] Mes’ele, bir kimse âhira veya fâsık dese sonra üzerinden tağrîr def‘ etmek için fıskını isbata kadirim deyu sebat murâd eylese mesmu‘ değildir. *Kemâ fi’l Fetava ez-Zeyniyye*[291]. Mes’ele, bir kimse ahare ya kâfir dese tağzîr lâzım gelir. Ve lâkin kaili ikfâr olunmakda hılaf

[289] Bu eser, Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed Gazzâlî’nin (505/1111) eseri olup orinal adı *İhyâ-u Ulûmu’d-Din’*dir.
[290] Yusûf b. Yahyâ’ya air olan bir ederdir.
[291] Bu eser, İbn Nüceym’in eseridir.

vardır. Muhtar olan budur ki, eğer ya kâfir ihtabile şetm murâd eder ve böyle i'tikâd eylerse kâfir olmaz eğer muhatabı gerçekten kâfir i'tikâd erdese kâfir olur. Zîrâ islâmı küfr-i i'tikâd etmiş olur. Azâbı zulm i'tikâd etmek gibi muvakıf nam kitabda bi'l-icma' kâfir olmaz. Dediği murâd icma' mütekellimindir. Yoksa icma' fukâhâ ve gayra değildir. *Kemâ fi'l Kahistâni*[292]. Mes'ele, bir kimse mü'mîn şetm eylese cemi' ulemâ' katında kâfir **[83.a]** olur. Zîrâ mü'mînin ağzı mevzu' îmân ve Kur'andır. PES, bir kimse mü'mînin ağzına şetm eylese Kur'an'a şetm eylemiş olur. Ve ba'zı fetâvâda kâfir olmaz ve lâkin ta'zîz-i şedîde ve istiğfâr lâzım olur demişlerdir. *Kemâ fi Fetâvâ el-Adliyye*[293]. Kâfir olduğu sûrette hatunu bâin olur. Tâ ki Mü'mîne kâfirin mahkumesi olmaya. Ve eğer zemm zemminin ağzına şetm etse def' âr için ta'zîz lâzım gelir. Ve eğer zemm bir âlimin ağzına şetm eylese katl olunur. Zîrâ âlim vâris-i enbiyâdır. Resulullah'ı aleyhisselam şetm etmek mu'cib katl olunduğu gibi kâim makāmını şetm etmek dahi böyledir. Ve ba'zıları demişlerdir ki darb ve cem' ile darb ve habs olunur. Ve eğer şetm olunan cahil ise darb-ı şedîde ile darb olunur. Zîrâ İslâm âridir. Ve eğer Müslim zemminin ağzına şetm eylese eğer zimmî kitabı ise mûcibi ol müslimin başından dilinden ihrac lâzım gelir değil ise nesne lâzım gelmez. Zira müşriki tahkîr lâzımdır. *Kemâ fi'l Esrar ve'l Hevâ*[294]. Mes'ele, bir kimse bilmeyip kelime-i küfr söylese âmme-i ulema katında kâfir olur. Ve cehli ile ma'zur olmaz. *Kemâ fi'l Hulâsâ.* Mes'ele, bir kimse cehl-i sebebiyle işlediği haramı helaldir zann eylese eğer ol nesne **[83.b]** din-i nebîden aleyhimü's-selâm bi'z-zarûre ma'lûm nesnelerden ise kâfir olur. Ve-illâ-lâ. *Kemâ fi'l Eşbâh*[295]. Mes'ele, bir kimse helali haram veya haramı helal i'tikâd eylese kâfir olur. Ve eğer ol nesnenin halli ve hürmeti delil-i kat'i ile bilindiyse. Fe-emmâ binc makūlesini istihlâl etmemek kâfir olmaz. Zîrâ hürmetinde hilâf vardır. *Kemâ fi Tavzîh*[296] *ve gayrihi.* Küfrün hükmü beş nesnedir. Evvelki cem' âmalini ihbattır. Eğer belâ ikrâh ve lâ sebk lisân sadır olursa. İkincisi zevcesiyle arasında olan nikâhın infisâhıdır. Bilâ talak indehüma gerek erden sâdır olsun ve gerek avretinden hatta birisinden üç def'a sâdır olsa. Üçüncü def'adan sonra helal olmaz. Dördüncüsü

[292] Şemseddun Muhammed eş-Horasanî el-Kahistânî'nin (…962) *Mecmuu'l-Fetavâ* adlı eseridir.
[293] Rasûl b. Salih el-Aydınî'nin eseridir. Hüseyin Baş tarafından "*Onaltıncı Yüzyıl Osmanlı Hukukçusu Rasûl b. Salih el-Aydınî ve "El-Fetava el-Adliyyye" isimli eserinin tahkik ve tahlili"* adlı Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde yüksek lisans çalışması olarak hazırlanmıştır.
[294] Bu eser, Ebû Abdulklah b. Muhammed bin Ali el Hakim et-Tirmizî'ye aittir.
[295] Bu eser, İbn Nüceym'in eseri olup orijinal adı *Nühetü'n-Nevâzir ale'l-Eşbâh ve'n-Nezâ'ir*'dir.
[296] Bu eser, Ubeydullah b. Mes'ud b. Mâhmut, el-Buharî el-Mahbubi (747/1346) aittir.

katl helal olur. Ya‘ni ol halde bir kimse anı katl eylese diyet vacib olmaz. Beşincisi tövbe icbârdır. Ya‘ni dediği nesneden rucu‘ ve tövbe eder. Mücerred şehadet gelmesini getirmek kifâyet etmez. Eğer dediğini inkâr ederse tövbeden ıdâ olunur. Ve eğer tövbe etmezse katli vacib olur. Ve muhallid fi’n-nâr olur. Ve rivâyet ettiği hadîs bâtıl olur. PES, reddıtinden sonra onun hadîsini rivâyet etmek sahîh olmaz. **[84.a]** Ve vakfı bâtıl olur. Ve eğer riddet üzerine vefat etse ve yâhûd katl olunsa bir milletin makberesinde defn olunmaz. Belki cife-i kelb gibi çukura ilkâ olunur. *Kemâ fi’l Eşbâh*[297] *ve Şerh’il Târika Li Muhammed’il Kürdî.*. Mes’ele, bir kezib ki kizb olduğu hafî olmaya ve anı söyleyen dahi telbis kasd etmeye cümle-i münkirâttan değildir. Nitekim derler bu gün seni yüz kere izâdem buldum. Ve yâhûd şu sözü sana bin kere söyledim. PES, bu makūle sözler ki, onunla tahkîk kasd olunmaz. Kailinin adaletine mani‘ ve kadıh değildir. Ve onunla şehadeti redd olunmaz. *Kemâ fi’l İhyâ*[298]. Mes’ele, bir kimse bir taze oğlanı fi‘l şeni‘ etmek şanından ve muzannası olan kimseye bey‘ etmek mekruhtur. Zîrâ ma‘siyet üzerine iânettir. *Kemâ fi Envâr’il Meşârık*[299]. Mes’ele, haftada bir kere taklîm-i ezfâr ve kass-i şarîb ve hulk-i iâne ve tanzıf-i beden müstehabdır. Cum’a gününde olmak efdâldir. Ve yâhûd on beş günde bir işleye kırk günü tecâvüz ederse âsım olur. *Kemâ fi’l Kahistâni*[300]. Taklim-i ezfarara müsebbiha-i yemini ile ibtidâ‘ edip onun ibhamiyle hatm eder. Ve ayağında hansar-ı yumna ile bed‘ edip hansâr-ı yusra **[84.b]** ile hatm eyler. *Kemâ fi’Mesûdiyye*. Kass izfârın keyfiyeti hakkında ve gününü ta‘yin hususunda Rasûlullâh’tan bir eser sâbit olmamıştır. Hazreti Ali’ye radıyallallâhu anh mensub olan nizam bâtıldır. *Kemâ fi’l Mekâsıd’il Hasene li’l İmâm es-Sehâvî.* Hıtan ve kass-ı Şarib ve istıhdâd ve taklîm ve netf-i âbat fudelâtını cem‘ edip defn etmek müstehabtır. Âdemiyyeye ikrâma veya sehare onunla lâib ve gays etmeden havfen mervîdir ki, Âdem *aleyhimü’s-selâm* taklîm izfâr ve halk şâir ve gasl-ı cesed eyledikte arza defn eyledi. PES, Allah Te‘âlâ andan hurma ağacı halk eyledi. Ya‘ni ezfârdan ceridi ve şa‘rından liyfi halk eyledi. Veshınden haşebi halk eyledi. Kāle İbn İmâd *Kemâ fi Feth’il Karîb.* Ve lâkin bu rivâyet hadîs-i sahîha muhâliftir. Zîrâ hurma ağacı Hazreti Âdemin fazla tınetinden halk olundu. Nitekim

[297] Bu eser, İbn Nüceym’in eseri olup orijinal adı *Nühetü’n-Nevâzir ale’l-Eşbâh ve’n-Nezâ‘ir’*dir.
[298] Bu eser, Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed Gazzâlî’nin (505/1111) eseri olup orinal adı *İhyâ-u Ulumu’d-Din*’dir.
[299] Meşârık”:İmam Radıyüddin Hasan Sagânî’nin(öl.1253) yazdığı *Meşârıku’l-Envâri’n-Nebeviyye min Sıhâhi’l-Ahbâri’l-Mustafaviyye* adlı eseridir.
[300] Şemseddun Muhammed eş-Horasanî el-Kahistânî’nin (…962) *Mecmuu’l-Fetavâ* adlı eseridir.

hadîste gelir. “ اكر موا عمّتكم النخلة فانها خلقت من فضله طينة ادم وليس من الشجرة اكرم على الله من شجرة ولدت تحتها مريم ابنة عمران فاطعموا نساءكم الولد الرّطب فان لم يكن رطب فتمر ” *Kemâ fî Makāsıdı'l Hasene*.[301] Tırnağı diş ile kesmek ve sıfatını karz etmek ve ekl-i tın eylemek **[85.a]** menhîdir. Husûsan ekl-i tın marza iras eder. Levnin sufratına baîs olur. Ve karnına zarar verir. *Kemâ fi'l Makāsıd İcî li Hatimeti'l Huffat ve'l Muhaddisin'es-Sehâvî.* Mes'ele, hıtanda sünnet olmanın vaktinde ihtilâf eylerler. Ba'zıları dediler ki, sünnet etmek tahâret içindir. Buluğa gelmedikçe ise tahâret yoktur. PES, bulûğ vaktinde işlenir. Ve ba'zıları dediler ki, on yaşına ve ba'zıları dahi dokuzuna girdikte sünnet olunur. *Kemâ fi'Zî'î fi Bâbi'l Mihr*" Layık olan budur ki, yedi yaşında sünnet ola eğer dahi sağırında olsa hüsndür. Yedi yaşından yukarı olsa dahi lâbeistir. Ve Halvâni der ki, hıtanın vakti sâbînin tahammülü vaktindendir. Bulûğa gelince Fe-emmâ İmam Âzam vakt-i Hıtani takdir etmedi. *Kemâ fi Hediyyetü'l Mehdiyyin*[302]. Ve Hasan Basri yedinci günde hıtanı mekruh gördü. Yâhûda teşebbe bulunmağla. Zîrâ Hazreti İbrahim *aleyhimü's-selâm* oğlu İshak velâdetinden yedinci gününden sünnet ettikte Beni İsrail ol günde hıtanı sünnet ittihâz ettiler. Ve oğlu İsmâil onüç yaşında sünnet eyledi. Onunçün arab arasında sünnet olup kaldı. Ya'ni arab evlâd-ı İsmâilden **[85.b]** *aleyhimü's-selâm* olmağla tebeıyyete oğullarını kemâle ermedikçe ve bulûğa yetişmedikçe etmezler. Zîrâ onüç yaş vakt-i idraktir. Ve muzanna bulûğdur. Onunçün sultan'ül müfessirin ve tercüman'ül Kur'an İbn Abbas *radiyallâhü-anh* su'âl edip Rasûlullâh aleyhimü's-selâm makbuz olduğu vakitte kaç yaşında idiniz dediklerinde mahtun-u adem dedi. Ya'ni evâil-i ramazan. Ramazan hıtamında tevaffa eylediler. *Kemâ fi İnsân'il Uyûn*[303]. Mes'ele, avretin sakalı bitse tıraş etmek sünnettir. Başını tıraş etmek memnu'dur. *Kemâ fi'l Eşbâh*[304]. Erkek adamın sakalını tıraş etmek haramdır. *Kemâ fi İhyâ*[305]. PES, traş mukābelesinde ahz olunan ücret dahi haramdır. Ve muhtasıb sakal traş eden berbere ihtisâb etmek gerektir. Ya'ni

[301] Bu eser, Muhammed Abdurrahman es-Sehâvî 'ye ait olup Muhammed Osman el-Huşt tarafından tahkik edilmişitir.
[302] Bu eser, Yusûf bin Cüneyd'in (Yusûf Âhi Çelebi'de denir.) *Hediyyetü'l- Mehdiyyin* adlı eserdir.
[303] Bu eser, Nuruddin Halebî Şafîi'nin eseri olup orijinal adı, *İnsanü'l-Uyûn fi Siyret'il-Emin'ul Me'mun*'dur
[304] Bu eser, İbn Nüceym'in eseri olup orijinal adı *Nühbetü'n-Nevâzir ale'l-Eşbâh ve'n-Nezâ'ir*'dir.
[305] Bu eser, Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed Gazzâlî'nin (505/1111) eseri olup orinal adı *İhyâ-u Ulumu'd-Din*'dir.

zecr ve te'dîb lâzımdır. *Kemâ fi Nisâb'il İhtisab*[306]. Ve oğlancıklara zülf veya perçem irsâl etmek haramdır. Ellerine hına yakmak dahi böyledir. *Kemâ fi'l Furu'*. Ve sâbî şerb-i hamr etmeden dahi men' olunmak vacibtir. Illeti mükellef olduğu değildir. Zîrâ sâbîye kalem-i teklif yoktur. Ve lâkin men' olunmasa şürbüne mu'tad olup bulûğa erdikte sabrı güç olur. Harîr elbas etmek dahi böyledir. Ya'ni **[86.a]** oğlana sabâvetinde harîr giydirmek haramdır. Zîrâ mu'tad olup bulûğunda şehveti sadrında kalır. Ve tohum gibi bitip ağaç sonra kal'ında üsret bulur. *Kemâ fi'l İhya*[307]. Mes'ele, bir hususta hak müteaddid olmak Mu'tezile mezhebidir. Onunçün her mezhepten dilediği nesne ile 'amel etmede muhayyerdir derler. Fe-emmâ bizim ulemâ' mezhuk birdir derler. Onunçün âmmaye imâm vahidi elzem ederler. *Kemâ fi'l Keşf.* PES, her mezhebin mübahıble amel eylese fâsık-ı tam olur. *Kemâ fi Şerh'it-Tahâvî*.[308] PES, mezhebte salâbet gerektir. Ya'ni kişi kendi mezhebin hak ve sevab olduğunu i'tikâd etmek lâzımdır. *Kemâ fi'l Cevâhir*[309]. Fe-emmâ biri birinin mezhebiyle 'amel etmek mervîir. Nitekim demişlerdir ki, İmâm Âzam ve Şafiî mahlukayn idi. Ya'ni başların tıraş ettirirlerdi. Ve baştan tıraş olunan kıl sevab üzerinde olsa inde'l İmâm Âzam cevaz salatı men' etmez. Kalil olsun kesir olsun. Ve İmâm Şafiî bazı Evkâtta mezheb-i Ebû Hanife ile amel edip tıraş olduktan sonra üzerinde bu kadar saç variken yine kalkıp namâz kılardı. Ve ba'zı ehli takvâ hala azimet ile 'amel eder. Mesela bâ'de'l vuzu' hatuninin birini mess **[86.b]** eylese tecdîd-i Vuzu' eder. Mea hâzâ, kendi mezhebinde yoktur. Ve alâ hâzâ, bu makām bir muğlak babdır. Âmmeye vacib olan budur ki, mezhebinin hükmünü tecâvüz etmeye ve illâ muhlıt lâzım gelir. Hakka. Mes'ele, sakalın kabzadan ziyadesini kat' etmek vacibdir. *Kemâ fi Feth'il Kadiri ve'n-Nihâye ve'l-Kifâye*. Ve muktezası tarîkine âsımdır. *Kemâ fi Bahr'ir-Rekâık*[310]. Sakalda taksır etmek sünnettir. Ya'ni çenesi altından kabzasıyla sakalını tuta ziyadesi var ise kat' ede. Zîrâ sakal zinettir. Bâkanı ve melâ'ikenin tesbihindendir ki, derler. " سبحان من زيّن الرجال باللحى وزيّن النساء بالذواءب " *Kemâ fi Havaşi'l Kaduri li Şeyh'il İslâm*

[306] Ömer b. Muhammed b. Avvad Senâmi'nin *Nisâbü'l-İhtisâb* adlı eserdir. Thk. Merizaen Said Merizen Âhirî.

[307] Bu eser, Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed Gazzâlî'nin (505/1111) eseri olup orinal adı *İhyâ-u Ulumu'd-Din*'dir

[308] Bu eser, İbn Ebî'l-İzz ed-Dımeşkî el-Hanefî'ye ait olup orijinal adı *Şerhu'l-Akideti't-Tahaviyye*'dir.

[309] İmâm Abdülvehhab eş-Şa'ranî eş-Şafîi'nin *el-Yevagıtu ve'l-Cevâhir* adlı eserdir.

[310] Bu eser, Zeynüddin Zeyn b. İbrahim b. Muhammed Mısrî Hanefî İbn Nüceym'e (970/1563) ait olup orijinal adı *el-Bahru'l-Rakâîk Şerhu Kenzî'd-Dekâik'*dir.

Havâhirzâde. Sakal vaktinde cemâldir. PES, anı tıraş etmede ol cemâli tefvit vardır. *Kemâ fi Uyun'il Hakâık*[311]. İmmâ ol ki, hadîste gelir. " اعفوا اللحى غالبنى ويا كلبنى "ahzdan îfaya mahmuldür. Nitekim ağacim ederler. Ya'ni bütün tıraş ederler. Veya ekseri taksir ederler. *Kemâ fi Bahr'ir-Rekâık*.[312] Sakalını kabzasıyla tuta eğer kabzasından şeyün yesir artarsa kat' ede. Ve eğer zâide olan tavîl olursa hali üzerine terk ede. *Kemâ fi Nisâb'il İhtisâb*[313]. Bu hıtlafdan **[87.a]** fehm olunur ki, i'tidâle ri'âyet ede. Fâ arefe. Mes'ele, mekâbirde biten taze otu kat' etmek mekruhtur. Zîrâ yaş ot tesbih eder. Ve meyyitin rûhu onunla müste'nis olur. Ve azâbının indifâına sebeb olur. Kuru ot olsa lâbeistir. Fe-emmâ mekābir-i küffârdan kat'ı câ'izdir. Gerek yaş ve gerek kuru. *Kemâ fi Hidâye*. Mes'ele, bir hamile hatun vefat eylese habli hay olucak sol cânibinden batnı şekk olunup veled ihrâc olunur. *Kemâ fi Hidâyet'il Mehdiyyin*[314]. Mes'ele, müstehıb olan budur ki, meyyit vefat ettiği yerin makberesinde defn oluna ve defn olunduktan sonra ihrac olunmaya. Meğer defn olunduğu yer mefsub ola. Ve yâhûd şefi' şefaha ile ona ve ba'zıları dediler ki, meyyite bir şehirden bir şehre kable'd-defn nakl etmek mekruh değildir. Ve bâ'de'd-defn haramdır. Ve ba'zıları dediler ki, mutlakā haramdır. Meğer bir mil veya iki mil yer ola. Ve Hazreti Mûsa'nın ve Yusûf'un ve Yakub'un *aleyhimü's-selâm* nakl olundukları şeriat mensuhdur. Ve yâhûd vasıyyet enbiyâyı ri'âyet etmek vacib olmağladır. Onlar ise Mısır da vefat edip arz-ı mukaddeseye nakl ile vasıyet etmişlerdir. PES**, [87.b]** bâ'dı zamân meyyitler nakl olundu. Ve muhki derki, Suad İbn Ebî Vakkas *radiyallâhü-anh* Medine'den dört fersah yerde çiftliğinde vefat edip orada defn olunduktan sonra înak-ı rical üzerine Medine'ye nakl olundu. *Kemâ fi Nisâb'il İhtisâb*[315] *ve gayrihi*. Mes'ele, müşriklerin kaplarından taâm yemek mekruhtur. Zîrâ televvüs ihtimali vardır. Ve lâkin haram değildir. PES, evlâ budur ki, gasl edip ondan ekl ede. Ve nasâra ve sâ'ir mille muhtelifden işteri' olunan me'kulât ve meşrubâtı ekl etmek helaldir. Meğer bir nesnede necâset müteyakkın ola. PES, terki lâzım gelir. Ve mecûsun taâmını yemek dahi lâbeistir.

---

[311] Bu eser, Davûd-i İskenderî'ye (…/1333) aittir.
[312] Bkz. Dipnot. 309.
[313] Ömer b. Muhammed b. Avvad Senâmi'nin *Nisâbü'l-İhtisâb* adlı eserdir. Thk. Merizaen Said Merizen Âhirî.

[314] Bu eser, Yusûf bin Cüneyd'in (Yusûf Âhi Çelebi'de denir.) *Hediyyetü'l- Mehdiyyin* adlı eserdir.
[315] Ömer b. Muhammed b. Avvad Senâmi'nin *Nisâbü'l-İhtisâb* adlı eserdir. Thk. Merizaen Said Merizen Âhirî.

Zebcesi gibi değildir. Ya‘ni zebcesi haramdır. Ehl-i kitabın zebihasi gibi değildir. Ya‘ni ehli kitabın zebihâsi helaldir. Meğer zebih ederken şeytani ve ya küfre veya küfre müte‘allik olan bir nesne zikr ettiğine kulağıyla işite bu sûrette yemek câ’iz değildir. Zîrâ gaib ile şahidin farkı vardır. Ve küffâr ile devam üzerine taâm yemek mekruhtur. Meğer bir kere veya iki kere ola ve ehli zemmin ziyafetine varmak lâbeistir. Ve lâkin ıhtiraz evlâdır. Nitekim hadîste gelir. “ لا تسا كنوا المركين ولاتجامعوهم فمن ساكنهم اوجامعهم فهومنهم وليس منّا ”**[88.a]** Ya‘ni müşriklerle bir meskende oturmayız ve bir mecliste müctemi‘ olmayız. Tâ ki onların bed huyları bihukmi’l mukārine size sâ’ir olmaya. Zîrâ sohbet mü’sire va tabi‘ sarıktır. *Kemâ fi Şerh’ıt-Tarîkâ*[316] *ve’n-Nisâb ve gayrihi*. Mes’ele, Müslim olan kimse ücretle zemminin şarab olacak üzümünü sıksa mekruhtur. Fe-emmâ neccar olup kinisesinin binâ eylese mekruh değildir. Zîrâ kinise binâ etmek ayni meısıyet değildir. Belki içinde puta tapmak ve küfriyât işlemek ma‘sıyettir. Asrın ise aynı ma‘sıyet ve asıri şarap ittihâz eden kimseye bey‘ etmek inde’l imâm mekruh değildir. Ve inde’l İmâmeyn mekruhdur. PES, evlası bey‘ etmemektir. Eger-çi hamr ittihâz eden zemminin anı Müslime satmayup zemmiye bey‘ etmek ihtimali ola. Erkeğe sarîr satmak gibi. Zîrâ ihtimal vardır ki, avreti giye kendi giymeye. Ve ba‘zıları dediler ki, inde’l imâm mekruh olmamak ol zamândır ki, anı zemmiye bey‘ ede. Ve Müslim anı almaya ve illâ mekruhtur. Bi’l-ittifâk. *Kemâ fi’l Hâniyye*[317] *ve gayrihi*. Zîrâ ma‘siyete iânet vardır. *Kemâ fi’l Cevâhir*[318]. Eğer asıri şarab edeceğin bilmezse mekruh **[88.b]** değildir. Bilâ hılaf ve üzümün ve bağın kendini satmak mekruh değildir. Bilâ hılaf. *Kemâ fi’l Muhit*[319]. Ve lâkin bey‘ hızanede gelir ki bey‘ ınab hılaf üzerinedir. *Kemâ fi’l Kahistâni*[320] *ve’l Hediyyeti ve gayrihi.* Mes’ele, tavuğu boğazlayıp ve tüyün yolup karnını şak etmeden kaynar suya koysa su ve tavuk ikisi bile murdar olur. Ve ekline tarîk kalmaz. Meğer kim hıra ona haml oluna. Tâ ki, ekl ede. Ya‘ni cifaya hıraya haml etmemek gerektir. Belki hırrayı cifâya haml etmek gerektir. Ve kezâlik necâseti turabla haml etmeyip belki turabı necasetle haml etmek gerektir. *Kemâ fi’l Eşbâh*[321] *ve*

[316] Hafizüddin Muhammed Kürdî’nin *Şerhu’t-Tarîkâ* adlı eseridir.
[317] Bu eser, Ebû’l-Mehâsin Fahreddin Hasan b. Mansur b. Mahmud Kâdıhân’a aittir.
[318] İmâm Abdülvehhab eş-Şa’ranî eş-Şafîi’nin *el-Yevagıtu ve’l-Cevâhir* adlı eseridir.
[319] Bu eser, Radiyüddîn es-Serahsî’nin *el-Muhît* adlı eseridir.
[320] Şemseddun Muhammed eş-Horasanî el-Kahistânî’nin (…962) *Mecmuu’l-Fetavâ* adlı eseridir.
[321] Bu eser, İbn Nüceym’in eseri olup orijinal adı *Nühbetü’n-Nevâzir ale’l-Eşbâh ve’n-Nezâ‘ir*’dir.

gayrihi. Ve lâkin *Fetâvâyı Zeyniyye*[322]'de" gelir ki tavuğun tüyün yolmak için kaynar suya ilkâ etse ya'ni batnına şak etmeden murdar olur. Ve lâkin eğer suyla üç kere gasl etseler tâhir olur. intehi. Mes'ele, fukârâ-i sûfiyyeden olana gerektir. Emvâl-i zulmiyyeye ekl edip simaî îsar etmeye ve illâ anda nezgâ-i yehûdiyye bulunur. Kāle Te'âlâ " سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ أَكَّالُونَ لِلسُّحْتِ "[323] *Kemâ fi Şerh'ül Hükm an'iş-Şeyh İbn Abbas* kaddesallâhu sırruh. Ya'ni sima' ehli olan kimsede sima'ın şerâiti lâzımdır. Cümle-i şerâıtten birisi dahi zulmeden nesne olmayıp onların taâmların **[89.a]** dahi yememek gerektir. Belki perhizgâr olmak lâzımdır. Ve illâ yehud gibi olmuş olur ki, haramı yerler ve yalanı dinlerler. Ve sûfinin istima' ettiği yalan olmasa dahi helali bilen olmak hasebiyle ol kizb onun vücûdundan mesmu' anh dahi sârî olur. yâhûd kavillerinden ve kasıda hıvan olanlardan istima'a göredir. Eğer sima' devr ve raks ma'nâsına ahz olunsa mahzuru artar. Zîrâ galibe-i hal ve incizâb-ı azîm bulunmadıkça kişi kendi vücûdunun hareketi zaidesine rihzat ve yermek gerekdir. Ve illâ lehu ve leıbe mulhık olur. " قَالُوا أَجِئْتَنَا بِالْحَقِّ أَمْ أَنْتَ مِنَ اللَّاعِبِينَ "[324]Hakka. Mes'ele, da'vete icâbet etmek müstehabdır. Meğer da'vet sahibinin malı haram ve kasdı riya veya anda menkur veya tarîkında münkir ola. Bu sûrette icâbet etmemek gerektir. *Kemâ fi Kahistâni*[325]. Mes'ele, ba'zı ulemâ' demişlerdir ki, hamamda ev yalakların açmak mubahtır. Ve halk arasında mekruhtur. Kemâ fi'z-Zâhidî. Ve lâkin *İhyâ*[326]'da gelir ki, bir kimsenin fahzına nazar etmek haramdır. Zîrâ sev'etine müttasıldır. Ve ecnebîye ile halvet etmek haramdır. Zîrâ mukaddema-i cemâ'adır. Ve evtâr ve mezâmir haramdır. Zîrâ ehl-i şirbin **[89.b]** şiârıdır. Ve şirbe mü'eddîdir. İntehi kelâma. Mes'ele, hassa ki lisân-ı ammede hâdim derler hizmet için ittihâz olmağla eğer onbeş yaşında ise harama duhûlü haramdır. Ve anı harama duhûl için isti'mal ve istihdam etmek dahi câ'iz değildir. Ve eğer onbeşine baliğ olmadıysa lâbeistir. *Kemâ fi'l Kirmânî*[327] *ve gayrihi Kahistâni*[328]. Mes'ele, arkın mesh edip ve muhâtın ahz ettiği bez paresi ve mendil ile namâz kılmak mekruhtur. Murdar olmak hasebiyle değildir. Belki musalli olan kimse ta'zim makāmında olmağla

[322] Bu eser, İbn Nüceym'in eseridir.
[323] Maide 42, "Onlar, yalanı çok dinleyen, haramı çok yiyenlerdir."
[324] Enbiya 55, "Dediler ki: Bize gerçeği mi getirdin, yoksa sen oyunbazlardan biri misin?"
[325] Şemseddun Muhammed eş-Horasanî el-Kahistânî'nin (…962) *Mecmuu'l-Fetavâ* adlı eseridir.
[326] Bu eser, Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed Gazzâlî'nin (505/1111) eseri olup orinal adı *İhyâ-u Ulumu'd-Din*'dir.
[327] Bu eser, Muhammed Yusuf el-Kirmanî'nin eseri olup orijinal adı *Kevâkib-üd-Derâri fi Şerhi Sahih-il Buhârî*'dir.
[328] Bu eser, Şemseddun Muhammed el-Horasanî el-Kahistânî'nin (…962*) Mecmuu'l-Fetavâ* adlı eseridir.

ol makūle bez ile namâz ve yâhûd üzerinde namâz kılmakta ta‘zim yoktur. Ve bu makūle dest-i mali kibir için getürmek mekruhtur. Eğer hacet için getirirse lâbeistir. Ve lâkin kıymetli mukarrem kibre delildir. *Kemâ fi Hidâyet'il Mehdiyyin.*[329] Mes'ele, belgam İmâm Âzam veMuhammed katlarında tâhir ve İmâm Ebû Yusuf katında necistir. Onunçün bir kimse ağız dolusu balgam kay eylese abdesti bozulur. Ya‘ni Ebû Yusûf katında ve Tahavî dahi Ebû Yusûf kavline meyl edip demiştir ki, balgamı yenin ucuyla ahz edip onunla namâz kılmak mekruhtur. *Kemâ fi Şerh Tahte'l-Meluk*. Mes'ele, bakır ve tunc ve pirinc kabta taam yemek mekruhtur çanak efdâldir**. [90.a]** ve fi'l hadîs " اتخذ اوانى بيته خزفازادته الملاءك " *Kemâ fi'l Kahistâni.*[330] Mes'ele, zemminin mesâcide ve hususan Beyt-i Haram'a muhıt olan Mescid-i Haram'a duhûlu inde'l İmmâ lâbeistir. Hulefâ li'ş-Şafiî. PES, harama ve Mescid-i Haram'a zemm dâhil olmak lâbeistir. Ve lâkin haramda sekinesi memnu‘dur. *Kemâ fi' Eşbâh*[331]. Ve illâ evvelki Kur'an'da gelir. " يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَٰذَا "[332]Bununla murâd hac ve tavaf için karîb olmasınlar demektir. *Kemâ fi Tefsir*. El-hâsıl Ka'be ki cevânib erba'asından mahduddur. Hudu-u haram nereye dek müntehî olduysa onun dâhilinde küffâr tevattun etmek yoktur. Ve kâfir hac ve tavaftan dahi men‘ olunur. Zamânımızda şürefâ-i Mekkenin kızılbaşa ve gayrıya verdikleri ruhsat bilkülliye memnu‘dur. Ve anınla indellah âsım ve mecrum olurlar. Hakka. Mes'ele, dünyâya oğlan gelse iki koyun ve kız doğsa bir koyun boğazlanır ki, ona akika derler. İmâm Ahmed katında vacib ve İmâm Şafiî katında sünnet ve Hanefiyye katında müstehabtır. Yedinci gün dahi olunmak gerektir. Doğduğu değil. Ve eğer vakt ma'hudundan fevt olursa sakıt olmaz. **[90.b]** Ya‘ni hayatta oldukça akika etmek câ'izdir. Onunçün Rasûlullâh *aleyhimü's-selâm* meb'us olduktan sonra kendileri içün akîka aslı budur ki, Hazreti İbrahim oğul İsmâil *aleyhimü's-selâm* zebh etmek murâd ettikte kebş azim feda kıldı. PES, kebş etmek müte‘ayyin oldu. PES, onun üzerine müte‘ayyin olan nesne Millet-i Hanefiyyesi üzerine câri‘ olanlara dahi müte‘ayyin oldu. Tâ ki şükr-ü nimet buluna. Ve illâ herkese evlâdından birini zebh etmek lâzım gelirdi. Bunda ise zuâfaya harac-i azîm vardır. *Kemâ fi'l Menba‘ ve Şerh'iş-Şir'ati ve*

[329] Bu eser, Yusûf bin Cüneyd'in (Yusûf Âhi Çelebi'de denir.) *Hediyyetü'l- Mehdiyyin* adlı eserdir.
[330] Bu eser, Şemseddun Muhammed el-Horasanî el-Kahistânî'nin (…962) *Mecmuu'l-Fetavâ* adlı eseridir.
[331] Bu eser, İbn Nüceym'in eseri olup orijinal adı *Nühetü'n-Nevâzir ale'l-Eşbâh ve'n-Nezâ‘ir*'dir.
[332] Tevbe 9/28, "Ey îmân edenler! Allah'a ortak koşanlar ancak bir pislikten ibarettir. Artık bu yıllarından sonra, Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar."

İnsân'il Uyûn[333] *ve Halli'r-Ramur*. Mes'ele, siyâh libas giymek mekruh değildir. Ve lâkin mahbub dahi değildir. Zîrâ siyabın Allah Te'âlâ'ya ehabbi beyâz olandır. Siyâh mekruh ve bid'attir. Dünyânın murâdı asr evvelde ma'hûd değil idi demektir. Ve lâkin nehy varid olmayan yerde bid'at ve mekruhdur demek gerektir. Ve lâkin ehıbbi terktir. Kemâ fi İhyâ[334]. Halib Bin Abdullah'dan muhkîdir ki, zevi'l karneyn İskenderiyyeye binâ eyledikte deyu erlerin beyâz mermer ile yaptı. Ve arzını dahi serapa onunla düştü. Bu sebebten siyâh libas giyerlerdi. Zîrâ beyâz gözlerin tefrık eder. Ya'ni [91.a] kamaştırırdı. Ve ol vakitten biri rihban siyâh libâsı adet ettiler. *Kemâ fi Evsâhı'l Mesâlik li-Siyâhizâde*. İskenderiye ile murâd Mısır Kâhire ferbinde olan İskenderiyyedir ki, içinde bir peştenin üzerinde meyl ve anın dahi üzerinde ayine vaz' olunmuş idi. Ve anın bi ayinesine İskender Rumî derler. Ale's-sahih İskender Yunanı demezler. Zîrâ İskender Yunanî Müslim idi ki Hazreti İbrahim aleyhimü's-selâm gününde gelmiş. Ve şark ve garbı zabt eylemiş idi ki, Hızır'ın *aleyhimü's-selâm* vezâreti ona mensubdur. Ve âb-ı hayat içmek onun zamânında olmuştur. Zikr olunan İskender Rumî ise kâfir idi ki, Hazreti İsâ'dan *aleyhimü's-selâm* mukaddemce gelmiş idi ki, Aristateles ona vezir olmak üzere ma'rufdur. Ve ba'zı ulema galata düşüp sahib ayineye Zü'l-Karneyn evvel sanmışlar ve şuâradan dahi çoğu yakılmışlardır. İbn Kesir tarihinde tashîh olunmuştur ona müracaât oluna. Ve yerini aranıp orada buluna. Hakka.

Fi'l Edâıyye;

Sefineye rakîp olduğu vakitte okuya " وَقَالَ ارْكَبُوا فِيهَا بِسْمِ اللَّهِ مَجْرَاهَا وَمُرْسَاهَا ۚ إِنَّ رَبِّي لَغَفُورٌ رَحِيمٌ "[335] " وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَاوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ ۚ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ "[336] **[91.b]**

Fi't-tefsir. Ser budur ki Hazreti Nûh *aleyhimü's-selâm* tarîkatine mütabiât ve tayı arza işarettir.

---

[333] Bu eser, Nuruddin Halebî Şafîi'nin eseri olup orijinal adı, *İnsanü'l-Uyûn fi Siyret'il-Emin'ul Me'mun*'dur

[334] Bu eser, Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed Gazzâlî'nin (505/1111) eseri olup orinal adı *İhyâ-u Ulumu'd-Din*'dir.

[335] Hud 11/41, "Onun yüzüp gitmesi de durması da Allah'ın adıyladır. Şüphesiz Rabbim çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."

[336] Zümer 39/67, "Allah'ın kadrini gereği gibi bilemediler. Yeryüzü kıyamet gününde bütünüyle O'nun elindedir. Gökler de O'nun kudretiyle dürülmüştür. O, onların ortak koştuklarından uzaktır, yücedir.

Duâ-yı sefineye: dâhil oldukta tâ hurûc edince bunu okuya "Ya Hayyu ya Kayyûm" *Kemâ fi Şerh Harab'ül Bahr*. Sırrı Hayat: Sareyeye işarettir ki, su onun sûretidir. Zîrâ her nesne aslı sudur. Nitekim Kur'an'da gelir. " وجعلنا من الماء كل شيء حي "[337]Ve arş dahi semavât ve arzın halkından mukaddem mâ-i azâb üzerinde idi. Nitekim gelir. " وكان عرشه على الماء " *Kemâ fi İnsân'il Uyûn.*[338] Ve Bahr-i Muhit hala olan behârın gayrıdır. Zîrâ mukaddema ya'ni arzın halkından evvel âlemi su muhit idi. Sonra arzın anın zebdinden halk olundukta çakılıp etraf-ı âlemde kalmıştır. Sâ'ir behâr ise tufan-ı Nûh'tandır. Ya'ni evvel vakitte emr-i Hak'la semâdan beyâz kar gibi. Ve arzdan ziyâde har su mansub ve münfecîr olup sonra arz kendinden münfecir olan suyu ibtila' edip semâdan nazil olan hali üzerine kalıpdır. Ya oldu ve deryaydı. Adeddir ki, bahr-i muhit ve bahr-i habşe ve bahr-i fâris **[92.a]** ve bahr-ı send ve bahr-i hind ve bahr-i tübbet ve bahr-i sındir. Ve bunun gayri vecihle dahi ta'bîr etmiştir. Ve Enhâr dahi; yedidir. Fırat ki, Nehr-i Kufe. Ve Dicle ki, Nehr-i Bağdad. Ve Seyhan ki, Nehr-i Masısa. Ve Seyhun ki, Nehr-i Hind. Ceyhan ki, bilâdı Ermende nehri âdına. Ceyhun ki Nehr-i Belh ve Nil ki, Nehr-i Mısır'dır. Ve bihârın âcı olması hakkında üç vechi vardır. Biri budur ki, Allah Te'âlâ evvela âcı halk etmiştir. Ve biri budur ki, tûl-i mekesi sebebiyle güneş ânı ihrâk edip eczâ-i latifesini hevâ-i ictizâb eyleyip bekıyye merr ve melh oldu. Ve biri dahi budur ki, derya da aruk vardır ki, onun sebebiyle mâ-i bahr mütegayyir olur. Nitekim ba'zı enhâr dahi acı ve ekşi nesneye merûrla tabiattan çıkar. *Kemâ fi Hazidet'ül Acâib ve'l Melekût ve gayrihi*.

Dua-i Müzâyika;

Ve şiddet vaktinde bu duayı okuya ki Fahr-i âlem *aleyhimü's-selâm* anı İmâm Hasan'a radıyallâhu anh ta'lîm etmiştir. " الهمّ اقذف فى قلبى رجاءك واقطع رجائ عمن سواك حتى لا ارجو ا احد غيرك اللهمّ وما ضعفت عنه قوتى وقصر عنه عملى ولم تنته اليه غيبتى ولم تبلغه مسأ لتى ولم يجر على لسانى ممّا اعطيت احد من الاوّلين والاخرين من اليقين فخصتى به يا ارحم الراحمين "**[92.b]** *Kemâ fi'z-Zavâikî el-Muharrik İbn Hacer el Heytemi*[339].

[337] El-Enbiya 21/30, "Her şeyi sudan diri kıldık; hayatı olan her şeyi sudan yaptık."
[338] Bu eser, Nuruddin Halebî Şafîi'nin eseri olup orijinal adı, *İnsanü'l-Uyûn fi Siyret'il-Emin'ul Me'mun*'dur.
[339] Bu eser, Ebü'l-Abbas Şehabeddin Ahmed İbn Hacer el-Heytemi'ye (974/1567) aittir.

Dua-i Halk; arasında ihtilâl ve ihtilâf vaki‘ oldukta bu ayet-i şerifeyi okuya. “ ربّ بما انعمت على فلن اكون ظهير اللمجرمين ”Hazreti Mûsa *aleyhimü’s-selâm* iktitâl-i ricâlin ve İbn Amr *radiyallâhü-anh* Ali ve Muaviye’nin muharebesi zamânında bu dua ettiler. *Kemâ fi Keşf’il Esrâr Li’ş-Şeyh Reşîd el-Pezdevî.*[340] Dua-i Rasûlullâh sallallâhu vessellem hatm-i Kur’an vaktinde böyle dua ederdi. “ اللهمّ باقران العظيم واجعله لى اماما ونور اوهدى ورحمة اللهمّ ذكرنى منه ما نسيت وعلّمنى منه ما جهلت وارزقنى تلاوة اناء الّيل واطراف النّهار واجعله حجة لى يا ربّ العالمين ” *Min Şerh’il Buhârî li İbn Musannef.* Kelime-i Tayyibe: acâib-i tevfik-i rabbânî ve garâib-i ihtisâs-ı rahmânidendir ki, kibâr-ı muhaddisinden İbn Muhin aleyhi rahmeti’r-rabbül âlemin hâlis nez’inde bu hadîs-i şerifi tehaddîs ve rivâyet edip ondan sonra ve dâ’ âlim fâni kılmış. Ve civâr-ı rahmete muttasıl ve meselâ sak olmuştur. Ol hadîs budur; “ من كان اخر كلامه لا اله الا الله وقبض روحه دخل الجنّة ” *Kemâ fi Şerhi’l Nuhbe’l Fikr Li’Şeyh Ali’l Kârî*[341] **[93.a]** اللهمّ اختمنا bi’l hayr ve’l Hüsnâ. Ve’l kerâmeti ve’zülfe âmin bicâh’in-Nebîyyi’l-Emin. Ve hâzâ, hatime risâletina el-müstemat bi’r-*Risâlet’il Câmi‘a li’l-Mesâil’in-Nafi‘a*. Nesâil: Allah Te‘âlâ “ ان يجعلها ممّا ينتفع به الى اخر الزمان وينوّر الصدور والقلوب يانوارها ماطلع المرزمان وسيحمد اولواالالباب ما اودعنا فىهذه الرّسالة وان كانت مسروده بطريق السّرعة والعجالة وذلك من مظان التّقصير ومخاءل ترك الخير الكثير الا انّ الفطرة تدلّ على الغدير والحفنة تشير الى البيد رالكبير ”

Li-muharririhî,

İki kısım oldu risalemde ulûm

Bilmeyen ikisini kaldı ma‘lûm

Biridir kü her derya adn

Biridir hasret dil ma‘den

Biridir âfitâb-ı nur ânı

[340] Bu eser, Alaâddin Abdülaziz b. Ahmed b. Muhammed Abdülaziz el-Buhârî’ya ait olup, Ebû’l-Hasan Ebu’l-Usr Ali b. Muhammed b. Hüseyin Pezdevî’nin *Usûlü’l-Pezdevî* adlı eserinin şerhidir.

[341] Bu eser, Ali b. Sultan Muhammed el-Kârî’ye ait olup eserin orijinal adı *Şerhu Nuhbetü’l Fiker fî Mustalahi Ehli’l Esâr*’dır. Hadîs Usûli ile ilgili olan bu eser İbn Hacer el-Askâlâni’ye ait olan *Nuhbetü’l-Fiker* adlı eserin Arapça şerhidir.

Biridir şeb çerağ-ı ruhânî

Biridir huriîn maksurât

Biridir celuh ile me'mûrât

Görmedi çeşm felek ibkerân

Ve yermedi akl melek efkârın

Oldu güya cihana rûh-u revân

Zindedir onun ile pir civân

Olmasunmı felek dâne

Eline girdi böyle bir ma'nâ

Görşe rûşen eyler idi celâl

Der idi varsa budur sihr-i celâl

Eyleyüb nesr içinde nîzam dırar

Böyle ma'nâya açmıştır der.

[93.b]

Var iken elde bunca şağl kavî

Olmuş iken dil ve canım gımâvi

Yogiken başıma bir dermânem

Tutdi bir devst benim dâmânsem

Hacı Ahmed müdâyınun ya'ni

Dedi varçünki serdar huş ma'nâ

Bir risâle idik bize tâ'lif

Evla lam anın ile bizde elif

Bula lâm ânın şemim anir

Ko ka lam ‘anda nesir âhir

Ola bir yadkâr rûhani

Heykel emsa götüre ruh ânı

Bu söziyle sözümdür zeldei çüdâr

Varise der adb belki odur.

Ya ilâhi bu hak bimâr

Çeşme sâr germekten nam omâr

Feyz külliden eyle kıl in’am

Tazelensun onunla has ve âm

Bâ‘de za eyler isin sâl su‘âl

Binyüzondörtten hesa’bni al ve tekaddem.

BÖLÜM 3: İSMÂİL HAKKI BURSEVÎ'NİN KELÂMÎ GÖRÜŞLERİ

3.1. İlim

Sözlükte "bir şeyin hakikat ve mahiyetini kavrayıp idrak etmek" anlamına gelir. İlâhî bir sıfat olarak "Allah'ın gerek duyular âlemine gerekse duyu ötesine ait bütün nesne ve olayları bilmesi" şeklinde tanımlanabilir. Kur'an'da Allah'ın en yetkin şekliyle bilen bir varlık olduğu alîm, habîr, şehîd, hâfız, muhsî, vâsi' gibi isimlerle ifade edilmiştir. Bu kavramlar çerçevesinde ilim, "zaman ve mekân sınırı olmaksızın küçük-büyük, gizli-âşikâr her şeyi ve her hâdiseyi müşahede etmişçesine hakkıyla bilmek" manasına gelir. Allah; âlim-i mutlak'tır. O'nun ilm-i muhittir. Bütün mevcudatta görülen bütün hikmetler; o ilme işaret eder. Çünkü: inayetkerâne, lutufkerâne iş gören; elbette bilir ve bilerek yapar. Hem bütün mevcudatta görülen muntazam mikdarlar, hikmet ve maslahata göre biçilmiş şekiller bir kazanın düsturiyle ve kaderin pergariyle tanzim edilmiş gibi meyvedar vaziyetler ve heyetler, bir ilm-i muhiti gösterir. Hem bütün zihayata, her birisine layık bir tarzda, münasip vakitte, ummadığı yerde rızıklarını vermek; bir ilm-i muhit ile olur. Hem umum zihayatın, ibham ünvanı altında kanun-u te'ayyüne bağlı olan ecelleri, ölümler: bir ilm-i muhiti gösterir. Hem bütün mevcudata şamil, her bir mevcuda layık bir sûrette rahmetin taltifatı; bir rahmet-i vasia içinde bir ilm-i muhiti gösterir. Hem bütün eşyanın sanatındaki ihtimamet ve san'atkarane tasvirat ve mâhirane tezyinat bir ilm-i muhiti gösterir.

İlim, Allah'ın zatına nispet edilen sübûti sıfatlar içerisinde yer almaktadır. Bu sıfatın zât ile münasebeti ve mahiyeti hakkında ileri sürülen görüşleri iki noktada özetlemek mümkündür. Selef âlimleri ve Sünnî kelâmcılar, bütün sübûti sıfatları ve bu arada ilmi zihnen müstakil bir mâna olarak düşünmüş ve bunları zâta izafe etmişlerdir. Mu'tezile kelâmcıların çoğu ile Havâric ve Şîâ âlimleri, sadece zihinde de olsa zâttan bağımsız olarak düşünülecek kavramların zâta atf edilmesinin kadîmlerin çoğalmasına sebep teşkil edeceğini kabûl ederek mâna sıfatlarını vârid görmemiş ve Allah'ın zâtıyla âlim olduğunu, başka bir ifadeyle ilmin zâtta mündemiç bulunduğunu söylemişlerdir. İslâm filozoflarının kanaati de bu şekildedir. Hatta filozoflar, tevhîd ilkesini tam anlamıyla gerçekleştirebilmek için zâtı daha çok selbî sıfatlarla nitelemeyi tercih ederek Allah'ın

âlim olmasını bilgisizlikten münezzeh bulunması mânasına almışlardır. Allah, ilim ve kudretiyle her yerde hazır ve nazırdır.

Kelâm disiplininde ilim kavramı hem teolojik hem de epistemolojik açıdan ele alınmıştır. Allah'ın ilim sıfatının ezelî olup olmadığı hakkında tartışmalar kavramın teolojik boyutuna işaret etmekte, insân bilgisinin mahiyeti ve kaynağı gibi meseleler ise, tartışmanın epistemolojik yanını vurgulamaktadır. Mahiyet ve istidat itibariyle her şey ilme bağlıdır. Bilindiği gibi ilim iki kısımdır. Birisinde telahhuk-u efkâr tesir eder. Belki ona mütevakkıftır. Nasıl ki; maddiyatta büyük bir taşı kaldırmak için teavün lâzımdır. İkinci de esas itibariyle telahhuk ve teavüz tesirsizdir. Binde, birde birdir. Nasıl ki hariçte bir uçurum üzerinden atlamak veyahut birden yerden geçmekte küll ve küll-ü vahid birdir. Teavün faide vermez.

Bu kıyasa binaen fününun bir kısmı, büyük taşın kaldırılması gibi teavüne muhtaçtır. Bunların ekseri, ulum-u maddiyedendir. Diğer bir kısmı ikinci misale benzer. Tekemmül-ü def'i, yahut def'i gibi olur. Bu ise, çoğunlukla maneviyat veya ulum-u ilahiyedendir.

Dolayısıyla kelâm geleneğinde ilim kavramı daima ilâhî ve beşerî bilgi problemine atıfta bulunmaktadır. Hadîs ve fıkıhtakinin aksine kelâm ilminde ilim, bilgi kavramının analizini gerektiren temel kelâmî meseleyi ifade eder. Kelâmcının sorusu neyin ilim olduğu değil, ilmin ne olduğudur. Mu'tezîle kelâmcıları ilmi, "tereddüdün zihinde yol açtığı istikrarsızlıktan insânı kurtarıp teskin eden inanma (itikad)" olarak tanımlamışlardır.

Kelâmcılar bilgi çeşitlerini Allah'ın ilmi ve yarattıklarının ilmi şeklinde ikiye ayırmışlardır. Birincisinin kadîm olup olmadığı hakkındaki tartışmaları bir kenara bırakacak olursak insânın bilgisi de kendi içinde zarurete dayalı bilgi ve istidlâle dayalı bilgi olarak bölümlenmiştir. Tasavvuf terminolojisinde ilim kavramı ma'rifet kavramıyla eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Bilgiyi, bir rivayetin aktarılmasına veya zihnî çıkarıma dayalı bir hüküm olarak görmekten ziyade "manevi aydınlanmaya yahut kesinlik tecrübesine (yakīn) yol açan bir nur şeklinde tanımlayan tasavvuf ehli, Allah'ın nurundan yansıyan bu ışığı "kalp gözü" dediği manevî yeteneğin hakikati görmesi için zorunlu kabûl etmektedir. Bu durumda sûfîlerin mârifet dedikleri bilgi,

mânevi tecrübe (zevk) olarak yaşanan zâhidâne hayat tarzının, ahlâki temizliğin arındığı insân ruhuna yansıyan aydınlanma sürecidir.[342]

Bursevî ilmi iki kısma ayırmıştır. Birisi ilm-i dirasettir ki, buna resmî ilim, zâhirî ilim ve ilm-i i'baret de denir. Ay'ın Güneş'in nurundan istifade etmesi gibi, rüsum ulması da bu ilimle birbirinden istifâde ederler. Diğeri ise, ilm-i velâyettir ki, hakîki ilim, işaret ilmi ve ilm-i batın da denir. Güneş'in Cenâb-ı Hakk'ın nurundan faydalanması gibi, hakîkat ulemâ'sı da bu ilmi bizzat Hakk'tan alırlar. Onun için Güneş'in nurunda artma ve azalma olmaz, fakat Ay böyle değilidir. Bu sebeble zâhir ulemâ'sı, eksiklik ve değişimlerden kurtulamazlar, fakat hakîkat ulemâ'sı böyle değildir. Onlar Cenâb-ı Hakk'ın koruması altındadırlar. Böyle olmakla beraber hakîkat ehlinin muhalifleri, düşmanları her zaman bulunmaktadır.[343]

Şer'i ilimler beşerî ilimdir ki, kelâm, tefsîr, fıkıh ve usûl-i fıkıh bu tasnifin içerisine girer. Bunların hârici âlet ilimleri hükmündedir. Felsefe ilimleri gibi şer'i ilimlerin de zâhiri ve bâtını vardır. Zâhiri ilimler tefsir ve tahkik üzerine, bâtınî ilimler ise, te'vîl ve tedkik üzerinedir.[344] İlm-i zâhir ile ilm-i bâtının her biri nefsinde kemâl olduğu ve birbirlerine irtibatları zâhir oldu. Zîrâ; cesed ile rûh ve libâs ile cesed gibidir. Ve ilm-i zâhirden murâd şerâî' ve ahkâmdır ki, zâhir-i Kur'an'dır. Ve ilm-i bâtından murâd hakaîk-i Kur'an'dır ki, nazm ma'nâya ve ma'nâ dahi hakîkate nurtabıttır.[345]

Bursevî de, ilmin Allah Te'âlâ'nın zatî sıfatlarından biri olduğunu açıklar. Ganî gibi. Cehalet, bilgisizlik, fakîrlik kulun sıfat-ı zâtiyesidir. Ve cümle âlem Hakk Te'âlâ'ya abiddir ve abd-i memluktur. Kuluna ilim öğretmek kul ve mülk sahibi olan Allah'ın hikmetinin muktezasıdır. Bu sebepten Hak Te'âlâ ilim ile tecelli edip herkesin haline göre zatını, sıfatlarını ve ef'âlini talim eylemiştir. Bu ilim Hak ile halk arasında rabıta oldu ki, azami niamı mergubedir. Ve Hazîne-i İlâhiden alîmi billahâ ibtidâ meftuh olan ilmi bilvücuddur. Herşey zıddı olanla daha iyi bilinir ve anlaşılır. Vücudun karşıtı ademdir. Ademe Cenab-ı Hakk'ın vücut sıfatı karşılık olarak söylenemez. Çünkü Allah için adem yoktur. Hem adem-i mutlak zaten yoktur; çünki bir ilm-i muhit var. Hem dâ'ire-i ilmi ilahinin harici yokki, bir şey ona atılsın. Dâ'ire-i ilim içinde bulunan adem

[342] İlhan Kutluer, "İlim", *DİA,* XXII, sy.112.
[343] Bursevî, *Tuhfe-i Hasekiyye*, vr.223a.
[344] İsmâil Hakkı Bursevî, *Risâle Câmia Li Mesâil Nâfi'a*, vr. 8a.
[345] Bursevî, *Kitâbu'n-Netîce*, c.II, s.113.

ise, adem-i haricidir ve vücud-u ilmiye perde olmuş bir ünvandır. Hatta bu mevcudat-ı ilmiyeye bazı ehli tahkik ayanı sabite tavir etmişler. İlmin zâtî ve ârızî şerefi vardır.

Şerefi zatîsi, malumun hakikatine işaret eder. Ve malumda olan cehl, zan, şek ve gafleti izale edebilir. Şerefi arizîsi müte'allik olan malûmat cihetindendir. Zîrâ bazı ilimler bazı ilimlerden eşref olup kişiye şeref kazandırır.

İlim irfandan daha kudretlidir. Çünkü âlimin bilgisi bir şeye ait olur, ya nefsine veya Rabbine. Fakat âlimin bilgisi her ikisine yani hem nefsine ve hem de Rabbine ait olur. Rabbine ve nefsini müşahede eder. Allah bilgisine vâkıf âlimlere ârif denmesinin şeriat âlimlerinden ayırt etmek içindir. Yoksa marifetin şeriatten daha şerefli oluşundan değil. Çünkü Cenab-ı Hakk'a âlim derler, ârif demezler. Velî derler, nebî demezler. Buna göre peygamberin veliliği ve ilim ciheti Nübüvvet ve ma'rifetten daha faziletli oluyor. Yani peygamberin veliliği nübüvvettten daha faziletlidir. Çünkü velilik allah yönüne, Nübüvvet ise halk yönüne dönüktür. O tarafa bakıcıdır. Yoksa mutlakā velilik değildir.[346]

Bursevî, vehbî ilim ile kesbî ilim arasında da bir ayırım gözetir. O'na göre, İlm-i mevhubu tahsil eden kişide teeemül ve tekemmül görülür. İlm-i meksub ise böyle değildir. Bu sebeptendir ki, ilimlerin mertebe cihetinden en üstünü billâhtır yani Allah'ı tanımaktır ki, ilm-i verâsettir. Ve bu ilmin hadd-i mahsuru yoktur.[347]

Bir kimse ma'rifetin en son basamağına yükselse o derecesi, Nübüvvetin başlangıcıdır. Ma'rifetin tamamı marifetullahtır. Samed iledir. Yani her yaratığın kendisine muhtaç olduğu eksiksiz varlıktır. Dünyâ marifettir ki, halkın kederi ile acı ve üzüntüden kurtulmakla olur. şeytan marifettir ki, bu da acımakla ilgilidir. Nefis marifetidir ki uyanık kalmaktır. Yani Hakkı bilmek; sûkut ile, Dünyâyı bilmek; halkın eza ve cefasına tahammül ile, şeytanı bilmek; açlık ile, nefsini bilmek; gece uykusuzluğu iledir. Bu dört marifete sahip olan ma'rifet-i kâmile ehli olur.[348]

Keşfi, bir ilim vasıtası olarak kabûl eden Bursevî, mukaşefe ehlinin ilminin zâhir ehline göre daha geniş olduğunu söyler. O'na göre keşif ehlinin bilgisi feleklerin bilgisini de kapsamaktadır. Çünkü bu hal üzere ölen kişi hem zâhiri hem de batını yani

[346] Bursevî, *Manevi Ufuklar (Kitab'ul Hitab),* İstanbul, s.37.
[347] Mehmet Ali Ayni, *Türk Azizleri I*, İstanbul, s. 86.
[348] İsmâil Hakkı Bursevî, *Kitabü'l-Hitab*, İstanbul, s. 34.

nesnelerin görünen ve görünmeyen yönlerine dâ'ir bilgiyi kendi nefsinde toplamıştır. Bunların keşifleri nakle muhalif olmadığı sürece makbuldür. Bundan dolayı ehl-i keşf ehl-i naklden üstün olur. Ve ehl-i keşfin her asırda sayısı yüzyirmi dört bindir ki, haber-i varidle enbiyâ sayısı kadardır.[349]

Allah'ın ihsanı ile elde edilen ilim kazanılmasında zorluk ve güçlük çekilmeyen ilimdir. Çalışmakla elde edilen kesbî ilim yani dünyevî ilim böyle değildir. İlimlerin en üstünü ilim-billâhtır. Allah'ı bilmek, Allah'a îmândır. Sonra nübüvvet ve Haşir'dir. Bunun için bir insânın en başta elde etmeye çalıştığı ilim; îmân ilimdir. İlimlerin esası, ilimlerin şahı ve padişahı; îmân ilimdir. Bu ilim sınırlı ve kısır değildir. Daima artmaktadır. Bundan sonra nazarî ilim gelir. Bu ilim sınırlıdır. Çünkü bakış ve görüş alanı sınırlıdır. Aklın zorlaştırdığını îmân ile kabûl veraset alâmetidir, ilâhî ilimdir. Hz. Peygamber(s.a)'in daima Allah'tan artışını istediği ilimdir. İlâhî ilim her hakikatin temelidir, mânâi aslîsinin künhüne, külliyetine bilgi olamaz, nitekim İbrahim Peygamber göğe bakıp yıldızların ayın ve güneşin battığını gördüğü zaman henüz nübüvvet mertebesinde dahi değildir.[350]

İlm-i billâh, ilâhî ilhama, vahye; dünyevî ilimler ise incelemeye, deney ve muhakemeye dayanır. Bunlara muhakemeli veya deneyli ilimler denir. Birinciler peygamberlere mahsustur ve sınırsızdır, ikinciler âlimlere mahsustur ve sınırlıdır. Bir kimsede isteksizlik veya doymak varsa kabiliyetsizliğindendir. İstidâdı olan ise mahdut bir bilgi ve belli bir vakit ile tatmin olmaz. O kimse için matlup sonsuzluktur.

İlim üç kısma ayrılır; ilme'l-yakīn, ayne'l-yakīn ve hakke'l-yakīn mertebeleridir. İhsan derecesi îmân nisbetindedir. İman gayba ihsan müşahedeye taalluk eder. İlmen yakīn delil ile hâsıl olan ilimdir, şüphe ve karışıklık olabilir. Yakīn, ilmin kalbe yerleşip yaşamasına denir. Ülema-i rüsûmun fehm ettiği gibi zâhirî ilme ilmen yakin denmez. Ayne'l yakin, müşahede ve keşf ile olan ilimdir. Hakke'l yakīn ise, ayne'l-yakīn mertebesinin sırrı ve hakikatidir.

Bazı hakikatler vardır ki, sıfatlar mertebesi olduğu için ızdırap kabûl eder. Zat mertebesi ise böyle değildir. Bunun gerçekliğinde hakka'l yakīn vardır ki, bu mertebe Resulullah'a mahsustur. Bu mertebeye hiç kimse ulaşamaz ve giremez.

---

[349] A.mlf., *Risâle Camia' Li Mesâil Nafi'a*, vr.8b.
[350] *a.g.e.,* s. 35.

Cenab-ı Hakk'ın yarattığı şeyler ve verdiği ilimden maksadı Hakk'a varan yolu göstermektir. Bir kimse bütün ilimleri toplasa Hakk'a giden yolu bulmadıkça nefsine zahmet vermiş olur. Asıl hakîki maksattan mahrum kalmış olur.

İlahi ilim halden yüksektir. Hal maraz, makam sıhhattir. Halin sıhhati amelle seçkin ve kararlı olur ki, bu onun ölçüsüdür. Hal Hakk'a yaklaştırıcı emir değildir. Dünyâ ise yaklaştırma yeri, âhirette yaklaşılmış yerdir. Halin hükmü âhirettedir. İlmin ise, hem dünyâ hem âhirettedir. Cennette mü'mîni kapsayan ilim zevki ile fıtri îmândır. Bunun dışındakiler ruhun bedenden ayrılmasıyla son bulur.[351] İlim cehâleti örten bir perdedir. Yahut ilim Allah'ın sıfatlarıdır. Sıfatlar ise Zat'a perdedir. Allah'ın ilmi kadîmdir. Halkın ilmi ise hâdistir. Allah'ın ilmi sonsuzdur. Halkın ilmi ise sonludur. Yalnız Resulullah'ın ilmi halka göre daha geniştir.

Nazarî ve amelî yolla kazanılan ilimlerde başkalıklar hatta yanlışlıklar olabilir. Fakat zevk ve keşf ilmi böyle değildir. Çünkü heybet ve celal makamı onu yanlış ve hatalı fi'llerden men eder. Böyle bir durum karşısında emri yerine getirmek için akıl ve muhakeme durmuş mükaşefe perdelenmiştir.[352]

Zâhir ilim göğsün kabuğunda, batın ilmi ise sırlar ilminde ve kalplere inen ilahi ilhamdadır. Yani insân sırr-ı ilmin mazharıdır ki, onunla Hak arasında vasıta yoktur. Bundan dolayı derler ki, bedenin arkasında mücerred ruh, mücerred ruhun üstünde mücerred göz, mücerred gözün üstünde mücerred sır vardır. İlahi ilhamın vahyin kalbine indiğini "senin kalbine Ruhu'l-Emîn vasıtasıyla indirdim.[353]" me'âlindeki ayetten anlaşılmaktadır.

3.2. Tevhîd

Tevhîd, bir şeyin bir olduğuna hükmetmek, onu birlemektir. Istılah olarak mutlak manada Allah'ın bir olduğunu bilmektir. O'ndan başka ilah bulunmadığına, şerik ve benzerden münezzeh olduğuna inanmaktır. Cenab-ı Hakk'ın zatını, bir şeye nispet etmek, tasavvur etmek ve hayal etmekten tecrid etmek, soyutlamaktır. İtikad açısından böyle izah edilen tevhîd, amelî bakımdan ise, ibadeti sadece Allah'a has kılmaktır.[354]

---

[351] İsmâil Hakkı Bursevî, *Manevi Ufuklar*, s.41.
[352] *a.g.e*., s.42.
[353] Şuara 26/193.
[354] Mevlüt Özler, *İslam Düşüncesinde Tevhîd,* İstanbul 1995, s.54

Allah Te‘âlâ birdir, ortağı yoktur. Bu hususta Seneviyye, Mecûsiler, Hristiyanlar, Tabiatçılar ve Eflâkiyye Ehl-i Hakk’a muhalefet etmişlerdir. Seneviyye ile Mecûsiler yaratıcının iki olduğunu ileri sürmüşlerdir. Biri iyiliğin yaratıcısı, diğeri de kötülüğün yaratıcısıdır. Bu iki Tanrıyı bazıları Yezdan ile Ehrîmân, bazıları da Nur ile Zulmet olarak isimlendirmişlerdir. Hristiyanlar, “Allah üçün üçüncüsüdür.” Demişler ve bunu üç asıl (üç uknûm, akaanîm-i selâse) ile ifade etmişlerdir: Zât, ilim ve hayat. Bazıları nda üç aslın Baba/Allah, Oğul/İsa ve Zevce/Meryem’den ibaret olduğunu kabûl etmişlerdir. Tabiatçılara göre yaratıcı kudret dörttür; sıcaklık, soğukluk, yaşlık ve kuruluktur. Eflâkiyye de yaratıcının yedi olduğunu iddiâ etmiştir. Zûhal (Satürn), Müşterî (Jüpiter), Merîh (Mars), Zühre (Venüs), Utarid (Merkûr), Güneş ve Ay. Bu fırkaların hepsi hakikatte Allah’ı inkâr etmektedir. Çünkü Allah mutlakā kendinden dolayı ve zarureten var olmalıdır, bu ise ancak tek olarak düşünülebilir.[355]

Vahdet Allah’ın sıfatıdır. Vahdaniyyet vahidin vahdetle duruşudur. Vahdet tenzih sıfatıdır. Çünkü Allah’ta ikilik ve çokluk sıfatı yoktur. Onun vahdeti gerçek birliktir. Onun için karşılığında çokluk sıfatı olamaz. Ve karşıtıyla tasavvur edilemez. Allah’ın birliği çokluk karşısındaki birlik değil mutlak birliktir. Çünkü Cenab-ı Hak zatı ile mutlaktır vahdeti gibi.

Cenâb-ı Hakk’ta çokluk olmaz. Çünkü çokluk birlerin birleşiminden meydana gelir. Allah ise mutlak vahdettir birdir. Vahidiyyet mertebesi O’nunla bir olmuştur. Tecelliler, dolayısıyla subutî sıfatları vardır. Kısaca O’nda yalnız olan vacip Allah’ın varlığı vardır. Mümkün bir varlık değildir. Çünkü mümkün vücutta, teaddüt ve çokluk vardır. Vacip olan vücutta bir, tek vardır. Allah’ın zatı mechuldür, bilinmez. Cenâb-ı Hakk’a ma‘kum ve ma‘ruf ünvanıyla bakacak olursan meçhul ve menkur olur. Çünkü bu ma‘lumiyyet, örfi bir ülfet; teklidî bir sema’dır. Hakīkati i‘lâm edecek bir ifade de değildir. Maa hazâ, o unvan ile fehme gelen mâna, sıfat-ı mutlakāyı beraberce alıp zihne ilka edemez.[356]

[355] Nûreddin es-Sâbûnî, *Mâtürîdiyye Akaidi,* (trc. Bekir Topaloğlu), Ankara 2005, s.64.
[356] Bediüzzaman Said Nursi, *Mesnevi-i Nuriye*, İstanbul 1958, s.123.

Evet, hakīkat-ı mutlakā mukayyed enzar ile ikâta edilmez.[357] Çünkü akıl mahlûktur. Halıkını ihata edemez. Amma Cenab-ı Hakk'a mevcud-u meçhul ünvâniyle bakılırsa, marufiyet şuâları bir derece tebârüz eder.

"Nerede olsanız O, sizinle beraberdir."[358] Ayet-i kerimesi yalnız emri altında bulunanları değil bütün varlıklara ilmini ve lütfunu vermesi, temiz kalplileri sevmesi, insânları doğru yola getirmesi için Peygamberlerine kuvvet ve kudret-i ilâhîye ihsan eylemesi ile te'vîl olunur. Gerçi seçilmiş kimselerden taşan nur, Zâtın tecellisidir, görünen ve gösteren arasındaki münasebet gibi bir bağlanıştır.

Vahidiyyet, bağlayıcı isimlerdendir ki, onunla kalp arasında bağlantı vardır. Ehadiyyette ise, bağlantı olmaz. Çünkü birincisi, Rabbü'l Âlemin; ikincisi "Allah, âlemler üstünde gânîdir.[359]" sırrı üzerinedir. Vâhidiyyet, bütün mevcudat birimizdir ve birbirine bakar ve birbirinin icâdıdır demektir. Ehâdiyyet ise, her bir şeyde Hâlık-ı Külli Şey'in ekser esması tecelli ediyor demektir.[360] Bir hadîs-i şerifte "Allah, Âdem'i kendi sûreti üzerine yarattı.[361]" buyurulmaktadır. Hadîs-i şerif kendi manasıyla düşünüldüğü takdirde müşebbihe fırkasının düştüğü hataya düşebilir. Mana asıl itibariyle Allah'ın, Âdem'i kendi bulunduğu insân sûreti üzerine yarattı anlamını taşımaktadır. İnsan ilahi sûret üzerine yaratılmıştır. Lâkin hak ve hakikatte Allah'la birleşik değildir. Çünkü Hakk'ın zatının sınırı yoktur. İnsan ise zatiyle sınırlıdır. Allah ile kul hiçbir sûrette ve işte birleşemezler. Çünkü, Allah'ın vücudu, zatının aynıdır. Yani var olmak için başka bir kuvvete ve desteğe ihtiyacı yoktur. Kulun vücudu ise, zatının aynı değildir. Ancak Hakk'ın varlığı ile var olmuştur.[362]

Bursevî; tevhîd'in tanımını, "Zât-ı ilâhiyeyi neseb ve izâfetten kat'ı tasavvurâtı, ilham ve tahayyülât-ı ilham ve tahayyülâ-ı evham ve ezhândan tecrid etmektir." Şeklinde yapmıştır. Vahdet, Hakk'ın sıfatıdır. Vahdâniyet vahîdin vahdetle kıyâmıdır. Vahdet tenzîh sıfatıdır. Zîrâ, Hakk'ta ikilik çokluk ve sınırlama olmaz. O'nun vahdeti kesret mertebesinde olan vahdet değildir. Bu mukayyet vahdettir. Hakîki vahdet, mukayyed

[357] A.mlf., *Sözler*, s.462.
[358] El-Hadid 57/4.
[359] Ankebut 29/6.
[360] Bediüzzaman Said Nursi, *Mektubat*, İstanbul 1958, s.234.
[361] Buharî, *Sahih*, "Enbiya" 1,Ebu Davud, *Sünen*, "Sünne" 16.
[362] İsmâil Hakkı Bursevî, *Manevi Ufuklar II Kitabü'l-Hitab,* (sad. İi Turgut Ulusoy), İstanbul 1976, s.52.

vahdetin evveli olan vahdettir ki, mutlak vahdettir. Âlemde her mevcudun Hakk'a vech-i hâssı vardır.

Bursevî, tevhîdi başta tehîd-i aynî ve tevhîd-i resmî diye ikiye ayırdıktan sonra tevhîd-i resmîyi tevhîd-i ilmi olarak da ele alır. Ve tevhîd-i aynîyi tevhîd-i zevkî olarak da isimlendirir.

Bursevî, tevhîd-i ef'âl, tevhîd-i safat ve tevhîd-i zâtın zevk ile hâsıl olan tevhîdler olduğunu ilim ile hâsıl olmadığını çünkü tevhîd-i zevkînin tevhîd-i ilminin fevkined olduğunuve ilm-i tevhîdin bazı mahcuplarda dahi var olduğunu belirtir.[363] Resmî tevhîd, şirk-i hafîdir. Hakiki tevhîd ise, ölçüye tartıya sığmaz zîrâ mukabili yoktur.

Allah'ın birliğine aklî delillerle inanışa, tevhîd mertebesi denir. Hemen hemen hiçbir insân topluluğu bu gerçeği inkâr etmemiştir. İnkâr ettikleri; şer'i tevhîddir ki, peygamber vasıtasıyla halka bildirilir ve Hak yoluna çağrılır. Bu çağrılış kelime-i tevhîd içindir. Çünkü tevhîdi hiçbir kimsenin inkâr etmemesi lâzımdır. Zaten halkın inkâr veya tasdik etmesiyle tevhîd değişmez. Mertebesi olduğu gibi bakîdir. Bir hadîs-i şerifte "Her çocuk islâm fıtratı üzerine doğar. Ebeveyni onu, yâhûdi, hristiyan ve mecûsi yapar." buyrulmaktadır. Yani her çocuk, islâma meyilli olarak dünyâya gelir. Fakat zamanla tabiî kuvvetleri, ruhî kuvvetlerini yener ve hayvan ve belki şeytan ve belki bu ikisinden de daha fena olur. Fıtratın orta halini koruyabilen ve ruhî kuvvetleri tabiî kuvvetlerine galebe çalan onları yenen kimse iyi insândır. Kendilerinde tevhîd bilgisi ve îmân bulunmasyan kimseler ebedî olarak cehennmede kalıp yanacaklardır.

Tevhîdin hakīkati "La mevcude illallâh"tır. Yani Allah'tan başka bir varlık yoktur. İlâhî te'ayyünün ilki zâtî hüviyet, sonu kelâmdır ki, yed-i abdin, abd-i şekurun makamıdır. Kevnî te'ayyünün ilki Hakīkat-i Muhammediyye, sonu insânın doğuşudur. Hakiki tevhîd yolu Allah'ı zikretmek ve anmaktır. Yani dil ile Allah'ın adlarını zevk duyarak söylemektir. En faziletlisi "La ilâhe İllallah"tır.[364]

Bütün eşya Hakk'ın alâmetleri, varlığın açık delilleridir. Bu alâmetler içinde Allah'ın Zatına delalet eden Hakikat-i Muhammediyye'den daha yenisi ve daha büyüğü yoktur. Onun feleğine hayat feleği derler ki, bütün varlıkları kapsamaktadır. İşte bu

[363] Bursevî, *Kitâbu'n-Netîce*, (haz. Ali Namlı), İstanbul 1997, c.I., s.129
[364] Bursevİ, *a.e.*, s.60.

Muhammed âlemine yüksek âlem derler ki, hepsinin ilkidir. Sonra fâni âlem gelir. Daha sonra ma'mur âlemidir ki, bekā âlemidir. En sonda nispet ve izâfet âlemidir ki, kâmil velilerin sülûku bu devrede tamamlanır.

Tevhîdin Mertebeleri

Bursevî, tevhîd konusunu, tevhîd-i ef'âl, tevhîd-i sıfat ve tevhîd-i zât olmak üzere üç mertebede ele alır. O, bu hususu şöyle açıklar. Mü'mîn-i âsî'nin îmânı, îmân miskâli makûlesindendir ki, nâ tamâmdır. Ve mü'mîn-i mutî'in îmanı, îmân dinârı kâbilindendir ki, kâmildir. Bu ma'nâdandır ki, amâl-i sâlihaya şu'ab-ı îmân denildi. Güyâ ki bir ağacın şu'beleri ve dalları olmasa ve yâhûd bazısı münekkıs olsa meyveden hâlî ve ona ağaç ıtlâk olunmak nâkıs olunduğu gibi tevhîdi a'mâle mukârin olmayan mü'mînin dahi hali böyledir ki, ona mü'mîn-i kâmil denilmez.[365] Burada Bursevî, amel ve îmân arasında çok sıkı bir ilişkinin olduğunu; kâmil iamanb ulaşabilmek için âmel-i sâlihanın mutlakā lâzım geldiğini anlatmaya çalışır.îmânı ağaca benzeten Bursevî, ameli de onun dal ve yapraklarına benzetmektedir. Dalları olmayan ya da eksik olan bir ağacatam anlamıyla ağaç denilmeyeceğini belirterek bir bakıma ameli îmânın bir cüz'ü olarak telakki ettiği anlaşılmaktadır.

Bursevî, tevhîdin kısımlarını Kitâbü'n-Netîce'de şöyle sınıflandırmıştır:

1- Tevhîdin Sûreti
2- Tevhîdin Ma'nâsı
3- Tevhîdin Hakikati

1-Tevhîdin Sûreti

"La ilâhe illallâh" tevhîdin sûretidir. Buna aynı zamanda tevhîd-i ef'âl denir. Ve tevhîd-i ef'âl merâtib-i keşfin evvelidir. Nefsin fi'lerini ifnâ etmekle mümkün olur. Bu makāma makam-ı mahv derler.[366]

a- Tevhîdin evvelki derecesi, tevhîd-i ef'âldir ki, her fi'lde müessir-i hakîki Hakk olduğunu müşahede etmektir. Abda göre cebr yoktur. Zîrâ isti'dâd-ı ezelî ve kâbiliyet-i zâtiyyesinin hükmü ol fi'ilin ondan sudûru ve Hakkın dahi onu halk etmesidir.

[365] Bursevî, *Tuhfe-i Hasekiye*, Süleymaniye Ktp., Mihrişah Sultan Böl. Nr. 164, vr. 31b.
[366] a.mlf., *Tuhfe-i Atâiyye*, Veysel Akkaya, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, MÜSBE, İstanbul 1999, s.30.

Değirmenin devr etmesi gibi ki te‘siri sudan gelir ve bu hususta değirmen mecburdur denilmez. Zîrâ devre kâbiliyeti vardır ve mahall-i müteessir olmadıkça müessirde te’sir olmaz. Onunçün mahall-i kiyâneye i‘tibâr ederler ki mahall-i kesbdir ve bu cihetten mutasavver ene’l-hakk cerh ettiler. Zîrâ burada olan enâniyet, îhamdan hâlî değil ve bihasebi’l-örf heykele sârîdir. Velâkin mükâşif olan her fi‘l-i Hakka isbet eder. Eğer sevab ise ve kendi nefsine izâfet eder, eğer hatâ ise ve bundan şirk lâzım gelmez. Ve eğer muhallîyet cihetinden olan kesbe i‘tibar olunmasa emr ü nehyin fâidesi kalmaz. Ve bundan dahi i‘tibâr-ı dakîk vardır ki, cereyân-ı kazâ tahtında dâne gibi dakîk olanlar bulurlar. Ve ondan bahs etmezler. Zîrâ sırr-ı kazâ lisâna ve kaleme gelmez.[367]

2- Tevhîdin Manası

Nefsin ef‘âlini ifnâ etmeğe “mahv” ve sıfâtını izâle kılmağa “tams” ve zâtını muzmahil etmeğe de “mahk” derler. Ve bu üç mertebe, fenânın mukâbelesine “tevhîd-i ef‘âl” ve “tevhîd-i sıfât” ve tevhîd-i zât” derler ki, abde muzaf nesne kalmaz.[368]

b- Ve tevhîdin ikinci derecesi tevhîd-i sıfatdır ki, halka olan ilm ve hayât-ı varidât ve kudret ve sem‘ ve basar ve kelâm ve emsâlini sıfât-ı hakkın aksi ve eser-i tecellîsi olmak müşahedesidir. Zîrâ her Sâni‘ kendi sun’unda âsâr-ı kemâlini izhâr eylemiş.[369]

3- Tevhîdin Hakīkati

Bursevî’ye göre tevhîdin hakīkati “La mevcûde illallah” ifadesidir. Mukarrebî’nin tevhîdi, tevhîdi zâttır.[370] Netîce-i merâtib tevhîd-i zâttır.[371] Tevhîd-i hakîki neseb ve izâfât kaydından mutlak olmaktır.[372]

c- Tevhîdin üçüncü derecesi tevhîd-i zâttır ki, vahdet-i zâta dâ’ir ve tecellî‘-i sârî ile sâyirdir. Bu mâkamdandır ki, “La mevcûde illallâh” dediler ve lâkin fehmi, âmîkdir ki, edne’l-emrî akl-ı kudsî ile idrake muhtaçtır.[373]

Müşahede üç mertebedir:

---

[367] a.mlf., *Tuhfe-i Hasekiyye*, vr. 13.
[368] a.mlf., *Kitabü’n-Netice*, c.I, s.303.
[369] a.mlf., *Tuhfe-i Hasekiyye*, vr. 13a.
[370] a.mlf., *Kitabü’n-Netice*, c. II.,s. 90.
[371] a.mlf, *a.e.*, s.178.
[372] a.mlf.,*a.e.*, s.125.
[373] Bursevî, *Tuhfe-i Hasekiyye*, vr. 136.

Birincisi, Tevhîddir ki, afak ve enfüste zâhir olanlarla Hakk'ın zuhurunu tefekkürdür. Yani görünen ve görülmeyen her şeyde Allah'ın tecellisini görmektir ki bu kalp mertebesidir. Hakk'ın zuhurundan maksad Esmanın zuhurudur ki, gerçek isim sahibine delâlet eder.

İkincisi, tevhîdin tecrididir. Yani görünenden ilişkiyi kesmek ve içe bağlanmaktır. Bu da ruhun mertebesidir.

Üçüncüsü, tefrittir. Enfüsde iltifatı kesmektir. Yani içten ilişkiyi kesmektir, tek kalmaktır. Bu da sır mertebesidir. Bu mertebeye Kur'an mertebesi de denir. Bu sebepten dolayıdır ki, sır ehli Kur'an okumak ve gerçeklerini incelemekle meşguldür.

Cenab-ı Hakk, mü'mînlere tevhîd ilmiyle meşgul olmalarını zât ilmiyle uğraşmamalarını emir buyurdu. Yani zatın marifetine ulaşmak, anlamak imkânsızdır. Zîrâ insân aklı o bilgiye varamaz ve onu kavrayamaz. Allah'ı görmek istemek zatını bilmek demek değildir. Bir şeyi görmekle O'nun özüne varılamaz. Tevhîd, şirkin karşılığıdır.

3.3. İmân

(e-m-n) kökünden if'al ölçüsünde bir masdar olan îmân sözlükte, bir kişiyi söylediği sözde tasdik etmek, doğrulamak, söylediğini kabûllenmek, gönül huzuru ile benimsemek, karşısındakine güven vermek, şüpheye yer vermeyecek şekilde kesin olarak içten ve yürekten inanmak anlamına gelir.[374]

Terim olarak ise, Allah Te'âlâ'dan getirdiği kesin olarak bilinen hükümler (zarûrat-ı diniyye) hususunda Hz. Peygamber'i (s.a) tasdik etmek, O'nun haber verdiği şeyleri tereddütsüz kabûl edip, bunların gerçek ve doğru olduğuna gönülden inanmak demektir.[375]

İman, Sa'd-ı Taftazani'nin tefsirine göre; ''Cenab-ı Hakkın, istediği kulunun kalbine, cüz-i ihtiyarının sarfından sonra ilka ettiği bir nurdur.'' denilmiştir. Öyleyse, îmân, şems-i Ezeliden vicdan-ı beşere ihsan edilen bir nur ve bir şuadır ki, vicdanın içyüzünü tamamıyla ışıklandırır. Ve bu sayede, bütün kainatla bir ünsiyet, bir emniyet peyda

[374] İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Muhammed b. Mükerrem b. Ali el-Ensârî, *Lisânü'l-arab,* XIII,21,Dâru Sâdır, Beyrut,ts.
[375] A. Saim Kılavuz, *Ana Hatlarıyla İslâm Akâidi ve Kelâm'a Giriş,* İstanbul 2006., s.35.

olur ve her şeyle kesb-i muarefe eder. Ve insânın kalbinde öyle bir kuvve-i maneviye husule gelir ki, insân, o kuvvetle her musibete, her hadîseye karşı mukavemet edebilir. Ve öyle bir vüs'at ve genişlik verir ki, insân o vüs'atle geçmiş ve gelecek zamanları yutabilir.

Ve keza, îmân, Şems-i Ezeliden ihsan edilmiş bir nur olduğu gibi, saadeti ebediyeden de bir parıltıdır. Ve o parıltıyla vicdanında bulunan bütün emel ve istidlarının tohumları bir şecere-i tuba gibi neşvünemaya başlar, ebed memleketine doğru hareket eder, geder.

İslam düşüncesi tarihine baktığımız zaman îmânın mahiyeti ile alakalı olarak üç temel yaklaşımın olduğu görülür. Eş'arî ve Maturidî kelamcılarına göre îmân, inanılması gereken hususları kalbin tasdik etmesi, Cehmiyye Mezhebine göre îmân, kalbin ma'rifetinden ibaret olup tasdik olamksızın Allah'ı ve Hz. Peygamber'in haber verdiği şeyleri kalben bilmesi, Mürcie ve Kerrâmiyye Mezheplerine göre îmân, inanılması gereken hususları kalbin tasdiki olmaksızın, dil ile ikrar edilmesi, İmâm Ebû Hanife, Pezdevî, Serahsî gibi âlimler başta olmak üzere Hanefi fıkıhçılarına göre îmân, inanılması gereken hususları kalbin tasdik etmesi ve dilin ikrar etmesi, Hâriciyye, Mu'tezile, Zeydiyye gibi mezheplerle İmâm Mâlik, Evzâî, Şafiî, Ahmed b. Hanbel, İbn Hazm, İbn Teymiyye gibi selef alimleri ve hadîsçiler göre îmân, kalbin tasdiki, dilin ikrarı ve İslâm'ın esası olan rükünleri işlemektir.

İslâm âlimleri arasında dinî hayatın bütünlüğü açısından îmânla amel arasında sıkı bir ilişkinin bulunduğunda ihtilaf yoktur. Ancak Haricî, Mu'tezilî ve Şiî kelamcıları ameli îmândan bir cüz kabûl etmişlerdir. Bu âlimler hangi itaatin îmândan sayıldığı hususunda farklı görüşler ileri sürmüşlerse de genel olarak Hâricîler büyük günah işleyen ve ilâhî emirlerden birini terk edenin kafir olduğunu, Mu'tezile ile Şia büyük günah işleyenin îmândan çıkmakla birlikte küfre girmeyip ikisi arası bir yerde (el-menzile beyne'l-menzileteyn) bulunduğunu, işlediği günahtan dolayı tövbe etmeden öldüğü takdirde ebedî olarak cehennemde kalacağını belirtir. Sünnîler'e göre Kur'ân-ı Kerîm'de "îmân edenler ve sâlih amel işleyenler" diye sıkça tekrârlanan ayetler, îmânla amel arasında sıkı bir ilişkinin mevcudiyetini hissettirmekle beraber, bu ilişkinin atıf edatıyla kurulması ve gramer açısından atıf terkibinde yer alan iki tarafın birbirinden ayrı şeyler olması kuralı çerçevesinde amel olmaksızın îmânın teşekkül

etmesi mümkündür. Zira kebâiri işlemek, îmânsızlıktan gelmiyor, belki his ve hevesin ve vehmin galebesiyle akıl ve kalbin mağlubiyetinden ileri gelir. Dolayısıyla ehl-i îmânın desais-i şeytaniyeye kapılmaları, îmânsızlıktan ve îmânın zaifliğinden değildir.[376] Mâturidî, "ey îmân edenler" hitabıyla başlayan bazı ayetlerde amel bakımından eksiklik içinde olan müminlerin uyarıldığına ve amellerin eksikliğine rağmen onlardan mümin diye bahsedildiğine dikkat çeker. Her amelin herkese farz olmayışı, yolculukta namazların kısaltılması, orucun kazaya bırakılabilmesi de amelin îmândan ayrı bir unsur olduğunun delilleri arasında zikr edilebilir.[377]

İmân iki kısımdır. Biri icmalî îmândır, doğru haber vereni, Peygamberi tüm olarak tasdik etmektir. İnanılacak şeylere kısaca ve toptan inanmak demektir. İmânın en özü ve kısa olanıdır ki, kelime-i tevhîd ve kelime-i şehâdetle özetlenmiştir. İkincisi tafsîlî îmândır ki, bütün dini emir ve yasaklara genişçe inanmak ve sahih hadîslerin hepsini kabûl etmektir. Kur'an-ı Kerîm ve diğer kitaplara icmalî îmân farz-ı ayn, Kur'an'a tafsîli îmân farz-ı kifayedir. İman, yalnız icmali ve taklidi bir tasdika münhasır değil; bir çekirdekten, ta büyük hurma ağacına kadar ve eldeki ayinede görünen misali güneşten ta deniz yüzündeki aksine, ta güneşe kadar mertebeleri ve inkişafları olduğu gibi, îmânın o derece kesretli kâinat hakikatleri var ki, binbir Esma-i İlâhiye ve sâ'ir erkân-ı îmâniyenin kainat hakīkatleri ile alakadar çok hakikatleri var ki, bütün ilimlerin ve marifetlerin ve kemalatı insâniyyenin en büyüğü îmândır ve îmân-ı tahkikiden gelen tafsîlli ve bürhanlı mârifet-i kudsiyedir. İman-ı taklidi çabuk şüphelere mağlup olur. Ondan çok geniş ve kuvvetli olan îmân-ı tahkiki de pek çok merâtip vardır. O merâtiplerden ilmelyakin mertebesi, çok bürhanlarının kuvvetleriyle binler şüphelere karşı dayanır. Diğer kitaplara tafsîli îmân gerekmez.

Bursevî'ye göre îmân; tasdikdir ki, delil aramaya ihtiyaç duymadan Hz. Muhammed'e ve O'nun bütün getirdiklerine inanmaktır. Tevhîd, nübüvvet, haşir, ceza….vs. gerçi bunların her biri nazarîdir. Fakat hepsi de Hz. Muhammed'in bildirdiği dinin temel esaslarıdr. Bu hususta kısa düşünülen yerde icmalî, geniş düşünülen yerde tafsîli îmân şarttır.

[376] Bediüzzaman Said Nursi, *Lem'alar*, s. 66-69.
[377] Mustafa Sinanoğlu, "İman", *DİA*, XXII., s.213.

Hz. Muhammed(s.a)'in Allah'tan getirdiği bütün emir ve yasaklar Hakk'tır demek dini bir zarurettir. Aksini söylemek küfürdür. Küfür îmânın karşılığıdır. İmanda esas şeksiz, şüphesiz inanmaktır. Kâmil îmân kalben inanmak, dil ile söylemek ve erkânı ile amel etmektir. İkrarın ve amelin doğruluğu ikişeye dayanır. Biri niyet, diğeri ihlâstır. Bu iki şartın iki hükmü var biri zamanîdir ki, namza vakitleri, oruç ve hac ayları gibi. Biri de mekanîdir ki, kıbleye dönüş gibi.

İmânın en başı Allah'a inanmak tamamı kalp ile tasdik, dil ile ikrar ve kaidelerini yapmaktır. Dil ile ikrar iki şey üzerinde durur ki, biri niyet etmek diğeri de doğru olmaktır. Bu iki şartın iki hükmü vardır. Biri zamanı diğeri de mekanıdır.

İmânı tasdik iki türlüdür. Biri icmalîdir ve olduğu gibi tasdik yâhûd kendi nefsinde haricî sebep olmadan ayet veya mucizelerle bilgi sahibi olmak. İkincisi tafsîlîdir, uzun vaatlere ve hükümlere olduğu gibi inanmak, sahih rivayetlerin cümlesini kabûl etmektir.[378]

Ayrıva Bursevî, îmânı îmân-ı beis ye îmân-ı yeis olmak üzere iki kısma ayırmıştır. İmân-ı beis azabın indiği zaman gerçekleşen îmândır. İmân-ı yeis ise, ümitsizlik, çaresizlik anında olan îmândır. Bu iki kısım îmân kabûl noktasında eşittir.[379]

Sünni gelenekte yeis halinde yapılan îmânın geçerli olmayacağı kabûl edilir. Fakat Bursevî, bu genel kabûle uymayarak yeis halinde yapılan îmân ile sıkıntı ve darlık sırasında gerçekleşen îmânın (îmân-ı beis) kabûl edildiğini belirtmiştir.

İmanın yetmişten fazla şubesi vardır hepsi de meşrudur. Bir tek şeye bağlı değildir. Hangi iş olursa olsun, yeterki hayır olsun. Resullûllah Efendimiz, hem işleyen hem de gösterendir. Hayâ îmânın bir dalıdır. Nefsanî olanı ayıplardan utanmak, îmânî olanı günah işlemekten sakınmaktır. Müminin îmânı kalbindedir. İmân nur-u Muhammedînin meyvesidir. Bu anlaytışta Bursevi'de tam bir sufiyye ekolünün izlerini görülmektedir. Büyük günah işleyen kimse dahi kâfir olarak değerlendirilemez. Çünkü insân vücudu biri ruh diğeri de ceset olmak üzere iki nesneden mürekkebdir. Tasdik ruhun dil ile ikrar ise cesedin özelliğidir. Ruh baki olması hasebiyle îmânın makamı kalpdir.

---

[378] İ.Hakkı Bursevî, *Kitabu'l-Hitap*, (sad. Bedia Dikel), İstanbul 1976,s.58.
[379] İ.Hakkı Bursevî, *Risâle Cami'a li-Mesâil Nâfi'a*, vr.3a.

Fasıkın îmânını bilgi noktasında düşünüldüğünde tahkiki bir îmâna dönüşebileceği ihtimaline binaen itibar edilebilir. İstihza, hud'a, ikiyüzlülük, hile, kizb, riya gibi kötü ahlaklar münafıkta vardır. Kafirde o derece yoktur. Fakat kâfirin îmânı böyle değildir. Kafir bilgisizdir. Bilgi sahibi olmadığından dolayı rucuuna ihtimal yoktur.[380]

Bursevî, "Allah sevgisi ilimden, Resûl sevgisi îmândandır." demiştir. Ma'rifet ve velâyet îmân makamlarındandır. Makamât ise dörttür; îmân, velayet, nübüvvet ve risâlettir. Eksiklik fazlalık kabûl etmez, ettiğini söyleyen olursa noksan kalmıştır. Fıtrat, Hakkın varlığına, rububiyyet Cenâb-ı Mutlakā, ilm ve ubudiyet nefse vukuftur. Bu, kabiliyetin eseridir ki, ezelde yani doğmadan evvel başlar. Cisme inkılâp edince nisyan ve cehil hâsıl olur.

Ayrıca Bursevî ansızın öldürülen bir kimsenin îmânı hakkında bir şey söylenemeyeceğini öne sürmüştür. 0'na göre aniden öldürülen kimsenin son anında îmân getirip getirmediği bilinmemektedir. Çünkü insân aniden öldürüldüğünde îmânı çıkarılmıştır. Hatta kâfirin dahi îmânı aynı şekilde değerlendirmek gerekir. Öldürülmüş olan mü'mîn ve kâfirin o andaki durumunu bilmek mümkün olmadığından dolayı îmânları hakkında bir şey söylenemez. Nitekim nice mü'mînler şekavet üzerine ölmüşler, nice kâfirlerde saadet üzerine ölmüşlerdir. Şunu da belirtmek gerekir ki, geçici olan saadet ve şekâvete itibar edilmez. Çünkü, bazılarının îmânına itibar vardır, bazılarının îmânına ise yoktur. Geçerli olan îmân, azap vaktinde, sıkıntıya, çaresizliğe düşüldüğünde var olan îmândır.[381]

Bursevî, mukallidin îmânının geçerli olduğunu belirtir. Fakat düşünmeyi ve istidlal etmeyi terk ettiği için günahkâr olur. Ancak itikâdî meselelerde mukallid olmakta ihtiyatlı olmak gerekir. Delilden maksat eserden yola çıkarak istidlâlle asıl müessire ulaşmaktır. Bu îmân sahiplerinin çoğunda var olan bir özelliktir. Meselâ büyük bir ağaca veya büyük bir sele veyahut harikulâde bir şeyi mütalaa ettiğinde "sübhanallah" demek istidlâl kabilindendir.

Bu sebepten dolayıdır ki, Efendimiz (s.a) bedevî, çocuk, kadın, köle ve câriyelerin îmânını kabûl etmiş, bazı taklit sahiplerinin îmânını düşünce sahiplerinin îmânından daha güçlü olduğunu belirtmiştir.

---

[380] Bursevî, *a.e*., vr.3a.
[381] *a.mlf.,g.e*., vr.3b.

3.4. Günah Kavramı

Farsça kökenli bir kelime olmasına karşılık Arapça da en yakın ifade "cünah" kelimesidir ki, "meyletmek, yöneltmek" anlamlarına gelmektedir. Kur'an-ı Kerîm'de darlık, sıkıntı ve günah anlamlarında kullanılmakta olup yirmi beş yerde geçmektedir.

Günah bütün dinlerde var olan bir kavramdır. Kutsalın bulunduğu bütün yerlerde kutsalla ilgili emir ve yasaklar manzumasinin mevcudiyeti olmalıdır. Günah da emirlerin yerine getirilmemesinden, yasakların çiğnenmesinden meydana gelen, dinî, ahlakî ve vicdanî açıdan sorumluluk getiren bir olgudur. Nasıl ki, beşerin yasaklarının çiğnenmesi suç olarak adlandırılıyorsa ilahî yasakların çiğnenmesi de günah kavramıyla adlandırılmaktadır.[382]

Günah niteliğine ve muhatabına göre olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Niteliğine göre günahlar ise, kendi içinde büyük (kebîre) ve küçük (sağîre) günahlar olmaküzere ikiye ayrılmaktadır. Bu taksim Kur'an-ı Kerim'de geçmesine rağmen büyük ve küçük günahlar hakkında bilgi verilmemiştir. Büyük günahların tevbe edilmek sûretiyle affedilip affedilmeyeceği konusunda ise ihtilaf vardır. Tevbesiz affedilmeyen yegâne günahın ise Allah'a şirk koşmak ve küfür olduğu konusunda şüphe yoktur. Cezası ebediyen cehenneme azabıdır. Küçük günah kavramı ise özet olarak şöyle ifade edilebilir, büyük günah tanımının dışında kalıp cehennem azabıyla tehdit edilmeyen, hakkında bir cezalandırma bulunmayan ve "seyyie", "lemem" gibi kavramlarla tanımlanan günahlardır.

Ehl-i sünnet kelâmcılarına göre küfürden başka büyük günah işleyen kimse ne kâfir ne münafık olur. Dinden çıkmamakla beraber tevbe etmeden ölürse Allah Te'âlâ'ya bir şefaatçinin şefaati sayesinde veya lutfu keremiyle affedilebilir. Ya da işlediği suç miktarınca cezalandırıldıktan sonra cennete konulabilir. Nitekim, Ehl-i sünnetin dışındaki diğer islamî fırkalar ise kebîre konusunda farklı tutumlar sergilemişlerdir. Örneğin Hariciler'e göre büyük günah işleyen bir kimse küfre düşmüştür. Öte taraftan Mürcie, küfür halinde sevabın bir faydası olmadığı gibi îmân halinde de büyük günahın zararı dokunmayacağı kanaatindedir. Bu iki aşırı görüşün ortasını bulmaya çalışan Mutezile'ye göre ise, kebire sahibi "fasık" olup tevbe etmeden ölmesi halinde

[382] Ömer Faruk Harman, "Günah", *DİA*, XIV., s.278.

cehennemliktir. Bunun yanında en-Nesefî ve Taftazânî gibi sünnî âlimler, büyük günah işlemenin îmânlı bir mü'mîni küfre sokmayacağını belirtir.

Büyük günah işleyen kimsenin mü'mîn kalıp kalamayacağı konusunda Bediüzzaman Said Nursi *Lem'alar* adlı eserinde şöyle beyan etmiştir; nefs-i insâniyye, muaccel ve hazır bir dirhem lezzeti; müeccel, gaib bir batman lezzete tevcih ettiği gibi; hazır bir tokat korkusundan, ileride bir sene azaptan çekinir. Hem insânda hissiyat galip olsa aklın muhakemesini dinlemez. Heves ve vehmi hükmedip en az ve ehemmiyetsiz bir lezzeti hâzırayı, ileride gayet büyük bir mükafata tercih eder. Ve az bir hazır sıkıntıdan ileride büyük bir azab-ı muacceleden ziyade çekinir. Çünkü; tevehhüm ve heves ve his, ileriyi görmüyor; belki inkar ediyorlar. Nefis dahi yardım etse, mahalle-i îmân olan kalp ve akıl susarlar, mağlub oluyorlar. Şu halde; kebair-i işlemek, îmânsızlıktan gelmiyor belki his ve hevesin ve vehmin galebesiyle akıl ve kalbin mağlubiyetinden ileri gelir. Fezalık ve hevasat yolu, tahribat olduğu için gayet kolaydır. Şeytan-ı ins ve cini, çabuk, insânları o yola sevk ediyor.

Bursevî'ye baktığımız zaman büyük günah kavramını daha geniş tuttuğunu görmekteyiz. Âmeli îmândan bir cüz olarak kabûl ettiğinden dolayı ameli olmayan kişinin küfre girdiğini belirtir. Mesela bir kimseyi küfr ile itmam etmek küfürdür.[383] Hanefîler'e göre vacip olan vitr nmazını inkâr küfürdür. [18.b] Şeyhe lanet eden bir kimse katl edilse buna kısas gerekmez çünkü küfre girmiştir. [60.a]

Bursevî'ye göre küfrün hükmü beştir. İlki bütün âmelleri yok eder. İkinci nikahı düşürür, üçüncüsü helal olmaz, dördüncüsü katl helal olur, yani o anda birisi o kimseyi katl eylese diyet vacip olmaz, beşincisi ise tövbe gerektirir. Sadece tek başına kelime-i şehadet yeterli değildir. O günahtan rucû ettim demek gerekir. Eğer bunu yapmazsa katli vacip olur ve ebedî olarak cehennemde kalacaktır.[384]

Mü'mîn dünyâda zinâ ve benzeri fâhiş kötülükleri yaparsa îmân gölge gibi üzerinde durur. O kötülükleri terk edince deîmân yerine döner. Bu görüşüyle İsmâil Hakkı Bursevî'nin, büyük günah işleyen kimsenin kâfir olmayacağı görüşünde olduğu anlaşılmaktadır.

[383] İsmâil Hakkı Bursevî, *Risâle Câmi'a li-Mesâil Nâfi'a*, vr.83a.
[384] Bursevî, *a.e.*, vr. 84a-84b.

3.5. Âlem'in Yaratılışı

İslâm kelâmcılarının fikirleriyle gelişen âlem tasavvuru birbirine rakip fırkaların mevcudiyetine rağmen genel olarak aynı geleneği takip etmiştir. İrade hürriyeti ve ilâhi sıfatlarla ilgili olarak aralarında esaslı fikir ayrılıkları bulunan Mt'tezile ve Ehl-i sünnet kelâmcıları tabiat felsefesi söz konusu olduğunda dikkati çeken bir fikir birliğine varmışlardır.

Mu'tezile kelâmcılarından Ebu'l-Huzeyl el-Allâf, tabiatı sistemli olarak izah etmeye çalışan ilk kelâmcıdır. Ona göre âlem atomlardan oluşmuştur ve değişkendir atomlar basit varlıklardır ve üç boyuttan yoksundur. Varlığın en basit ve bölünemeyen parçası, atomda (cüz lâ yeyecezzâ) son bulur. Bu basit cevherler birbirleriyle bitişip (ittisâl) tertipler oluştururlar ve birbirlerinden kopup ayrılırlar. (infisâl) yani hareket ve sükûn halindederler. Atomların hareket ve birleşmelerinin neticesinde oluş (kevn) vukû bulur. Ayrılmaları ise bozuluşu (fesad) meydana getirir. Şu var ki hareket ve sükûn bizâtihi atomların tabiatı değildir. Onları hareket ettirip durduran Allah'ın iradesidir.

Ehl-i sünnet kelâmcılarına göre de âlem cevher ve arazlardan meydana gelmiştir. Cevherler arazların dolayısıyla değişmelerin mahallidir. Atomların kalıcılıkları ve sabit özellikleri yoktur. Kendisine durum kategorisinin nisbet edilemediği atomların hacimleri de yoktur. Mekân geometrik noktalar şeklinde tasavvur edilen atomlar toplamı olduğu gibi zaman da öyledir ve zamanın bölünemeyen en küçük parçası "an"dır. Bir başka açıdan âlemi ayân ve a'râz şeklinde ikiye ayıran kelâmcılar a'yânın basit olanlarına cevher (atom), mürekkep olanlarına da cisim demişlerdir ki, cisimler en az iki cevherden meydana gelir. Arazlar ise ancak başkasına bağlı olarak yer tutabilen ve devamlı olmayan şeyler olarak düşünülmüştür. Hareket, sukun tatlar, kokular, kudret vb. bu kategoriye girer. Hâdis olan yani sonradan meydana gelmiş bulunan arazlar olmaksızın aynlarda cismani planda var olmadığı için bunların ezelî olduğu düşünülemez. Çünkü aynlar arazlardan önce olsaydı onlardan ayrı olması gerekirdi. Hâdisten önce bulunmayanın kendisi de hâdistir. Şu halde arazlarda olduğu gibi aynlarda da yokluk tekaddüm etmektedir. Bu durumda aynların varlığı bizzât kendinden olamaz. Onun varlığı ile yokluğu aklen eşittir. Bu iki ihtimalden birini tercih edecek bir tahsis ediciye ihtiyaç vardır ki oda zorunlu varlık olan Allah Te'âlâ'dır. Yani; "imkan, mütesaviyy-üt-tarafeyn"dir. Yani; Adem ve vücud, ikisi de

müsavi olsa; bir tahsis edici, bir tercih edici, bir mucid lâzımdır. Çünkü, mümkinat, birbirini icad edip teselsül edemez. Yahut; o onu, o da onu icad edip devir sûretinde dahi olamaz. Öyle ise bir vacib-ül-vücud vardır.

Mutasavvıfların âlem anlayışına bakacak olursak, ilk sufiler özellikle tasavvufu tarif ederken âlem, kevn ve halk kelimelerinin kullanmışlardır. Gazzalî'den itibaren mutasavvıfların âlem anlayışı değişmiş ve bu konuda farklı görüşler ortaya konulmuştur. Meselâ Gazzali *İhya'ü Ulumi'd-Din* adlı eserinde üç âlemden bahsederek madde ve cisimler sahasına mülk âlemi, manevi varlıklar sahasına melekut alemi, ikisi arasında ki sahaya ise ceberut âlemi olarak adlandırır.

Vahdet-i vücûd esasına dayanan İbn Arabî âleme Allah'ın sûreti, Allah'a âlemin nuru nazarıyla bakmıştır. Ona göre sadece Allah vardır, âlem ise onun varlığının çeşitli tecellilerinden ibarettir. Bu sebeple bazı mutasavvıflar "Allah vardı, onunla birlikte hiçbir şey yoktu." me'âlindeki hadîse "şimdide öyledir" ibaresini eklemişlerdir. Bu bakımdan yaratma O'nlara göre aslında sürekli tecelliden başka bir şey değildir. Bu tecellilerin farklı dereceleri beş âlemi oluşturur.

Kelâmcılar âlemi yaratılmış, İslam filozofları ise kadim olduğunu savunurlar. İlk sufiler bu konuda kelâm âlimleri giib düşündükleri halde sonraki mutasavvıflar bu iki görüşü uzlaştırmaya çalışmışlar fakat sonuç itibariyle filozofların görüşlerini benimseme yoluna gitmişlerdir. İbn Arabî, Sadrettin Konevî, Sadrettin eş-Şirazî ve Camiî gibi mutasavvıflarda bu durum açıkça görülmektedir.

Tasavvufta genelde üç âlemin varlığı kabûl edilir. Akıl ve duyu ile bilinen maddi âlem, bu yolla bilinemeyen manevî âlem ve ikisi arasında köprü vazifesi gören berzah âlemi. Maddi ve manevi âlemler yapılarına göre cismani-ruhanî, şeffaf olup olmadıklarına göre kesif-latif, kaynaklarına göre zulmanî-nuranî, idrak edilip edilemediklerine göre şehadet-gayb, derecelerine göre suflî ve ulvî gibi çeşitli isimlerle adlandırılırlar.[385]

İsmâil Hakkı Bursevî'ye göre âlemin aslı alemdir, yani yokluk hiçliktir. O'na göre Cenâb-ı Hakk'ın vücuduna nişan olduğu için O'nun varlığına delil teşkil ettiğinden dolayı âlem olarak isimlendirilmiştir. Âlemin başlangıcı ise, Hakīkat-i

[385] Süleyman Uludağ-Süleyman Hayri Bolay "Alem" *DİA*, II., s.360-361.

Muhammediyye'dir. Buna aynı zamanda kalem-i a'lâ ve akl-ı evvel de denilir.[386] Akl-ı evvel sebepsiz olarak evvelâ zâhir olan mevcuttur. Yani şol fevz-î zât-î ki, başlangıçta bu ilk mevcut ile zâhir olmuştur. Onun mûcibi ancak inayettir. Yoksa kabil olanın taleb-i istidâdı karşılığında değildir.

Âlem bütün parçalarıyla hâdistir. Hz. Âdem'den önce cân kavmi yaratılıp altmış bin yıl geçtiktn sonra Âdem yaratıldı. Âdem'e yedi bin yıllık sünbüle[387] devri verildi. Ve cân kavminden öncede nice bin yıl dünyâda yaşayan beş türlü topluluk geldi. Bunların yaratılışlarından önce olan zamanın uzunluğunu Allah bilir.[388]

İbtidâ, modelsiz yaratılıştır. İcad âlemine zuhur eden nurlu ruhlardır. Akl-ı Evvel yani yüce kalem ondandır. Bundan sonra nefis yaratılmıştır ki, bu da levh-i mahfuzdur. Bundan sonra cisim, arş, arşın karargâhı olan mâ-i camid, hava, hava melekleri, kürsî, kürsî melekleri, semâ, semâ melekleri, felek, menziller, cennetler, içindeki nimetler yıldızlar, yer, su, hava, yedi kat semâ, yıldızlar, ateş melekleri, hava-su-cân taifesi, gelişmeyi sağlayan madde, insân cesedi ve müvellidât ki, bunlar; bitkiler ve hayvanlar yaratılmıştır . [389]

Allah Te'âlâ feyz-i akdes tecellisiyle her şeyden evvel Fahr-i Âlem'e (s.a.) mazhariyet hil'atini giydirdi. Tâ ki cemali onun aynasında zâhir ola. Zîrâ zâtın insân-ı kâmil ile ve bütün taayünât ile zuhuru, kendi nefsinde olan zuhurunun üstündedir.

Âlemi kevn'den murâd, âlem-i ervah ve âlem-i ecsamdır. Nitekim âlem-i ilahî'den murâd, âlem-i esmâ ve âlem-i sıfattır. Yani Hak Te'âlâ kendi kemalini izhar için âlem-i kevn'i ayna etti. Zîrâ bütün kemâlât-ı İlahî'nin tafsîli Fahr-i Âlem'de mevcuttur. Fahr-i Âlem'in kemâlatı da bütün yönleriyle âlem yayılmıştır. Zîrâ Fahr-i Âlem ism-i âzam'a mazhardır ve bütün kavniyyât ve vücudiyâtın esma-i cüz'iyyesi olan tasarrufu altındadır.

Fahr-i Âlem (s.a) Hazretleri âlem-i mülk ve âlem-i melekût; âlem-i ecsâm ve âlem-i ervâhın sultanı ve Hakk'ın rûh-i izâfîde ve diğer kemâlatında halifesidir. Bu sebeple Âdem'in O'na izafeti sadefin gevhere nispeti gibidir. Nitekim buyurur ki ; "Ki zîrâ bir

[386] İsmâil Hakkı Bursevî, *Risâle Câmia' Li Mesâil Nâf'ia,* vr. 5b.
[387] "Sünbüle" başak demektir. Yedi bin yıllık bu devre sünbüle denilmesinin sebebi başak burcunu ifade etmek için olsa gerektir.
[388] Bursevî, *a.g.e.,* vr.5b.
[389] A.mlf., *Kenz-i Mahfî*, (sad. Abdülkadir Akçiçek), İstanbul t.y., s.40.

sadefti ol kim ondan çıka bu cevher". Yani Âdem'in yaratılması Fahr-i Âlem'in cevherine sadef olmak içindir. Tâ ki bu hayatına onun yüzünden gele ve vücûd-ı unsûrî libasını giye. Binâenaleyh Âdem'de olan gerek ruh ve gerek Esmâ-i Hakīkat-i Muhammediye güneşin nurlarındandır. Ve Âdem o şerefi bunun yüzünden bulmuştur.[390]

Âlem ve Âdem bir manadır ki, Hakk'ın sûretidir. Yani Hak, Âlem ve Âdem yüzünden esmâ ve sıfatı ile tecelli etmiştir. Sûretle ilgisi yalnız müşahede sebebiyle olur. Başka mülahaza ile değil. Bu sebeptendir ki, Âlem O'na perde olamaz. Belki ayinedir ki, ayna sûrete perde değildir.[391]

3.6. Kerâmet

Sözlükte, "Kerem sahibi olmak, şerefli ve aziz olmak, cömert olmak" anlamlarına gelen ve "k-r-m" kökünden isim olan "kerâmet" kelimesi "şeref, itibâr, cömertlik" anlamlarına gelmekle birlikte "bolca ve kolayca ihsan etmek, cömertçe lütufta bulunmak" manalarında da kullanılmaktadır.[392] Terim olarak kerâmet, "nübüvvet iddiasında bulunmaksızın mü'mîn ve sâlih kimselerde zuhur eden hârikulâde fi'l ve haller" şeklinde tarif edilir. Bazı âlimler hârikulâdelik vasfını şart koşmaksızın Allah'ın kendi dostlarına lutfettiği her türlü ikrâma kerâmet adını verirler.[393] Kerâmet tıpkı mucize gibi tabiat kanunlarıyla açıklanamayan olağanüstü ve sıra dışı bir olay olup mahiyeti itibariyle mûcizeden farklı değildir. Aralarındaki fark meydana geliş şekilleriyle ilgilidir.

Sûfiler kerameti Allah'ın veli kullarına bir ikramı ve lütfu olarak kabûl ederler. Harikulade haller mü'mîn-kâfir, herkeste görülebilir. Kâfir ve günahkârlarda zuhur eden bu hallere mekr, ihanet ve istidrac gibi isimler verilmektedir. Peygamberlerde tebliğ görevine başlamadan önce görülen haikulade hallere irhâs, tebiğe başaldıktan sonra meydana gelenlere mûcize, dinine bağlı ahlaklı ve iyi hal sahibi mü'mînlerde görülen harikulade hallere kerâmet ve sıradan mü'mînlerde görülen hallere de maûnet

---

[390] Mustafa Utku, *Ferahu'r-Ruh III. (Muhammediye Şerhi*), İstanbul 2002, s.367.
[391] İsmâil Hakkı Bursevî, *a.g.e*., s.143.
[392] Halil İbrahim Bulut, "Hârikulâde Olması Açısından Kerâmet ve Mûcize ile İlişkisi", *SÜİFD*, s.3/2001, s.331.
[393] Bulut, *a.g.m*., s. .332.

denir. Dinlerin hemen hemen hepsinde din adamlarında ve inananlarda böyle hallerin zuhur ettiğine inanılır.

Kelâm ve akaid âlimleri keramet meselesini mucize gibi itikadî bir konu şeklinde ele almışlardır. Mutasavvıflar ise, manevî hayatla ilgili ilâhî bir lütûf olarak eserlerine almakla birlikte bunun imkân ve vukuunu aklî delillerle ispat konusu üzerinde fazla durmamışlardır. Çünkü onlara göre mucizeyi ispatlayan sebepler aynı zamanda kerâmeti de ispatlamaktadır.

Mucize ve keramet hârikulâde halleri ifade eden bir terim olarak Kur'an'da ve hadîste geçmemektedir. Sadece kerâmet örnekleri yer almaktadır.

İslâm düşünce tarihinde kerâmetin imkânı konusunda farklı görüşler öne sürülmüştür. Ehl-i sünnet ve Şia bilginleri ile Mu'tezile'den Ebû Hüseyin el-Basrî ve İslâm filozoflarından İbn Sînâ mûcizeden ayrı olarak kevnî/maddî kerâmetin varlığını kabûl eder. Sünnî kelâm ekolü Eş'arî'den itibaren kerâmeti ve sıddıklara has bazı işaretlerin varlıklarını kabûl etmektederler.[394]

Sünnî âlimlerin çoğu, Allah'a inanan ve itaat eden, peygamberlerine bağlı salih kulların elinde hârikulâde türünden bazı kerâmetler zuhur edeceğini kabûl ederler. Ayrıca bazı âlimler velîlerden zuhur eden kerâmetleri, tâbî oldukları peygamberin doğruluğunu teyid eden mûcizeler olarak değerlendirir.[395] Ehl-i sünnet âlimleri kerâmeti aklen mümkün olduğu gibi fi'len de vuku bulduğunu ve naslarla da delillendirdiği gibi, Mu'tezîle kelâmcıları mûcize ile karışabileceği ve dolayısıyla nübüvvet müessesesini zadeleyeceği endişesinden dolayı kerâmeti reddetmişlerdir.

Mu'tezile mezhebinin kerâmeti kabûl etmemesi konuyu kelam ilminde tartışma konusu haline getirmiştir. Selef ve Ehl-i sünnet Mu'tezile'nin bu itirazlarını reddederek kerâmetin islâmiyetteki yerini vurgalamıştır. Ebu'l-Hasan el-Eş'arî, "Hadîs ve sünnet ehli sâlih mü'mînlerden kerâmetin zuhurunu kabûl eder." demiştir.[396] Daha sonra Eş'ari kelâmcıları Ehl-i sünnet'in inancı olarak bu kanaati tekrârlamıştır. İmâm-ı Âzâm'ın "el-Fıkhu'l Ekber" adlı eserinde yer alan "Evliyânın kerâmeti haktır" ifadesi Hanefî fâkiheleri ve Maturîdi kelâmcıları tarafından tekrârlanmıştır.

---

[394] Bulut, *a.g.m*., s. 334.
[395] Bulut, *a.g.m*., s. 336.
[396] Eş'arî, *İlk Dönem İslam Mezhepleri*, (çev. Mehmet Dalkılıç), Ömer Aydın, İstanbul 2005., s.56.

Ehl-i sünnet içinde Ebû İshâk el-İsferâyinî, Ebû Muhammed İbn Ebû Zeyd el-Mâlikî, İbn Hazm ve Halîmi gibi âlimler kerâmeti inkâr etmemekle beraber sınırlı tutmuşlardır. İbn Hazm'a göre velilerden kerâmetin zuhuru peygamber hayatta iken söz konusudur.

İmâmiyye Şiası da kerâmeti savunur. Bu mezhebe göre on iki imamdan her birinin kerâmetleri hatta mûcizeleri vardır. Ehl-i sünnet peygamberden zuhur eden haller dışında mucize kavramını kullanmadığı halde Şia özellikle masum imamların kerâmet ve mûcizeleri olduğunu kabûl eder.

Kerâmet ihtiyârî ve gayrî ihtiyârî olmak üzere iki kısımdır. İhtiyâr dışı olan kerâmetin ızhârı zarûridir. İhtiyâri olan da din için faydalı ise câ'iz görülmüştür.[397] Ayrıca mutasavvıflar, biri maddî, zâhirî, kevnî, hissî ve surî; diğeri manevî, batınî, ruhî ve hakikî olmak üzere ikiye ayırmışlardır. Kevnî kerâmet, olağandışı bir takım şeylerdir. Havada uçmak, denizde yürümek, gönülden geçeni bilmek vs.[398] Halkın arzuladığı ve dilinden düşürmediği hissî kerâmettir. Sûfîler ise bunun mekr-i ilâhî olabileceğini söyler. Hakîkî kerâmet ise, ilim, ma'rifet ve ahlâkla ilgili olağanüstü bir takım meziyetlere mazhariyettir. Güzel huylu olmak, kötülükleri terk etmek, ibâdetleri zamanında edâ, insânların kusurlarıyla değil dertleriye ilgilenmek, müridlerin hallerini iyi yönde geliştirmek, hikmet ve bilgisiyle, iffet ve mehâbetiyle etkili olup insânlardaki kötü huyları gederip iyi huylar kazandırmaktır.[399] Mânevi kerâmetleri âvâm değerlendiremediği için fazla iltifat görmemiştir. Birinciden çok ikinciye önem vermişlerdir. Velilerin kerâmetlerinin onlardaki sıdk ve himmet denilen manevî ve olağanüstü bir güçten kaynaklandığını söyleyen Muhyiddîn-i İbnü'l-Arabî'ye göre bu gücü kullanmayıp kerâmet göstermeyen veliler bu güce dayanarak tasarrufta bulunan velilerden üstündür.[400]

Bursevî'nim kerâmet hakkındaki görüşlerine baktığımız zaman tasavvuf çizgisinde olduğu görülmektedir. Kerâmet Bursevî'ye göre keramet-i ilmiye ve keramet-i kevniyye olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kerâmet-i ilmiyye, eşyanın hakikatine dâ'ir olup Cenab-ı Hakk'ın zâtı, sıfatları ve fi'leri ile alakalıdır. Bu kerâmet makbul olandır.

---

[397] Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarîkatler*, İstanbul 2001, s. 124.
[398] Yılmaz, *el-Lûma İslâm Tasavvufu*, İstanbul 1996, s.526.
[399] Yılmaz., *a.g.e*., s.526
[400] Süleyman Uludağ, "Kerâmet", *DİA*, XXV, s.267.

Zîrâ kasd edilen Âllah Te‘âlâ’dır ki, insân ilim ve ma‘rifet için yaratılmıştır.[401] Nitekim hadîs-i kudsî’de de bu husus şu şekilde beyan edilmiştir: “Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeyi murâd ettim. Beni bilsinler diye mahlûkatı yarattım.”[402] Bu hadîs doğrultusunda ilim, ma‘rifet ve ahlakla ilgili hususlar kerâmet-i ilmiyenin içerisine girmektedir.

Kerâmeti kevniyye ise, âleme ve yaratılışa ait olan kerâmettedir. Yani tabiat olayları dışında kalan olağanüstü hallerdir. Havada uçmak, suda yürümek, tayy-ı mesafe etmek vs. bu gruba girmektedir.[403]

İsmâil hakkı Bursevî’ye göre, velîden sadır olan kerâmet, kendisine tabi olduğu nebîye mucizedir. Dolayısıyla kişi bir kemâlatı kendisine nispet etmemesi gerekir. [404]

Kerametin izharı, zaruret olmadan zarardır. Eğer keramet ile müşerref olan bir şahıs, bilerek harika bir emre mazhar olursa, o halde eğer nefs-i emaresi baki ise, kendine güvenmek ve nefsine ve keşfine itimad etmek ve gurura düşmek cihetinde istidrac olabilir. Eğer bilmeyerek harika bir emre mazhar olursa, mesela birinin kalkinde bir sual var, intak-ı bil-hak nev’inden ona muvafık bir cevap verir; sonra anlar. Anladıktan sonra kendi nefsine değil, belki kendi rabbisine itimadı ziyadeleşir ve ‘’Beni, benden ziyade terbiye eden bir hafızam vardır.’’ Der, tevekkülünü ziyadeleştirir. Bu kısım, hatarsız bir keramettir; ihfasına mükellef değil, fakat fahr için kasden izharına çalışmamalı. Çünkü; Onda zâhiren insânın kisbinin bir medhali bulunduğundan, nefsine nisbet verebilir.

3.7. Peygamber’in ve Velilerin Korunmuşluğu (İsmet)

Sözlükte “engel olmak, gelebilecek zararları bertaraf edip korumak” anlamına gelem asm kökünden türemiş bir isimdir. Kelimenin korumak manasına ağırlık veren Ragip el-İsfehânî, “Allah’ın temiz bir yaratılışa sahip kılması, bedenî üstünlük vermesi, zafer ve kararlılık lutfetmesi, iç huzuru yaratması ve hayra muvaffak kılması sûretiyle kendilerini koruması şeklinde tarif etmiştir. İbn Manzûr ise, “ Allah’ın, kulunu cezalandıracağı kötü şeylerden koruması, ona engel olması tanımını yapmıştır. Kelâm

[401] İsmâil Hakkı Bursevî, *Risâle Câmia‘ Li Mesâil Nafi‘a,* vr.9a.
[402] Aclunî, *Keşfu’l-Hafâ,* II, 155. Dımaşk, 2000
[403] Bursevî, *a.g.e*., vr. 9a.
[404] *A.g.e*., vr. 9b-10a.

literatüründe ismet, "peygamberlerin Allah tarafından günah işlekten korunması" şeklinde terimleşmiştir.[405]

Mâsumiyetin niteliği konusunda mezhepler farklı görüş benimsemişlerdir. Ehl-i Sünnet ve Mu'tezile'ye göre ismet, sadece peygamberlere ait bir sıfattır. Mâtûridilere göre ismet, peygamberin iradesini devre dışı bırakmadan onu kötü fi'llerden caydırıcı, hayırlı fi'llere sevk edici bir sıfattır. Nitekim Mâtürîdî ismetin mihneti izafe etmeyeceğini belirtmiştir. Peygamberin günahtan korunmuş olması onu taate zorlamadığı gibi günah işlemekten de âciz bırakmaz. Ne var ki, ismet Allah'ın bir lütfu olup peygamberi hayır yapmaya sevkeder, kötülükten de alıkor. Fakat imtihânın gerçekleşmesi için onda yine de irâde mevcuddur.[406] Mu'tezile ile Şîa âlimlerinin ismet telakkisi de aynı paraleldedir. Eş'arî kelâmcıları ismeti "Allah'ın peygamberde taati yaratıp mâsiyeti yaratmaması" diye tanımlamış, mâsum kimsede onu kötülüklere yönelmekten koruyan bir özelliğin bulunduğunu söylemiştir. Eş'ariyyenin bu görüşü peygamberi bir bakıma melek statüsüne çıkarıp onun günah işleme iradesini ortadan kaldırmaktadır.

Müslümanların büyük çoğunluğuna göre peygamberin küfürden mâsum oluşu vahiyden önce de sonra da sâbittir. Peygamberin günahlardan mâsum oluşu Ehl-i Sünnete göre vahiyden sonra sabittir. Fakat Haşviyyeye göre böyle değildir. Zîrâ onlar Hz. Dâvud, Hz. Süleyman ve Hz. Yûsuf (a.s) ile diğer bazı peygamberlerin kıssalarını anlatırken onların günah işlediklerini hisettiren bazı şeyler nakl ederler. Halbuki, bu rivayetlerin bazıları mu'teber değildir. Bazıları da peygamberin şanına yakışacak şekilde sahih bir tevil ile tevil olunmuştur. Peygamberler Allah Te'âlâ'nın kulları üzerindeki hüccetleridir. Zîrâ Cenâb-ı Hakk, "Peygambeleri müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Tâ ki insânların Allah'a karşı bahaneleri olmasın."[407] diye buyurmuştur. Bilâkis Allah'ın insânlar karşısında hücceti vardır. Eğer peygamberlerin günah işlemesi mümkün olsaydı onların sözüne güvenilmez ve binâenaleyh ilâhî hüccet gerçekleşmememiş olurdu. Peygamberlerin vahiyden önceki durumlarına gelince, Mu'tezîle'nin bütün gruplarıyla(Fudayliyye hariç) havâricin tamamına göre onlar vahiyden önce de mâsumdurlar. Ehl-i sünnet'e göre ise, peygamberin vahiyden

[405] Mehmet Bulut, "İsmet", *DİA*., XXIII, s.134.
[406] Nûreddin es-Sâbûnî, *Mâtürîdiyye Akâidi*, (trc. Bekir Topaloğlu), Ankara 2005, s.114.
[407] Nisâ 4/165.

önce günah işlemesi, nâdir olmak şartıyla mümkündür, böylelerinin hali nübüvvet ânında hemen iyiliğe ve istikâmete dönüşür.[408]

Ehl-i Sünnetin çoğunluğu ile Ebü'l-Hüzeyl el-Allâf ve Ebû Ali el-Cübbâî peygamberlerin nübüvvet vaktinden, Mu'tezile'nin çoğunluğu bulûğa ermelerinden, Şîâ ise, peygamberlerle birlikte imamlarında doğumdan itibaren mâsum oldukları görüşündedir. Kur'an'da, peygamberlerin nübüvvet görevi verilmeden önce korunmuş olduklarını doğrudan ifade eden ibarelere rastlanmamakla birlikte nübüvvet öncesi hallerini tasvir eden bazı beyanlar mevcuttur.

Peygamberlerin fi'l ve uygulamalarındaki korunmuşluklarına gelince ismeti nübüvvetle başlatan Ehl-i Sünnet'in çoğunluğuna göre, onların hemen nübüvvetten önce günah işlemeleri mümkündür. Büyük günah olması da aklen imkan dahilinde bulunan bu hususu nefyeden naklî bir delil yoktur. Peygamberler nübüvvetten önce günah işledikleri takdirde ilâhî irade ile tavırlarını değiştirip doğru yola yönelir ve toplum içinde güvenilir kişiler olma niteliğini korurlar. Âlimlerin çoğunluğu, peygamberlerin nübüvvetten sonra kasten büyük günah işlemekten korundukları görüşündedir. Bazıları ise, onların yanılarak dahi olsa nübüvvetten sonra büyük günah işlemelerini câ'iz görmemiştir. Ehl-i Sünnet kelâmcıları, nübüvvetten önce ve sonra peygamberlerin kasten veya sehven yüz kızartıcı günahlardan korunmuş oldukları hususunda görüş birliği içindedir. Günahlar küçük sayılsa bile peygamberlerin toplum içinde saygınlıklarını zayıflatarak etkinliklerini azaltır. Çoğunluğa göre peygamberler yüz kızartıcı olmayan günahları unutarak veya yanılarak işleyebilirler. Ancak onlar bu günahlarda ısrar etmez. Allah tarafından uyarılarak bundan vazgeçerler. Mu'tezile âlimlerinin çoğunluğuna göre peygamberler nübüvvetten önce ve sonra kasten veya sehven büyük günah işlemekten korunmuştur. Yüz kızartıcı günahlardan korunmakla birlikte yanılarak ya da unutarak diğer küçük günahları işlemeleri mümkündür. Peygamberlerin gönderilişindeki asıl amaç üzerinde duran Mu'tezile'nin bu konudaki görüşleri onların salah-aslah, hüsün-kubuh anlayışlarıyla şekillenmiştir.[409]

Şîâ'ya göre peygamberler yanında Hz. Fâtıma ile imamlar doğumlarından itibaren küfür ve şirkten, yalan söylemekten, büyük küçük her türlü günahtan, hata, yanılmave

[408] Sabûnî, *a.g.e.*, s.115.
[409] Mehmet Bulut, *a.g.m.*, s.136.

unutmadan mâsumdur. Şiîler, doğrulukları mûcizelerle teyid edilen peygamberin yalan söylemesinin veya günah işlemesinin güvenilirliğini zedeleyeceğini, tebliğlerinin kabûl görmesini engelleyeceğini, bunun da Allah'ın peygamber göndermesindeki hikmeti ortadan kaldıracağını belirtmişlerdir. Peygamberlerin mâsum oluşuna dâ'ir deliller imamların mâsumiyeti içinde geçerlidir.

Tasavvuf geleneğine göre peygamberler günah işlemekten, velilerde günahta ısrar etmekten korunmuşlardır. Bu umumi telakkinin yanı sıra nübüvvet-velâyet tartışmalarıyla bağlantılı olarak velîlere nispet edilen korunmuşluğun mahiyeti hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. İbnü'l-Arabî, nebîlerin şâri' olma vasıflarının gereği olarak zâhir ve bâtın itibariyle tamamen korunduklarına, velîlerin ise kalplerine gelen ilham konusunda mahfuz olduklarına ve bu iki kavram arasında farklılık bulunduğuna dikkat çekerse de, sonuçta nebîlere has olan korunmuşluk sıfatını velilere de atfetmektedir.[410]

Bursevi'ye göre, peygamberlerin sayıları haber-i vâhidle yüzyirmi dört bin veya ikiyüz yirmi dört bin olduğu sabittir. Sayılarını ta'yin etmeyip hepsinin hak ve doğru olduğuna inanmak daha uygun olur. Velîler mahfuz oldukları gibi, bunlar da masumdurlar. Onların yaptığı zelleler ictihat ve te'vîlden kaynaklanmaktadır. Âdem'in cennetten kovulmasına sebep olan yasak meyveden yemesi gibi ki, Âdem'e yeryüzü halifeliğinin verilmesi ve neslinin devam etmesi gibi birçok hikmetleri vardır. Bu sebepten O'nun cennetten uzak olması, yakınlık hükmündedir. Hz. Peygamber'in (s.a) hatalarıda ümmetin teşrii içindir. Hatta bazısına müşahede istiğrakından kaynaklandığı için hata bile denilmez. Bu hata dahi kabûl edilse ismetin hikmetine aykırı değildir.[411] İsmail Hakkı Bursevî, bu görüşü öne sürmekle imam bizzat hata etmezse imama uyanların hatalarının bilinmesi mümkün olamayacağını belirtmiştir.

Bursevî, "واستغفرك لما لا اعلم"[412] hadîsi bağlamında enbiyâ'nın vahiyden önce ve sonra küfürden masûm olduğu görüşündedir. Vahyden önce de bilerek büyük günah işlemekten de korunmuşlardır. Onların istiğfarları küfürden ziyade segâir ve

[410] M. Bulut, *a.g.e*., s.136.
[411] Bursevî, *Şerh-u Şuabi'l-İmân*, s.59.
[412] Bilmediğim şeylerden dolayı Sen'den bağışlanma dilerim.

unutularak yapılan kebâire göredir. Ve bu segâir ve kebâire gerek bilinsin gerek bilinmesin tamamına tövbe te'alluk eder.[413]

Ayrıca Bursevî, âlimlerin, velilerin Nebî'lerin vârisleri olması hasebiyle masûmiyetin sınırlarını genişleterk velilerin de kalplerine gelen ilham yoluyla korunmuş olduğunu ileri sürmektedir.[414]

Bursevî Hatm-i nübüvvet hususunda, nübüvvetin "Allah'tan haber vermek" şeklinde telakki ettiğinden dolayı devam ettiğini öne sürer. Bu bağlamda ele alındığında nübüvvet sona ermeyip ilham ve keşf yoluyla veliler aracılığıyla devam etmektedir. Bursevî, velileri, peygamberlerin varisleri olarak kabûl etmesinden dolayı insânlara örnek teşkil etmesi açısından peygamberler gibi günahtan masum olması gerektiği görüşünü öne sürmüştür.

[413] İsmâil Hakkı Bursevî, *Risâle Câmia' Li Mesâil Nâf'ia,* vr. 4a.
[414] Bursevî, *a.g.e*., vr. 59b.

SONUÇ

İsmâil Hakkı Bursevî'nin düşünce dünyâsının teşekkülünde şeyhi Osman Fazlı'nın yanı sıra başta Muhyiddin-i Arabî olmak üzere Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, Sadrettin-i Konevî, Mehmed Muhyiddin Üftâde ve Aziz Mahmud Hüdayî'nin büyük tesirleri görülmektedir.

Bursevî, insânlığın ömrü ve kainatın yaratılışı ile ilgili dikkat çekici tesbitlerde bulunmuş, Hz. Âdem'den (a.s) ve kıyamete kadar yedibin yıllık süre olabileceğinden yola çıkarak insan ömrünün de 60-70 sene arasında olduğu kanaatına varmıştır. O'na göre ilim dirâset ve verâset ilmi olmak üzere iki türdür. Dirâset ilmine zahiri ilim, verâset ilmine de bâtınî ilim de denilmektedir. Bâtınî ilim sonucu mükaşefe ilmini bilenlerin sayısı her asırda yüzyirmidörtbine ulaşmıştır.

İsmâil Hakkı, bilginin kaynakları olarak akıl, havas-ı selîm ve güvenilir haberi (haber-i sadık) kabûl eder. Bunlara ilaveten keşf ve ilhamın da bilgi kaynağı olduğunu söyleyerek ehl-i tasavvufun anlayışını benimser. O'na göre ledünni veya keşfî denilen bu ikinci tür bilgi kaynaklarına sadece îmân edip salih amel işleyen takvâ sahipleri ulaşabilir. Bu bilgilerin Allah'tan geldiğini söyleyen Bursevî, bunların inkârı halinde kişinin cehenneme gireceğini savunur. Böylece O, ilham ve keşf ile elde edilen bilginin diğer bilgi kaynakları gibi sağlam ve güvenilir olduğuna dikkat çekmiştir. O'na göre, velilerin ilhâmı hakikatte vahiy hükmündedir. Derece-i şuhud, derece-i îmân-ı bil gaybden çok aşağıdır. Yani yalnız şuhuduna istinad eden bir kısım ehl-i velayetin ihatasız keşfiyatı, veraset-i nübüvvet ehli olan Asfiya ve Muhakkıkînin ahkâmlarına yetişmez. Çünkü onlarınki, Kur'ana ve vahye dayanır. Demek bütün ahval keşfiyatın ve ezvak ve müşahedatın mizanı; Kitab ve Sünnettir. Ve mehenkleri, kitab ve sünnetin desatir-i kudsiyeleri ve Asfiya-ı Muhakkinine kavânin-i hadsiyeleridir. Çünkü ilham olundukları mana Kur'an sırrındandır. Tıpkı tefsirin Kur'an sayıldığı gibi. Halbuki, tefsir ve şeriat başkadır, tefsir ve şeriatta te'lif olunan kitap yeni başkadır.

Bursevî, keşf ve ilhama büyük önem verip gerçek ilmin bâtını anlamakla mümkün olacağını kabul etmektedir. O, bu hususu açıklarken şöyle bir örnek vermektedir; bir gayr-i müslim yalnız mescide girmekle Müslüman olmasına kafi olmadığı gibi, tefsirin

veya şeriat kitaplarına, hikmet veya coğrafya veya tarih gibi bir fennin mes'elesi girmesiyle tefsir veya şeriat olamaz. Bu bilgiler nassların haber verdiği gaybî bilgilerin çözülmesinde de kullanılır.

Ferdaniyet sırrını izah ederken hayat mertebelerine atıf yapması teferruat meselelerinde en önemli başlangıcın niyet olduğunu bu niyetin her türlü namazda ve hatta Kur'an okumada bile çok önemli olduğunu, kıraat ederken, ufak bir yanlışlığın insânı küfre götürdüğü, hac ve vasiyetlerde nasıl kullanılması gerektiğini uzun uzun yazmıştır.

Tevhîd Allah'ın birliğini kabûllenme, şirk ise Allah'a ortak koşma ve bir nevi uluhiyyetini inkârdır. Bursevî'ye göre hakikî tevhîd tevhîd-i ef'âl, tevhîd-i sıfat, tevhîd-i zat olmak üzere üç kısma ayrılmaktadır. Tevhîd-i hakiki öyle bir hüküm ve tasdik ve izan ve kabûldür ki, Her bir şeyle Rabbini bulabilir. Ve her şeyde Halikına giden bir yolu görür. Ve hiçbir şey huzuruna mani olmaz. Yani en kısa ve öz anlamıyla tevhîd-i hakiki: "Allah birdir, mülk O'nundur. Vücut O'nundur. Her şey O'nundur." Bu kısım tevhîd sahipleri her şeyin üstünde Cenab-ı Hakk'ın varlığını görür. Ve her şeyin cephesinde bulunan mührünü okur. Ve bu sayede huzuri bir tevhîd melekesi maliki olurlar ki, delalet ve evhamın taarruzundan kurtulurlar.

İsmâil Hakkı'nın, vahdet-i vücud nazariyesine sıkı sıkıya bağlı olduğunu görüyoruz. Allah'ın zatî ve subutî sıfatlarıyla ilgili bilgi kaynağı Kur'an'dır. Bu alanda kesin bilgiye ulaşmak ilahî isimleri sürekli zikretmekle olur. Bunun neticesinde ilahî feyizlere mazhar olan kişi sonunda Allah'tan başka hiçbir varlığın bulunmadığını kainâtın ilahî tecellilerden ve mâsivânın hayallerinden ibaret olduğunu anlar. Böylece O, tam bir vahdet-i vücud anlayışını ortaya koymaktadır.

Bursevî'ye göre âhirette herkes Allah'ı inandığı gibi, insân- kâmil olanlar ise tam olarak göreceklerdir. O, rüyet'in (Allah'ı görme) dünya ve ahiret hayatında câ'iz olduğunu kabul eder. Ehli olan kimsenin rüyasında Allah'ın cemalini müşahade etmesi Allah'ın zatıyla değil sıfatıyla mümkündür. Esas rüyet, Hz. Peygamber (SAV)'ın Mirac'ta vaki olandır. Hadîste ''Ben Allah'ın sıfatını rüyada gördüm'' denmesi, Zat'ını ihata edemedim, görmedim anlamındadır. Bursevî, bu rüyetin zatta değil sıfatta olduğunu kabûlle, ''Zatını gördüm'' demesi mecaz kabilinden olduğunu belirtir. Ehl-i sünnete göre bu bir şuhud ve huzur makamıdır der. Bu makamlar, dünyevi şeylerle

kıyaslanamaz. Bir kimse rüyada Allah'ı azamet ve şanına muvafık olmayan bir tarzda cisim ve ceset gibi görse, bu rüyada görülen Allah'ın zat'ının gayrıdır.

Bursevî, arştan bahsederken. "Allah'ın arş'ı su üzerinedir"den hareketle bütün âlem sudan mürekkep olduğunu semavat ve arzın daha sonra yaratıldığını ifade eder. Arz'ın hikmetle yaratılışından sonra arzda ilk yaratılan yedi nehire ki onlar; Fırat, Dicle, Seyhan, Ceyhan, Nil, Ceyhun ce Seyhun'dur, bunlara işaret etmesi çok dikkat çekicidir.

Peygamber ilahi feyizleri vasıtasız olarak alabilen kişidir. Allah'ın yeryüzünde halifesi olmasının manası budur. Bütün insânlar Allah'ı bilmek için aklı kullanmakta eşit oldukları halde peygamberler kalplerine açılan bir yolla vahiy alarak diğer insânlardan ayrılır.

Bursevî'nin itikâdî/ kelâmî görüşleri arasında en fazla dikkat çekenlerden biri hiç şüphesiz Nübüvvet/Risalet'in devamlılığı anlayışıdır. O'na göre risalet görevi son peygamber Hz. Muhammed ile son bulmuştur. Hz. Muhammed'den sonra başka bir Rasûl gelmeyecektir. Bununla birlikte ilâhi âlem ile insânlık arasındaki haberleşme veya haber alma son bulmuş değildir. Resulullah örfi olarak son peygamber olmasına karşılık nübüvvetin "Allah'tan haber vermek" şeklinde asıl anlamı dikkate alınırsa peygamberlik kıyamete kadar devam edecektir. Şu halde gerçek anlamda nübüvvet sona ermeyip veliler aracılığıyla devam etmektedir. Allah'a peygambere îmânın yanı sıra velilere de inanmak gerekir. Kesbî olduğu zannedilirse de esasen nübüvvet gibi velayette vehbîdir. Velilerin getirdikleri bilgiler ilham ayetleri veya "Batınî vahiy" denilir.

İsmâil Hakkı Bursevî itikadî konularda genellikle "Ehl-i sünnet"e mensup olduğunu söylemesine karşılık tasavvufta özellikle Muhyiddin-i Arabî ekolüne bağlı olduğundan bilgi bahsi, ulûyhiyyet, nübüvvet ve âhirete ilişkin meselelerde farklı görüşler benimseyip Sufiyye ekolüne bağlı olduğu görülür. Bursevî; Hakiki tevhîdin zevkle elde edebileceğini resmi ve ilmi tevhîdin onun çok sonunda olduğunu belirtir. Nitekim tesiri altında kaldığı Muhiddin-i Arabi Fahredin-i Razi'ye bir mektubunda "Allah'ı bilmek, varlığını bilmenin gayrıdır" demiştir. İsmâil Hakkı, sünnetin kapsamına meşâyihin görüşlerini de dâhil eder. Sahabeyi inkâr etmenin küfr olduğunu belirtir. Veliler, Hz. Muhammed'in (s.a) varisleri olduğu kabulünden harekletle velilerin

sözleri Hz. Muhammed'in (s.a) sözleri gibi telakki edilmiştir. Dolayısıyla nasıl ki Nebi'nin sünnetine uymak Allah'a uymak olarak değerlendirildiyse, velilerin sözleri de bununla eşdeğer olarak değerlendirilmiştir.

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığımız Risâle Câmi'a li-Mesâil Nâfi'a adlı eser çerçevesinde Bursevî'nin ortaya koyduğu görüşleri kelamcı bakış açısıyla değerlendirecek olursak, İsmâil Hakkı Bursevî'nin keşfi hemen hemen vahiyle eşdeğer tutması ve bütün dini meselelerde kullanılabilecek kesin bilgi kaynağı olarak görmesi, vahdet-i vücud nazariyesine gerçek tevhîd nazarıyla bakması, gerçek anlamda nübüvvetin son bulmadığını belirtip nübüvvet ve velâyeti aynı doğrultuda tasavvur etmesi O'nun genel çerçevede Ehl-i sünnet akaidinden uzaklaştığı noktalardır.

KAYNAKÇA

ADAM, Hüdaverdi, *Necmü'd-Din Ömer Nesefî ve Akîdesi*, Değişim yay, Adapazarı 1998.

AKİDİL, M. Ali ve Şeyda Öztürk, *Üç Tuhfe Seyr-i Sülûk*, İnsan yay, İstanbul 2000.

AYDIN, Ali, *İslâm İnançları ve Felsefesi*, Diyanet İşleri Başkanlığı yay, Ankara 1964.

AYNİ, Mehmet Ali, *Türk Azizleri I*, Marifet Basımevi, İstanbul 1944.

AYNİ, Mehmet Ali, "İsmâil Hakkı'ya Dâ'ir Bir Tedkik Hülasası", *Darü'-lfünun İlahiyat Fakültesi Mecmuası*, İstanbul 1928.

BAŞLI, Betül, *Bursevî'nin Muhammediyye Şerhinde Tasavvuf Kavramları, (III. Cilt 192-278 Sayfaları Arası)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, MÜSBE, İstanbul 2005.

BEBEK, Adil, *Matûrîdi'de Günah Problemi*, Rağbet yay., İstanbul 1998.

BEBEK, Adil, "Günah", *DİA*, XIV, İstanbul 2001.

BULUT, Halil İbrahim, *Hârikulâde Olması Açısından Kerâmet ve Mûcize ile İlişkisi,* SAÜ.İ.F.D., s.3/2001.

BULUT, Mehmet, "İsmet", *DİA,* XXXIII.*,* İstanbul 2001.

BURSEVÎ, İsmâil Hakkı, *Kitabü'n-Necât*, Hacı Muharrem Efendi Matbaası, 1290.

BURSEVÎ, İsmâil Hakkı, *Haliliyye-i Hakkı*, Süleyman Efendi mat., İstanbul 1293.

BURSEVÎ, İsmâil Hakkı, *Ferahu'r-Rûh Muhammediye Şerhi,* (Haz. Mustafa Utku), Uludağ yay., İstanbul 2002.

BURSEVÎ, İsmâil Hakkı, *Kitabu'l Hitab* (sad. Bedia Dikel), Divan Mat., İstanbul 1976.

BURSEVÎ, İsmâil Hakkı, *Açıklamalı Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Me'âli*, (Haz. Nedim Yılmaz), Damla Yayınevi, İstanbul 2005.

BURSEVÎ, İsmâil Hakkı, *Kitabü'n-Netîce*, (Haz. Ali Namlı-İmdat Yavaş), İnsan yay. İstanbul 1997.

BURSEVİ, İsmâil Hakkı, *Tuhfe-i Atâiyye*, (sad. Veysel Akkaya), Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, MÜSBE, İstanbul 1999.

BURSEVÎ, İsmâil Hakkı, *Celvetiyye Yolunda Silsile Nâme*, (Sad. Bedia Dikel), Özdinç Mat., İstanbul 1981.

BURSEVÎ, İsmâil Hakkı, *Kenz-i Mahfî*, (sad. Abdülkadir Akçiçek), Rahmet, yay., İstanbul t.y.

BURSEVİ, İsmâil Hakkı, *Manevi Ufuklar I-II (Kitabu'l Hitab),* (Sad. İ.Turgut Ulusoy), Hisar yay., İstanbul t.y.

BURSEVÎ, İsmâil Hakkı, *Sülük Risalesi*, Süleymaniye Ktp., Mihrişah Sultan Böl.Nr. 206/11.

BURSEVÎ, İsmâil Hakkı, *Tuhfe-i Hasekiye*, Süleymaniye Ktp., Mihrişah Sultan Böl. Nr. 164.

BURSEVÎ, İsmâil Hakkı, *Ruhu'l Beyan: Kur'an Me'âli ve Tefsiri/ Ruhü'l-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an,* (redaksiyon H. Kamil Yılmaz-Abdullah Sert-Mustafa Eriş-Ali Namlı); trc. Murâd Sülün. Erkam yay. İstanbul 2007.

……, *Silsile-i İsmail hakkı be-Tarîk-ı Celvetî*, İstanbul 1291

BURSEVÎ, İsmâil Hakkı, *Tuhfe-i İsmâiliyye*, Basiret Gazetesi mat., İstanbul 1292.

CENGİZ, Muammer, *İsmâil Hakkı Bursevî'nin Tuhfe-i Hasekiyye'sinin Birinci Bölümü (Metin ve Tahlil)* Yüksek Lisans Tezi, MÜSBE, İstanbul 2007.

ÇELİK, Ahmet, Kur'an ve Sünnet Işığında Kelime-i Tevhîd'in Amelî Boyutu, Ekev yay., Erzurum 2002.

ÇİÇEK, Yakup, *İsmâil Hakkı Bursevî İman Esaslarına Tasavvufî Bir Bakış(Şerhu Şu'abi'l-Îmân)*, İstanbul 2000.

ERAYDIN, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarîkatler*, İFAV, İstanbul 2001.

EŞ'ARÎ, Ebü'l-Hasan İbn Ebu Bişr Ali b. İsmâil b. İshak, *İlk Dönem İslam Mezhepleri/ Makalatü'l-islamiyyin ve ihtilafü'l-musallin*, (Çev. Mehmer Dalkılıç-Ömer Aydın), Kabalcı yay., İstanbul 2005.

DURU, Rafiye, *İsmâil Hakkı Bursevî'nin Şerh-i Pend-i Attar'ı*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1998.

Et-Tirmizi, Ebû Abdullah, *Veliliğin Sonu=Hatmü'l Evliyâ: Velayet ve Nübüvvet Tartışması,* (Haz. Salih Çiftçi), İnsan yay., İstanbul 2006.

GAZZÂLİ, Muhammed bin Muhammed, *İhyâ-u Ulûmi'd-Din*, (Çev. Ali Arslan), Arslan yay., İstanbul 1980.

…… , *Tevhîd ve Ledûn Risalesi*, (Çev. Serkan Özburun-Yusuf Ziya Özburun), Furkan basım yay., İstanbul 1995.

GÜLEÇ, İsmâil, *İsmâil Hakkı Bursevî'nin Ruhu'l-Mesnevi'sinin İncelenmesi,* Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2002.

İBN MANZÛR, Ebû'l-Fazl Muhammed b. Mükerrem b. Ali el-Ensârî, *Lisânü'l-Arab,* XIII,21, Beyrut t.y.

KARA, İhsan, *İsmâil Hakkı Bursevî'nin Tuhfe-i Hasekiyye'sinin III. Bölümü,* Yüksek Lisans Tezi, MÜSBE, İstanbul 1997.

KARA, Mustafa, *Bursa'da Tarîkatlar ve Tekkeler II*, Uludağ yay., Bursa, 1993.

HARMAN, Ömer Faruk, "Günah", *DİA,* XIV., İstanbul 2001.

HÜSEYNÎ, Seyyid Ali, *İslam Düşüncesinde Dört Temel Kavram (İman-Tevhîd-Nübüvvet-Velayet) (*Çev. A.İrfanoğlu), İstanbul 1985.

KARAHASANOĞLU, M. Ali, *Kelime-i Tevhîd Risalesi*, Zafer mat., İstanbul 1983.

KARATAŞ, Cağfer, "İsmâil Hakkı Bursevî", *DİA*, XXIII, İstanbul, 2001.

KELPETİN, Arpağuş Hatice, *Osmanlı Halkının Geleneksel İslâm Anlayışı ve Kaynakları*, Çamlıca yay., İstanbul 2001.

KILAVUZ, A.Saim, *Ana Hatlarıyla İslâm Akâidi ve Kelâm'a Giriş,* Ensar neş., İstanbul 2006.

KUTLUER, İlhan, "İlim", *DİA,* XXII*,* İstanbul 2001.

NAMLI, Ali, *İsmâil Hakkı Bursevî Hayatı, Eserleri, Tarîkat Anlayışı,* İstanbul 2001.

……., "İsmâil Hakkı Bursevî", *DİA*, XXIII, İstanbul, 2001.

NURSÎ, Bediüzzaman Said, *Mesnevi-i Nuriye*, İstanbul 1958.

……., Bediüzzaman Said, *Mektûbat*, İstanbul 1958.

……., Bediüzzaman Said, *Lem'alar*, İstanbul 1958.

ÖZLER, Mevlüt, *İslâm Düşüncesinde Tevhîd*, İstanbul 1995.

ÖZTÜRK, Şeyda, *İsmâil Hakkı Bursevî'nin İki Tuhfesi: Tuhfe-i Vesimiyye ve Tuhfe-i Aliyye*, Yüksek Lisans Tezi, MÜSBE, İstanbul 1999.

SÂBÛNÎ, Nureddîn, *Mâturidiyye Akâidi*, (çev. Bekir Topaloğlu), Ankara 1978.

SELVİ, Dilaver, *İslam'da Velâyet ve Kerâmet*, İstanbul 1990.

SİNANOĞLU,Mustafa, "İman", *DİA*, XXII., İstanbul 2001.

SOYSALDI, Mehmet, "İslâm'da Günah Kavramı", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Dergisi*, s.7/ sy.145-156, Ankara 2001.

ŞEMSEDDİN, Mehmed, *Bursa Dergâhları-Yadigâr-Şemsî I-II,* (Haz. Mustafa Kara-Kadir Atlansoy), Uludağ yay., Bursa 1997.

ŞİRÂZÎ, Molla Sadreddin Muhammed b. İbrâhim b. Yahyâ Kavami Sadreddin, *Risâle fi'l-Hudus/ Hudusü'l-Alem, (*Tah. Hüseyin Museviyan), Tahran 1378.

TAHİR, Bursalı Mehmet, *Osmanlı Müellifleri*, (Haz. A.Fikri Yavuz-İsmâil Özen), Meral yay., İstanbul t.y.

TAHRALI, Mustafa, "Takdim" , *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, c.I, İstanbul 2004.

ULUDAĞ, Süleyman, "Kerâmet", *DİA*, c.XXV., İstanbul 2001.

ULUDAĞ, Süleyman, Süleyman Hayri Bolay "Alem"*, DİA*, II, İstanbul 2001.

VASSAF, Hüseyin, *Kemal-name-i İsmâil Hakkî (Bursevî Biyografisi),* (Haz. Dr. Murat Yurtsever), Arasta yay., Bursa 2000.

YILDIZ, Sakıp, *Türk Müfessiri İsmâil Hakkı, Hayatı, Eserleri Ve Tefsir İlmindeki Metodu*, orijinali Fransızca Olan Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum 1976.

YILMAZ, Hasan Kamil, *el-Lûma İslâm Tasavvufu*, Altınoluk yay., İstanbul 1996.

……..., *Aziz Mahmut Hüdayi ve Celvetiye Tarîkati*, İstanbul 1999.

YAVUZ, Yusuf Şevki, "Kerâmet", *DİA,* XXV., İstanbul 2001.

……., "İsmâil Hakkı Bursevî", *DİA*, XXIII, İstanbul 2001.

YAVUZ, Yusuf Şevki, "İlim", *DİA*, XXII, İstanbul 2001.

YURTSEVER, Murat, "İsmâil Hakkı Bursevî", *DİA*, XXIII, İstanbul, 2001.

YÜKSEL, Emrullah, *Kelâm Dersleri*, y.y., Erzurum 1986.

EKLER

Ek 1: Risâle Câmi‘A Li Mesâil Nafi‘Â Adlı Eserin Orijinal Metni

Süleymaniye U. Kütüphanesi
Kısmı | Hacı Mahmud Ef.
Yeni Kayıt No | 2711
Eski Kayıt No |

HACI MAHMUD EFENDİ
BEŞİKTAŞ
Vakıf Kütüphanesi

T.C. İstanbul Üniversitesi Süleymaniye Kütüphanesi Müdürlüğü
1923

CVU

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله على التوحيد والصلوة والسلام على نبي التفريد
وعلى اله واصحابه ذوى التجريد وبعد فان هذه رسالة
جامعة لمسائل نافعة الفها الشيخ اسمعيل حقى الجلوتى
بالجيم نزيل بلدة بروسه غفر الله ذنب وجوده ونور
بنوره شهوده كتبها بالتركية ليعم الاستفادة والله ولى
الافادة لا اله الا الله محمد رسول الله ديمشلردركه مخز
عالم عليه السلام جنابلرى بتحلى الهى ايله مقام ارواحده
متعين اولدقده كلمة توحيد القا اولنوب لا اله الا الله
مقاله سيله زمزمه بردار اوليجق طرف كبريادن جل
شانه محمد رسول الله كلمه سيله تشريف اولندقده
بوندن ظاهر اولوركه كلمة اولى كلام نفسى مرتبه سندن
تنزل اتدكده لسان روحانى ايله صورت پذير اولمشدر
وكلمة ثانيه كلام نفسى ايله تعين بولمشدر وجائز دركه

مرتبة روحانيته عين الجمع اعتباريله لسان روحانيتدن
صادر اوله پس بوندن مفهوم اولوركه فخر عالمك
تعينلرى ايكى لسانى جامع دركه برى لسان جمع وبرى
دخى لسان فرقدر نتكيم تشهده دخى السلام عليك
ايها النبى جمله سى ذكر اولنان معنايه دالدر زيرا قعده
زبان پيغمبردن ذكر اولنان جمله صادر اولدوغى تقدير
اوزره كندى نفسنه خطابده بعد اولمغله برقاج
وجهله تاويل اولنور برى بودركه لسان جمعدن
مقام فرقه خطابدر وبرى دخى بودركه مقام ملكيتدن
مرتبة بشريته ناظردر وبرى بودركه جانب ولايتدن
طرف نبوته تلويندر زيرا وجود انسانده بو مقاله لمور
معتبردر بعد ذا ذكر اولنان كلمة توحيد على حالها باقيدر
كسه بتون عالم مشترك اولسون پس بوكلمه اختلاف
قبول اتمز سائر كلمات قبول اتدوكى يعنى صورت
پيكرك حقيقت توحيدى مانع دكلدر بلكه توحيدك
اثرى جميع صفحات عوالمده باقى وايات وحدت متلودر
فاعرف جدا وكن من اهل التوحيد الحقانى قال تعالى

فلم يك ينفعهم ايمانهم لما راوا بأسنا معلوم اولاكه ايمان
بئس باء موحده ايله نزول عذاب وقتنده اولان ايماندر
يئس ياء مثنات ايله حياندن نا اميد اولوب حالت احتضاره
اولان ايماندر بو ايكى حالده اولان ايمان عدم قبوله مساويدر
فاما توبة يئسده ياء مثنات ايله ديمشلردركه قول مختار
اوزرنه مقبوله در زيرا فاسقده ايمانى سابق ومعرفت
متقدمه وحالى بقا حالى اولمغله رجوعنه اعتبار واردر
كافر ايسه بويله دكلدر زيرا كافر جاهلدر وحالى ابتدا
حالىدركه اول وقتده ايمان وعرفان بولمشدر بقا ايسه
ابتدادن اسهلدر نيكم بو توبه نك قبولنه وهو الذى يقبل
التوبة عن عباده اطلاقى دالدر تفصيل قصه وبيانى خاك
سوره حم المؤمن ده روح البيان نام تفسير يمزده در
ديمشلردركه برمؤمن بغتة يعنى ناكاه قتل اولنسه ايمان
سابقى سبى اوزرنه ماخوذدر وكذلك كافر دخى بوحاك
اوزرينه قتل اولنسه حكمى بودر فاما مرضى سبقت ايدوب
فواشى اوزرنده حنف انفه هلاك اولان مؤمن وكافرك حالى
مجهول ومبهمدر زيرا نجه مؤمن شقاوت اصليه اوزرينه

ماخوذدر

ماخوذدر نجه كافر دخى سعادت ذاتيه اوزرنه مقبوضدر
زيرا سعادت عارضه وكذلك شقاوت عارضيه اعتبار
يوقدر انما العبرة بالخواتيم وارد اولمشدر ولكن حاك
احتضاره ايمان كتورمدك كافر وتوبه قلمدق فاسق اولز
نتكيم قرانده كلور وان من اهل الكتاب الا ليؤمنن به قبل
موته فاما بو ايمانك فائدهسى يوقدر زيرا مالك مؤمن
ايله برابر اولوب اهل جنت اولمق لازم كلور بو صورتده
دوزخك خلقى عبث ويا خلود خصوصى مشوش اولور
پس كمينك ايمانه اعتبار وار وكمنك يوقدر ايمانى معتبر
قبل الاحتضار ونزول العذاب در فافهم جدا

ابتدا انبيم حضرت نوح عليه السلام ودن
قلمشدر غفلت اولنميه

تجديد ايمان ونكاح

معلوم اولاكه تجديد ايمان ونكاح كفر معلوم اوزرينه
اولدوغى كبى كفر مجهول وفرض طريقيله دخى اولور نتكيم
حديثده كلور واستغفرك لما لا اعلم بو مقامك تفصيلى
بودركه انبيا عليهم السلام كفردن معصوم ملردركك قبل
الوحى وكرك بعد الوحى وكذلك بعد الوحى تعمد كاردن
دخى محفوظ ملردر پس انلرك استغفارلرى كفردن ماعدا اولانه

صغائر و سهوا اولان بکائره کوره در و یو صغائر و بکائر کرک معلوم
اولسون و کرک اولمسون جمله سنه استغفار تعلق ایدر ولکن
انبیایه کوره کفره دخی امکان اولمغله اُمتك استغفاری کفر و ما
عدایه مطلقا متعلق اولور و یوکا اشارت ایدوب حدیثده کلور
اللهم انی اسئلك ایمانا یباشر قلبی و یقینا لیس بعده کفر تا
اکرسندن کفر صادر اولدیسه رجوع اندم دیمك لابأس در و بلکه
لوازم دینیه دندر زیرا عادت اوزرینه وجوده کلن طاعات
و کلمهٔ شهادته اعتبار یوقدر البته جرمی معرفت و استحضار
کوکدرکك تحقیقا و کرك فرضا بولندن ایسه کفری قبول اتمك
لازم کلمز و کفر دیدکلری برامر خفیدر زیرا بنجه امور
وارد رکه کفری مؤیّد در مثلا بر عالمك حضورنده رفع صوت
اتمك منهیدر زیرا بلکه اول عالمك استخفافنه مؤدی اولکه
استخفاف علماء بالاتفاق کفر در و یو معنایه اشارت ایدوب قرائنده
کلور لاترفعوا اصواتکم فوق صوت النبی و لاتجهروا له بالقول
کجهر بعضکم لبعض ان تحبط اعمالکم و انتم لاتشعرون یعنی
عند الرسول علیه السلام رفع صوت و جهر بالقول ده خشیت
حبوط عمل وارد زیرا کر رفع و جهردن رسول علیه السلام

تخفیفه تجاوز ایدرسه بالفعل کفر حاصل اولور کفر ایسه
اعمالی احباط ایلر بعض زهاددن منقولدرکه هر ذنب قائنده
تجدید ایمان و تبری کفر ایدردی زیرا بونده احتیاط وارد در
اول سببدن که معصیت مطلقا کفره وسیله در پس کفر
صریحده قطعا ایمان و تبری لازم اولدوغی کبی اکا مؤدی اولان
ذنبده دخی احتیاطا لازم در و حدیثده کلور جددوا ایمانکم
یعنی تجدید ایمان بالکز کفر اوزرینه منوط دکلدر بلکه تحصیل
رسوخ ایچون و برای اطمئنان و یقین دخی تکرار اولنور
فی الحدیث کل سبب و نسب ینقطع یوم القیمة الا سببی
و نسبی مقصود نسب دین و تقوادر یوخسه نسب اب و کل
دکلدر والا ابو لهبك دخی یوبابدن حصه سی اولمق لازم کلور
سن تقوی جهتندن اولان نسب اولادنك رسول الله علیه السلام
قرابتی معنی و سائر لریك صورة در تفصیل مقام بودرکه فخر عالم
علیه السلام اولان قرابت ایکی نوعدر بری قرابت صوریه و بری
قرابت معنویه در قرابت صوریه شرفا و ساداتك قرابتیدرکه
عرق جهتندن فخر عالمه انتسابلری وارد رو شرفادن مؤمن
اولنلردخی بو قرابتده داخلدر پس انلرك هم صورة و هم معنی

قرابتلری اولور نتکیم ابولهب کبیلرك قرابتی یالکز صورة
در ولکن ایمان قرابتنده اوج درجه واردر بری ایمان
عام ایله قرابتدرکه عموم اهلنك حالیدرکه بونلر قلب
اولادیدر وبری دخی ایمان خاص ایله قرابتدرکه
خصوص اهلنك حالیدرکه بونلر روح اولادیدر نتکیم
حدیثده کلور سلمان لنا اهل البیت یعنی سلمان فا
رسی رضی الله عنه حضرتلری قرشی وهاشمی دکل ایکن اهل
بیتدن عداولندی زیرا ذکر اولان خصوصیتله فخر عالمه
قرابتی وارایدی پس حکما اهل بیتدن اولدی زیرا حقیقتده
اهل بیت آل عباس وامثالیدر ودخی ایمان اخص ایله قرابتدرکه
اخص اولنلرك حالیدرکه بونلر سرّ اولادیدر جمیع خلفاء
حقیقیه بونده داخلدرسنی بونلردن صنف اوّل اولوب
سیز بوش اولنلر حقیقة شرف وسادات اولدقلری کبی
صنف ثانی وثالث اولوب عمامه سفید بوش اولنلر دخی
حکما اولادنبیدر وبلکه اواخر زمانده معین دین بولنمین
اوقاتده کلن عدول مؤمنین هم اولادوهم اخوان مقوله
سیدر نتکیم حدیثده کلور اخوانی الذین امنوا بی ولم یروانی

پس

پس فضل وشرف دین وتقوی ایله در یالکز نسب صوری
ایله دکلدر زیرا نسب صوریده مخالفت دین ایله قرابت
واخوت منقطع اولور فاما اخوت اسلام مخالفت نسب
ایله منقطع اولماز الحاصل یالکز قرابت صوریه جهت
جامعه معتبره دکلدر والا اختلاف دین ایله دخی توارث
صحیح اولمق لازم کلوردی لحرر مؤمنك فخری دین وتقوادر
نسبی وآرعزی اشبو دنیاده نسبك ذنبله ایتمه تلویث
تاکه طاهر کله سن عقباده

فی حدوث العالم

کبراء ارباب بیان وعظماء اصحاب عیان بیورمشلردرکه
عالم اصلنده عَلَم در فتحتین ایله الف اشباع ایچوندرپس
عالم دنلدوکی وجود حقه علم ونشانی اولدوغیچون در
ولکن عالم اطلاق اولنماندن خصوص اوزرینه دنیا فلك
اطلسك حرکتندن الی دورت بیك بیل مؤخر خلق اولنمشدر
فلك اطلسکه عالم طبیعیدرا رواحدن چوق مدت صکره
خلق اولنمشدر اگرچکه اول وقتده مدت یوغیدی
زیرا مدت اعتباری عرشك حرکتندن صکره اعتبار اولندی
ووجود حقه ابتدا علم حقیقت محمدیه درکه قلم اعلی وعقل

اول وبونلرك امثالی اسمائله تسمیه اولنور ودنیانك
حدّنده اختلاف اولنمشدر ظاهر اولان بودركه عالم طبیعی نك
تحتنده اولان سموات سبع حدّ دنیاده داخلدر زیرا عالم
كون وفساددن معدود درانكچون منشق وهیئتلرندن
متغیر اولسه كركدر وابتدای حركت افلاك برج میزاندن
واقع اولمشدر وینه برج میزانه منتهی اولدقده قیامت
قویسه كركدر ابو البشر اولان آدم علیه السّلام دور
سُنْبُلَهٔ دنیایه كلمشدركه یدی بیك بیل حكمی واردر وآدمدن
مقدم دنیایه التی عدد مخلوق كلمشدركه ازجمله جان قومیدر
وبوجان قومی آدمدن التمش بیك بیل مقدم خلق اولنمشدر
وعمر بنی آدم ایچون تعیین اولنان یدی بیك سنه
یتمش بیك سنه نك اجمالی اولمق حسبیله امّة مرحومه نك
عمری التمش ایله یتمش میانده قلندیكه عرب اكا دقّاقة
ٱلرقاب دیر پس عمر بنی آدم حكما عُمر جاندن افزون اولور
نتكیم نشأة سنك فضلی دخی اكا دالدر وعمر دنیانك
اكرچه ابتدا سی مضبوط دكلدر ولكن حدوثنه اتفاق
اولنمشدر خصوصا كه منتهیدر حكمانك قدم عالم

ودوام حركات افلاكه ذاهب اولدقلری نفی حشری
مستلزم اولمغله اكثارا اولنمشلردر زیرا كبار
دیمشلردركه اسماء افعال بحسب الاحكام اوچ قسم اوزره
در برقسمی بودركه ازلا وابدا حكمی منقطع واثری منتهی
دكلدر ارواح قدسیه ونفوس ملكوتیه اوزره حاكم
اولان اسماء كبی وبرقسمی دخی ازلا منقطع وابدا غیر
منقطعدر اخرت اوزره حاكم اولان اسماء كبی
وبرقسمی نك دخی ازلا حكمی منقطع وابدا دخی اثری متناهیدر
نشأة دنیویه اوزره حاكم اولان اسماء كبی پس دنیانك
اولی واخری واردر وبو مقولیه حادث اطلاق اولنور
وسائر عوالم كونیّه دخی بوكا قیاس اولنه لمحرّره باقیه
بوصفحهٔ سپهر صاقن كون اوله طوغمیه بكم خرشید
نیلسون فانیه باقوب عاقل كوزه درجادهٔ بقای رشید
فی المؤمن مؤمن شرعی اودركه انبیادن علیهم
السّلام بنی به تابع اوله اما شول اهل فترت كه فطرت
توحید اوزرینه كلمش ومنافی دخی بولنمامشدر بونلره
مؤمن شرعی دیمزلر بلكه موحّد دیرلر پس بونلرتوحیدلری

سببیله سعادتدن بوسببدن امت واحده اولدقلری
حالده بعثت اولنورلر زیرا مؤمن شرعی اولمدقلری جهتدن
تابعدردنلمز ورسول اولمدقلری یوزدن دخی متبوعدر
دنلمز پس بونلرنه تابع ونه متبوعدر بلکه علاحده امتدر
الحاصل بوطائفه ده شان توحیدی منافع نسنه اولمامغله
عالم وموحددتلدی مؤمن شرعی دنلمدی زیرا ایمان خبر
صدق اوزرینه موقوفدر بوایسه مجئ رسولدن
صکره در توحید ووجود حقه علم ایسه خبر صدق اوزرنه
توقف اتمز پس بوتقریر سمعکه داخل ومضمون قلبکه واصل
اولدیسه ادلهٔ عقلیه ایله توحیدی بلنلر جهنمده مخلد
اولمزلردینلرك قولی ذکر اولنان معنایه دائر اولدوغی
یقینا معلومك اولدی ننکیم محمدیه ده کلورع آنی کم
دیدی لا الله الا الله که تحقیقا وتأویلا یعنی ایمان تحقیقی
اهلی مؤمن شرعی وایمان تاویلی اهل مؤمن غیر شرعیدرکه
موحد وعالمدر بناء علی هذا رحمت حقی تضییق اتمیوب
دائره سن توسیع اتمك کوکدر خصوصا که الده برسر رشته
اوله وتفسیرده کلورکه ایمان وطاعت کندی ذاتنده

مستحسن ومرغوب نسنه در پس مؤمن اولان بوحیثیت
ایله مؤمن ومطیع دخی بومعنایه مطبع اولمق کرکدر
بوخسه رجاء جنت وخوف جهنم ایچون اولان ایمان
وطاعت مردود در زیرا غرض اوزرینه مبنیدر حق
تعالی ایسه جنت وناری خلق اتمسه دخی عبادت خلقه
مستحقدر انچون قرانده کلور وما امروا الا لیعبدوا الله
مخلصین له الدین بوندن فهم اولنورکه برکمسه برزنجه
دوشمك سببیله ایتدوکی توبه نك ثباتی بوقدر زیرا
اول توبیه باعث رنج مذکور در چونکه رنج زائل اوله ندامت
دخی مضمحل اولور فامّا اولنکه طلب جنت وخوف جهنم
ایله مأمورز بومعنی ذکر اولنان مضمونی منافی دکلدر
زیرا طلب مذکور مثلا توبیت حقه مکابره دن احتراز
ایچون در بوایسه حقیقتده مخلوص دلی منافی دکلدر
پس مؤمنك لسانی مرتبه سی شریعته ناظر وقلبی مرتبه سی
حقیقته دائردر ایکی وجهی بله رعایت ایلین مؤمن
کامل وسنّی واصل اولور لمحرره بی عمل اوله عاشق مانندر
عمل علمه ایلکل تطبیق یا لکز علم ایله بوبولنرده

بولدیمی کسه منزل تحقیق فی العلم معلوم اولاکه
علم ایکی نوعدر بری علم دراست وبری علم وراثتدر
وعلم دراسته علم رسمی وعلم ظاهر وعلم عبارت دخی دیرلر
علم وراثته علم حقیقی وعلم باطن وعلم اشارت دیدکلری
کبی وعلوم شرعیه بشدرکه کلام وتفسیر وحدیث
وفقه واصول فقهدر بونلردن ماعداسی مقدمات والات
مقوله سندن ایسه بونلرك حکمنده درنحو ومعانی وامثالی
کبی دکل ایسه علوم زائده وضایعه دراکثر علوم فلاسفه کبی
وعلوم شرعیه نك ظاهری وباطنی واردر ظاهری علماء ظاهر
تفسیر وتحقیق وباطنی علماء حقیقت تأویل وتدقیق ایتدوکی
اوزره در اکر ظاهر نصه مخالفت اتمزسه زیرا کتاب وسنتك
ظاهری شهادت ایتدوکی معنی مردود در وبلکه حقایق
علمیه که واردر کتاب وسنتدن مستنبط اولدوغی کبی
اشیاء خارجیه دن دخی مستخرجدر زیرا مثلا قرآن نسخهٔ
جامعه درکه انده مندرج اولان اجمال مصحف فعلی اولان
افاده تفصیل اولنمشدر ولکن بومقوله اسرار ملکونه مکاشفه
اربابندن غیری مطلع دکلدر مکاشفه دخی طبقات اوزرینه در

توحید وتجرید وتفرید دینلور ومکاشفهٔ صحیحه اهلنه
ففهانك معارضه اتدکلرینك اصلی بودرکه فقها طریق مخصوص
ایله مقیدا ولوب کندی نقللرینه مخالف اولنلره التفات اتمزلر
وبلکه سلب ایله مقیدا ولورلر فاما مکاشفه اهلنك میدان
علمی واسع وفلك دانشی محیطدر زیرا ظاهری وباطنی جامعدر
پس بونلرك کشفلری فی الحقیقه انلرك نقللرینه مخالف اولمیوب
مقبولدر کرك معارض اولان جهلله طعن السنون کرك اتمسون
بوسببدن اهل کشف اهل نقلدن افضل اولور زیرا مقید ایله
مطلق برابر دکلدر واهل کشفنك هرعصرده عددی بوزیکرمی
دورت بیکدرکه خبر واحده وارد اولان عدد انبیا قدردرکه
هربری پیغمبرك سرینه وارث اولمشدر انبیا اراسنده نص
قرانله تفاضل اولدوغی کبی اولیا اراسنده دخی تفاوت وارددر
زیرا هربری مشرب مخصوص اوزرینه در وبومعنی بوامتك
کمال استعدادینه دلالت ایدرکه الکی بیك سنه ایچنده ظهوره
کلن اسرار الهیه امت مرحومه اراسنده هرلحظه دن مرجودر
لمحرره بوقدربیك ولی کلوردهره کمسه بلمز خصوصله کیمدر
آنی انکار ایدن جهلانك حالی جمله جواندن کمدر

فی الکرامة معلوم اولاکه کرامت ایکی دورلودر بری
کرامت علمیه وبری دخی کرامت کونیه در کرامت علمیه
اودرکه حقائق اشیایه دائر وذات وصفات وافعال حقه
متعلق اوله وبو کرامت مقبولدر زیرا مقصود بالذات درکه
انسان علم ومعرفت ایچون خلق اولنمشدر نتکیم حدیث قدسیده
کلور کنت کنزا مخفیا فاحببت ان اعرف فخلقت الخلق لاعرف
وبو حدیثه طعن ایدنلر حضرت داوده علیه السلم خطاب
اولدوغن بلمشلردر وقراندن کلور وما خلقت الجن والانس
الا لیعبدون ای لیعرفون کما فسره ابن عباس رض وکرامت
کونیه اودرکه آکوانه متعلق اوله هواده اوجمق وصوده
یورمك وطی مسافه ایتمك وبونلرك غیری کبی بعض فقهادن
نقل اولنورکه ابرهیم ادهمی تروبه کوندن بصره وبعینه اوك
کون مکه ده کوردیلر دیدکلرینی برکسه اعتقاد ایلسه
وجائز کورسه کافر اولور دیرلر بوسوزدن ایسه کرامت
اولیانك انکار حاصل اولور پس بومقوله تضییقه
حاجت ندر زیرا اعتقاد اهل سنت بودرکه اهل ولایت
اولنلره علی سبیل الکرامة نقض عادت ایتمك جائزدر

منقولدرکه

منقولدرکه کعبه شرفها الله تعالی بعض اولیانك زیارت
ایلرحتی رابعهٔ عدویه قدس سرها الله تعالی استقبال
ایچون کندکده بعض ارباب مکاشفه انی یرنده
مشاهده ایتمشلردر مع هذا بونه کندی مکانده در پس
نه وجهله موجود ومفقود اولدوغی عقل قاصرایله
ادراك اولنماز صفاء عقیده ونقاء سریره اهل اولنلر
بیلورلر بنتکیم شرح مقاصده کما ینبغی مبین ومشروحدر
دیمشلردرکه بوامتك اکثر کرامانی باطن واغلب کمالاتی
مستوردر زیرا بونلردورقمرده قدوم امثاله قمرك
شمسه نسبتله نوری خفی اولدوغی کبی بوامتك دخی
سائر امتلره نسبتله کمالی پوشیده در وکمال دخی کمالك
مستور اولماسیدر زیرا اولمعنی که ولایته دائر
وولایت دخی جانب حقه ناظردر پس انی خلقه افشا
ایتمه ده کمال اولمز مکر ضرورته مبنی اوله بوصورته
ولیدن صادر اولان کرامت متبوعی اولان نبی یه معجز
اولور بوسببدندرکه انسان برکمالی کندی نفسنه
نسبت ایتمك کوکدر زیرا مظهردر ومظهرده حکم ظاهر

ظاهر کدر . بزه اولدولت بسدرکه سلطان خانه مزه
نزول ایلیه لمحره پرتو آفتابی سیر ایلکه ∴ روزنه
روزنه دخول ایلر ∴ یتر بوخانیه بوعزت کیم ∴
نورنه شمس آنی قبول ایلر ∴ نور حق فی الحقیقه ای حقی
نه نزول ونه خود حلول ایلر ∴ قال ابو سعید قدس
سره حورا بنظاره نکادم صف زد ∴ رضوان
بتعجب کف خود برکف زد ∴ ان خال سیه برآن رخان
مطرف زد ∴ ابکال زبیم چنك در مصحف زد ∴
بو نظم منیف معقداتدن معدود اولمغله انامل عقول
حلندن معقود اولمشدر حورا لغنده قاره کوزلی
دیمکدرکه ملاحتدن عبارتدن حقیقت ملاحت ایسه
انبیا وکمل اولیایه مخصوصدر زیرا ایات حسن ازلی ایله
مجلی وصفات پاکیزه لم یزلی ایله متجلی اولمشلردر شویله که
انلرده ظهور ایدن پرتو انوار الهیه سائر لره کوره شمس
وکواکب وآاردر یاخود انلرك غریلره کوره حسنی حورك
نساء دنیایه کوره حسنی کبیدرکه میانده فرق جلی وآاردر
نکار ایله مراد محبوب حقیقیدر حوراده ایهام تانیث وار

ایکنه

ایکن معنای ملاحته بناء انبیا واولیا اوزرینه اطلاق
اتدکلری کبی نکار لفظنی دخی عرف عجم اوزرینه تعظیمه
دال اولمغله مجازا حق اوزرینه اطلاق اتدیلر معنای
مصراع بودرکه انبیا وکمل اولیا ارباب شهود تمام اولدقلری
جهتدن اطوار وانازله متجلی ومظاهر اسما وصفاتده
پرتو انداز اولان محبوب حقیقی نك مطالعه ومشاهدسنه
صف بغلدیلر نتکیم حدیثده کلور رب ارنا الاشیاء
کماهی یعنی هر نسنه نك حقیقتنی شهود میسر ایله دیمکدرکه
بصیرته موقوف در حقائق کونیه ایسه حقائق الهیه یه
منوط وحقائق الهیه دخی اسم اعظمه مربوط در پس
مقصود شهوددر ولکن صف لفظنده اشارت واردرکه
اشیا ترتیب اوزرینه خلق اولنمشدرکه ارواح ومثال
واجسام ویاخود ملکوت وملك وناسوتدر انکچون
شهود حقه مترقی وکذلك شهود اشیایه متنزل اولنلر
صفوف مرتبه کبیدرکه وما منا الا له مقام معلوم وفقنجه
هرکس شهوده حدّن کوزلر وکذلك متعلقات شهود اولنان
اموره ترتیبه رعایت ایلر یعنی مکاشفه لری اطوار مرتبه

اوزرینه کلور مثلا موالیدن عناصره واندن طبیعیانه
واندن ارواحه وما فوقنه ترقی ایلر رضواندن مراد عموما
ملائکه در یالکز خازن جنت دکلدر وجه اطلاق بودرکه
جمله سی رضی اهلیدر زیرا شانلرندن کلور لایعصون
الله ما امرهم ویفعلون مایؤمرون عبد مطیع ایسه رضا
ملابسدر ولکن بونلرك ایمانلری ایمان بالغیبدر تنکیم
قرآندن کلور یؤمنون به بشرك ایمانی ایسه بالغیب
اولدوغی کبی بالشهاده دخی اولور وملائکه ده اولان فی
الجمله شهود بومعنایی منافی دکلدر زیرا بشرك حالی قوتلو
در پس ملائکه ده کمل بشر کبی حقائقه اطلاع وحقیقة
الحقائقی شهود یوقدر وانسان تعجب حالنده الن الی
اوزرینه اورر انکچون ملائکة دخی اسراردن برنسنیه
فی الجمله اطلاع بولسه لر تعجب ایدرلر کمل بشرده ایسه
بو تعجب یوقدر زیرا اسراره واقف اولمق انك نشأة سنك
حکمیدر سن سببی کندنه خفی اولمین نسنه دن نیجه
تعجب ایدر مطرف ضمله مکرم وزنی اوزرینه ابریشم
ردایه دیرلر معلوم اولاکه بربیاض صحیفه اوزرنه سیاه

نقطه

نقطه وضع اولنسه اول سیاه نقطه نك تحتنده بیاض
نقطه متعین اولور پس اول سیاه نقطه نك ظهوری
بیاض نقطیه وبیاض نقطه نك تعینی سیاه نقطه یه
موقوفدر رخده اولان خال سیاه بونك نظیریدرکه
اول سیاه خال رخه حسن تام ایراث اتدوکی کبی انك
ظهوری رخه منوطدر زیرا محل اولمدقجه خالك ظهوری
یوقدر پس بو عالم سیاه نقطیه وخاله بکزرکه حقك
ظهوری انکله واقع اولمشدر زیرا اسما وصفانه مظهر
وحقك تعینی دخی عالمك وجودی ایله موجود در اگرچه
الآن علی ماکان علیه اعتباریله حالا وجود حق اطلاق
حقیقی ایله مطلقدر ولکن بزم مرادیمز مراتبده اولان
ظهوری وتعینی حسبیله اولان مرتبه در پس بو مرتبه ده
تعین دیمك حقیقتده اطلاقنه مانع دکلدر وبلکه
حقیقتده تعین ولاتعیندن دخی منزهدر زیرا لاتعین
دخی تعین مقابله سنده اولمغله مقیددر اشیا ایسه
حقی تقیید اتمز انکچون هب بوکوریدن اودردیمك نی
الحقیقه کفردر معنای مصراع بودرکه اول سیاه

خال کبی اولان عالم رخسار حق اوزرینه ردا اوردی و پرده
حکدی یعنی عالم حق یوزنه حجاب اولدی ولکن حقیقتده
حجاب محتجبه کوره دکلدر غیره کوره در بوراده ایسه
غیر یوقدر بلکه بر عالم و بر حق وار در پس عالم حق
اوزرنه حجاب اولماز وبلکه آیینه اولور نتکیم عربیک
عادتیدرکه تابشدن ایاغه ردائله بورینور کوریز
ریا در مرتدی دکل ظهوری کندی ظهورنه پرده اولمشدر
دیدکلری بودر بالغه صوبرده اولدوغی کبی مع هذا پرده
دکلدر اگرچکه بالق صوئی مشاهده سنی حالنده صوزه
در دیر خفی معنا در حق فتح ایلیه ابدالدن مراد عموم
مؤمنیدرکه اسرار الهیه دن برنسنه کشف اولنسه
علم فهمدن ناشی کافر اولورز دیو خوف اولمزدن القرن
مصحفه اورزلر یعنی شرعک ظاهرنه تمسک ایدرلر پس
بونلره آبدال دیمک تبدل و تغیر لرنه کوره در والا مشهور
ابدال بری برینک یرینه بدل اولمغله ابدال اطلاق اولنور
نتکیم محلنده مبیندر بوندن فهم اولنورکه ارباب ظاهر
ارباب حقیقت ایله صحبت ایدرلر زیرا ارباب ظاهر

اهل قبوردر اگرچکه فی الجمله علم مکاشفه تصدیق
ایدرلر زیرا اگر تصدیق اتمسه لرسوء خاتمه دن خوف
اولنور نتکیم امام غزالی رحمة الله تعالی تصریح اتمشدر
لحرره ایلمک استریسک برخوش کار ∴ ایلمه اولیائی
سن انکار ∴ اهل انکار اولمسه اعمی ∴ کوریز بوردی
کوزنه نقش نکار ∴ فی سر الاعداد نمازده رکوع
وسجود وارکعوا واسجدوا ایتیله ثابت اولمشدر
سؤال اولنورکه اصوله مبین اولدوغی اوزره امر تکراری
موجب دکلدر پس سبب تکرار سجده ندر جواب بودرکه تکرار
سجده فعل رسول ایله ثابت اولمشدر پس فعل رسول آیتده
واقع اولان اجمالی بیان اولور بعض علماء ظاهریمشلردرکه
تکرار سجده امر تعبدی در عددی ایچون معنی یوقدر فاما
بوسوز غایت ضعیفدر نتکیم بعض اهل تفسیر مقطعات
قرآنیه نک اختلافی حقنده ذاهب اولمشلردر یعنی دیرلرکه
بعضیسی الم وبعضیسی آن وبعضیسی یخی ق وبعضیسی
یخی غری اسمله تعبیر اولنوب سوره ایچون وضع اولنمق
برکسه نک برقاچ اولادی اولوب کیمنک اسمنی زید و کیمنک

یا باسط
یا رب هر کون ظاهر و باطنده بولنان صولهم
اولنسه همنه کون نعمتش انکیشر کی صف اطیب
سمه والله اعلم

اسمی عمرو وکیمنك اسمی بکر وضع اتمك کبید رکه مرجح اعتبار
اولنماز بوکلام ایسه زیاده ضعیفدر زیرا دیمشلردرکه
قرانك هرحرفی لوح محفوظده قاف طاغی کبی یازلمش وهرحرفك
تحتنده بی نهایه معانی واردر وسورك اوائل واواخری
وسائر اجزاسی مناسبت تامه ایله ترتیب اولنمش وهراطلاقده
وتقییدنده حکم جلیله مرعیدر پس آنی وآنی کبیلر تسمیه
مجرده اولنق عقول سلیمه دن بعیدودوردر بوسببدن
بعضیلر تکرار سجده نك وجهنده دیمشلردرکه سجدهٔ اولی
امتثال امر آلهی وسجدهٔ ثانیه ترغیم شیطان ایچوندر
وبعضیلر دیمشلردرکه اوّلکسی انسانك ارضدن خلق
اولدوغنه وایکنجسی بنه ارضه اعاده سنه اشارتدر
نتکیم قرانده کلور منها خلقناکم وفیها نعیدکم ومشرب
صوفیه اوزره بویله دیمك دخی وجهدرکه اوّلکسی
عالم ارواحه وایکنجسی عالم وحدته رجوعنه اشارتدر
ویاخود اولکسی ازله کوره عروجا فنا وایکنجسی ابده کوره نزولا
فنایه اشارتدر زیرا نزول اولان بقا فنایی منافی دکلدر
ویاخود ایکنجسی اوّلکی یی تأکید ویا فنا اندرفنایه رمزدرکه

فنادن دخی فنا بولمقدر وکذلك رکعاتده دخی اسرار واردر
یعنی نمازایکی رکعت اولمق انسانك جسمله روحدن خلق اولنوب
بوایکی نعمتك مقابله سنده شکره اشارتدر زیرا روحك
کمالی بدن وبدنك دخی بقاسی روحله در پس ایکسی دخی نعم
جلیله دندرکه بری عالم غیبدن وبری دخی عالم شهادتدندر
واوج رکعت اولدوغی وجود انسانیده ترکیب اولان عقل
وقلب وایمان نعمتلرینه شکره اشارتدر زیرا عقل ایله
ادراك وقلب ایله تصدیق اولنوب مقصود حاصل اولور
ودورت رکعت اولدوغی بودرکه انسانك جسدی عناصر
اربعه دن خلق اولنمشدرکه تراب وماء وریح ونارددرکه
بونلردن موالید ثلثه تولد ایلمشدرکه حیوان ونبات
ومعدندر پس دورت رکعت نماز بودورت عنصره شکر
مقابله سنده وضع اولندی وانسان طراقدن خلق دیمك اغلب
عناصره کوره درشیطان انشدن خلق اولندوغی ذکر اولنان
اغلبه کوره در وبونك فوقنده دخی مذاق صوفیه اوزره
تحقیق بودرکه صلوة فجر ایکی رکعتیله اثنینیته ومرتبه لاتعین
مرتبهٔ تعینك میانندن تمایزه اشارتدرکه کیجه مرتبهٔ لاتعین

يعنى مرتبهٔ جلال اطلاقى ذاتى حقيقى وكوندزمرتبهٔ تعين
يعنى مرتبهٔ جمال اطلاقى ذاتى حقيقى به اشارتدر پس ركعة
اولى مرتبهٔ جلاله وركعت ثانيه مرتبه جماله واحديت مجموع
ركعتين كامله اشارتدر صلوة مغرب صلوة فجرك مقابليدر
صلوة فجرده باطن اولان احديت اندن ظاهر اولمشدر پس
ركعت اولى جلاله وركعت ثانيه جماله وركعت ثانيه كامله
اشارتدر صلوة عشاء دورت ركعتيله دورت تعينه
اشارتدر كه تعين ذاتى وتعين اسمائى وتعين صفاتى
وتعين افعالى در ولكن بالقوه لاتعين وجلال مرتبه سنده در
صلوة ظهر دورت ركعتيله ذكر اولنان تعينات اربعه يه
اشارتدر ولكن بالفعل جمال الهى مرتبه سنده در صلوة
عصر ركعات اربعيله تعينات اربعه يه اشارتدر ولكن
بالفعل جمال كونى مرتبه سنده در بوندن فهم اولنوركه
مرتبهٔ لاتعين قوت مرتبه سى ومرتبهٔ تعين فعل مرتبه سيدر
وبرنسنه اولا بالقوه اولمسه ثانيا بالفعل متحقق اولمز
پس قوت اجمال وفعل تفصيل اولور فرائض وجود
حقانى يه اشارتدركه اثرى كون اوزرينه منبسطدر

واجبات وجودات خلقيهٔ كونيهٔ اخصيه يه اشارتدر
سنن وجودات خلقيهٔ كونيهٔ خاصيه يه ارشارتدر
مستحبات وجودات خلقيهٔ عاميه يه اشارتدر پس
بو تقريردن مفهوم اولديكه سر عدد هر برده جارى
وساريدر حتى حديثده كلوركه برد فعه رسول الله عليه
السلام نمازده ركوعدن رفع راس ايتدكلرنده سمع الله
لمن حمده ديوجك آردلرنده بركمسه ربنا لك الحمد حمدا
كثيرا طيبا مباركا فيه ديدى نمازدن صكره فخر عالم
بيوردىلركه اوتوزاوج ملك كوردمكه سنك ديدوكك
كلماتى يازمغه مسارعت ايلديلر پس ظاهر اولان ملائكه نك
عددى اوتوزاوج اولمق ذكر اولنان كلماتك حروفى اوتوز
اوج اولمغله در وهر ملك بر حرفك روحى در كه انك بقاسى
اول روحله در الحاصل صور ك بقاسى ارواحله در
وصور اعمالك علتين جانبنه ارتفاعى عاملرك نيات
وتوجهاتنه كوره در يعنى عاملك همتى منتهى اولدوغى
عملى منتهى اولوب اوراده حفظ اولنور وبوندن فهم
اولنوركه ذكر اولنان ملائكه كلمات مذكوره دن خلق

اولنمشدر تکبیم اعمالدن ملائکه خلق اولندوغی غیری
احادیثده بیان اولنمشدر وبنه وارد درکه رسول الله
علیه السلم نمازه شروع اندکلرنده عجله ایله برکسه کلوب
اقتدا ایلدی واول حالده الله اکبر الحمد لله حمدا کثیرا طیبا
مبارکا فیه دیدی فخر عالم نمازدن صکره بیورردیلرکه اون
ایکی ملک کوردمرکه بوکلماتی سموانه رفع ایچون مسارعت
ایدرلردی یعنی کلماتِ مذکوره نک عِظَم قدرندن اولدی
وبوحدیثدن اون ایکی ملک تصریح اولندوغی ذکر اولنان
کلماتک مکرر اولمین حروفی اعتباریله در یعنی حروف مکرره
اعتبار اولنمسه اون ایکی عدد حرف قالور الف ایله همزه
عند المحققین برعد اولنور زیرا الف امتداد نفسدن
عبارتدرکه مخارج حروفدن برمخرجدن مقطع معینی یوقدر
پس الف حرف تام دکلدر زیرا حرف تام اودرکه نطق
وکتابتده صورتی متعین اوله الف ایسه خطه صورتی
وآر ونطقده یوقدر همزه بونک عکسیدرکه نطقده
صورتی ظاهر اولور خطده دکل انکون مجموعی برحرف
اعتبار اولنور صاحب تحفه نک تخصیص عدد معناسندہ

الله اکبردن صکره اولان کلمات التیدر والنی مضاعف
اولیجق اون ایکی اولوردیدوکی ضعیفدر زیرا کلمات
مذکوره تکبیره متصل اولیجق مجموعی معتبردر پس تکبیری
اخراجه معنی یوقدر وکذلک تضاعف اعتبار اولنسه
اون ایکی اولمق اقناسیدر مقام مدح ایسه آنی منافیدر
وبنه حدیث صحیحده کلورکه برکسه اعقاب صلوة مکتوبه ده
اوتوزاوج کره سبحان الله واوتوزاوج کره الحمد لله
واوتوزکره الله اکبر دیوب مائه یی لا اله الا الله وحده
لاشریک له له الملک وله الحمد وهوعلی کل شئ قدیر مقاله یله
تکمیل ایلسه جمله کناهلری مغفور اوله پس ذکر اولنان کلمات
اعقاب صلوات مسنون اولدی فقهده مندرج اولمدوغنه
اصل بودرکه فقها مسائل صلوتیه ده اصول ایله اکتفا ایلمشلردر
بوایسه فضائل بابندندر وحدیثده ذکر اولنمق عمل خصوصنده
کافیدر زیرا کلام فقیه ایله کلام رسول مناسبتی ندر
اکرچه فقیه مذهبنی کتاب وسنت اوزرینه بنا ایتمشدر
پس هرنرده کلام فقیه طلب ایتمک ابونسنه دکلدر وسائر
نوافل طاعات دخی بوکا قیاس اولنه وذکر اولنان کلمات

اوج عدد اولدوغنك سرّی بودركه سبحان الله كلمه سی
ابوالبشر آدم‌دن ابرهيمه كلنجه عليهما السلام كلن امملك ويردی
ايچون وضع اولنمش ايدی زيرا اول اعصار زياده تنزيه
زمانی ايدی والحمد لله كلمه سی حضرت ابرهيم عليه السلام
ويردی ايدی زيرا بو كلمه صفات ثبوتيه اشارتدر
وذات الهيه يی بو صفاتله كسوه لندرن ابتدا حضرت
ابرهيمدر انكچون قيامتده ابتدا حلّه كيرن ابرهيمدر نتكيم
حديثده كلور اوّل من يكسی يوم القيمة ابرهيم پس
بو سرّ الهی ابرهيمه واندن صكره فخر كائناته عليه اكمل التحيات
كلنجه ساری اولدی والله اكبر كلمه سنك حقيقتی فخر
عالمده ظاهر اولدی انكچون صلوة عيدده تكبيرلری زياده
ايتديلر اصل بو ايدی كه خلق عالمدن زياده استعظام ايدرلر
وعيد جمعيتلرنده بندن اول نوری كوره يم ديو هر بری
برمسلكه كيدرلردی بناء على هذا فخر عالم دخی خلقك كندنه
استعظام واجلالنی كوروب عظمت وكبريائی حقه تخصيص
ايدرلر وقلب شريفلری مطمئن اولدوغی مرتبه يدك تكبيراتی
تكرار ايلردی تكبيراتِ اعياده تفاوت اولدوغی بو سرّه

مبنيدر ولكن ديار رومك اكثرنده ابن مسعود حقنده
وارد درکه رضيت لامتی ما رضی ابن ام عبدالله بن مسعود
وبوندن اخذ اولنورکه بالذات حقدن وكذلك مشكوة
نبوتدن اخذه قادر اولان كمل اولیا قدس الله اسرارهم دخی
بويلدير يعنی انلرك مرضی ومختاری دخی مرضی ومختار حقدر
بلكه لسان الخلق لسان الحق انلرك شانلرنده وارد در
پادشاه عصر ظل الله ايكن قولی وفعل قانون اوليجق اولك
ظلّك مضاف الی حقيقتيله متحقق اولنلرك اوضاع
واطواری نيجه قانون امت ومسنون ملت اولمز وبو بابده
مكابره خطای محض واحوال اولياية قوت جهلدندر لمحرره
پادشاهِ جهان معينسن هرنه اشلرسك اولو بدر قانون
سرّجه كسر وكبی معتقدك منكرك قامتی اولورچون نون
الحاصل بو فرديتيت سرّيكه آدم وابرهيم ومحمد دركه برِ اوّل
وبرِ اوسطو برِ آخر در ذكر اولنان كلمات بو اوج عدد بيغمبرك
سرّی اوزرنه خاری اولوب يدی بيك بيله تقسيم اولنوب
سائر كلمات اراستدن تخصيص اولندی واوجك تفصيلی
عشرات اعتباريله اوتوز در پس اوتوز اوزرنه اوج عدد

دخی وضع اولنسکه کلمات مذکوره نك عده دیدر مجموعی
اوتوز اوچ اولور زیرا یالکز سبحان الله کلمه سی اوبر لریني
مشتمل واوبر لری دخی آلتی محتویدر بو سببدن اوتوز اوچ
عدد احصا ائمك لازمدر وشارع برنسنه نك سترنه واقف
اولمدقجه انك عدد تعیین ائمز انکچون محصی اولان کمسه دخی
عددی رعایت ایدوب زیاده وناقص ائمك کرکدر زیرا
حکمته مخالفدر وتمام مائه اولان کلمه جمیع مللره کوره برابر
اولمغله طقسان طقوز اوزرینه ضم اولندی تاکه تعمیم
وتخصیص سترّی ظاهر واجتماع وافتراق رمزی باهر اوله نتکیم
قرآنده کلور قل یا اهل الکتاب تعالوا الی کلمة سواء بیننا وبینکم
ان لانعبد الا الله ولانشرك به شیئا یعنی توحید حقه تخصیص
وشرکی نفی وسلب امتده جمیع رسل وکتب متّفق وجمله مللره
مشترکدر وبوندن دخی عمیق معنی بولدرکه مراتب کلیه دورتدر
مرتبه حیوة ومرتبهٔ علم ومرتبهٔ ارادت ومرتبهٔ قدرتدر
وعوالم دخی دورتدرکه عالم غیب وعالم معانی وعالم ارواح
وعالم شهادتدر یعنی مرتبهٔ حیوته اولبت کبر ائله عالم غیب
نسبتی ومرتبهٔ علمه اخر بنی عظمائله عالم معانی نسبتی ومرتبهٔ

ارادته

ارادته ظاهریه اولی ایله عالم ارواح نسبتی ومرتبهٔ قدرته
باطنیه اخر ائله عالم شهادت نسبتی ظاهر ومتعین اولمشدر
وسرّ هویة الهیه جمیع مراتبه ساری اولمق سببیله حقائق
اربعه ظاهره اولدی وبو حقائق طقسان طقوز اسمك وبر
اعتباریله بیك براسمك امهاتیدر پس اول حقائق ذکر اولنان
دورت عدد عوالمده دورا ائمکله دورت دورده ضرب اولنوب
اون التی اولدی وظهور وبطون اعتباریله اوتوز ایکیه ترقی
ایلدی واحدیت مجموعی اعتباریله اوتوز اوچ اولدی صکره
اول حقائق عالم سمع وعالم بصره وعالم کلامه ایله دخی دور
ائمك حسبیله طقسان طقوز اولدی واحدیتی اعتباریله یوز
دنلدی صکره خمسه تعیّنی اعتباریله بیك عدد اولدی یعنی
حضرات خمس ظهور وبطونی اعتباریله اون عدد درمائه تا
عشره یه ضرب ایدنجه اون کره یوز عدد بیك عدد اولور
ومجموعك احدیتی اعتباریله بیك براولور پس اعقاب
صلواته احصا اولنان کلمات وتمام مائه بوسراوزرینه
مبنیدر وصلواتدن مراد مکتوباتدر زیرا فرائض سائرلر
اوزرینه رجحانی واردر ومکتوبات دخی مطلقدر یعنی

مکتوبات خمسدن هر قنقی صلوتك عقبنده کلمات مذکوره
احصا اولنسه غفران خطایا اکا مترتبدر وغفران جمیع
خطایایه تعلق ایدوکنك اصل بودرکه جنّتده درجات یوز
عدد اولدوغی کبی جهنّمده درکات دخی یوزدر وجمیع
طاعاتك مؤدّی اولدوغی ذکر اولنان یوز درجات اولیجق
معاصینك دخی یوز درکات اولور پس یوز رکاتدن
خلاص اولوب یوز عدد درجاته وصول ذکر اولنان یوز عدد
کلمه ایلدرفا عرف جدّا لمخزن کبجه کوندزجکه کورا ورادی
کلمه شایدکه اغزکك دادی کبتین ایله اوبنه یك جهتی
یکه سن شش جهتده نزادی فی صلوة الوتر تفسیر
تیسیر ده والنجم سوره سنده کلورکه رسول الله علیه السّلام
صلوة وتر ده ملائکه سمواته امام اولدی پس بیت مقدّسده
امام الانبیآء وسدرة المنتهیده امام الملائکه اولمغله اهل ارض
وسمآء اوزرنه فضلی ظاهر اولدی وشرح مقدمه ده کلورکه
بیت مقدسده امام الانبیآء اولدقده موسی علیه السّلام
اکا وصیّت اتدیکه سدرة المنتهیده انك ایجون بر رکعت نماز
قله پس فخر عالم اول مقامه وصوله وصیت موسی اوزره

برکعت

بر رکعت نماز قیلوب کندی ایچون دخی بر رکعت ضم ایلدی
صکره خطاب عزّت وارد اولوب بر رکعت دخی قلدی اوچ
رکعت اولدوغنك اصلی بودر وبو وجهله قلنمق ملائکه نك
اقتداسنه مانع دکلدر واوچنجی رکعتده رکوع وقتنده تجلّی
عظیم واقع اولمغله اللرن حلّ وارسال ایلیوب بعد الافاقة
والصحو تکرار تکبیر ایدوب دعا اوقدیلر پس قنوت یعنی
دعا واجب وتکبیر سنّت اولدی واول دعا که حالا اوقونور
قنوت دعاسی دینلور اصلنده قراندن ایکی سوره ایدی
دیمشلر ولکن قرائتنده اشتباه اولمغله ترك اولنیوب
وتر ده دعا اولمق اوزره تعیین اولندی واول دعانك
واولرینك عددنده اختلاف اتمشلر در قنقی روایتایله
اوقوسلر جائزدر فامّا بلاغت وفصاحته مناسب اولانی
واوله اولمقدر بواسلوب اوزره اللهمّ انا نستعینك
ونستغفرك ونستهدیك ونؤمن بك ونتوکّل علیك نثنی
علیك الخیر کلّه نشکرك ولا نکفرك نخلع ونترك من یفجرك
اللهمّ ایّاك نعبد لك نصلّی ونسجد الیك نسعی ونحفد
نرجو رحمتك ونخشی عذابك انّ عذابك بالکفّار ملحق

دُرَرُ اوزرنه عزمی زاده حاشیه سنده کلورکه نشکرلی جمله سی
نشیدن بدلدر وبعض نسخ مصححده واوله کلمشدر **پس**
بوصورتده ماقبلنه معطوف اولور وبعض نسخده ونتوب
الیك مطویدر وبعضیلر حل یدین حقنده وَالِدَیْنِه متعلق
سوزسویلر لوفی الجمله بعید دکلدر زیرا ابوینی احیا واعانت
قصه سی معراجدن زمان طویل صکره اولمشدر که حج وداعده در
لمحرّره صدق کبی اولیحق قبر والدین ایکی شق کهر مثالی
نشار اتدی انلری اولحق چوبولدیلر ایکیسی سلك سعادتده
نظام اورمده اولدیلر اصحاب جنّته ملحق وصلوة وتر
خبر واحد له ثابت اولمغین منکری انکار اولنمیوب بلکه
بدعت وضلالته نسبت اولندی واشباه ونظائرده کلورکه
اصل وتری واضحیه یی انکار ایدن کافر اولور وفقهده کلورکه
انتباهه اعتمادی اولان کمسه وتردی کیجه اخرنده قیلور
وکذلك اصلا اویومیان کمسه دخی تأخیر اتمك مستحبدر
تاخیرك وجهتنده بوفقیره ظاهر اولان بودرکه صلوة وتر
اصلنده عشادن منفصلدر زیرا لیلة معراجده ثابتدر
معراج ایسه یاتسو وقتندن صکره حرم شریفده عمی ابو

ابوطالب قرنی امهانی خانه سنده ویاخود میمونه اضطجاع عندنده
صکره واقع اولمشدر یعنی اول وقتده جبرائیل کلوب ایقاظ
ایلیوب همراه سموات ایلمشدر واول وقتده اکرچکه
صلوات خمس مفروض دکل ایدی ولکن وقت اولندن صکره
خصوصا منامدن ایقاظ اولمغله صلوة عشادن فضل
اولنوب سحر اعلاسیه تأخیر اولندی وحدیثده کلور الا ان
الله زادکم صلوة وجائزدرکه صلوة عشا وقتنده فجر عالم
ایجون غیری فرض نماز اوله صباح وقتنده ایکی رکعت قلد قاری
کبی **پس** بوصورتده حقیقة فرضدن ومنامدن صکره
اولور اولکی صورتده ایسه حکما فرضدن صکره اولور
ویاصلوة عشانك وقت معنادی اعتباریله تأخر درجه سنه
بولور **لمحرّره** کیمه کیم اوله کیجه خواب حرام اولیدر
رؤیت دیدارده خرام کمر طاعتی حل اتمه صاقن باغله
ترك وتجرده احرام **فی صلوة الجنازة** اکام المرجان
نام کتابده ابی بن کعبدن روایت ایدرکه ابوالبشر ادمك علیه
السلم روحی قبض اولندقده ملائکه کرام غسل وتکفین ایدوب
جبرائیل علیه السلام نمازنی قلدی ابتدا ملائکه صف اولوب

انلرك آردنده اولاد آدم صف اولوب طورديلر صكره دفن
هذه سنتكم في موتاكم ديديلر تكبيرات جنازه فرض وسلامي
سنتدر دورت تكبيرايله قلنمق حضرت صدّيقدن رضي
الله عنه مرويدر زيرا انلر فاطمهٔ زهرانك رضي الله عنها نمازلرك
دورت تكبيرله قلديلر وبو دورت تكبيرده اولكيدن غيري
يرده رفع يداولنماز زيرا رفع يدوجهرا تمك اصمّ واعمى ايجوندر
هرايكي تكبيرك اراسنده ايسه دعاء ماثور وآردراوقوندقده
وقت تكبيراولدوغي معلوم اولوب رفع يداتمكه احتياج قلمز
تكبيرات عيدايسه بويله دكلدر يعني بيرام تكبيرلرنده رفع يد
اولندوغي هرايكي تكبيرك اراسنده ذكر مسنون اولمدوغنه بناءدر
انكچون ارسال يداولنور والّا وضع يداتمك سنتدر وصلوة
جنازه كرچه ميته شفاعتدر انكچون تكثير شفعاء ايجون اوچ
صف اولمق كركدر ولكن في الحقيقة ميتي تعظيمدن دخي خالي
دكلدر انكچون ملائكه آدمه سجده اتديلر سجده حقيقتده
انك باطنته ايديكه جانب حقه مفتوح ايدي يوخسه ظاهرنه
دكل ايديكه جانب خلقه مفتوح دكدر جانب حق مطلق وجانب خلق
مقيّد درحقه توجهده ايسه اطلاق لازمدر انكچون كعبه ده

طواف دوريله در برمرده اقامت ايله دكلدر نمازكي پس
طوافك ظاهري وباطني اطلاق ونمازك باطني اطلاق وظاهري
تقييددر زيرا سمت واحده مقيددر ونمازي سمت كعبه ايله
تقييد كعبه نك شرفني اظهار وحقله تأدب ايجوندر والّا نماز
دخي مطلقدر وزمان اولده سجده صورتيله تحيت جائز ايدي
بزم شريعتمزده منسوخ اولدي پس صلوة جنازه ده ركوع وسجود
اولمدوغي بو معنايه دائردر زيرا جاهل اولنلر سجده نك سرّني
بلميوب شرك وضلالته دوشرلر بو سببدن حرم رسول الله
صلى الله عليه وسلم طوافدن منع اتمشلردر مع هذا مظهر
جامعدر پس اكا سجده وانلرك نمازنده ركوع وسجود وحرملرني
دور جائز اولمق لمحق سائرلره بطريق الاولى در وجنازه ده قوق آدم
بولنمق قبول دعايه سببدر زيرا قوق نفرك ايجنده مستجاب
الدعوة برعبد صالح وآردركه انك حُرمتنه سائرلرك دخي
دعالري محل اجابت مغفرون وموطن واصل اولور وجنازه
نمازي مشروع اولمقده حق تعالیه اولان حسن ظنّي تحقيق
وتأكيد وآردر زيرا كرميته تعذيب مراد ايلسه نمازنه حاضر
اولان شفعايي دعا ايجون تعيين اتمزدي وبرعبدكه دعايه

موفق اولمه البته استجابتدن اولمیوریدر پس بو مقوله حسن
ظنله مأمور زمینك فسق ظاهرنه باقوب خاتمه سی حالی مجهول
ایکن حقنده سوء ظن اتمك کرکدر لمحرره اولمشیکن بم
رحمت موّاج نجب اولمیه انسان غریق مؤمنی یاقمیه
نار دوزخ یاقه کافرلری عذاب حریق اوله کور راه
جنّته سالك ایشته شرع شریف ساکه طریق

وابن عساکردن روایت اولنورکه آدم علیه السلام محتضر
اولدقده اولادنه وصیت ایلدیکه جسدی انلرك یانده مغاره ده
اوله زیرا مغاره ده ساکن اولورلردی پس مقتضای وصیتنه
اوزرنه جسدی آدم اول مغاره ده محافظه اولندی صکره
حضرت نوح علیه السلم طوفاندن صیانت ایچون جسدی
آدمی سفینه یه قودی اندن چقاروب اولادنه دیدیکه آدم
شول وجهله دعا ایلدیکه اولادندن هرکیم انك جسدین
دفن ایدرسه طول عمر ایله معمّر اوله اولادی دخی نفس
نوح ودعاء آدم اوزره جسد آدمی الوب اول مغاره ده
دفن اتمك اوزره کتوردیلر بو جملدن خضر علیه السلم
آدمك دفنینه مباشرت ایلدی انچون کندنه قیامته دك

عمر طویل ویرلدی تا قرآن یره یوزندن رفع اولندقده
وفات اتسه کرکدر پس بو روایت اوزره جسد آدمی ملائکه
دفن ایتمیوب خضر علیه السلام دفن اتمش اولور وخضر
اولاد آدمدن اولمق لازم کلور نتکیم امام سیوطی رحمه الله
درّ منثور نام تفسیرنده سورهٔ کهفده بیان ایدر وابن
عباسدن رضی الله عنه نقل ایلرکه خضر آدمك صلبی
اوغلیدر اجلی تاخیر اولنمشدر شویلکه آخر زمانده
دجالی تکذیب اتسه کرکدر فاما مشهور اولان بودرکه
خضر ابناء ملوکدندر ابرهیم بن ادهم کبی تاج تختی ترك
ایدوب زهد اختیار ایلمشدر لمحرره ندرای دك
جهانده منصب وجاه صوك اوجی دوشمك ایچون خفره و
چاه بلمدك خضر کبی علم لدن جهل ایله کچدی بو چمار و
پنجاه فی بناء المسجد حدیث صحیحده کلورکه
من بنی مسجداً یبتغی به وجه الله بنی الله له بیتا فی الجنة
یعنی هرکمسه رضاء حقیچون بر مسجد بناء ایلسه الله تعالی
دخی انك ایچون جنّتده درّ ویاقوتدن بر سرای بنا ایلیه
پس مقصود بو حسنه نك جزاسی عمل جنسندن اولمقده

مماثلتی بیاندر والاجنتك بناسی دنیا بناسنه بکزه مز
وبوحدیثده بنایلی الله تعالیه اسناد اتمك مجازادر نتکیم
کرمانی ده مصرحدر ولکن علماء بکارتحریر ایدرلرکه
بعض نسنه وارد رکه الله تعالی آنی واسطه سز خلق
ایلمشدر وجود آدم علیه السلام وجنت عدن کبی نتکیم
دیمشلردرکه ان الله خلق آدم بیده من غیر واسطة وخلق
جنّة عدن بیده من غیر واسطة وغرس شجرة طوبی بیده
فی جنّة عدن پس جائزدرکه شان مسجده اعتناء مقابله
سنده بناء اولنان سرای جنّت محضِ قدرتِ حقه مضاف
اولمه یعنی بنایلی حقّه نسبت اتمك واسطه سز اولدوغنی
بیان ایچوندر بوندن ایسه تشریف عظیم وارد ر پس
جائزدرکه بنا اولنان سرای اول مسجدك صورتی اوله
بناسنی حقه اضافت اتمك اطلاقه دائردرکه عبد مز اولانِ
اعمالده نائب حقدر نتکیم قرآنده کلور ان الّذین یبایعونك
انّما یبایعون الله ید الله فوق ایدیهم یعنی حین مبایعه
ومعاقده اولان ید رسول علیه السلام ید الله درزیرا
رسول الله ذات وصفات وافعالنی یا لکلیه وجود حقده

افنا ایلمشدر وبو معنانك نظیری وارد ر زیرا علماء
بیور مشلردرکه فخر عالمك علیه السلام وجود ظاهرلرن
ضمّ ایدن بقعه طیبه سائر مواضعدن وبلکه عرش وکرسی
وارض جنّتدن دخی افضلدر پس اول بقعیه بکزر عالم
عناصر وطبیعیاتدن بقعه یوقدر انکچون رسول الله
اختصاصی اولدی زیرا کندی دخی افضل الکائنات
واکمل الموجودات در بوخود معلومدرکه وسیله دیکلدی
مقامك دخی فخر عالمه اختصاصی وارد رکه اول مقام
جنّتِ عدنك ذروه سیدر وبو بقعهٔ یعنی قبر منیف
ارضِ جنانه قطعاً ملحق اولدقدن انك ایچون مقام رسولدن
غیری بریوقدر زیرا افضلك افضله اختصاصی وارد ر
پس ظاهر اولان بودرکه اول بقعهٔ شریفه صورتِ وسیله
ایله تصوّر وتمثّل ایلیه ودنیاده رسول الله اختصاصی
اولدوغی کبی آخرتده دخی اختصاصی اولله وبو معنایی اهل
ذوق اولاندن غیری ادراك ایده مز زیرا شول صورا عمالکه
جنتده ظاهر اولور دنیادن نقلی ممکن اولمین درکه اعراض
زائله درصلوة وصوم وحج وامثالی کبی فاما جوهر اصلیسی

ایله نقل ممکن اولسه ثواب صورتیله تصور ایدن ینه
اول جوهر در شوقدر وآردرکه اول جوهر کمیتده اصل
اوزرینه در ولکن کیفیتده دکلدر جنتده ایسه بویله دکلدر
مثلا دنیاده بنا اولنان مسجدك بناسی احجار واشجاردندر
ومحل دخی تراب درجنتده ایسه بویله دکلدر والافضل
الهی ظاهر اولمز سؤال اولنورسکه مسجد کندی جواهر اصلیسیله
ایله ظاهر اولوب کیفیتده زیاده لکی صورتندن دخی کنزت فضل
ظاهر دکلدر زیرا مضاعفه سی یوقدر اعمالده ایسه مضاعفه
موعود درجواب بودرکه بو معنی مضاعفه تی منافی دکلدر
زیرا جائزدرکه اول سراندن دخی بنجه سر ایله رضم اولنکه
مضاعفات ثواب مسجد اوله زیرا حدیثدن نفی زیاده یه
دلالت ایدر قید یوقدر ومثلی اولدوغی صورتدن دخی اصل
اعتباریله درفاعرف جدا لمحزن بنجه ممکنسه ایله جهدو
جد یاسین تاجهاندن برمسجد تاصراطی کچه سن
مسجد ایله یوقدر جنته برغیری کچه دیمشلردرکه
برجماعت مشترك اولوب مسجد بنا ایلسه جنته هربرینه
علی حده بربیت بنا اولنور تکیم مشترك قول آزاد ایدنلرك

جمله سی حصه مدن آزاد اولورلر پس بناء مسجد ده تعاون
افضل الاعمالدرکه مماثلتدن صکره اجری باقیدر حفر آبار
وحبس اموال نافعه دخی بویلدر بوفقیرك فهم الدوکی بودرکه
برجماعتك عمل مشترکدن غیری عملاری اولمسه ثوابنده مشترك
اولورلر انکچون حدیثده کلورکه قیامت کونندہ بش آدم
ویاخود اون آدم بردوه یه راکب اولوب کلسلر کرکدر یعنی
دنیاده اشتراکلرینه کوره آخرتده دخی شرکت مذلتدن خلاص
اولمزلر فاما کندینك بشقه مابه الامتیاز اعمالی اولسه ذکر
اولنان شرکت ضرر اتمز مثلا برکمسه عید قربانده براسه برقوچ
اضحیه ایلمش والتی کشی ایله دخی برصغره مشترك اولمش پس
بو مضحی کندی قیوننه راکب اولوب صغر قربانندن اولان
اشتراکی فضلهٔ ثواب اولور وبوندن فهم اولنورکه موتایه
اهدا اولنان ثواب اعمالده شرکت ایله خصوصیتك فرقی وارد
یعنی خصوص اوزرینه اهدا اولنان ثوابده شرکت مذلتی
یوقدر بوفقیره لیالیده تلاوت ایتدوکم قران عظیمك
ثوابنی بعض اقاربه اهدا ایدوب انلرك اراسنه اهل اللهدن
برکمسه بی ادخال ایدوب مشترك قیلوردم برکیجه واقعه ده

اول ولی آلهی تمثّل ایدوب اوغول بکا بشقجه اوقودیو وصیت
ایلدی بلدمکه اومقوله بکا رناسدن اولنلری سائر لرله
تشریك اتمك ادبدن دکلدر اضحیه وامثالی طاعات وقربات
دخی بویلدر یعنی برکسه نافله اندوکی قربانك ثوابنی یالکز
رسول الله وبابر غیره اهدا اتمك کرکدر رسول ایله سائری
مشترك قلمق کرکدر بوسراوزرینه مبنیدرکه دنیاده
ملوك وسلاطین طعاملرن علی حده تناول ایدرلرسفره لرنه
خواصدن کسه دعوت ایدوب مشترك اوتورمزلر پس
بومقوله غذاء صوری نك پادشاهه اختصاصی اولدوغی
کبی غذاء روحانی اولان ثواب دخی بویلدر یعنی اربابنه
کوره فاما خوان یغما وامثالی بویله دکلدر زیرا هرکسك
برسفره یه اختصاصنه استحقاق واستعدادی یوقدر
سائس سلطان مرتبه سن قنده بولور وبوندن فهم اولنورکه
مقبره کارندن کچوب اوراده مدفون اولنلرك ارواحنه فاتحه
اوقیوب نعیم دخی بویلدر یعنی اکرچه اومقبره ده آسوده
اولنلرك جمله سنه اول فاتحه نك ثوابندن آسایش حاصل
اولور وهربر روح فائز وتمتّع بولور ولکن بشقه اوقونمق

کبی دکلدر والا صدقه جاریه وامثالی اختصاصاته احتیاج
قلمزدی تنکیم دیرلر الهدیة تشترك لیك تنها خوشترك
علما دیمشلردرکه برکسه نك جوارنده ایکی مسجدا ولسه
نمازی مقدم بنا اولنان مسجددره فله اکر ایکسیده برابر ایسه
اقرب اولاندهٔ آدا اینه اکر فقیه ایسه جماعتی اقل اولان
مسجده واره تاکه انك سببیله جماعت اکثر اولوب اوله فقیه
دکل ایسه مخیّردر ومسجدك اطرافنده فرق منزلدك جار
مسجد دینلور وبعضیلر اذان استماع اولنور محله دك
جار دردیمشلردرایکی صورتده دخی تشدید وتهدید
وآردر زیرا جماعت برروایتده واجب وداود طائی قولی
اوزرینه فرضدر پس بای وجه کان ترك اولنماق کرکدر
مکر عذر قوی اوله معذور ویا مریض ویا مفلوج
ویا مدیون ویا اعمی اولمق کبی یاخود یغمور یاغسه
ویا ظلمت شدیده اولسه ویا هواده برودت غالبه بولنسه
وعلی هذا واشباهده کلورکه محله مسجدینك اما می عالم
ایسه جامعدن افضلدر زیرا عالم متقی آردنده نماز قلمق
پیغمبره اقتدا کبیدر پس برآدم برمسجدك جوارنده اولسه

٩ مقطوع الوتین کبی

٦ یعنی غربندن استحفا طریقیله طشره جقمسه جائز دکلدر

اول مسجد ده امامی متهم اولیجق صالح کمسه آرزو ده قلمغه باشلر
یوقدر وامام ومؤذن کمسیه منتظر اولماق کرکدر مکر
منتظر اولدقلری شتر یرآدم اولوب شترندن احتراز اولنه
وجماعت فوت اولور دیو خوف ایدن کمسه آبدستده
اعضایی بر رکوه غسل اوزرینه اکتفا ایلسه جائزدر زیرا
امامه ادراک فضیلت زیاده در وکذلک نمازك سنتنی
قیلورکن اقامت اولنسه تسبیحاتی تثلیث ایتمیوب وصلواتی
دخی اولندن برقاچ کلمه اوزرینه اقتصار ایدوب اقتدایه
عجله ایتمك کرکدر خلق یومسئله لرن غافل اولوب اقتدایه
مسارعت ایتمکلرو ثواب جزیلدن محروم اولورلر وسر
جماعت بودرکه منفرد نماز قیلان کمسه جمیع اجزاء صلوتده
حضور قلبه مقارن اولمسه نمازی ناقص اولور وحالی شول
کمسه نك حالنه بکزرکه آلسز ویاخود ایاقسز برجاریه تلی
برپادشاهه اهدا ایلیه پس نیجه قبوله قرین اولورفاما اجماعتله
ادا اولندقده هربرندن مجتمع اولان اجزاء مقبوله صلوة تامه
صورتیله متشخص اولوب سائر حضور قلبه مقارن اولمیان
اجزانك قبولی حقنده دخی شفیع مجبر اولور مثلا اکسیردن

برد رهم غبار نحاسدن هرنقدره طرح اولنورسه جمیع
اجزاسنی سیمه ویازره قلب ایدر زیرا خاصیت غالبه سی
قلب اعیان اتمکدر واعیان اگرچه فی الحقیقه منقلب اولمز
والامعلومانه اعتماد قالماق لازم کلور ولکن صفتنی قلب
ایدر برو جهلکه جوهر دخی اکا تابع اولورفافهم جدا انتکیم
قرآنده کلور فاولئك یبدل الله سیئاتهم حسنات لمحرره
اولسه برد رهم الکن اکسیر دولت عالم اولورساکه آسیر
ایده کور طرح خلوص اعماله اوله سن زرکبی ثوابدن سیر
بعد ذا نماز لیلهٔ معراجده اللی وقت فرض اولنوب صکره
بش عدده تخفیف وتنزیل اولندی بوسره بناءً اوائلده
حرم اللهده واطرافنده شعابده ورؤس جبال مکه ده اللی
قدر مأذنه واریدی یعنی اذان اوقیاجق مناره که اوراده
اذان ویروب وقت صلوتی اعلام ایدرلردی شمدی حرمده
یدی مناره یه منحصر اولوب ماعداسی رفع اولنمشدر یدی
عدد اولدوغنك سری بودرکه کعبهٔ مکرمه ذات اللهه
اشارتدرکه فناء تامدن عبارتدن یدی اسمانك یدنجسی
دخی قهاره اسمیدرکه جمیع ماسوی انکله مقهور اولور

وبو بدیدن صکره اون ایکیه وار بخه بش عدد اسم شریف
دخی وار درکه عالم بقایه اشارتدر پس بدی عدد مناره
یدی مرتبه اولان فنایه دعوة صورتیدر سکز نجی مناره که
اول بقایه دعوتدر ارض حرمده مدفوندر نتکیم بو فقیره
مکاشفه طریقیله اظهار اولنمشدر یعنی مکهٔ مکرمه
مجاورتم حالنده مقام حنبلی سمتنده منارهٔ ثامنه نك خروجی
مشاهده اولندی قرآنده ایات سجده نك اون دورت اولدوغی
بوسوره دائردر زیرا سجده دخی فنایه اشارتدر ویدی عدد
اسما ظهور و بطونیله اون دورت مرتبه فنا اولور و بر دخی
فخر عالم علیه السلم حضرتلری مکه ده اون اوچ سنه مقیم
اولمشلردر پس مجموعك احدیتی ایله اون دورت اولور
ومدینهٔ منوره ده حرم نبوی بش عدد منارهٔ نبی مشتملدرکه
بش وقته اشارتدرکه بش عدد بقایه دال اولان اسمانك
مقابله سنده در پس بش عدد ظهور و بطونی اعتباریله
اون اولور مدینده اون سنه مقیم اولدقلرینك سری
بودر الحاصل فخر عالمك اکرچکه فنالری قرق بیل و بقالری
یکرمی اوچ سنه درکه مدت وحیدر ولکن هجرت اعتباریله

ذکر

ذکر اولندوغی اوزره در فخذ هذا وکن من الشاکرین
وحرم اللهده بر عمل یوز بیك ثوابله مقابله اولندوغی
یوز عدد اسماء حسنانك تفصیلنه کوره در حرم نبویده
بر عمل مقبول بیك ثوابله مضاعف اولدوغی اجماله کوره در
زیرا اسماء الله جمالیه طقسان طقوز و یا بیك بر در
و بونکله مخلوقله خالقك فرقی ظاهر اولور **لمحرره**
داخل اولسك حرم اللهه کوریور حشمکه یوز بیك حوری
حرم فخر عالمه ایچنده برکوزه آزمی کوره بیك نوری
فی النوافل سرد فتار ارباب عناد و انکار و سردار
عساکر اصحاب عجب و پندار اولوب قاضی زاده دیمکله
مشتهر اولان کسه که انك مذهبنه انتما و اعتقادنه انتساب
ایدنلر الی یوم القیمة بلا و باسلامیته ده قاضی زاده لودیمکله
معروف اولمشلر و تعصب و انکارله شهرت بولمشلردر
عقل قاصریله بو رساله تحریر ایدوب اول رسالهٔ عنادیه ده
بو وجهله تقریر ایدرکه فرائض و واجبات و سننك مجموعی
ایکی یوز یکرمی ایکی رکعت نمازدر و بعض جاهللر و مبتدعلر
و پیغمبر علیه السلم افترا ایدوب صلوة رغائب و صلوة

براءت وصلوة قد رسيدا التمشلردر ذكر اولنان صلواة
مشروعه كفايت ايدركن بو مقوله بدعتلره اشتغال عين
قباحتدر مثلا بر صاحب كرم ايكي وزير مجلسي ايكي صحن لذيذ
طعام احضار ايدوب احبابنه ضيافت ايلسه انلر بو نافع
طعاملردن يمبوب لطمهٔ نافعدن ادبار ايلسلر لر اول صاحب
كرم بنجه المرچكر سه حضرت رسول عليه السلام دخي كندي كتودوكي
عبادتلردن اعراض ايدوب مبتدعلر كتورديكي بدعتلره اقبال
ايدنلره بو بله المرچكر انتهي باجمال وتنقيح بو ذكر اولنان سوزلر
قاضي زاده مذكورك جهل عظيمنه ندا ايلر وحالتي لسان معني
تقبيح قيلور زيرا بو سوز اول وقتده در كه صلواه مشروعه دن
ترك ايدوب ذكر اولنان صلوات حادثه وامثالنه رغبتي قصر
ايلسلر بو خود مسلمدن صادر اولور دكلدر بلكه مؤمن متقي
ومسلم معتقد اولان كمسه جمله سيله عمل ايدوب فضائل كثيره
احرازايلر نتكيم شاهدي لفتنده كلور شكردن كونه كونه
پسنده حلوا اولور هر ذوق هر برنده تنها حاصلي ذكر اولنان
صلوة رغائب وامثالي سنن مشايخ كبار دندر پس انكله
عمل اتمك لازمدر زيرا صلحا وعلماء بالله حسن ظنله

مأمورز بو مقوله لره امور دينيه ده سوء ظن اتمك حرامدر
نتكيم سورهٔ حجراتده بيان اولنمشدر وبو مقامده دورت
مرتبه واردر اولكسي الله تعالينك فرض ايلديكي امور در
وايكنجسي رسول الله عليه السلام مشروع قلدوغي سنندر
وبو ايكسنك حفظنده اولان كلامز روشندر زيرا فرائض ايله
قرائنه مأمورز ورسول عليه السلام دخي بيورمشدركه
سنردن بريكز مؤمن اولمازتاكه انك هواسي بنم كتوردبكم شريعته
تابع اولميه وسنن دخي رسول الله شرايعندندر زيرا شارع
اعظمدر وجميع اقوال وافعال اعمال واحواله متعلق اولان
اموري جوقدن اخذ ايلمشدر پس انك سننه متعلق اولان
مشروعاتنه سنن مطلقه ديرلر شويلكه سنت دنلسه رسول
مراد اولنور وبو سنن ايله الله تعالى رسولك خلافتي سترن
اظهار ومظهريت رسولي ابراز پس حقيقتده سنن فرائضه
ملحقدر تفسير نظم قرآنه ملحق اولدوغي كبي شولكه اهل فرض
واهل قرآن كمثل كمسه سننه رعايت وتفسير قرآنه دخي رغبت
وانى تعظيم كركدر بو سببدندركه مصحفك جلدندن ماعدا
كيسه سي بله تعظيم اولنور زيرا مجاورت تعظيمي مستوجبدر

وبراهل حالك جذبهٔ حال غلبه سنده اوزرندن ساقط اولان
خرقه سنه ویاغیری لسنه سنه زغبت اولندوغی ذکر اولنان
معنایه دائردر پس فرائض وجود حق وسُنَن وجود خلقه
اشارتدرکه ایکیسی دخی مَرعی ومشهور ومعظّمدر روحله جسد
کبی زیرا جسد روحك فرعی اولدوغی کبی دخی خلقك فرعیدر
اوحجسی اصحاب کرامك رضی الله عنهم سنن مستحبّه سیدرکه
رسول الله علیه السّلام خلاف حقّله شرفیاب اولوب ایراز
سنن ایله معظّم القدر اولدوغی کبی بونلردخی خلاف رسول الله
ایله مُوَقّر اولوب بنجه سنَنِ مستحبّه اظهار واحداث اتمکله امام
اُمّت اولمشلردر وبونلرك سنتلریله عمل وطریقتلرینه سلوك
لازم اولدوغی حدیث صحیح ایله بلنمشدر نتکیم کلور علیکم بسنتی
وسنّة الخلفاء الرّاشدین من بعدی وخصوص اوزرینه ابن
مسعود رضی الله عنه حقّنده کلور رضیت لامّتی مارضی ابن
امّ عبد الله بن مسعود عبد الله بن مسعودك اناسی اوغلندن
مراد نه گندیدر نتکیم ابن اخت خالیه دیرلر ولکن ابن ام عبدله
تعبیر اتدوکی عبد اللّهی ترفّع وتزکیهٔ نفسه واقع اولمدن صیانت
ایجوندر زیرا ذکر اولنان حدیث انك درجه سنی بیان وعلوّ قدینی

عیان ایلر نتکیم شیخ الاسلام خواهرزاده نك مختصر قدوری
اوزرینه حاشیه سنده مسطوردر پس بوسببدن علمای تکبیرات
عیده ابن مسعود قولی ایله عمل ایدوب عبادی التی زائد
تکبیرله قیلورلر بوندن فهم اولنورکه الله تعالی رسول الله
قدرینی اعلاء ایلدی نتکیم قرآنده کلور وما اتیکم الرسول فخذوه
وما نهیکم عنه فانتهوا وینه کلور قل ان کنتم تحبون الله فاتبعونی
یحببکم الله الی غیر ذلك من الایات الجلیلة ورسول الله علیه السّلم
دخی ذکر اولنان ایکی حدیث وامثالیله خلفاء راشدین وسائر
صحابهٔ مهدیینك شانلرین رفع ایلدی وانلرك رأیینی کندی
رأیی بلدی زیرا هوادن مصونلر وشیطاندن محفوظلردر
ورسولك تعظیم الله وکی کسلر حق تعالینك دخی معظّمیدر
وانك مقبولی الله تعالینك مقبولیدر زیرا رسول الله انلرك
تعظیم وقبولنه متعلق اولان کلامی کندی لسانندن سویلیز
زیرا کندیسی فناء تامه مظهردر وحدیث قدسیده کلور
لایزال عبدی یتقرب الی بالنّوافل حتّی احببته فاذا احببته کنت
سمعه وبصره ولسانه الحدیث رسول الله خود جیب اللّهدر
پس انك لسانی لسان حق اولمش اولور یدی ید حق اولدوغی

کی نتکیم قرانده کلور یدالله فوق ایدیهم وصحابه نك احداث
اتدکلری اموره فی الجمله بدعت اطلاق اولنور لکن بدعت محموده
ومذمومه در نتکیم حضرت عمر رضی الله عنه قیام رمضان حقنده
بورد نعمت البدعة هذه نتکیم بخاریده مسطور وتفسیر
قرطبیده سورهٔ بقره ده مذکور در تفصیل مقام بودرکه
مخلوقدن صادر اولان بدعت ایکی وجهله در زیرا اولبدعتك
شریعتده یا اصلی وار ویاخود یوقدر اکر شریعتده اصل صحیحی
واریسه حیز مدحده در زیرا رسول الله تحریض وحق
تعالینك دعوت اتدوکی امورك تحتنده داخلدر مقاله عمر
رضی الله عنه بوکا ناظردر زیرا تراویح افعال خیردندر وآنی
اکرچکه رسول الله برقاچ دفعه اقامت ایلدی فاما دوام
اوزرینه محافظه ایلدی وخلقی یخی اقامتنه جمع قلدی پس
حضرت عمرك تراویح اوزرنه محافظه سی وخلقی انك اوزرینه
جمع واقامتنه تحریض قلمه سی بدعت ممدوحه در واکر کتاب
وسنته مخالف اولوب اصل صحیحی یوغیسه حیز ذم وانکاره در
نتکیم رسول الله خطبه سنده کلور وشر الامور محدثاتها
وکل بدعة ضلالة یعنی کتاب وسنته ویاخود عمل صحابیه

موافق اولمین نسنه بدعت مذمومدر وبو معنایه اشارت
ایدر اولحدیثکه کلور من سن فی الاسلام سنة حسنة کان
له اجرها واجر من عمل بها بعده من غیر ان ینقص من اجورهم
شئ ومن سن فی الاسلام سنة سیئة کان علیه وزرها
ووزر من عمل بها بعده من غیر ان ینقص من اوزارهم شئ
پس بوندن فهم اولندیکه بدعت قبیحه دیدکلری اصل صحیحی
اولیاندر یعنی ان البدعة هی الفعلة المخترعة فی الدین
علی خلاف ما کان علیه النبی علیه السلم وکانت
علیه الصحابة والتابعون واصحابك شانی شول وجهله
عالیدرکه محل اجتهاد اولمیان مواضعده قولدری حدیث مرفوع
حکمنده در مثلا سموات وارضك خلقتندن مقدم خلق اولنان
اشیادن خبر ویرسه لر رسول الله دن استماعه محمولدر
زیرا اومقوله نسنه اجتهاد له معلوم اولماز وقصص انبیادن
وملاحم وفتن مستقبلدن واحوال قیامتدن خبر ویرمك
ویاخود برنسنه نك فعلی ویاترکی اوزرینه ثواب مخصوص وعقابی
مخصوص حصولی نی اعلام امتك دخی بویلدر نتکیم اصول
حدیثده مصرحدر ثواب وعقابی مخصوص ایله تقیید

اندکلربنك اصلی بودرکه افعال خیرده مثلا مطلقا ثواب بیان
اتمك جائزدر ولکن عددنی وکیفیتنی وخصوصیتنی بیان اتمك
جائزدکلدر مکرشارعدن مسموع اوله انکجون اعداده
وکیفیتات وخصوصانه متعلق احادیث وضع اتمك زیاده منکرا
تدن معدوددر پس صحابدن عندی سوزصادراولمازبلکه
صادراولان فی الحقیقة رسول اللهه مسنددر زیرا
معلمدر ومعلم تعلیم ویااشارت اتدوکی نسنه‌ی شاکر
وکندی یانندن تعیین وتخصیص اتمك کبدر وبویابندرکه
ابن عباس رضی الله عنه بیورمشلر یکون بعد النبی علیه السلم
نوریکنی بانی حنیفه انتهی کمافی روضة الاخیار پس امام اعظم
رحمة الله علیه حقندن بوخبراستقبالله دائراولمغین اجتهاد
جاری اولمامغله خبرمرفوع حکمنده اولدی یعنی اکرابن عباس رضی
الله عنه رسول اللهدن ذکراولنان معنایه دائرکلام اشتمسه
خبرویرمزدی زیرا امورمستقبلدندرکه علمی شارع مفوضدر
وعین العلم نام کتابده ورد ابوحنیفه سراج امتی دیدوکی
بوکا ناظردر یعنی وَرَدایله مراد حدیثدن ورود در نتکیم
ضمیرمتکلم اکاشاهددر پس بووارد‌ی موضوعاتدن درج

ایدنلرلفظی اعتباریله درج اتدیلرالفقرفخری وامثالی کبی والا
معناسی اعتباری ایله صحیحدر زیرا ابن عباسك رضی الله عنه کلامی
آنی مؤیددر ابن عباس اول مضمونی مشکوة بوتدن اخذ
اتمکله کویارسول الله دخی ابوحنیفه سراج امتی بیورمش اولدیلر
وابن عباسك کلامنك صحتنه طولاشورشك مشار الیه
بالبنان اولوب تألیفاتله انتفاع اولنان علمایه سوءظن ایتمش
اولورواولیسه حرامدر نتکیم بالاده اشارت اولندی الحاصل
اصحاب اقوال وافعالدن مصیبلردر ونابعینه کوره اقتداده
ثقه در واولکه امام اعظم رحمة الله علیه بیورمشدر فنأخذ
تارة ونترك اخری وما اتانا عن التابعین فهم رجال ونحن رجال
بومقاله ذکراولنان معنایی منافی دکلدر زیرا صحابه دن وارد
اولان ابکی وجهله دربیسی رسول اللهدن اخبار طریقیله
ویا اجتهاده مجال اولمیان موادن کشف واعلام جهتیلدر
وربیسی دخی اجتهاد طریقیلدر اجتهاده ایسه خطا واصابت
شایع ومشهوردر پس مجتهدك اجتهادیله عمل وترك جائزدرکه
عمل واجب اولمق مقلدینه کوره در بوایسه صاحب مذهبدر
انکجون ترکنده حرج یوقدر زیرا نیچه نسنه وارد رکه الله تعالی

آنی مفضوله بلدرمش فاضله بلدرمشدر نتکیم قرانده کلور
ففهمناها سلیمان یعنی سلیمانك علیه السلام اول وقتده
شبابنی وآرایکن بله پدری داود علیه السلام موفق
اولمدوغی حکومته سلیمان موفق اولدی بویله ایکن بنه
ایکسنك دخی حق تعالی فضلنی بیان ایدوب وکلا اتینا ه
حکما وعلما بیوردی خصوصا که سابقده فضل سبق واردر
لمحرره نیه قائل اولورایسه اصحاب سکابلك کرکدر
آنی صواب مشکل مسئله منحل اولسون اکه کوراهل
حقدن اورکه جواب دوردنجسی علماء امتك سنن
مستحبه سی ومستحسنات فعلیه سیدرکه انلردخی فی الحقیقة
خلفاء حقیقیهٔ رسول الله درویوسترخلافتی اظهارایجون امام
احمد مسندنده روایت اتدوکی اوزره حدیث صحیحده کلور
ماراه المؤمنون حسنا فهوعندالله حسن زیرا مؤمنون
لفظی بوحدیثده مطلقدر پس الی یوم القیامه هرعصرده
موجود اولنلره شاملدر ولکن مراد مؤمن کامل اولنلردر
زیرا اهل نقصانك حالنه اعتبار یوقدرانکجون قل احل لکم
الطیبات آیتنده طیبات الی طباع سلیمه نك استخبات وتنفر

اتدوکی نسنه ایله تفسیردر زیرا غیریلرك استخباث
واستطابه سنه اعتباریوقدر والا اهل بادیه جمیع حیواناتك
اکلنی استطابه ایدرلرمع هذا فی نفس الامرخبیث مقوله سیدك
سؤال اولنورسکه کمالك علامتی ندرجوابی بودرکه ظاهری
نورشریعتله منور وباطنی نورمعرفتله معمور اولمقدر
شویلکه سائرك عقل ایله انتقال ایدمدوکی معانی دقیقهٔ
وحقائق لطیفیه کشفله ونوریقین ایله انتقال اتمکدرنتکیم
آثارجلیلدن حسن جالدینه انتقال اولنور بونك نظیری
ایماندر زیرا ایمان کامل مجی دیدکلری اولدرکه باطنی اعتقادی
محتوی ولسانی اقراری مشتمل وجوارحی اعمال صالحه نی
محیط اولمه بوخود ایمان بالغیب مرتبه سیدرایمان شهودیده
ایسه بوکا کوره اکملیت واردر قرانده موضعده یاایها الذین
امنوا کلورسه عبارتیله ایمان رسمی غیبی واشارتیله ایمان
حقیقی شهودی یه شاملدر پس باطنی نورکشفله منور اولان
کسه نك ظاهرینه مخالف نسنه اولماز والا کشفی درست
اولمز زیرا دیمشلردرکه هرحقیقتکه آنی شریعت ردایلیه
اولمردوددر پس اومقوله ایمان صاحبنك ایمانی کامل وتام

اولمز بلکه ناقص اولور بومقوله یرلرده ممحوث عنه اولان
ایمان سلطان العارفین ابویزید بسطامینك ایمانی کبیدر که
کافرلریله اول ایمانه رشك ایدرلردی وایمان اولنجه بویله
اولسه دیرلردی **لحرر** برایکن جوهر ایمان ای دل
کمی ناقص کمی زائد کورینور دیدهٔ کشفله قلبسك نظری
نوریاکی متزاید کورینور وبو ایمان کامل اربابی بو امت
ایچنده چوق کلمشدر خلفاء اثنی عشر وائمهٔ اربعه کبی زیرا
ائمهٔ اربعه حقنده مجموعدر دیمك کلام ساقطدر وبونلردن
غیری سائر تصانیف جلیله اربابندن دخی وارد رقوت القلوب
صاحبی امام غزالی وعوارف المعارف صاحبی شهاب الدین
السهروردی ونا ویلات صاحبلری شیخ نجم الدین الکبری
ونجم الدین دایه وقدوة الصوفیة المحققین شیخ اکبر وفرزند
دلبندی شیخ صدر الدین القنوی وغیرلری کی قدس الله اسرارهم
وبث علی الخافقین انوارهم **پس** ذکر اولنان حدیثده عبارتیله
دلالت واردرکه ایمان کامل اهلنك استحسانی عند الله
دخی استحساندر واشارتیله دلالت واردرکه اول امر
مستحسن مشروعدر ودلالتیله ایما واردرکه شارعك

اول خصوصده اذن ورضاسی واردر وهر نسنه بیکه بونلر
قبیح کوره لر عند الله تعالی دخی قبیحدر **پس** بو صلوات وغائب
وبراءت وقدر مستحسنات مشایخدندرکه عند الله تعالی
مستحسندر خصوصا که مدت طویله اقامتی اوزرنه
اجماع واستقرار حاصل اولمشدر ظاهرده نیجه مجتهدلریله
عون حقله خطالرینه واقف اولوب بعض مواردده رجوع
اتمشلردر یا بوقدر اعصار کثیره ده کلنلر نیجه بو خطا
اوزرنه قرار داده اولورلر **پس** کشف صحیح انلری بومقوله
اصرار دن تبرئه وتطهیر ایلدوکی روشندر وبومقوله
امور مستحسنه نك اقامتی سائر امور شرعیه وصلوات
مرغبه نك تعطیلنی مستلزم دکلدر وبلکه تأکید وتقویت
بابندن وتعظیم شرع قیلندندر نتکیم ملوك وکلاسنه
خلعت کیدرر خصوصا غزا وقدومنده الای وعدعرض اولندوغی
زمان تشریف ایلرلر صکره پادشاهه تبعیه وزیر اعظم اولان
دخی البانس خلعت ایلر نتکیم اثناء اسفارده مشاهده
اتمشوزدر وچوق واقع اولورکه وزیر اعظم پادشاهه
وعسکرنه ضیافت ایلر **پس** وزیر اعظمك خلعت وضیافتی

تعظیم بابندن اولمش اولور یوخسه پادشاهك احتیاجی
اولدوغی جهتدن دکل بناء علی هذا شارع اعظم دخی کرچه
بوقدر مشروعاتکه عباده تعلیم ایلمشدر فی نفس الامر اولك
مشروعات ایله تعبد کافی ایکن علماء کبار اول مشروعاتی تقویت
وعباد اللهی انواع مثوبات ایله شرفیاب اتمدن اوتوری نوافل
طاعات ایله تعبد ایدرلر وخلقی دخی اول نوافل ومستحسنات
ترغیب ایلرلر زیرا اول نوافل ومستحسنات اصلنده اینه
مشروعات جنسندندر وفی الحقیقة امرزائد دکلدر
الیوم اکملت لکم دینکم نظمندن مفهوم اولان اکمالی منافی
اولمه منافی اولان امور زائده بودرکه مثلا نمازآلتی وقت
اولمه ویاخود صوم ایکی آی ویاخود نصاب زکوتده
بیکده یکرمی بشدن زیاده اولمه ویاخود بنی اسرائیل زمانلرنده
اتدکلری کبی کندی باتلرندن بیجه حرامی تحلیل ویاخود حلالی
تحریم ایدرلر ویاخود بونك امثالی امور منافیه ده بولونلر
بزم زمانمزده حاجی مصطفی پاشا قلعهٔ طمشواره محافظ
تعیین اولندقده طمشوار قلعه سنك خندقی چوره سنه
برخندق دخی احداث ایدوب ذکر اولنان قلعه نی ایکی

خندق ایله محاط قلدی هیچ کمسه اکا بوخندقی نیچون احداث
اتدك دیمدی بلکه جمله سی محفوظ اولدقلرندن ماعدا
پادشاه عصر سلطان مصطفای ثانی دخی حظ ایدوب
مقابله سنده کندنه اکرام تام وانعام اتدی زیرا اول
خندق قلعه محافظه سنه نفعی اولدوغن بلدی واولکی
خندقی تأکید ایچون بنا وحفر ایلدوکنی کثلدی پس بومقوله
موارده پادشاهدن اذنه توقف اولنمدی زیرا دلالة و
اشارة اذن وآردر اکرمذکور پادشاهك اذنی اولمدن
پاشای مسطور واروب آخر برده قلعه بنا اتمش اولایدی
محل عتاب اولوردی زیرا وضع قدیمه مخالف اولدوغندن
ماعدا ایچنده تحصن ایدوب افساد عالمه سبب اولمق احتمالی
دخی واریدی پس قاضی زاده نك اهل کرمك ضیافتنی قبول
دیدوکی باطل اولدی وبردنی جاهلك کتوردوکی مضر طعامه
اقبال دیدوکی علماء دینی سب وبلکه حاشا صحابه یی بیله
تجهیل واطالیه جسارتی اولدی زیرا صلواة مذکوره
قوت القلوبده واحیاء العلومده ونیجه معتبراتده قول طریقله
مسطور وترغیب اسلوبیله مذکور در امام مکی وامام

غزالی ایسه عقلا اتم وعلما اوسع وکشفا وحالا اکمل درنتکیم
شیخ شهاب الدین سهروردی عوارف المعارف نام کتابنده
امام مکی ایجون شهادت ایلمشدر وامام یافعی وسیوطی
امام غزالی ایجون مائة خامسه صاحبنه دیمشلردر وحسین
میبدینك فوائح نام کتابنده فضلنه متعلق دلالات کثیرة
اولدوغندن ماعدا جمع علماء امت آنی حسن تلقی الله تلقی
اتمشلردر معارضه اوزره اولنلرك هلاك ونکبتلری
متواتردر واحیاده صلوة شعبان ایجون حسن بصری دنك
اوتوز قدر اصحابدن فضیلتنی روایت اتدوکی مسطوردر
پس حاشا اصحاب منکر مسفور قولی اوزرینه دیلروجاهلر
اولمق لازم کلدی الله الله فی اصحابی حدیثنه واقف اولان
اومقوله کلام فاحشه یجه جرات ایدر خصوصا که اصحاب
کرامك اقوال وافعالی رسول الله مستند اولمه نتکیم بالاده
اشارت اولندی ونووینك رغائب حقنده قائل الله
واضعها دیدوکنه وکذلك صلواة مذکوره نك قوت
القلوبده واحیاده مندرج اولدوغنه مغرور اولمه دیو
سویلدوکنه اصلا اعتبار یوقدر زیرا امامین مذکورین

من کل الوجوه نوویدن کعب جهتندن اعلی واقتدایه اولیدر
زیرا جناحین اربابندن درکه عقل صریحه کشف صحیحی دخی
ضم ایتمشلردر خصوصا صلوات مذکوره نك ذکری کتابین
مذکورینه منحصر دکلدر وبلکه فقهادن بعضیلردخی اشارت
اتمشلردر نتکیم صاحب محیط کلامنده کلور لایکره الاقتداء
بالامام فی النوافل مطلقا نحو القدر والرغائب ولیلة النصف
من شعبان وغیر ذلك لان ما راه المؤمنون حسنا فهو عند
الله حسن انتهی کما فی انوار المشارق لمفتی حلب الشهباء واشباه
ونظائره کلور یکره الاقتداء فی صلوة الرغائب وصلوة
البراءة ولیلة القدر الا اذا قال نذرت کذا رکعة بهذا الامام
بالجماعة کذا فی البزازیة انتهی بو تقریردن مفهوم اولورکه
بعض شروح منیه ده صلوة قدرك بین العلماء اصلا ذکری
یوقدر دیدوکی کذب صریحدر وجویکه نووی کبیر امامیز
من بورینه وامثالنه دنك اولافزلر پس ابرهیم حلبی ومحمد برکوی
کبیر قنده قالدی الحاصل صلوات مذکوره نوافل طاعاتندن
زیرا نفل شریعتده فرائض وواجبات اوزرینه زیاده طریقیله
مشروع اولانه دیرلر پس بو زیاده اکر رسول الله دن صادر

اولوب برکره ویا ایکی کره ترکیله بلده مواظبت اتدیلرسه سنت
دنیلور وبر دفعه اشلیوب بر دفعه دخی ترک ایدیلرسه
مندوب ومستحب دنیلور وبوزیاده اکر صحابه وتابعین دن
صادر اولورسه مستحب دنیلور وتبع تابعیندن صکره
کلنلردن صادر اولسه تطوّع ومستحسن دنیلور مع هذا فی
الجمله سنت اطلاقنه دخی مشاغ واردر زیرا سنن مقیده
دندرکه سنن علماء ومشایخدر وصلوات مذکوره تطوع
ومستحسن قبیلندندر یعنی عقلا وشرعا مستحسن مقوله
سیدرکه علماء صالحین اهل دینی طاعت حقّه ترغیب وسنن
ومستحباتی تأکید ایچون احداث اتمشلردر یعنی سنن ومستحبات
ایله فرائض وواجباته تاکید حاصل اولور پس بومقوله
تطوّعاتك حسننده ونفعنده اصلا کلام یوقدر ومن تکلم
فعلیه کلامه پس برسنه دك زیاده لکنه مطلقا ندمت
تعلّق اتمز تنکیم اشراط ساعات خصوصنده کلور زخرف
المشاد وبطول المنارات تحقیقی بودرکه زینت وزخارف
وتطویل ایله تباهی نفسانی قصد اولنمیجق قربت مقوله سندن
اولور زیرا قرب ساعته علامت اولدوغی مذموم اولمغه

دلالت اتمز مذموم اولان عقوق ابوین وارتفاع امانت کبی امثالیدر
فاما مشاد جدا وزخرفه سنده تباهی محمود در زیرا شعائر الله ی
تعظیمدن وکفار غیظ ویرن امور دندر تنکیم قرآنده کلور
لیغیظ بهم الکفار زمان آخر ایسه زمان اوّله قیاس اولنمز
بو فقیرك زمانندن بعض کسلر شهرت تامه وزینت عامه ایله
برو سدن حج طریقیله جقدیلر لابأ سدر دنلدی زیرا ومقوله
خروجدن غیریلری دخی حجه تشویق واردر لیله برآتده افراط
اوزره سموع بویلدر برسنه بیکه اهل الله اشلسلر اول
خصوصده انلره اقتدا لازمدر اقتدا اتمیوب کندیلرن تضلیل
وفعللرن تقبیح اتمك اذی وجفا مقوله سندندر وبومقوله
طاعنك وعیدی حقنده حدیث قدسیده کلور من عادی
لی ولیا فقد بارزنی بالمحاربة یعنی برکمسه اولیادن برینی
اغضاب واکا اذیت وجفا ایلسه حقّله محاربه اتمش اولور
انلره طعن وطریقلرنه سلوکدن منع ایسه انلره اذیتدر وبلکه
اولان ملعوندر تنکیم قرآنده کلور ان الذین یؤذون الله و
رسوله لعنهم الله فی الدنیا والاخرة وعقلا قائلدن شك
یوقدرکه رسولك انشارتندن علما بالله دخی داخلدر زیرا

وارثلر در پس رسول اللّٰهی تعظیمی منافی اولان نسنه اذیت
مقوله سندن اولیجق ورثهٔ رسوله اولان اذیت واهانت دخی
اکا قیاس اولنه کفار قریش اهالئ مکه بی ایماندن منع ایدوب
طریقت نبویه یه دخولدن خلقی صدّ ایتملریله خسارت عظیمه
بولدقلری کبی اهل اللّٰهی دخی حرج وطریقت محموده لرنه سلوکه
مانع ارباب انکار دخی بویلدر سلطان العارفین ابو یزید
بسطامیه قدّس سرّه اشقدر دیدکلری زمانمزده مسموع
اولمشدر برقومك مقتداسی اشق اولمق لازم کلسه کندیلری سنّی
اولمز زیرا اشق مبتدع دیمکدر اعتقادی اهل سنّت اعتقادی
کبی اولمیه فوق ضالّه کبی بدعت اهلنك ایسه ایکی عصرده
مستمرّ اجراغنی باندوغنی بوقدر بایزید وامثالی اشق اولمسلر
بوکونه کلمنجه مقتدای اولور لروضیالریله اهتدایه صلاحیت
بولورلردی پس منکرلر بونوری اطفایه سعی ایدرلر فاما
اغزلری ینارنتکیم آثاری اعصارده مشاهده اولنمشدر وقرآنده
کلور یریدون لیطفؤا نور الله بافواههم والله متم نوره
ولوکره الکافرون یعنی کافرلر مجازینك پف دیمسیله چراغ الٰهی سونمز
لمخره ینارابد بوجهانده چراغ اهل الله که اصل نور ازلیدر

اولنوبدر ایقاد عجمی بکزه سه منکر جهانده خفاشه
که چشمی دشمنید ربر تو نور وقاد محکمدرکه فاتح قسطنطنیه
سلطان محمد علیه رحمة الاحد الصمد استانبولده کندویه مضاف
اولان جامع شریفی بنا اتدکده علماء عصری جمع ایدوب صلوات
مذکوره حقنده استفتا اتدکده شیخ آق شمس الدین حضرتلری
صحتینه سر دکلام واقامتی خصوصنده ترغیب عام اتدکده
جمله سی متفق الکلم سرفرو اتدیلر بناء علی هذا سلطان مذکور
وقفیه سنده قید ایدوب جامعنده امام اولانه صلوات مذکوره نك
قلنمسنی شرط اتمشدر الی هذا الان آیا صوفیه جامعنده واکر
جامع مذبوره وسائر جوامع سلاطینده قلنور زیرا صحتنه
اجماع علماء واقع اولمشدر اکر صحیح اولمسه علمأ فتوی ویرمزلردی
سؤال اولنورسکه جائز درکه علمأ پادشاهك غبنن کورویوب
لاجل المصلحة سکوت ایدرلر وآق شمس الدینه موافقت کوسترلر
جواب بودرکه فاتحك علم شریفه نقدر انتسابی واریدی ونه
وجهله اهل حق واهل عدل وانصاف ایدی متواتر اولدوغندن
ماعدا تواریخده مسطوردر حتّی درر صاجی منلا خسرو
وشیخ علی بسطامی که مصنّفك دیمکله مشهوردر وسائر

ارباب تألیف وتصنیفندن نیچه لرانك معاصری ایدی
پس نه وجهله بطلان اوزرینه عقد مجلس اولنور والی
یوم القیام عمل اولنمق اوزره وقفیه یه قید قلنور پس
مذکورك حق اولدوغی بوندن زیاده روشن اولدی ومشائخ
کاردن شیخ افتاده وشیخ هدایی ونیچه اسلاف واخلاف
قدس الله اسرارهم اتفاق اتمشلردرکه لیلهٔ رغائبدن فخر عالم
علیه السلم تجلّی افعال ولیلهٔ نصف شعباندن تجلّی صفات
ولیلهٔ قدردن تجلّی ذات واقع اولمغله ذکر اولنان نمازلری
بو تجلیاته شکراً قلمشلردر دیو مکاشفه اتمشلردر ومکاشفه
الهام مقوله سندن اولمغله صاحبنه ومعتقدلرنه دلیل
وبرهان در امام صغانی مشارقده بر حدیثی واقعه سنده
رسول الله سؤال ایدوب صحیحدر دیملریله افتخار وصحتنی
بو وجهله تأیید ایلریا مکاشفه اهلنك حالی بوندن دخی
ادنا میدرکه عالم انسلاخنده صحبت رسوله داخل اولورلر
وبوقدر فوائد اخذ ایدرلر وبلکه تحمل اولیا ایچنده بالذات
حقدن اخذ قادر لرواردر وبلکه جمله سنده بو مکنت واردر
محکیدرکه مقبرهٔ مدینه یعنی بقیع شریفده مدفون اولان

حضرت

حضرت عثمان ابن عفان رضی الله عنه استشهاد اولنمغله
اعدادن خوفاً قبری اخفا اولنمش ایدی بعد زمان بطریق
التقریب اوزرنه قبّه بنا اولندی فاما صکره بعض مکاشفیته
ظاهر اولدیکه حضرت عثمان اول قبّه نك قبوسی اشیکی التنده
مدفوندر بوخسه حالا صندوقه سی اولان برده دکلدر
وبوسترى بلنلر اکابر علماء ومکاشفینه اعتماد لرندن حالا
اول محلّی رعایت ایدرلر نتکیم بو فقیرك مجاورتی ایامنده دخی
مشاهده اولنمشدر وبرهوسده اولان جامع کبیر زمان
نوحده علیه السلام بر پیره زنك مسکنی ایدی اولمغله مکاشفه
اولنمشدر ومشهوردرکه استانبولده اسوده اولان حضرت
ابی ایوب انصاری نك رضی الله عنه قبرلری محلّی مزبوراق
شمس الدّین حضرتلری تعیین ایدوب پادشاه دخی انکله عمل
ایدوب اوزرینه تربهٔ عالیه بنا اتمشدر بو مقوله امورك
ذکر اولنان کاریوزندن ظهورندن زیاده شرفلرینی اظهار
وزمانه لری مستعد لرن ترغیب واردر ودرنلمشدر
الامور مرهونة باوقاتها قبر ابی ایوبك ظهورنك حدوثی
قدمنی منافی اولمدوغی کبی صلوات مزبوره دخی زمان

تابعیندن صکره حدوثی اصل صحیحی اولماسن منافی دکلدر
انکچون احیاده رسول اللهدن مرویدر دیو قطع ایلر
وجماعتله دخی اقامت اولندوغن تصریح ایدر اصول
حدیثده موضوع بیان اولندوغی محلده احادیث موضوعه
دردیدکلرینه اعتبار یوقدر وکذلک جامع الاصولده ابن
حدیث رغائبی ایراد دن صکره هذا الحدیث ممّا وجدت
فی کتاب رزین ولم اجده فی واحد من الکتب الستّة والحدیث
مطعون فیه دیدوکنه عمل یوقدر زیرا رزین قاموسده
تصریح اولندوغی اوزره محدثیندندر پس حدیث رغائب
فی الجمله محدثین کلامنده موجود در کتب ستّه دن خارج
اولمق مستلزم دکلدر والاجمله خارج اولنلر موضوعدر
دیمک لازم کلور کتب ستّه اهلی دخی تبشر در وشهو ونسیان
بشرک شانندندر اگرچکه امّت اندی قبوللله تلقّی اتمشلر در
پس بونلره حسن ظن لازم کلدوکی کبی سائر کبائره دخی حسن
ظن لازمدر والا اعتماد قالمز وشرح منار اوزرینه رهاوی
حاشیه سنده کلورکه مجتهد اولان کسسه سنّتدن بردلیل الله
عمل ایلسه یعنی بر حدیث ایله مدّعاسی اوزرینه استدلال

ایلسه خصمك طعننه التفات اولنمز زیرا مجتهد اوخصوصده
بذل وسع وصرف مقدور اتمشدر وکذلک محدثین کاحادیث
ضعیفدر ویا غیر صحیحدر دیدکلرینه التفات یوقدر زیرا
بویله دیمك طوار طریقدن ناشی اصطلاح حادثدر پس
بر مقلد مجتهدك حدیثنك مطعون اولدوغنه باقوب انکله
عمل المسه سائر اجتهادیاتیله دخی عمل اتمك لازم پس نیجه
مقلد اولور معاشر صوفیه نك ایکی وجهله اماملری واردر
بری ائمّهٔ شریعت وبری ائمّهٔ حقیقتدر پس ائمّهٔ شریعت یوزندن
کندیلرینه واصل اولان شرعیاتله قطعا عمل اتدکلری کبی ائمّهٔ
حقیقت یوزندن دخی بالغ اولان مرعیاتله حتما عمل ایدرلر
زیرا ایکیسی دخی اولوالأمردر وعلما اوسع وحالا اقوی واحاطة
اکثردرلر اگرچکه بعضیلری قائلندر الی یوم القیامة متّحی فی العلم
اولنلره اجتهادی یاقیدر پس انلره حسن ظن لازم کلدی
الحاصل صلوة مذکوره حقّندہ یالکز تطوّعات ومستحبّاتدن
دکلدر بلکه حدیثله دخی ثابتدر دینلرك بله دلائل واضحه لری
واردر وصحتنه بناء سائر مشروعات کبی جماعتله اقامت اولنور
وفخر عالم نافله قلمشلردر نتکیم لیلة معراجده قدس سرّه

مسجد اقصایه داخل اولدقده امام الانبیاء اولمشلردر والذی
یظهر انها کانت من النفل المطلق ولا یضر وقوع الجماعة فیها کما
فی انسان العیون وجماعت اولان یالکز ارواح مقوله سی
دکل ایدی بلکه حیاتلری ثابت اولان انبیا جسد لریله حاضر
ایدیلر سؤال اولنورسه که اصولنده اداء کاملی تمثیل ایدوب
مکتوبانده وشهر رمضانده وتراویحده وعید لرده
وجمعه وکسوفده جماعتله اولان نمازکبی دیمشلردر ویونلردن
ماعدا اولان مواضعده جماعت ایله قلمق نقصاندر اصبغ زائده
کبی دیوسویلمشلردر جواب بودرکه رهاوی حاشیه سنده بوکلامه
اعتراض ایدوب رسول الله علیه السلام شهر رمضانك
خارجنده کیجه ایجنده جماعتله نماز قلدوغی وارد در پس
مذکورانك ماعداسنده جماعت مطلقا نقصان دکلدر
دیمشدر وینه جواب ویروب دیمشدرکه بو مقوله
کیجه نمازی قیام لیل اولدوغی جهتدن تراویحده داخلدر
انتهی بالترجمة پس صلوات رغائب وبرات وقدر دخی
تراویحده داخلدر زیرا قیام لیل بابندندر ایکسینك مبانی
فرقانمك جهلدندر وحرم نبویده محراب تهجد وارد که فخر

عالم کیجه نمازنی اوراده قیلورلر واصحابدن بیجه متهجد لرکلورلر
وفخر عالمه اقتداء ایدرلردی وبو معنا مشارقده دخی مسطوردر
وبردخی رغائب مابین العشائینده داخلدر زیرا مغربك
ایکی رکعت سنتی والتی رکعت اوابین ایله اون ایکی رکعت رغائبك
مجموعی یکرمی رکعت اولور وفی الحدیث من صلی بعد المغرب عشرین
رکعة بنی الله له بیتا فی الجنة کما فی الاختیار فی باب النوافل
وفقهده کلورکه عرفه کونده دعا وتسبیح ایچون اجتماع اشلر
اکر حجاجه تشبّه ایچون ایسه مکروه والا مستحبدر پس بو مقوله
مستحبات سلفی جماعتله اقامتده نه وجهله کراهت اولورکه
بونلرك مقصودلری مطلق حقه تقربدر یوخسه فرائضه تشبّهلا
طاعت دکلدر ومشارقده لاتختصوا لیلة الجمعة بقیام من بین
اللیالی ولاتخصوا یوم الجمعة بصیام من بین الایام الا ان یکون
فی صوم یصوم احدکم حدیثنده شراح تطویل کلام واطالة
لسان ایدوب صلوة رغائبی جرح وانکاره توسل ایدرلر فاما
جوابی ساندر زیرا رغائبی تصحیح ایدنلره کوره مخصصات شرعیدندر
سنت مغربدن اولکیده سورهٔ کافرون وایکنجیده سورهٔ اخلاص
تلاوت اتمك کبی یعنی بو تلاوت شارعدن بو وجه اوزره

صادر اولمشدر والا بعضیلر قائلدر اراده ایکی سوره آلیقومقده
کراهت وارد ر وابکار الافکار فی مشکل الاخبار نام کتاب جلیله
کلورکه جمعه یی منفرداً صائم اولمیه زیرا یوم عید در یوم صوم
دکلدر مکروهیم مقدم ویا مؤخر صائم اوله وکذلك یوم سبتی
دخی منفرداً صائم اولمیه زیرا اول کونده طعام وشراب وجماعدن
امساك اتمك فعل یهود در مکروهیم برکون اول ویا برکون صکره
دخی صائم اوله فاما برکسه انی صائم اولسه ولکن مرادی تعظیم
سبت وقصدی یهود بکی ترك سعی اولسه مکروه دکلدر سؤال
اولنورسکه بعینها ایامك صیامی مرخص در ایام بیض کبی پس
بوندن لازم کلورکی بعینه برکونك صومنی قصد اتمك مکروه
دکلدر جواب بودرکه ایام بیضك صیامی شول سببدندرکه
کسوف اول کونلرده واقع اولور غیریده واقع اولماز کسوف
وقتنده ایسه ناس اعمال تر ایله مأمور در یعنی انجلا یچون
صلوتله وانجلاسی عقیبنده صیامله پس اول کونلرك صیامی
مقصود بالذات اولان صیامدن دکلدر بلکه عارض اولان
کسوفك زوالی نعمتنه شکراً بریقیلدر بو ایسه لا بأسدر
وکذلك یوم جمعه کسوف عارض اولوب زوالی نعمتنه

شکرا

شکراً ویا برغایبی قدومنه ویا غیری معنایه بناء صائم اولسه
مقدم ومؤخر بنی صائم اولسه دخی لا بأسدر انتهی کلام ابکار
الافکار بالترجمه پس بوندن ظاهر اولورکه جمعه یکجه سنی
صلوة رغائبه تخصیص اتمك لاجل الشکر در یعنی الله تعالی اوله
مصلیه رجبك خمیس اولنی صومه توفیق وشهر رجبه تبلیغ
اتدوکنه شکراً بریقیلدر خصوصاکه اول یکجه رغائب وقتنده
الله تعالی رسول الله علیه السلام نورافعالی ایله تجلی ایلمشدر
ومتبوعه اولان نعمت تابعه دخی نعمتدر واکامل امتدن بیجلر
دخی اول وقت معینده بالفعل تجلی مذکوره مظهر دوشمشلردر
پس بو نعمت جلیلیه خصوص اوزرینه شکراً زمدبر صلوة
یوزندن اولان شکر ایسه اکثر درانچون رسول الله علیه
السلم صلوتده طول قیامدن قدمینی تورم اندکده بیچون بو یله
طاعتده نفس طیبه کزاوزرینه تشدید ایدرسکوز سنرك خود
ما تقدم وما تأخر ذنوبکز مغفور وتبعاتدن طاهر سکوزدیکلرنده
افلا اکون عبداً شکورا دیو اجواب ویردی یعنی نمازله قیام
کوسترلردی بو معنایه بناء امت مرحومنك فاضلاری دخی اول
یکجه شکره قیام ایدوب انی نمازه تخصیص ایدرلر ویو جهله

تحت نهیده داخل اولمز لر جاهل اولنلر ایسه بو مقوله اسرار
عظیمیه واقف اولمیوب شردن قچر بکی خیردن قچر لر وجماعت
مسلمینه مخالفت ایله کراهت حدثی حرمته بله کچر لر وسورهٔ
قاخرنده کلور فسبّحه وادبار السّجود پس اعقاب صلوات
مکتوبه ده سنن وتسبیح یالکز داخل اولدوغندن ماعدا
نوافل مطلقه دخی داخل وخصوص اوزرینه صلوه رغائب
وقدر وبرأت اکا ملحق اولدی زیرا بونلر دخی اویله مکتوبات
دا اولنور پس بوصلواتك حقیّتی قراندن دخی مستنبط اولدی
والحمد لله تعالی وبزم کوینمزده استانبولده عرب زاده دیمکله
مشهور در مرجع جمهور بر کمسه واریدی که نوافل بدعیّه یی
انکار حقّنده حق بزم ایلمزده وذکر جهری حقّنده حقّ صوفیّه
النده در دیردی فامّا ایکی صورتده دخی حقّ صوفیّهٔ محقّقین
النده در صلوه مذکوره خصوصنده اولان دامغه وبراهین
قاطعه واشارات شریفه ومعانی لطیفه مرور ایلدی ونذرله
کراهت جماعت مندفع اولور دینلرك سوزلری دخی ظاهر بدر
زیرا مشروع الاصل اولان نسنه یی نذره حاجت یوقدر نذر
اتمك تکثیر ثواب ایچوندر زیرا اکثر مواده واجبك ثوابی نافلهدن

اوفردر

اوفردر بوخصوصدن اوتوری استماع قرآن تلاوتندن
اثوبدر دیرلر فامّا ذکرك جهری وانکله خلقه امر اتمك امری
قنی روشندر ابوالسّعود علیه الرّحمة تفسیرنده یا ایّها
النّاس نظمنده کلورکه یا نداء بعید ایچون وضع اولنمشدر
کاه اولورکه قریبی بعید منزله سنه تنزیل ایدوب حرف نائله
ندا اولنور یا اجلال ویا اعظام طریقیله تنکیم داعی اولان
کسه یا الله یا ربّ دیرمع هذا حق تعالی اکا جلدن اقربدر
ولکن نفسنی استقصارا وآنی محفل زلفی ومنازل مقربیدر
استبعاد ایلر ویا کلمه سن استعمال قیلور پس بعید اولان
حق دکلدر بلکه کندیدر زیرا شهودی اولمینلرك قربی بعد
حکمنده در ویا خود کندی غفلتنه ویا سوء فهمنه تنبیه
ایچوندر پس جهر صوفیّه کندی نفسلرنده اولان معنایه راجعدر
یوخسه حق تعالینك ذاتنه راجع معنایه راجع دکلدر وبلکه
حق تعالی فی الحقیقه قرب وبعددن منزّهدر قرب وبعدی
اشعار ایدن کلام تمثیله محمولدر ویوندن غیری وجهله دخی
محلنده مبیّندر بومقدار دخی استطراد طریقیله در وبعض
مشایخدنکه سنن تبویدن ماعدا نوافل قلدیلردیو منقولدر

اصلی بودرکه نوافل زائده رایحهٔ دعوی واردر دیو قلمز لر بلکه
اصول ایله اکتفا ایدرلر بو معنی دخی اربابنه کوره انکار اولنمز
فاما شونلرکه اصول عباداتی قیوب فروعه مشارعت ایدرلر
هوای اهل اولدقلرنه علامتدر زیرا فروع عبادات اصول
اوزرنه مبنیدر بو اعاجك کوکی اولمیجق اغصانی اولمز
وتملی جورك اولان بنا بقا بولمز بو سببدن عوام ناسك
اکثری مدخولدر وبلکه خواص صورتنده اولنلردخی بولیدر
زیرا بیعت کرده اولوب تاج وخرقه اهل اولدقلرنه کوره ظواهر
شریعت ایله مقیداولمزلرانچکون بو مقوله لرك مکاشفاته
قدم بصدقلری یوقدر وبعض مکاشفات بولنلردخی طریقهٔ
رهابنه اوزرنه درکه مذمومدر زیرا کشف صحیحی اولان کمسه
عروهٔ وثقایه تمسك ایدر وبلکه حبل متینه تمسك اتمدکجه
کشف صحیح حاصل اولمز خلاف شرع اوزرنه مبنی اولان کشوف
غیر صحیحدر زیرا یا نفسانی ویاخود شیطانیدر بو خسه
ملکی ویاحقانی وربانی دکلدر سؤال اولنورسکه بیعت
وتاج وخرقه حقنده سوز نیچدر جواب بودرکه بیعت حقنده
کلام قاطع واردر ننکیم قرآن کلور ان الذین یبایعونك

انما یبایعون الله ننکیم تفصیلی روح البیان نام تفسیر یمزده
در رسول الله علیه السلام معانقهٔ یدایله مبایعه لری
مقطوعدر ولکن نسابه کوره یالکز لسانلری ایله بیعت وبر
مشلردر رمستن بدوافع اولمامشیدر وتاج وخرقه بدع دینیه دن
دکلدر بلکه بدع عادیه دندر کتابده کتاب التاج والخرقة
یوقدر دینلرك طعنی کندی اوزرلرنه مردودر زیرا کتابده
کتاب الفرّ وکتاب العمائم دخی یوقدر یعنی طاعن اولنلرکندی
اوزرلرنه نفس کورکلرکیرمسوم والی عمامه لری صارینورلر
مع هذا بریسی دخی کتابده یوقدر پس اکرمرقعات وتیجان صوفیه
واکرعمائم فقها ومحدثینی وملابس عساکر وجنود وسائرلر
جمله سی حادثدرکه مباح دینلورسنت دینلمز زیرا سنت اودرکه
رسول الله آنی عبادت وجهی اوزرنه اشلیه عادت وجهی
اوزرنه اشلیه رسول الله ایسه بوحادثاتك برین اشلمدی
واشلدوکی امورك دخی بعضیسی عادت وجهی اوزرنه اولدی
ملابس وامثالنده اولان احوالی کبی ولکن برکسه لباس رسولی
ضبط ایدوب اوخصوصده اکا اتباع اتمك افضل ومستحبدر
صوفیه فقراسنك صوف یعنی بحسب الغالب عباکیدکلری

بوندن مأخوذ در زیرا زمان اوّلده عرب ایچنده الوان لباس
یوغیدی وصوفه متعلق اولان کلام مثنوی اوزره اولان
شرحلرده مبیّندر خدای متعال جمله مزی هر خصوصده طریق
مرضی اوزره ایلیه وبو تقریر سمعکی قرع اتدیسه حقله عمله
مسارعت ایله زیرا بو تبلیغ حکمتی برنه کوردیگ ونه خوش
دیمشلردرکه علّ تحت المعانی من معاونها وما علّ اذا لم یفهم
البقر لحرّن ای کوکل حقّی کلدیگ بلدیگ سکا شمدن کرو
عمل لازم حقّیدن ایلدکسه حقّی کوش آچ کوزیگ سمت
حقّه اول خادم نیچه برشگ ونیچه برانکار اوله کور
بوخصوصده جازم فی الصلوة علی النبی علیه الصلوة
والسلام معلوم اوله که السنهٔ خلائقده دائر اولان
صلوة شریفه لی نهایه در زیرا هر موجودگ اسم مخصوصی
یوزندن حقّه توجّه خاصّی وحقیقت محمدیدن حصّه سی
مقدار روحانیت نبویّیه انتسابده اختصاصی وار درکه اول
توجّه حسبیله درگاه والای کبریایه عرض حاجات واولمرتبده
مناجات ایلر واول انتساب روحانی واختصاص جنانی سببیله
بقدر القابلیه مدح وثنا سویلر ولکن شیخ سعد الدین حموی

قدس سرّه نقلی اوزره اون ایکی بیگ صلوات شریفه مضبو
طدرکه بعضیسی تعلیم پیغمبر علیه السّلام ایله معلوم اولمش
وبعضیسی دخی ساق عرش عظیمده مکتوب اولدوغی اوزره
الواح ملکوتدن اخذ اولنمش وبعضیسی دخی اهل اللّهه بطریق
الالهام کلمشدر تفاوتک سترّی شمدی ذکر اولنان معنادر
واون ایکی بیگ صلواتک شیوع وتخصیصنه وجه بودرکه
قلب انسانه وارد اولان فیض الهی اون برمرتبه دن نزول ایدر
لوح وقلم وعرش وکرسی وسموات سبعه در وبو مجموعک احدیّتی
اعتباریله عدد اون ایکی اولور ولکن هر مرتبه بیگ برعدد
اسماء الهیه متجلّی اولمق حسبیله اعداد صلوات متداوله اون
ایکی بیکه متفصّل اولمشدر پس حقیقت محمدیّه هر اسمله دائر
وهر برینگ صورتیله ظاهر اولمق سببیله مراتبک حقائقنی
رعایه وحقّ تطبیقی قضاء عدد مخصوصه انحصار لازم کلدی
وبر وجه دخی بودرکه لا اله الّا اللّه کلمه سی خطّا ورسما
اون ایکی عدد حروف اولدوغی کبی محمد رسول اللّه کلمه سی
بو یلدر پس هر حرفنگ مقابله سنده بیگ عدد صلوات تعیّن
اولندی زیرا بسیط مترکّب اولسه ادنی مرتبه ایکی حزدن

واعلى مرتبه بيك جزدن متركب اولور زيرا بيك مراتب اعداد
نهايتيدر انجون احاد وعشرات ومئات واولوف دير لر
وبو سبيدندركه انسان ايجون دورت مرتبه ويريلوب
نفس وقلب وروح وسر دنلمشدر وبو سره بنا واشارة
كلور وان يوما عند ربك كالف سنة مما تعدون حاصل
بودركه حقائق صور اوزرينه مبنيدر معانى الفاظ اوزرينه
مبنى اولدوغى كبى حقائق عالم ملكوتدن وصور عالم
ملكدندر ملكوت ملكدن اولدوغى كبى حقائق دخى صور
دن زياده ريز يعنى هر صورتده اسماء الهيه عدد بخه بيك
حقيقت مندرجدر بو سبيدندركه بر كلامده معانى اولده
ايله اكتفا اتمزلر بلكه قادر اولدقلرى اشارات فهم ايلينلر معانى
ثوانى وثوالث بيان ايدرلر ونكاتده مزاحمه يوقدر ديرلر
لمحرره اولسه معنا ئله كوكل مألوف حرف واحد اولوريا
نده الوف لفظ واحد مثال بوعجه در صدقماش
ايجنده ملفوف بعد ذا صلوة مشهوره ومتداوله بودركه
ذكر اولنور اللهم صل على سيدنا محمد وعلى آل محمد وسلم
زيرا بو صلوة قرانده ايت تصليه يه موافقدر تكيم كلور

انزلس

ان الله وملائكته يصلون على النبى يا ايها الذين امنوا صلوا
عليه وسلموا تسليما وبو ايتك وبو صلواته متعلق اولان
امورك تحقيقى روح البيان نام تفسيرده يمزده در وصلوتدن
بردخى وآردركه هر بريسى اون بيكه متضاعف اولور واول
صلوة بودوركه ذكر اولنور اللهم صل على سيدنا محمد ما
اختلف الملوان وتعاقب العصران وكر الجديدان واستقبل
الفرقدان وبلغ روحه وارواح اهل بيته منا التحية والسلام
وبارك وسلم عليه كثيرا تكيم تفسير صاحبى كاشفينك صلوات
بابنده جمع ايلدوكى رسالسنده مسطوردر اصلنده سلطان
محمود غزنويدن شيوع بولمشدر زيرا فخر عالم عليه السلام
برمديون درويشه واقعه سنده وارسنك دينكى سلطان
محمود اداالتسون وصدقكه دليل استرسه هر كيمجه كتوردوكى
التمش بيك صلوات مستوره يى كندنه اظهار ايله ديو بيوردى
درويش دخى امانتى تسليم اتدكده سلطان مزبور اغلبوب صدق
رسول الله وصدق العلماء ديدى سلطان مذكور ايسه هر
كيمجه يا تدقده اوچ كره وقلقدقده دخى اوچ كره ذكر اولنان
صلوتى كتوردوحالنى كسيه بلدرمزدى ولكن علما دن

هر بر صلوة اون بیکه بدل اولدوغنی اشتمش وصد قله کیجه ده
التیشر کره ورد ایدنمش ایدی انچون حق تعالی آنك آلتی کره
صلوات نی التمش بیك یرنه قبول ایلدی صلوة مذکوره ده ملوظ ایله مراد
دلیل ونهار درکه ظلمت ونور وزیاده ونقصان ایله مختلف
اولمشلردر عصران ایله دخی مراد تعاقبلری بری برینك عقبنده
کلمکلریدر جدیدان دخی اودرکه وری مرور ومضیدر
وجائز درکه جدیدان ایله عیدان مراد اولنه که هر سنه ده تجدید
ایدرلر وکلامده تکرار یوقدر زیرا اختلاف وتعاقب وکرور
معانی مختلفدر فوائدن ایکی یلدزدرکه جهة شمالده دردیع
معموره اصلا غائب اولمزلر انچون انلره مهتدی اولورلر
ایکسنك اراسی مرآی عینده ایکی ارشوندن آزدر استقبال ایله
مراد طلوع وظهوردر زیرا ظهور اوائل استقبالدن وانك
لوازمندندر صلوة مذکوره ده ستر عدد بودرکه کلمانك مشتمل
اولدوغی حروف منقوطه مکررندن قطع نظر اون عدددرکه
ذکر اولنور ی ن خ ت ف ق ب ج غ ث پس
واحد اونك اجمالی اولدوغنی کبی اون دخی اون بیکك اجمالیدر
انچون بر صلوات اون بیکه متضاعف اولور وبر دخی بودرکه

رسول الله علیه السلام روح شریفلری عالم ارواحدن
متنزل اولدوغنی کبی بعد الوفات بنه عالم ارواحه متصاعد
اولمشدرکه ذروة الاکواندر وامتدن صادر اولان صلوات
روح رسوله بالغ اولنجه اون مرتبه دن دور ایدرکه سموات
سبع وکرسی وعرش وعالم ارواحدر نتکیم وبلغ روحه
دیدوکی کا اشارتدر وهر مرتبه بیك عدد اسماء الهیه ایله
قائمدرکه کیمی ظاهر وکیمی باطن وکیمی بالفعل وکیمی بالقوه درون
دخی بودرکه ذکر اولنان اون مرتبه حرم نبویدرکه لیلة معراجده
جلوه کاه اولمش وروح پاکلرینه تفرج کاه اولمق مرتبه سن
بولمشدرکه خصوصا که اول مراتبك حقائق واسرارینه انلردن
غیری کیمسه مطلع اولدقلری جزئیاتدر یعنی فخر عالمك احاطه
کوره سائر لرك احاطه سی جزئیدر حرم نبویده ایسه بر عمل بیکه
متضاعف اولور نتکیم بالاده بیان اولندی پس نقاط
عشرك اشارتی اوزره اون بیك اولور ویا خود مراتب مذکوره
اعتباریله اون بیکه متفصل اولور وبر دخی بودرکه مقام
رسول الله علیه السلم وسیله دیدکلریدر وسیله ایسه جنت
عدنك ذروه سیدر جنت ایسه فلك ثامن اولان کرسینك

دائره سنده در پس سموات سبع و کرسی و ارض اعتباریله
مجموع مراتب اون اولور زیرا ارض شمس و قمر اعتباریله لیل
و نهاری مشتمل اولمغله حکما ایکی اولور نتکیم ما اختلف الملوان
لفظی اکاد الدر و صلوات ارضدن متصاعد اولمغله ارض
معتبر اولدی ولکن عناصر اربعه اعتبار اولنمدی زیرا حقیقةً
افلاک مضاف اتندن در انکچون بعضیلر تغلیبا عناصره دخی
افلاک دیمشلردر سؤال اولنور سکه امتدن صادر اولان
تحیات قبر منیفده روح شریفه واصل اولور نتکیم اخبار
کثیره اکاد الدر پس عالم علویه نوجهله تصاعد ایدر جواب
بودرکه ارواح کلیه فی الحقیقه متحیز دکلدر پس روح بنوبنك
قبرده جسد لطیفلرینه تعلقی علویاتدن اولماسنه مانع دکلدر
نتکیم بعض اخبار دخی بو معنایی مؤید رمع هذا مقصود مزایتی
بیان و درجاتی عیاندر تفصیل حال اهل دله خفی دکلدر **لمحرره**
نه طور رسن صلواتی بردن کوکه دك صبح و مسا ایرکوره کور
صلواتیله ایروب درکاهه درکهنده جمالنی کوره کور

فی دعاء الایمان امام منذریدنك کتب احادیثدن
ترغیب و ترهیب نام کتابلرنه دوشن فتح قریب نام

شرحده مسطوردرکه زبدة المکاشفین خلاصة اهل الیقین
مظهر سرّ ازلی و ابدی و سرمدی شیخ محمد بن حکیم الترمذی
دن قدس الله سرّه و عمّ نفعه و برّه منقولدرکه بیورمشلر
ربّ العزه یی جلّ جلاله واقعه ده بیك کرّه کوردم و هر کرّه ده
سؤال ایدوب یاربّ زوال ایماندن خوف ایده رم بکا بر
دعا تعلیم ایله دیدم هر کرّه ده واقع اولان سؤالمده صباح
نمازنك سنتی ایله فرضی اراسنده قرق کرّه بو تسبیحی اوقی
امر ایلدی و اول دعا و تسبیح بودرکه ذکر اولنور یا حیّ
یا قیّوم یا بدیع السموات و الارض یا ذا الجلال و الاکرام
یا الله لا اله الّا انت اسئلك ان تحیی قلبی بنور معرفتك
یا الله یا الله ارحمنی برحمتك یا ارحم الراحمین و بو دعا
کتاب مذکوردهٔ بو اسلوبیله یازلمشدر زیاده و نقصانی
یوقدر بعض مجموعلرده باقوب زیاده و نقصانله انکلری
تحریفاته التفات اولنمیه بعدذا قرق کرّه او قندوغنك
سرّی بودرکه قرق عدد کاملدر برنجی احدیتنه اشارتدر
نتکیم طریقت جلوتیدن جیمله اعقاب صلوات مکتوبه ده
قرق کرّه صلوات شریفه کتورللر و موسانك دخی علیه

الستلم میقاتی قرق کوندر نتکیم قرانده کلور فتم میقات ربه
اربعین لیلة وخلوتینك دخی خاء معجمه ایله خلوتی قرق
کوندر نتکیم حدیثده کلور من اخلص لله اربعین صباحا
ظهرت ینابیع الحکمة من قلبه علی لسانه وجنازه نمازنه دخی
قرق ادم حضورنه ترغیب اولنمشدر زیرا قرق ایجنده ستر
ولایت واردر نتکیم خبرده کلور ما اجتمع اربعون مؤمنا
الا وفیهم ولی یعنی قرق عدد بر ولی اختصاصی قوتنده در
وحضرت ادمك علیه السلام طینتی قرق کون تخمیر اولنمشدر که
فی الحقیقه قوقییل وبلکه قرق بیك یلدر وانبیایه علیهم السلم
بحسب الغالب نبوت قرق یلده کلمشدر ورحم مادرده
مستقر اولان نطفه قرق کونده علقه وقرق کونده دخی مضغه
وقرق کونده بشر سوی اولوب نفخ روح اولنمشدر وحضرت
یونس علیه السلم بر روایتده بطن حوتده قرق کون مکث
ایدوب تربیه بولمشدر ومشهور اولدوغی اوزره طین
فغفوری وعود قماری قرق یلده پرورش بولوب کمالنه
بالغ اولور وعلی هذا اربعینك اصلی اربعه در وجود انسانی
عناصر اربعدن ترکیب اولنمشدر وآنده جواهر اربعه ابداع

اولنمشدر که

اولنمشدر که روح وقلب وعقل ونفس در واسمای حسنی ده
دخی ستر تربیع اولنمشدر نتکیم کلور هو الاول والاخر
والظاهر والباطن پس عشران مرتبه سنده دورت کره
اون قره بالغ اولور نتکیم امثله سی ذکر اولندی ومئات مرتبه
سنده دورت کره یوز دورت اولور نتکیم حدیثده کلور
خیر السرایا اربعمائة واولوف مرتبه سنده دورت کره بیك
دورت بیك اولور نتکیم حدیثده خیر الجیوش اربع الاف
وفردك ابتدا عددی اولان ثلثه یه دورت بیك ضرب اولنسه
اون ایکی بیك اولور نتکیم خبرده کلور لن یغلب اثنی عشر
عن قلة ابدا پس تربیع جمیع مراتب اعداده ساری وجمله
اطوارده جاریدر انك ایچون تسبیحه مذکور ده ستر تربیع
واردر زیرا سؤال احیاء قلب دورت ندانك اوزره مترتبدر
ودورت کره قرق یوز التمش ایدرکه جنینك رحم مادرده
ادنای مدت حمله کوره تکاملی وآثار روحنك ازدیادی ظهوره
وقتیدر پس اول مدته جنینه نفخ روح وتربیه جسم ایله
تکامل بولدوغی کبی ذکر اولنان یوز التمش مرتبه ندا ایله دخی
حیات قلب حاصل اولوب نور معرفت ظهوره کلور وبو رعانك

سنت فجر ایله فرضی اراسنه اختصاصی بودرکه سنت تقدیم
وسیله مقوله سندندر هرکمالك حصولی ایسه شفاعة
مصطفایه علیه السلام منوطدر وفجر انفجار صباح وجوده
اشارتدرکه اول صباحك تجلیسی ایله ارواح مرتبه سنی ظاهر
اولمشدر وبو مرتبه نك دخی عنوانی روح محمدیه انکون
اول وقتده اول روح پاکه کلمهٔ توحید القا اولنوب لا اله الا
الله دیوجك حق تعالی طرفندن محمد رسول الله شهادتیله
شرفیاب اولدی تنکیم قرآنده کلور وکفی بالله شهیدا محمد
رسول الله صکره مؤمنلرك نوری انك نورندن اخذ اولنوب
ظلمت عدمدن خلاص اولدیلر تنکیم حدیثده کلور انا من الله
والمؤمنون من فیض نوری پس شرف توحید له مشرف اولنلر
اول صباحك انفجارنده شرفیاب اولدیلر وکذلك ظلمت شرك
وجهل وغفلتدن خلاص ایچون دعایه وقت شافعیده ابواب
سموات مفتوح اولوب نور توحید ومعرفت وانکشافله منور
اولنلر اول وقتك ثمراتیله منتفع ومنافعیله مستعد اولدیلر
بوسببدن حنفی ده دخی سنت فجری وقت شافعیده قلق
مستحبدر الحاصل فجر ایکیدر بری فجر تجلی مولادرکه خلق

کائنات انکله حاصل اولمشدر تنکیم حدیثده کلور ان الله خلق
الخلق فی ظلمة ثم رش علیهم من نوره وبری دخی فجر دنیادرکه
تنویر اشیا انکله وجوده کلمشدر ونور دخی ایکیدر
بری نور وجود وبری صباحدر پس فجر تجلیده نور وجود
آلنلر واولدمده عطایای آلهیدن ثمرهٔ توحید ومعرفت
بولنلر فجر دنیاده دخی بطریق التقوّل نور صباحك ظهوری
وقتنده اول ثمره نی تقویت وعهد اولی تجدید ایچون عدد
مذکوراوزره دعا ایدرلر واول واخری بری برینه تطبیق
وظاهر وباطنی تلفیق وازل وابدی توفیق ایچون بین الخوف
والرجاء حقه طوغری کیدرلر اول چمن آفرین جهان
جمله مزجیات تازه ایله خندان وعلوم یقینیه ومعارف
حقیقیه معمور وخیر وحسنائله خنمله مسرور ایلیه
آمین بجاه النبی الامین لمحرره کیمه کیم اوله خدادن انعام
ایدر البته شکرینه اقدام اولسه ایمانله عرفان منضم
صان طوغرتوام اولوب ایکی غلام نیجه شکر ایلیه سن حقی فقیر
اولدی حقك سکا احسانی تام بوزوکی سجده کاه شکر اوروب
عجزله ایله درکهنده قیام مسائل فرعیه وکلامیه

مسئله نیت برنسنه بی رضاء حقیچون اشلمکه قصد اتمکدر
نیت عملك غیریدر انچون برکسه کفری بلسه کافر اولمز نیت
وقصد ایلسه کافر اولور نتکیم برمسافر برموضعده مقیم
اولاجغن بلسه مقیم اولمز مکر اقامته نیت ایلیه کما فی مجمع
الفتاوی انّما الاعمال بالنّیات حدیثنك عمومنه نظراولنسه
اعمالدن اقوال وافعال وفرض ونافله وقلیل وکثیر برعمل
نیتسز صحیح اولماق لازم کلور پس توحید که اعمال دینك
رأسیدر اندن دخی قصد اخلاص بولنمدقجه معتبر اولماق اقتضا
ایدر ولکن توحید فی الحقیقه اعتقادیاندندر عملیاتدن
دکلدر پس اعمالده دخولی مسلم دکلدر مکر توحیدله شهادت
کلمه سنی قول وعمل ایله لسانه متناول اولان معنی مراد اولنه
بوصورتده توحید دخی اعمالدن اولوب صحتی نیّته موقوف
اولور کما فی الکرمانی برکسه یکرمی سنه دن صکره ترك
صلوة اوزرنه عزیمت ایلسه فی الحال آثم اولور زیرا ترك کفّ
النفس دیمکدر پس افعال کبی اولدخی نیته محتاج اولمق لازم
کلور جواب بودرکه مقصود امتثال امر شارع وتحصیل ثواب
ایسه نیته یعنی قصد ترکه محتاجدر والاّ مجرد اسقاط عقاب

ایچون نیته محتاج دکلدر مثلاً برکسه زنایی ترك ایلسه
امتثال امر ایچون ترکنی قصد ایدرسه مثاب اولور پس
عقابندن خلاص اولمق ایچون نیت لازم دکلدر کما فی شرح
البخاری للکرمانی جمیع اعمالده نیت جاریدر حتّی طباخ
وخبّاز اولنلر کیجه دن قالقوب تهیهٔ طعام وخبز ایدرلرکه
مصالح عباد الله ده بولنمق قصد ایدرلرسه ساعی بالخیر
وقاضی حوائج اولمریله مثاب ومأجور اولور واکر مجرّد
طلب ربح ایچون چالشورلرسه ثوابدن حرمان بولورلر
زیرا بوصورتده ربح ونفع مقصود بالذّات اولور صورت
اولیده ایسه بحکم التّبعدر پس دنیایی دینه تابع قلمق کرکدر
عکس دکل وسائر تحصیل دنیا صددنده اولنلر دخی طباخ
وخبّاز اولنلره قیاس اولنه کما فی کتاب الجواهر للامام الشعرانی
وضوده نیت بودرکه استباحت صلوة قصد ایلیه کما فی شرح
المنار لابن الملك ولکن اولی بودرکه قلبیله صحتی طهارته موقوف
اولان اموری قصد ایلیه ویاخود رفع حدث نیت ایلیه تاکه
مسّ مصحفه وعند الشّافعی طوافه وعند البعض سلامه دخی
شامل اولهٔ استباحت صلوة نیت اتمك ایسه یالکز صلوته

مخصوصدر کما فی حواشی شرح المنار للرهاوی صبی مقوله سنه
نماز فرض اولما مغله نیت فرضیت شرط دکلدر ولکن بووقته
الله تعالینك مکلف اولنلر اوزرینه فرض اتدوکی نمازه نیت
ایلدم دیمك کرکدر کما فی الاشباه والنظائر صبی مقوله سنه
فرض اولان ایماندر یعنی صبی عاقل ایمان کتورسه اول ایمانه
فرض دیرلر نافله دیمزلر زیرا ایمان فرض ونافلیه منقسم اولمز
انکچون که حق تعالینك توحیدی دائما واجبدر سقوطه احتمالی
یوقدر پس صبینك ایمانی صحیح اولمغله کفار اولان اقاربندن
میراث حرام اولور وزوجهٔ مشترکه سیله کندی اراسنده فرقت
واقع اولور ومسلم اولان اقرباسندن میراثه مستحق اولور
شوقدر واردرکه عاقل اولدقدن صکره اسلامی وصفه
قادر اولمسه خاتونی بائن اولمز کذا فی علم الاصول . رکسه
برکوندك بعضیسنی امساك قصدایلسه صائم دنلمز وعلیه
الاجماع کما فی الکشف ولکن برساعت صوملمه دخی حق تعالییه
تقرب اولنور کما فی ایمان المحیط بوفقیرك فهم اتدوکی بودرکه
کوندك بعضنده اعتکاف قصدایتمکله عند البعض مثاب
اولدوغی کبی بعضنده دخی تجویع نفس واصلاح طبیعت ایچون

امساك قصدایلسه مثاب اولور وانکله حقه تقرب بولور
مکراستلادن ویاغیر اسباب عارضدن طبعی طعام اشتها
ایتمسه بوصورتده صائم اولسه یعنی تون کونی امساك الله
دخی نفعی از اولور زیرا بوصورتده مجاهده بولنمز حقی میتی
غسلده نیت شرط دکلدر زیرا کر شرط اولسه نیت بولنمدوغی
صورتده میت پاك اولمز ونمازی دخی صحت بولمازدی ولکن
فرض غسلی ذمت مکلفین دن اسقاط ایچون شرطدر یعنی
غسل میت فرض کفایه درجمله سی ترك الله لرعاصی دائم
اولورلر پس مبنی غسل ایلین کسه نویت الغسل لله تعالی
دیه تاکه کندی ذمتندن وسائر مکلف اولنلرك ذمتلرندن
فرض ساقط اولهکما فی الاشباه والنظائر مسئله برمسافر
صلوتی قصر ایمیوب دورت قلسه ولکن اولیین ده قرائت
ایلسه ورکعت ثانیده تشهد مقداری قعده ایلسه اولیین
فرض واخریین نافله اولور ولکن سلامی تاخیرله میسی اولور
واکر ثانیده تشهد مقداری قعود بولنمزسه صلوتی باطل
اولور زیرا فرض اکمال اولنمدی فرض ونافله برّی برینه
مختلط اولمق لازم کلور کما فی تحفة الملوك وشرحه مسئله

برکسه نك سفرده نمازی فوت اولوب حضرده دورت قلنی
مراد ایلسه کراهت واردر کما فی الفتاوی الزینیه مسئله
نمازه دخول اتمك دورت نسنه ایله در فرض و واجب و سنّت
و مستحب فرض اولان تکبیرهٔ اولی یعنی تکبیر افتاحدر نه
وجهله اولورسه زیرا ورتبك فکبّر آیتنده تکبیر ایله مراد
تعظیمه دال اولان الفاظك جمله سیله صلوته دخول اتمك
صحیحدر واجب اولان لفظ تکبیردر یعنی خصوص اوزره
الله اکبر دیمکدر سنّت اولان رفع یددر مستحب اولان
رفع ید مذکور قولاغنك یومشاغنه محاذاتدر ولکن اصحّ
اولان بودرکه اوّل قولاغنی برابر نه الن قالدوروب اندن تکبیر
تکبیر اتمك کرکدر کما فی الفقه الکبدانی وشروحه سرّی بودرکه
رفع یدّین لا اله والله اکبر دیمکدر لا الله منزله سندر زیرا
یدیمنی عقبادن ویدیسری دنیادن عبارتدر پس رفع
یدین اتمك دنیا و اخرتی وراء ظهر نبذ وجمیع اشیاء مخلوقه
دن عظمت وکبریائی نفی وسلب اتمکدن عبارتدر الله اکبر
ایسه اشیادن منفی اولان کبریای الله تعالیه اثباتدر پس
رفع یدین لا اله منزله سنده اولمغله اثبات منزله سنده اولان

الله اکبر مقاله سی اوزره مقدّما اولمق واجبدر کما فی حواشی
الهدایة للامام الخبازی مسئله شول نمازده که عقبنده
تطوّع مکانندہ قبلیه مستقبل اولدوغی حالده مکث اتمك
مکروهدر کما فی الفتاوی الحمدیه یعنی مانع قوی یوغیسه
قومه استقبال اتمك لازمدر بو مسئله والله اعلم اشتباه
اولان محلّه مخصوص اولمق کرکدر بلاد رومده اکثر مواضعده
اشتباه یوقدر امامك بعد السّلام قومه توجّهی مستحبابدر
حقّی مسئله نمازدن صکره رفع ید له دعا اتمك رسول الله
صلّی الله علیه وسلّم مسموع ومشهور دکلدر جمعیّت ایله ذکر
اتمك کبی اکرچکه اصحابدن رضی الله عنهم منقولدر کما فی الواقعات
المحمودیه حدیث قدسیده کلورکه برکسه بی وضو اولوب
طهارت اتمسه بکا جفا ایدر وطهارتدن صکره وقت مکروه
دکلسه نماز قلمسه بکا جفا ایدر وقلدقدن صکره بکا دعا
اتمسه بکا جفا ایدر ودعا اتدکدن صکره بن دخی انك دعاسنی
مستجاب اتمسم اکا جفا اتمش اولورجل جلاله کما فی زبدة الفتوحات
بالفارسی مسئله مشی حالنده وحرفتنه اشتغال وقتنده قرآن
اوقومق جائزدر اکر مشی وعمل آنی تدبّر قرآندن اشتغال اتمسه

والّا فلا وحرمت قرأندن دركه اشوقدن ومواضع لغوده تلاوت
اولنمیه کما فی شرح تحفة الملوك مسئله مضطجع اولان کمسیه
قرأن اوقومق لایاسدر کما فی الفتاوی الحمدیة اولی بودرکه قرأ شنده
مضطجع ایکن قرأن اوقومیه وهو اقرب الی التعظیم کما فی شرح
الشرعة لیحیی الفقیه وظهیر الدین المرغینانی دن منقولدرکه
قرأشنده مضطجع اولان اکر باشنی یورغاندن طشره چقارو
اوقوسه لایاسدر زیرا بو صورتده یورغان اکا لباس کبی اولور
والّا فلا نقله قاضیخان ومحیطده کلورکیانی اوزرینه یتورکن
ایاقلرن کندینه ضم ایدوب اوقوسه لایاسدر انتهی کما فی روح البیان
مسئله برکمسه قرأنی ثنا قصدینه اوقوسه قرائیتدن چقار
پس جنب اولان کمسه فاتحه یی ثنا قصدینه اوقومق حرام دکلدر
وکذلك جنازه نمازنده فاتحه ایله ثنا قصد اولنوب اوقومق مکروه
دکلدر شوقدر وارد رکه مصلّی اولان کمسه نمازایچنده فاتحه
ایله ثنا قصد ایلسه محلّنده واقع اولمغله رکن یرینه قائم اولور
کما فی الاشباه مسئله اجتماعله قرأن اوقومق لایاسدر فاما اولی
اولان بری اوقیوب ماعداسی استماع اتمکدر زیرا اجتماعدن
تغییر وتبدیلدن امن یوقدر قنیه مسئله امام محمّد قاتنده

قبوردہ تلاوت قرأن اتمك مکروہ دکلدر وعلیه الفتوی
ولکن اهل مصیبتك ناسله اشتغالی واریسه جهرله اوقومیه
زیرا مشغول قوم یاننده جهرله تلاوت قرأن اتمك مکروهدر
کما فی المحیط وغیره کما فی نصاب الاحتساب مسئله قرأن
اوقیان معنایی تغییر فاحش ایله تغییر ایلسه مثلا مصلّی
اولان کمسه شهد الله انه لا اله الا هو آیتنده آلاهه اوزرینه
وقف ایلسه نمازی فاسد اولماز عند عامة العلماء وکذلك
وقالت الیهود قولی اوزرینه وقف ایلیوب عزیر ابن الله ایله
ابتدا ایلسه نمازی بالاجماع فاسد اولمز عمدله وقفده عموم
بلویدر حتّی مروی درکه رسول الله علیه السلام کاه اولوردیکه
هر کلمه اوزرینه وقف ایدر لردی پس لفظا وقف اتمك معنی
وصل منافی دکلدر کما فی تفسیر الفاتحه للمولی الفناری برکمسه
شهد الله انه لا اله اوزرینه وقف ایدوب عمدا کلامی قطع
ایلسه کافر اولور زیرا ابطال ربوبیّت اتمش اولور وکذلك
ان الله لا یستحیی ایوب صله سی اولان ان یضرب مثلا ما
بعوضة قولنی عامدا قطع ایلسه کافر اولور وکذلك والله
لا یستحیی ایوب من الحق قولنی قطع ایلسه وکذلك وعنده

مفاتح الغيب لا يعلمها ديوب الا هو كلمه سن صكره قطعله دسيسه
كافر اولور زيرا بو جمله موصل مقوله سيدر فصلى جائز دكلدر
ودخى للذين لا يؤمنون بالاخرة مثل السوء محللدن وقف ايدوب
ولله المثل الاعلى ايله ابتدا ائتمك كركدر بركسه قصدله للذين
لا يؤمنون بالاخرة مثل السوء ولله ديوب قطع كلام ايدوب
بعده مابعدن اوقوسه كافر اولور وكذلك وجعل كلمة الذين
كفروا السفلى وكلمة الله ديوب قطع ايليوب وكلمة الله هى العليا
ديو وصل ائتمسه كافر اولور زيرا بو جمله مفصل مقوله سيدر
وصل جائز دكلدر كما فى مناظرات عبد العزيز المكى سورة يوسفده
للسائلين اوزرنه وقف يوقدر قوم صالحين محللنه كلنجه
زيرا كلام جملة محكيدر كما فى تفسير الحواشى سورة يوسفدن
لفى ضلال مبين اوزرنه وقف ايدوب اقتلوا يوسف ديو ابتدا
ائتسه عمدا ايسه كافر اولور نمازك داخلندن وخارجندن اولو
برابردر كما فى فتاوى الملتقط لقد كفر الذين قالوا اوزرنه وقف
ايدوب ان الله فقير ونحن اغنياء قولى ايله ابتدا ايلسه خطأ
عظيم مقوله سندندر اكر تعمد ايدوب قطع ايدرسه دين
اسلامدن خارج اولور زيرا الله تعالى اوزرنه افترادر كما فى شرح

الجزرى لعلى القارى بو تقريرلردن فهم اولنوركه بالاده مولانا
فنارى ذاهب اولدوغى اوزره عموم بلوى هريرده جارى اولمز
زيرا انقطاع نفسله ضرورت واقع اولسه ما قبلندن ابتدائله
تدارك ممكندر ونمازيك عدم فسادندن اومقوله قراءتك حرام
وخطا قيلندن اولمامسى لازم كلمز ورسول الله عليه السلم
كلمة كلمة وقف وتلاوتارى شارع اعظم ومعلم اقدم اولدقارى
جهتدن تعليم وتفهيم وتنبيه محمولدر والله اعلم حقى مسئله
برجامع شريفدك خطيبى معذور اولمايوب وكندوسى اولجامعده
حاضر ايكن عمروى يرينه استخلاف ايدوب خطبه اوقودوب
امامت ايدرسه شرعا جائزدر من فتاوى يحيى المنقارى مسئله
مأمور بالحج اولان كمسه حج الشه حج كندندن تطوع واقع اولور
ولكن آمردن دخى ساقط اولورانك ايچون آمردن اوتورى دخى
نيت شرطدن بويله ديمكله اللهم انى اريد الحج فيسره لى وتقبله
منى ومن فلان كما فى المحيط مسئله حج آتمين آدمه حج ايدرسه
جائز اولور ولكن مأموردن يعنى حاج اولاندن فرض ساقط
پس ردخى كندى نفسى ايچون حج لازم كلور اخى چلبى اولم
اولان بركره حج ايدنه حج الندرمك كركدر مؤيدزاده مسئله

مأمور بالحجه اصنع ماشئت دیسه توکیل اتمش اولور پس مأمور
دخی آخری توکیل اتمك جائز در کرك کندیسی مریض و عاجز اولسون
کرك اولمسون کما فی الدرر غیری احجاج مالك فضله سی سکا
وصیت اولسون دیسه وارثلرینه ردّ اتمك لازم کلمز اخی جلبی
مأمور بالحج اولان کمسه سنهٔ اولیدن تأخیر ایدوب صکره
حج انسه جائز در پس ضامن اولمز کرك موصی اولان کمسه اولد
سنه ی تعیین ایلسون کرك تعیین ایلمسون زیرا سنهٔ اولانی
ذکر اتمك استحباب ایچوندر تقلید ایچون دکل کما فی الخانیة

مسئله زید زوجهٔ مدخول بها سی هندی طلاق ثلثه ایله
تطلیق اتدکدن صکره هند عدّتی تمام اولمدن فوت اولسه
زید هنده وارث اولماز کما فی فتاوی محمد صادق الاسکوبی

مسئله زید زوجه سنی طلاق بائن ایله تطلیق ایدوب اثنأ
عدّتده وفات ایلسه عدّتی باطل اولماز یعنی طلاق ایچون
اولان عدّتی وفات ایچون اولان عدّته انتقال اتمز بلکه عدّت
طلاقی اتمام ایدر من الفتاوی الزینیه مسئله برکسه نك
امّ ولدی بغیر اذن آخره تزوّج ایلیوب کندی اولی اثناده وفات
ایلسه اکر زوج ثانی دخول اتدیسه عدت واجب اولمز اکر

مسئله مستولده سنی اعتاق ایلسه
عدّت لازم در ولکن نفقه عدّت
واجب اولماز کذا فی الفتاوی الزینیة

دخول اتدیسه واجب اولور کما فی الاشباه مسئله برخاتونه
زوجنك وفاتی خبری بالغ اولوب بعد العدّة آخره تزوج ایدوب
اندن اولادی دخی طوغسه صکره زوج اولی کلسه اولخاتون
بنه زوج اوّله حکم اولنور ولکن نکاح ثانیدن عدّتی منقضی
اولمنجه قربان اتمز زیرا وطی اولیجق وجوب عدّته صحت
نکاح لازم دکلدر یعنی نکاح فاسده دخی عدّت وارد رفاما
زوج ثانیدن تولّد ایدن اولاد عند الاعظم زوج اوّل کلدر وعند
ابی یوسف ثانینکدر کما فی فتاوی چشمی بوفتوادن نهم اولندیکه
حیّك منکوحه سنی نکاح فاسددر روا بن عبّاسه رضی الله عنه
دینلمشکه بعض قوم حضرت علینك رضی الله عنه قیامدن مقدم
مبعوث اولوب دنیایه کلمه سن زعم ایدرلوکه انلره اهل رجعت
دیرلر ابن عباس بیورمشکه بزاول وقتده نه یرامز قوم اولورزکه
علینك خاتونلرن نکاح ایده رز ومیراث قسمت ایلریز یعنی
بعد الموت اکر دنیایه راجع اولسه حیّ اولوردی حیّك خاتونی
ایسه نکاح ومیراثی تقسیم اولنمازوخلقك قبل القیمة عدم
رجعتی انّهم الیهم لا یرجعون الفتیله مقطوعدر حقّی مسئله
برخاتون اسیر اولوب دار الحربه ادخال اولنسه زوجندن

باٸن اولور پس عدتی منقضی اولدقده اوراده برمسلمه تزویج
اولنمق شرعبدر کما فی فتاوی قاریٔ الهدایه مسئله ولی اقربك
اذنی اولمدقچه نکاح جاٸزدکلدر زیرا احتیاطه اقربدر مولانا
ابوالسعود افندی بووجهله افتا وعمل ایدردی کما فی الفتاوی
العدلیة اذن قاضی ایله نکاح احتیاطه اقرب اولمغله بلااذنه
تجویز اولنامشدر کما فی الفروع برکسه نك حضانه وتربیه
سنده یتیم اولوب زکوتندن اطعام ایلسه تسلیم وتملیك
بولنورسه صحیحدر وکذلك قیوسنده خادم وخادمه سنه
دفع انمك جاٸزدر کما فی الفقه بوفقیره لایح اولان بودرکه
خدمت ایله کندنه تعلقی اولان کمسیه زکوة ویرمکده جلب
منفعت رایحه سی واردر پس بحسب الظاهر جوازی اولدوغی
صورتده بحسب الحقیقه فائده سی اولمز زیرا زکاتك تعریفنده
لله تعالی دیوقید اولنمشدر یعنی تملیك زکوة رجاء عوض
ایچون اولسه رضاء الله ایچون اولمغه زکوة شرعیه اولمز
پس خلوص بودرکه دفع زکوتی اغراضدن تخلیص ایلیه حقی
مسئله برکسه حرامدن مال جمع ایدوب حولان حول
بولنسه زکوة واجب اولمزولکن مال حلالنك زکوتنی مال

حرامدن ویرسه جاٸزدر زیرا مال حرامه غصبله مالك
اولمشدر مثلی مستحقنه ضامن اولور کما فی الفتاوی الزینیة
مسئله مال حرام ایله حج واجب اولماز ولکن حج الله جاٸز
اولور زیرا معاصی طاعاتی منع اتمز پس جاٸز اولیحق مقبول
دخی اولور ولکن حرامدن کسب اتدیکجون مؤاخذه باقیدر
کما فی مکروهات صلاة الخزانة حلالدن اولدوغی صورتده
قافلهٔ بکدی خروج اتدوکی وقتده فرض اولور پس اکر خروج
مذکوردن اوّل مالك اولسه مراد اتدوکی یره اول مالی
صرف اتمدیکناه یوقدر کذا فی الفهتانی نقلا عن شرح الطحاوی
والمضمرات وغیرها مسئله زید حرام اقچه ایله جاریه صاتون
آلسه اول جاریه نك وطیٔ اکا حلال اولور من مجموعة سیّد
بلالی نقلا عن ابن کمال مسئله ثمن حرام اولمغله مبیع حرام اولمز
اضافتسوز احمد بن کمال یعنی شو اقچه ایله بکا شونی بیع ایله
دیوب حرام اولان اقچه یی کوستروب مبیعی اکا اضافت اتمزسه
حلال اولور پس برکسه نك مالی یاحرام ویاشبهه لی اولسه
حوائجی ایچون مال حلال استقراض ایدوب صکره مال شبهه
دن دینینی قضا ایدرویاخود مال مطلق ایله اشتری ایدوب

صکره نه مقوله مالدن اولورسه ثمنی نقد ایدر رویه مقوله حیله
شرعیه در کافی هدیة المهدیین مسئله خاتونك غیری زوجدن
اولان اولادی فقرا ایسه زکوتی انلره ویرمك جائزدر من الفتاوی
الزینیه نذر مالی دخی بویله در زیرا نذری اصول و فروعنه
وکندی نفسی حکمنده اولنلره ویرمك جائز دکلدر سائر اقارب
واجانبك فقرا سنه ویریلور کما فی الفروع مسئله برقاچ کسه نك
فطره سن بر یره قیوب بر فقیره ویرمك جائزدر امّا برادمك فطره
سن ایکی حصه ایدوب ایکی فقیره ویرمك جائز دکلدر کما فی
الفتاوی الزینیه مسئله برکسه اضحیه سنك لحمنی زکوة
نیتنه ویرسه ظاهر روایتده زکوتی ساقط اولماز وبعضیلر
ساقط اولور ولکن آثم اولور دیشلر کما فی مجمع الفتاوی مسئله
برکسه اضحیه سنك لحمندن برنسنه تصدق ایتسه جائزدر
کما فی الفتاوی الزینیة مسئله برکسه میت ایچون اضحیه ایلسه
جمله لحمنی تصدق لازم کلمز زیرا اجر میتك وملك مضحی نکدر کما
فی الواقعات الحسامیة مسئله فقیر اضحیه ایچون قیون اشترا
ایلسه اوزرنه واجب اولور ولکن لحمنی اکلمك اختلافی وارد ر
قاضی بدیع الدین حلال در وقاضی برهان الدین حلال دکلدر

دیشلر کما فی التاتارخانیه بواعصاردہ حلنه فتوی ترغیبه
النسبدر رخصتی مسئله زید عمرو بیله شو اوده ساکن اولمق اوزره
طلاق ایمین ایلسه عمرو دخی برمدت غیری یره انتقال ایدوب
صکره بنه اول اوه عودت ایلسه زید یمینده حانث اولمز یعنی
اندن صکره بعینه اول منزلده عمرو بیله ساکن اولمغله خاتونه
طلاق واقع اولمز کما فی الفتاوی الزینیة مسئله نکاح فضولی
صحیحدر یعنی برکسه یمین ایدوب اکر برخاتون تزوج ایدرسم
ثلثا طالق اولسون ویاخود هر عورتکه بنم نکاحمه داخل اولور
مطلقه اولسون دیسه برکسه اکا فضولا بر عورت تزویج ایدر
اولدخی فعلی ایله اجازت ویرر پس بو صورتده حانث اولمز ولکن
آخره بنم ایچون عقد فضولی ایله دیسه توکیل اتمش اولور بو صورتده
فضولی حالفی تزویج ایتسه حانث اولور فعلی ایله اجازت بولدرکه
بعد التزویج منکوحه سنه اکر بالغه ایسه ویاخود ولیسنه اکر
صغیره ایسه مهرندن برمقدار نسنه کوندرر پس مبعوث اولان
مقدار اکا واصل اولدقده نکاح تمام اولور مهرندن مهرندن نسنه
ارسال ایتدکجه تهنئه یه قبول اتمك اجابت ایلسه طلاق واقع اولور
مثلا مبارك اولسه دینه الله راضی اولسه دیسه ویاغیر شو رسمو ایلسه

حانث اولور پس مهر ندن برمقدار نسنه منکوحه سنه واصل
اولنجه سکوت اتمك کوکدر واصل اولدقدن صکره تهنئه یه قول ایله
اجازت ویرسه ضرر ویرمز اکر حالف اولان کسه خاتونینه مبلغ
مزبوری کندی ایله دفع ایدوب شوسنك مهرکدر دیسه قول
اجازت ویرمش اولور اکر تزویج اولندقدن صکره فضولیه
ایو اندك ویا اصابت اندك دیسه قول ایله اجازت اولور کما
فی مستخرج الفصول الحاصل نکاح فضولیده خالف اولان
کسه اصلا اغرن اچمق یوقدر ولکن اکر شبهه اولورسه
لیلهٔ زفافدن قبل الدخول تجدید نکاح ایدن لرویا خود عقد
نکاحی اولوقته دك تأخیر ایدرلرسه دخی اولادرزیرا عقددن
صکره دخول ایدوب بالفعل اجازت واقع اولور حقی مسئله
برمسلمك زوجه سی ذمیه اولوب حامل ایکن وفات ایلسه
مقابرینه صودره دفن اولنور ولکن ذمیهٔ مذکوره نك یوزی
قبلدن تحویل اولنور تاکه ولدك یوزی قبلیه قارشوکله
زیرا بطنده ولدك یوزی اناسنك ارقاسنه درکما فی الاشباه
مسئله ذمیه رجل اجنبی کبیدر فی اصح الاقوال پس مسلمه نك
بدننه نظر اتمز کما فی التنویر حسن بصری رحمة الله تعالی سورهٔ

فتحه

فتحه اشداء علی الکفار آیتی تفسیر ندن بیورکه کفار اوزرینه
تشدد لری اول مرتبیه بالغ اولمش ایدیکه کفارك لباسلری
کندی لباسلرینه لزوقدن تحرز ایدرلر ویدنلری بدنلرینی مس
اتمدن توقی قیلورلردی کما فی بحر العلوم للسمرقندی بومسئله نك
نظیری مناکحه در یعنی مسلم وکافرارا سنده وصف اسلام وکفرك
تغایری حسبیله مباینت اولدوغی کبی اهل سنت واهل بدعت
میانده دخی وصف اعتقاده تفاوت سببیله مباعده واردر
انکچون سنی ایله بدعینك ارا سنده مناکحه جائز دکلدر کما فی
مجمع الفتاوی والفهستانی بدعی اولدرکه انك اعتقادی اهل
سنت وجماعت اعتقادنه موافق اولمیه یتمش ایکی عدد فرق
ضالهٔ نك اعتقادلری کبی ویرکسه حسن وحسین رضی الله
عنهما ویا امثالی اولیائی انبیاء اعتقاد ایلسه قطعا کافر اولور
نتکیم امالی شرحنده علی قاری تصریح ایتمشدر پس بو اعتقاده
اولان فرق ضالهٔ دن بتردد زیرا فرق ضالهٔ نك جمله سی اکفار
اولمامشدر وبزم اعصارمزده ملاحده وزنادقه نك کثرتی
واردر اهل دین اولنلره لازم درکه کویه لرین بی دین اولنلردن
صیانت ایدرلرتاکه روز جزاده مسؤل اولمیه لرومن الله التوفیق

والعصمة حقّی مسئله سیاست زنایه مخصوص دکلدر بلکه
هرجنایته جائز در امامك زاینه مفوّض در بر مبتدعك کفرینه
حکم اولمسه بله بدعتك انتشاری توهّم اولنورسه قتل اولنور
کما فی الفهستانی سیاست معناسی بودرکه خلقی دنیاده وآخرته
طریق منجیه ارشاد له استصلاحدر انبیانك علیهم السّلام
سیاستی خاصّه وعامّه اوزره ظاهر لرینه وباطنلرینه
سلاطین وملوکك سیاستی خاصّه نك باطنلرینه در فقط کما
فی المفردات وغیرها برنسنه نك سیاست قبیلندن اولمسی
شرعی اولماسنی منافی دکلدر سیاست ایله تعبیر اتدکلری دیعات
مصلحت وتدبیر مملکت ملاحظه اولنمق حسبیله در کما فی
فتاوی ابی الیمن المفتی بحلب الشّهباء مسئله براوغلان اوت
یاشنه کرسه نمازایجون ضرب اولنور ولکن الیله خشب ایله
دکل واوج دفعه ضرب اولنور زیاده دکل معلّم دخی بویلدر
براوغلانك باباسی معلّمه اذن ویروب اغاخ ایله تأدیب ایله
دیمسی معمول ومسموع دکلدر کما فی مجمع الفتاوی معلّم اوغلانه
ضرب فاحش ایله ضرب ایلسه تعزیر اولنور کما فی الدرر مسئله
برکسه بکر اولمق اوزره تزوّج اتدوکی عورتی ثیّب بولسه

نکاح صحیحدر ونا کم مخیّر دکلدر فامّا بکر اولمق اوزره جاریه
اشتری ایلسه ده ثیّب بولسه مخیّر در لوسه جمیع ثمنی ایله
اخذ ایدر ود لوسه صاحبنه ردّ ایدر کما فی الفتاوی الزّینیّة
مسئله شطرنج فقیه ابو جعفر قولی اوزره حرامدر قیاسا
صحیح ایله کما فی النّوازل شطرنج ایله لعب اتمك مباحدر ولکن
مواظبتی کراهت شدیده ایله مکروهه در کما فی احیاء العلوم
امام شافعی بیورمشدرکه سائر ملاهی ایله لعبك کراهتندن
زیاده دیدکلری دسنه نك لعبنده کراهت زیاده در شطرنج ایله
لعبی سوم وسائر خلقك لعب اتدکلری دسنه لری دخی کراهت
ایدرم زیرا لعب اهل دین ومروّتك ایشی دکلدر انتهی کما فی احیاء
العلوم امام شافعی موتندن فرق کون مقدّم اباحت شطرنجی
قولدن رجوع واستغفار وتضرّع درگاه والای کردکار ایلدی
کما فی شرح المصابیح لزین العرب مسئله نحاسه دوالقا ایلیوب
تبییض وحساب فضّه اوزره بیع ایلمك کراهت تحریمیه
ایله مکروهدر ولکن فضّه نك ایچنه نحاس القا ایدوب اهلیجون
دسنه صیاغت ایلمك لابأسدر یعنی حرام اولان بیعیدر
یوخسه کندی انتفاعی دکلدر وکذلك دار الضّرب غیری

برده ضرب دراهم اتمك مكروهدر استرسه مضروب اولان
جياد اولسون كما فى منتخب التاتارخانية مسئله صبر فى اولانه
وغيريه صحيح اولان درهم ودينارى كسراتمك يوقدر يعنى
مكروهدر مكر ضرورت اوله وياخود جودت وزرداتمده
شك واقع اوله وصحيح اولان درهم ودينارى ايدوب آتمده
برنسنه صياغت اتمك منهيدر امام احمد بيورمشلردركه
دنانيرى دراهمه تبديل ايدوب صكره اول درهم ايله سكه
لنمش آلتون صاتون الوب صياغت اتمك كروهدر كما فى احياء
العلوم مسئله استعمالى حرام اولان ملاهى وآلاتى اشلمك
يعنى صناعتى ظلم مقوله سندندر مثلا خياط اولان كسه
رجاله ابريشمدن قبادكمك وقبو يجينك رجاله مرائى ذهب
وياخوايتم ذهب صياغت اتمسى كبى يعنى بومقوله لرمعاصى
مقوله سندندر وبونلرك مقابله سنده اخذ اولنان اجرت
حرامدر كما فى احياء العلوم مسئله بركسه يى رعى غنم ايله
تعيين ايليوب برة چوبان ديسه لر اولدخى پيغمبر عليه السلام
قيون كوديوب چوبانلق اتمدى ديسه تعزير وتاديب اولنورلر
رعايت غنم انبيا حقنده كالدر غير ايسه حقنده دكل زيرا غنم

اضعف البهايم اولمغله آنى استرعاده قلبك صفت رأفت ايله
اتصافى واردر اولا قلبى حدت طبيعيه وظلم غريزى دن تهذيب
ايدوب صكره دعاء خلقه انتقال ايدبجك اعدل احوال ده
بولنمش اولور وبونك غيرى نبى عليه السلام حقنده كمال اولوب
غيرك حقنده نقصان اولان امور دخى بويلدر اميت كبى پس
بركسيه سن امتى سن ديسلر اولدخى پيغمبر دخى امتى ايدى ديسه
تاديب اولنور كما فى انسان العيون مسئله برقبره دفن اولنان
ميتك جميع اجزاسى چوروندكجه يعنى كمكلرنه وارنجه ارمدكجه
آچوب اوزرنه غير يسن دفن اتمك يوقدر كما فى نصاب الاحتساب
مكر ضرورت اوله بوصورتده اولكينك كمكلرى جمع اولنوب
ايكيسينك اراسنه ترابله حاجز قونيلور كما فى شرح الجلبى
مسئله جامع شريف ايجنده سؤال ايدن فقرايه تصدق اتمك
مكروهدر زيرا تخطى رقابه اعانتدر كما فى الملتقط مكر
مكانينه ملازمت ايدوب صفدن صفه دورانمه بوصورتده
جائزدر ولكن خطبه حالنده اولماق كروهدر زيرا خطبه حالنده
شغل جائز دكلدر بلكه استماع وانصات واجبدر كما فى الكفاية
الشعبيه مسئله روافض طائفه سى شيخينى سب ولعن ايلسلر

كافر اولور اكر علی رضی الله عنه ابو بكر و عمر اوزره رضی الله
عنه تفضيل ايدر ايسه مبتدع اولور كما فی هدية المهديين
مسئله سب ختنين كفر دكلدر كما فی الخلاصة ختن لسان
عامه قرينك روجيدر پس ختنين ايله مراد حضرت عثمان
و علیدر رضی الله عنه و لكن لغته ختن زوجه سنك آقا
ربيدر باباشی و قرنداشی كبی و مع ذلك بر كسه رسول الله
حقنده ختن ابی العاص و ختن علیدر ديمك لايق دكلدر زيرا
ايهام نقص ايدر ابو العاص كريمه رسول الله زينبك زوجيدر كه
وقعه بدردن صكره داخل اولمشدر كما فی انسان العيون
و لكن بو مسئله مشكلدر زيرا اهل علمی مطلقا علی وجه الاهانة
سب ايتمك كفر اولوب حتی سب نيچه كفر اولمز بر كسه اصحابدن
اصحابدن برينی سب ايتمك كفر دكلدر كما فی خزانة المفتين و لكن
مجموع النوازل نام كتابده كلوركه بر كسه شيخينی سب و ياخود
لعن ايدوب قتل ايلسه قصاص لازم كلمز زيرا كافر در اول
سببدنكه انلری سب ايتمك حاشا سب نبی يه عليه السلام
منصرف اولور قهستانی مسئله صحابدن رضی الله عنه
معروف اولنلری انكار ايلسه كافر اولور كما فی القهستانی مسئله

عائشه يی رضی الله عنها زنا ئله قذف ايلسه كافر اولور زيرا
نزاهتی حقنده نصوص صريحه وارد ر رد نصوص ايسه كفر در
سائر ازواج مطهره يی قذف ايلسه كافر اولمز ولكن لعنته مستحق
اولور كما فی هدية المهديين مسئله آغز تفنكی ديد كلری بنسنه
ايله قتل اولنان طيورك اكلی حرامدر زيرا ياصاصدن و ياخود
طيندن معمول اولان بندق ايله صيد ايتمش اولور كما فی الفتاوی
الزيتية مسئله حيض حالنده اشتری ايتدوكی جاريه سنه حيضدن
اخری ايله استبراء ايتمدكجه قربان جائز دكلدر وكذلك جاريه يی
برعورتدن و يا برخصی و يا برصبيدن و يا عتيقدن
و يا مجبوبدن و يا خود رضاعا و يا مصاهرة و يا غری طريقيله
محرمدن اشتری ايلسه ده بو صورتلرك جمله سنه استبرا ايتمك
واجبدر و امام ابو يوسف بيورمشلردركه ماءيابعدن
فراغ رحمی يتقن ايدرسه استبرا ايتمز استبرا نك معناسی حملدن
رحمك براءتی طلب ايتمكدر استبرا نك وجوبی اوزرينه اجماع
اولنمشدر پس انی انكار ايدن عند البعض كافر اولور ولكن
عامه علماء بيورمشلركه خبر واحد له ثابت اولمغله كافر اولمز
كما فی القهستانی وغيره مسئله الله تعالينك ممتنع اوزرينه قدرتی

حققنده علمادن بعض کلام وآرد رکه لسانه کلمز ازجمله شرح
عقائد شرحنده مولانا رمضان الله تعالی ممتنع اوزرنه قادر
دکلدر دیمشدر ممتنع شول عدم محضه دیرلرکه ذاتی عدمی
اقتضا ایلیه پس ممتنع تحت قدرتده داخل دکلدر والّا ممکن اولمز
لازم کلور زیرا مقدور اولدورکه تحت قدرتده داخل اولهکرک
بالفعل موجود اولسون کرک اولماسون وعرفی شیرازی
نک بو بیتی دخی ذکر اولنان معنایی اشعار ایدر ذات تو قادرست
بایجاد هر محال الّا بآفریدن چون تو یکانه ولکن بو مقوله
عبارتده سوء ادب اولدوغی خفی دکلدر حق تعالی کندی کبی
خلق اتمکه قادر میدر دیمك سوال قبیحدر وبلکه منهی اغلوطات
مقوله سندندر جوابنده محاله قدرت تعلق اتمز دیمك کرکدر
فامّا الله تعالی اهل جنّتك عدد انفاسنی بیلور می دیسه لربیلور
دیو جواب ویرمك لابأسدر اکرچکه عدد انفاسه انحصار
یوقدر زیرا ما لانهایه در ولکن ما لانهایه ممکن اولمغله تحت
قدرتده در وحق تعالینك علم شاملی وارد را کرچکه جواب انسب
اولان بودرکه الله تعالی بیلورکه اهل جنّتك نفاسنه عدد
یوقدر ونهایت یوقدر دیمکدر حقی محال تحت قدرتده داخل

دکلدر

دکلدر ولکن بوندن قادره نقصان کلمز بلکه نقصان محاله درکه
متعلق قدرت اولمغه صالح دکلدر کما فی شرح الهیاکل للجلال
الدین الدّوانی وبعض مکاشفین بیورمشلردرکه الله تعالی
نک قدرتی مطلقه درکه ایجاد محال اوزرنه قادردر یعنی اکر
مشیتی تعلق ایتسه وجوده کلور نظر ایله فرانز لو اراد الله
ان یتّخذ ولدا لنظمنه وامثالنه کورکه الله تعالی ولدی وامثالنی
مشیّتنه نسبتله درجهٔ امکانه الحاق ایتمشدر مع هذا عقل
دلالت ایدرکه بو مقوله سنّتنه محالدر وکان بعضهم یقول
هذا من اوّل جُرح جُرح به العقل فی صحة دلیله لیبطله کما فی
کتاب الجواهر للشعرانی مسئله اباحتنه حکم اولنان امورك
جمله سی صحابدن منقول دکلدر محذور اولان بدعت مذمومه
درکه سنن مأثوره وثابته یه مراغمه ومصادمه ایلیه امّا
سننده احتیاط اوزرنه معین اولان سنته مستحسندر
برصاحب وجدك باشلرندن عمامه سی ساقط اولسه حاضر
اولنلردخی اکا موافقة باشلرندن دلبندلرن چقارمق مباحدر
اکرچکه صحابدن صادر اولمامشدر نظر ایله که صحابه رسول
الله قیام اتمزلردی زیرا قیامی کراهت اتدوکن بیلورلردی

ولكن برولايتده اكرامى وتطييب قلبى مراد اولان كسيه قيام
اتمك اولسه لابأس در سائر دخى بوكا قياس كما فى الاحياء
برشهرده فاسق معلن مقوله سى برفقيه اولسه اوراد ن هجرت
اتمك لازم زيرا فاسقك فتواسنه اعتماد جائز دكلدر مثلا فقيه
واحد منحصر اولان شهرك فقيهى حرير لباس كيسه وياخود ابريشمى
غالب اولان دسته تلبس ايسه وياخود براته راكب اولسه كه
سرجى يعنى اكثرى التون اولسه فسقى ظاهر اولمش اولور پس
بومقوله نك قولنى قبول اتمك ممتنع اولمغله اوراد ن هجرت
ايدوب غيرى يرده برصالح فقيه طلب اتمك لازم كلور كما
فى الاحياء مسئله الله جقچون دينلور رسول جقچون دنلمز
بلكه رسول حرمتيچون ديمك كوكدر زيرا مخلوقك اوزرنده حقى
يوقدر سائر اشيايه اولان قسم دخى بوكا قياس اولنه ولكن
لسان عامه حقى حرمت معناسنه استعمال اتمك شايعدر
كما فى شرح الطريقة وفى الحديث اللهم انى اسالك بحق السائلين
عليك كما فى الجامع الصغير پس بونكله بحق فلاديمه نك
صحتى ثابت اولدى مسئله شيخ ابو منصور ماتريديدن مرو
يدركه بركسه بن الله تعالييى رؤياده كوردم ديسه اول

كسه پت پرستدن يرامزدر كما فى التاتاخانية بوفقيرك فهم
اتدوكى بودركه شيخ مزبور بوكلامى قاصرلرى منع واعتقاد لرنده
حفظا ايچون سويلمشدر والامنامده اولان رؤيت بكا رسلفدن
چوق كسدن منقولدر حضرت عمر وابوحنيفه وابويزيد
بسطامى ومحمد بن على الحكيم الترمذى وحمزه قارى كبى رضى الله
عنهم مرويدركه حمزه قارى حضرت قرآنى اولندن اخرينه دك
منامده الله تعالى حضورنده اوقومشدر حتى وهو الظاهر
فوق عباده آيتنه بالغ اولدقده الله تعالى بيوريدكه قل ياحمزة
وانت القاهر الاية كما فى شرح المولى رمضان على شرح العقائد
وقاضى عياض ايراد ايدركه علما اتفاق اتمسلردركه منامده
رؤيت حق جائز وصحيح وواقعدر بركسه انى عظمت وجلالنه
لايق اولميان صفت اوزرنه كورسه صفت اجساد كبى
مرئى اولان الله تعالينك ذاتنك غيرى اولور كما فى انسان العيون
وشبهه يوقدركه منامده اولان رؤيت نوع مشاهده دركه
قلب اولوريوخسه عين ايله اولماز كما فى شرح العقائد
يعنى رؤيت قلبيه ده رسول الله صلى الله عليه وسلم وامتى
مشتركلردر خصائص نبويدن اولان رؤيت بصريه دركه

لیلۀ معراجده واقع اولمشدر وقلب ایله اولان روایتده مناقشه
ممنوعدر زیرا نوع بشره بلاکیف یقظه صحیح اولدوغی
صورتده منامده دخی صحیحدر زیرا شهود قلب شهود بصردن
اوسعدر شوقدر وادرکه الله تعالینك کنه ذاتینه بصرله
ونه خود بصیرتله ادراك اولنمار بلکه ادراك اولنان تجلیات
صفاتیه سیدر نتکیم قیامتده حدیث تحول کاد لا لیث
ایدر صفات عالمنه کوره ایسه صورت ممنوع دکلدر نتکیم
حدیث صحیحده کلور رایت ربی فی احسن صورة الحاصل
ذاتنه کوره صورت مجازدر صفاتنه کوره حقیقتدر زیرا
صفات مظاهر اعتباریله وذات ظاهر اعتباریله در فافهم
واللهُ الهادی حقی مسئله معتزله طائفه سی مبتدعه دراکو
استحالت رؤیته ذاهب اولور لرسه کافر اولورلر کما فی هدیة
المهدیین بوفقیرك اتدوکی بوددرکه استحالة رؤیت وجواز
رؤیته ذاهب اولنلرك ارالرنده خلاف ونزاع لفظی مقوله سیدر
زیرا اهل سنت قائلدرکه دخی رؤیت شهود وحضوریا بندندر
شهود وحضوردهایسه کیفیت دنیا کبی کیفیت اولمق لازم کلمز
وحی والهام دخی بویلدر پس ولینك قلبنه وارد اولان الهامدن

فهم

فهم وافهام ومفهوم منه بری بو بریتك عینیدر زیرا ترتیب
خارجی کبی ترتیبی بوقدر پس معتزلیه دنیاده رؤیت قلبیه
واقع اولسه علم ضروری حسبیله انکار ایدرسه مزجنده واقع
اولان رؤیت بصریه دخی دنیاده کی رؤیت قلبیه نك صورتیدر
زیرا اوراده قالب انسان قلب صورتیله تمثل وتصور ایدر
شو بلکه دنیاده قلبده اولان لطافت واطلاق آخرتده قالبده
اولسه کرکدر فهمی دقیق بنسئه دُرَ الله معین اوله بوفقیر
اولیادن کوردمکه الله تعالیی واقعه مده کوردم بکا مصحفی
صونوب طوت شو مصحفی وقوللریمی بکا دعوت ایله دیدی بوا
افاده ایلدی صکره اول کسیه یکرمی اوتوز سنه ایچنده احیاء
دینه حاصل اولوب دعوت الی الله ظاهر اولدوغی بکا متیقن
اولدی وبو معنی انك صدقنه برهاندر منامده شیطان کورن
کسه هدایته مظهر دوشمز پس برکسه نك رؤیتنی ظاهر حال
تصدیق نیچه نکذیب وانکار اولنور حقی مسئله ساحره عودت
اهلاك وافساد فی الارض ایله سعی ایدرسه قتل اولنور ساحر
کبی مجرد کفرله وسائر موادده قتل اولنماز وبعضیلر ساحره
مسلمه قتل اولنمار بلکه ضرب وحبس اولنور بمشلردر

كما فى الاشباه وغيره من الفروع مسئله التون وكمش آلات
وَادَوَاتدن اكل وشرب اتمك حرامدر فاما استعمال اونيوب
تعمل ايجون اتخاذ لاباسدر رجاله حرام اولان ثياب ديباج
دخى بويلدر كما فى شرح الطريقه لمحمد الكردى ولكن حريردوشك
وناموسيه اوزرنده ياتمق واويومق جائزدر حرير يورغان
اورتمك كبى دكلدر كما فى الفتاوى الزينية مسئله لحوم حيات تدن
معمول اولان تريانى اكل اتمك حرامدر مكر ضرورت قويه اوله
ميته اكل اتمك جائز اولدوغى موضعده كما فى حيوة الحيوان
قُنذز خُصيه سندن معمول اولان مسر ومعجون عقرب وامثالى
دخى بويلدر يعنى ضرورت وقتنده انكله تداوى اولنور كما
فى شرح الطريقه مسئله طيور جس اتمك جائزدكلدر مكر
آوازيله استيناس ايجون اوله بلبل وقمرى وامثالى كبى ويا خود
انتفاع ايجون اوله طاووق وقاز وامثالى قوشلرى سَرمك
ايجون ويا خود جيرانه ضررى اولمسون ديو جس اتمك كبى
كما فى فتاوى قارى الهدايه وغيرها قوشلرى ازاد اتمكده ثواب
اتى سنوره مقوله سنى اكل اتمك افضلدر كما فى مجموعة سيد احمد
بلالى نقلا عن ابن الكمال ولكن تقوى مرتبه سنده ازاد

اتمك افضلدر وبوستانده مذكور دركه برپادشاده مريض
اولوب براهل دلك اشارتيله قفصده اولان قوشلرى آزاد
اتمكله شفا بولدى حقى مسئله نجس اولان طيندن بردق
ويا جوملك وامثالى نسنه عمل اولنوب صكره آتشده طبخ
اولنسه پاك اولور ومركب يعنى حمار وبلكه خنزير ملحيه
دوشوب طوز اولسه طاهر در زيرا تبدل طهارتده مؤثردر
ومردار اولان ياغدن اتخاذ اولنان صابون پاكدر زيرا ياغ
متغير اولوب شكلى آخر اولوب كما فى الفتاوى بو مسئله لزوم
فهم اولنوركه پينرك مايه سى روشيله مختلط ايكن قبل التطهير
طوز لنوب تربيه اولندقدن صكره سده چالنسه پينر پاكدر
زيرا مايه اولكى حالندن متغير در حقى مسئله زيد مولد
اوقيدقده حضرت رسول عليه السلام طوغدوغى غره كيجه
مسلمانلر تعظيم ايدوب اياق اوزرنه قالقسه لر بكر نقل كرك
قالقمغه ديو قالقماسه تاديب غليظ اولنوب جهلى خلقه
اعلام ايله تشهير لازمدر كما فى فتاوى ابن الكمال امام
سيوطى رحمة الله عليه مولد رسول الله جمعيتيله اظهار شكر
مستحب كورمشدر وعمل مولد بدعت حسنه مقوله سندندركه

قرون ثلثدن صكره حادث اولوب جميع علماء اقطار قبوك
ايلمشلردر وابن دحيه تنوير بمولد البشير النذير ديوانك
حقنده كتاب تأليف ايليوب پادشاه عصرى اولان صاحب
اربل بيك التون ويروب تأليفى مقابله سنده تشريف المشدر
وبدعت مذمومه دردين فاكهانى مالكى نك قولنى ابن حجر
وحافظ سيوطى رد المشلردر وامام سبكى مدح رسول اولوب
قيامه متعلق محل اوقدقده مجلسنده حاضر اولان اشراف
علمائله قيام ايدوب اين عظيم حاصل اولمشدر كما فى انسان
العيون فى سيرة النبى المأمون ولكن بو اعصاره عمل مولد
وجمعيتى حقنده كلام وارد مجلس منكر اتدن سالم اولورسه
مرخص والا دكلدر زيرا تحقير رسول لازم كلور انكچون كبار
اولياءدن بيچه لر مجلس خاص ايدوب مولد جمعيتى المشلردر
زيرا عورت واوغلان واهل كيف جمع اولدوغى برده سلامت
مشكلدر وشهر ربيع الاولينك اون ايكنى كيجه سى مكه مكرمه
محل مولد شريف اولان منزل عاليه الى هذا الآن اهالى مكه
باجمعهم جمعيت ايدوب قصائد ونعوت اوقورلر ولكن
بعض مرتبه منكر اتدن خالى اولماميق حسبيله اكر علماء مجاورين

واكر غير يلردن منصف وسنى اولنلر طعن وتشنيع ايدرلر ولا
اصل مولد مستحسنا تدن اولدوغى اولى الابصاره روشندر
حقى مسئله مصحف شريفى وياكتب شريعتدن برنسنه يى
چوال ويا كبه ايچنه قويوب اوزرنه راكب اولسه حفظ ايچون
اولورسه جائزدر زيرا برحجره ايچنده مصحف اولوب اول
حجرمنك سطحى اوستنده اوبومن كى اولورسه ايسه جائزدر
كما فى انسان العيون مسئله صقالده زياده ونقصان مكروهدر
زياده بودركه تراشده صقال باشندن يوقاروسنى اليقويه
ونقص بودركه صقال باشنك برمقدارين تراش ايليه پس محافظه
اولنمق كركدر كما فى الاحياء امام يوسفدن رح مرويدركه
قاشلرينك وبوزينك شعرندن برمقدار اخذ انمك لابأسدر
مكر مخنث اولنلره تشبه حاصل اوله جق مقدار اوله بوصورتده
مكروهدر كما فى شرح الشرعة لابن السبد على مسئله ايپك قوردنى
بيع انمك جائزدر وقوزاغنى ايچنده ميت ايكن ايپكن بيع انمك
دخى جائزدر كرك وزنا وكرك جزافا وقوزاغنى كنشه قيوب
ايچنده قوردنى اولدرمك دخى جائزدر بال اروسى دخى بويلدر
يعنى بالنى اخذ انمكدن اونورى قتل انمك لابأسدر زيرا حيوانى

يا جلب منفعت و یا دفع مضرت ایچون قتل اتمك جائز در کافی
شرح الهدایة للامام الخبازی و حیوة الحیوان مسئله بر کسه
شیطانه لعنت اتمسه نسنه لازم کلمز حتی فضیل بن عیاض رح
حضرتلری لعنت اتمشدر کافی روضة الاخیار مقصود
بودرکه مرداری نسنه یی لسانه آلمقدن لسانی تلویث واردر
ولعن دخی امور واجبه دن دکلدر قول ایله لعنت ایدوب فعل
ایله موافقت ایلسه لعنتی هزل مقوله سی اولور پس حقیقت
لعنت اودرکه الله تعالینك امر الله وکی اوزره اکا عداوت و مخالفت
ایده سن پس لعنی منصوص اولانه لعن واجب اولمجق تتکیم قرآنده
کلور و ان علیك لعنتی الی یوم الدین مشتبه و مشوش اولانك
حقنده دخی بویلدر یزید کبی یعنی بر کسه یزیدك فسق ظاهره
بناء سوء ظن ایدوب لعن التسه لا یأس در حال خاتمه سی معلوم
اولمامغه بناء امساك اتمك دخی وجهدر تتکیم غزالی ذاهب
اولمشدر حقی مسئله مقلدك ایمانی صحیحدر ولکن استدلالی
ترك اتمکله آثم اولور تقلید اودرکه غیرك قولنی قبول ایلیه بلا
دلیل یعنی بو قبول فروع و عملیاتده جائز و اصول و اعتقادیاتده
جائز دکلدر بلکه نظر و استدلال کرکدر ولکن عند الحقیقه

والظاهرنه حدوث عالمی و وجود صانعی و صفاتنی و ارسال
رسولی و رسلك کتوردکلری امور حقه دیی اعتقاد ایلسه
من غیر دلیل صحیحدر زیرا رسول الله علیه السلام اعراب
و صبیان و نسوان و عبید و اماندن ایمانلرینی قبول ایلدی
دلیل تعلیم ایلمدی ولکن نظر و استدلال واجب اولمغله ترکله
آثم اولور فاما بواعصارده مقلد نادردر زیرا استدلالك
قاعدهٔ اهل معقول اوزره ترتیب مقدمات معناسنه دکلدر
بلکه اثردن مؤثره و مصنوعدن صانعه بای وجه کان انتقالدر
بوایسه صبیان و نساده بله حاصلدر پس بر کسه بلاد مسلمهٔ
نشو و نما بولوب مصنوعات حقی مشاهده اتدکده سبحان الله
دیسه اول کسه حد تقلیدن خارجدر کافی فصل الخطاب
لخواجه محمد پارسا و بو معنایی مؤید درکه دیمشلردر دار اسلامده
نشات ایدنلره وسموات و ارضك خلقنده تفکر ایلینلره کوره
سوزیوقدر یعنی خلاف بونلرك حقنده دکلدر زیرا بونلرك
جمله سی نظر و استدلالی اهلیدر بلکه سوزشاهق جبلدن نشات
ایدنلره وسموات و ارضك خلقنده تفکر ایلمینلره در کافی
علم الکلام پس بعض واعظلرکه کرسیلره چقوب افراط ایدرلر

وبرهان تطبیقی بلمك البته لازمدر دیرلر بونلر جاهلدر
زیرا خلقك ضعفاسنك اومقوله برهانی تعقله مجالی یوقدر
وبلکه اکر تجویده واکر سائر اموره واکر سائر اموره قری
اهالیسنی وبونلرك امثالی ضعفایی شهراهلی وسائر اقوبائله
برابر کورممکه لازمدر رسول الله علیه السلم قبول اتدوکنی
قبول اتمك کرکدر والاّ خلقنك اکثرینك کفرینه حکم لازم کلور
بوایسه ممنوعدر حقی مسئله جماعدن صکره منام ویا اکل
وشربه مراد ایلسه نمازایچون آلدوغی کبی ابدست المق
سنتدر کما فی احیاء العلوم ابدست المدن اویوسه جیفهٔ
کفار کبی یاننه ملك کلمیه پس مؤمن کندینی جیفهٔ کفار کبی اتمدن
حذر ایلیه کما فی الفتوحات المکیه جنب اولان یردن ملك
فرار ایلدوکی کبی ذی روح صورتی ویا کلب اولان یردن
دخی فرار ایلر کما فی انسان العیون وکذلك آلتری اوزرنده
ویاکند یلری اوزرنده قیلان وانك امثالی سباع دریسی
اولسه ملائکه اندن نفرت ایدرلر زیرا اومقوله جلودی
جبابرهٔ ملوك عجم استعمال ایدرلر انکچون ملکلر کراهت ایدوب
صاحبیله صحبتدن امتناع ایدرلر کما فی ابکار الافکار جرس

یعنی جانك اولان حیوانلردن دخی ملائکه فرار ایدرلر زیرا مزامیر
شیطانلردندر محکیدرکه بروقتده حرم کعبه شرفها الله
زمزم قیوسی یاننه سقاده لرندن بوینده چاکیله بردوه
کلدکده مطافده وداخل کعبه اولان ملائکه نك جمله سنك
فرار اتدوکنی ارباب مکاشفدن بری مشاهده اتدی کما فی
الفتوحات مرویدرکه غزایولنده اولان مراکب ایچون ملائکه
مؤکلدرکه هرکیجه انلرك اوزرلرندن یوزغونلقلرن الوب
ایرته سی نشاطله تازه ایله یوله روانه اولورلر واصلا یوله
چکمشن کبی بدنلرنده قوت بولورلر مکر شول دوه نلرك و
یاقاترلرك ویاغیری حیوانك که بوینده ویاخود غیری زنده
جانك اوله انلر یوزغونلقلری اوزره قالوب ایرته سی جفا
کورزلر ویول بوینده ویوك کوترمده زحمت چکرلر کما
فی مشارع الاشواق سؤال اولنورسکه بومذکوردن
فهم اولنورکه جنب ویاکلب ویاصورت اولان منزله ملائکه
داخل اولیوب فرار اتمه دن لازم کلورا ول منزلده اولان
کسه لرك اعمالی یازلمیه وبلکه یانلرنه عزرائل وابتاعی کلمك
حسبیله وفات اتمیلر ودنیاده قاله جواب بودرکه ملائکك

دخولی ایکی وجهله دربری اکرام وتحصیل برکت طریقیلدر
وبری دخی کتابت اعمال وقبض ارواح جهتیلدر پس ملائکه
رحمت داخل اولمقدن ملائکهٔ عذاب داخل اولمق لازم
کلمز تکیم برکسه قضاء حاجت وقتنده ویاخود بیت الخلاده
کلام دنیا ایلسه ملائکه الی یازر لر اگرچکه اومقوله یره
حضوردن متأذیلردر کمافی انسان العیون مسئله مکهٔ
مکرمه ده مقیم اولنلر اوزرینه بهر سنه حج فرض دکلدر حج
اتمین اولی وفضیلتی ترک اتمش اولور فقط کمافی الاحیاء
مسئله فُجَاءَةً یعنی ناگاه موت ابریشوب اولمك الله تعالینك
قولنه اثار غضبندندر زیرا اکثر ناس تجدید توبه ورد
مظالمه وایصایه محتاجدر پس غفلت اوزرینه وفات اتمك
اتمك ایودکلدر مکروهه مستعد وخلقدن حقه منقطع
اوله بوصورتده رحمتدر وبلکه بوگاموت الصالحین
دیرلر تکیم حضرت ابرهیم وداود وسلیمان علیهم السلم
ناگاه وفات اتمشلردر کمافی فتح القریب وحضرت یوسف
علیه صولایاغنی رکابه قیوب صاغ ایاغنی قومدین اوشاده
روحی قبض اولنمشدر کمافی یوسف وزلیخای مولانا جامی

وبعض سلف دیمشلردرکه فجأة اولنلری حضرت خضر علیه
السلم قتل ایدر یعنی اول کارك اوزرینه موکل اولان حضرت
خضر درکمافی انسان العیون بومذکوردن فهم اولنورکه
فجأة اولمك کشینك ایمانه ضرر ویرمز وبلکه مؤمن ایمانی
سابقی وکافر دخی مقدمی اوزرینه مقبوض اولور مرضی
سبقت ایدن مؤمن وکافرك حالی مجهولدر زیرا احتضار
حالنده ینچه سعید شقاوت ونیچه شقی سعادت اوزرینه
انتقال ایدر والعلم عند الله تعالی کمافی کتاب الجواهر للشعرانی
طاعون وصاعقه وامثالی دخی بوگا قیاس اولنه یعنی
طاعون کافره عذاب ومؤمنه رحمتدر وانك دخی سریعی
واردرکه اخذ اتدکدن نصکره زمان قلیلده صرع ایدر
ومغشیّ علیه قیلور صاعقه خود سریع النفوذدر ولکن
تیز سوینور دیمشلردرکه اول انش پاره نك ایچنده نخود
قدر دمر پاره سی واردرکه خواص کثیره سی واردر بونمق
نادردر خزائن ملوکدن بولنور کمافی الواقعات المحمودیة
مسئله الحان ایله قرآن اوقومقده اختلاف اتدیلر امام مالك
وجمهور کراهت اتدیلر زیرا خشوع وتفهمی مانعدر امّا امام

ابو حنیفه وسلفدن برجماعت مباح کوردیلر زیرا رقت واثاره
خشیته سببدر کما فی فتح القریب قاضیخانده تراویحده
خوشخوانی تقدیم اتمیه بلکه درست خوانی تقدیم ایلیه
دیدوکی دخی ذکر اولنان معنایه بناء در یعنی امام حسن
الصوت اولسه خشوع وتدبر وتفکردن اشتغال ایدر
فامّا بو غریب مسئله در زیرا مراتب ناس مختلفدر الحاصل
ایله قرائت اتمك یکمن خشوعدن اشتغال ایدرسه یکمنه
دخی خشیت ورقت کتورر وبلکه بو معنی غالبدر زیرا حسن
صوتده تاثیر عظیم واردر وشیخ علی قاری جزری شرحنده
کتورر استاذ وامام ابو علی البغدادینك قراءت وحسن
صوتنك تاثیرندن یهود ونصارادن بیچه لرك اسلامه کلدیلر
بوخود معلوم مدرکه حسن صوت الحانله معلوم مدر وبونك
امثالی مالا یحصی روایتلر وحکایه لر وارد رکه حسن صوتله
تلاوتك حسننه دلالت ایلر وحدیثده کلور زینوا القرآن
باصواتکم بعضیلر امام اعظمه مخالفت ایچون بو حدیثی
قلب باندن عد ایدوب مقصود زینوا اصواتکم بالقرآن
دیمکدر دیرلر یعنی اصواتکزی قرآنله مشغول ایدیکز دیمکدر

زینت

زینت وشعار اتخاذ ایدیکز کما فی الحقیقة تطریب صوت مراد
اولنسه امرك معناسی قلمزدی زیرا تطریب اتمك هرکسك ومعنده
دکلدر انتهی کلام ذلك البعض بالترجمة فامّا بو سوز ضعیفدر
زیرا هر بری تطریب اتمك لازم دکلدر وتطریب دخی هرکسك
حدّنه کوره در بعضیلری حسن تلاوتده درجهٔ قصوایه بالغدر
نتکیم بو معنانك اصحاب اراسنده اشعری حضرتلرینه زیاده
اختصاصی واریدی حتّی بر وقتده رسول الله صلّی الله علیه
وسلّم انك حسن صوتیله تلاوتنی استماع اندکده لقد اوتی
هذا من مزامیر ال داود بیوردی وانك صوتنده وتلاوتنده
اولان کیفیتی مدح ایلدی حدیث مذکورده آل لفظی مقحمدر
ومزامیر مثل طریقیله در یعنی داوودك علیه السّلام حسن
صوتی وحلاوت نغمه سی واریدی شویلکه کویا حلقومندن
مزمار آوازی کلوردی آواز مزمار ایسه عند الناس لذیذ
حقّی قراءت ایله تحسین صوت اتمك مستحبدر مادامکه
تمطیط ایله حدّ قراءتدن خارج اولمیه پس اکر افراط ایدوب
بر حرفی زیاده ویا بر حرفی اخفا اتمك حرامدر کما فی ابکار الافکار
قاری جهر له قراءت ایلسه تاکه بیچه لر قرآن استماع ایده لر وثواب

عظمه نائل اولالر وتعلمه رغبت ایدن لر ومستمع اولنلره ذوق
اصوات قارئینی وذوق معانی قرآن حاصل اولسون واظهار
شعار دین بولنسون دیو بو علل حسبیله جهر اتمك اولی در
کما فی المفاتیح شرح المصابیح مسئله قرآنی اوکرنمکده نصکره
اونتمق کبائردندر اونتمق اودرکه مصحفدن اوقمق ممکن
اولمیه کما فی القنیة وابن عیینة دیمشدرکه اونتمقدن
آنکله عملی ترك اتمکدر زیرا نسیان لغت عربده ترك معناسنه
دخی کلور نتکیم قرآنده وارد در فلما نسوا ما ذکروا به ای ترکوا
کما فی فتح الغریب شرح الترغیب والترهیب مسئله برذمی
وبازمیه حاشا سب نبی علیه السلم الله ویا تعریض ایله
سویلمه ویا قدرنی استخفاف ویا لایق اولمین وجهله
وصف ایلمه امام اعظم مذهبی اوزرینه قدح اولنمز بلکه
تادیب وتعذیب اولنور غیری مذاهب اوزرینه قدح اولنور
فاما حق اولان بودرکه شتمنی اعلان ایدرسه مذهب امام
اوزرینه دخی قدح اولنور مسئله ذخیره دن کتاب المسیره
مصرحدر کما فی شرح الاربعین حدیثا للعلامة الزین ابن الکمال
مسئله سلام ویرد وکی زمان انحناء اتمك منهی عنه در

زیرا فعل مجوسه تشبهدر دینده معظم اولنلرك الن اوبمك
تبرکا وتوقیرا لاباسدر اصحاب رسول الله علیه السلام
مبارك الارن اویمشلردر دنیا عرضیچون کسه الن ویا انکن
اوبمك مکروهدر علمایی توقیرایچون رکابلرینه یاپشمق مأثور
در برکسیه اکرام طریقیله قیام اتمك مکروه دکلدر اعظام
طریقیله اولورسه مکروهدر ومصافحه دن صکره کندی
الن اوبمك فعل مجوسدر کما فی الاحیاء والنصاب وفتاوی
ابن الکمال مسئله غزات مسلمین بینلرنده وجه مشروع اوزره
تقسیم اولندوغنده شبهه اولدوغی تقدیرجه الدوکن اشترا
اولنان جاریه لری بلا نکاح تصرف ایلمکده شرعا نوعا کراهت
وارمیدر الجواب نی زماننا قسمت شرعیه یوقدر اما سنه
ثمان واربعین ومئتین ده تنفیل کلی واقع اولمشدر بنجك
ویرلدکده نصکره شبهه قلمز من فتاوی المولی ابی السعود رح
تنفیل نفل وغنیمت ویرمکدر یعنی هر غازینك اله کتوردوکی
غنیمت کندونك اولسون دیو اذندر نتکیم حدیثده کلور
من قتل قتیلا فله سلبه بنجك بنج یك دیمکدر خمس معناسنه
بشده بردر بنجك کاغدی دیدکلری اذن سلطاندر ولکن

بوصورت دار الحربدن مأخوذ اولان جواریيه کوره در
ایل لك تقبیر اتدکلری بنات نصاری بنات مسلمینه ملحقدر
زیرا عقد ذمّت حسبیله شرعا اخذ لری محجوردر پس انلر
نه مملوك اولورونه انلرك پنجکی اولور وچرکس وکورجی
دیدکلری دخی بویلدر پس بومقوله لردن وغیریلردن ملکیته
اشتباه اولنان جواریه احتیاط بودرکه نکاح اولنه وبلکه
قبل النکاح تصرّف لری صحیح دکلدر مالکلرینك یدلرنده بولنان
پنجك کاغدی ساخته درو زمانه نك ولاتنه ووکلاوسنه
اعتماد قالمامشدر دینلرن دنیایه صتار لروحرّ الاصل
اولنلری جواری اراسنه قتر لوحقّی مسئله دورشرعی بودرکه
برکسه نك آخر اوزرنده اون دِرْهَمی اولسه اول اون دِرْهمی
اون اوچ درهم قلق مراد ایلسه ذکر اولنان اون درهمله
مَدْیُونْدن برنسنه اشتری ایدوب جمیعی قبض اتدکدن صکره
تکرار آنی مدیونه اون اوچ درهمه بیع ایدر کما فی قاضیخان
مسئله بر درهم دکرنسنه بیك درهمه صاتمق جائزدر
امام محمد مکروهدر دیمشدر کما فی منیة المفتی زمانمزده
علامة الروم شیخ الاسلام یحیی المنقاری دخی بونك

اوزرنه

التاتارخانیة وفاضیخان وبعض فتاویده کلورکه مسلم
اول کوندن اولاد بچون یمرطه بویاسه ناکه کفاره باقوب
برمدن بابامز کافر اولایدی بزه ده یمرطه صبغ ایدردی یمسونلر
دیو بوصورتده صبغدن موافقت لابأسدر ولکن بینه محذور
دن خالی دکلدر زیرا بوصورتده جائز درکه بابالرینك یمرطه
بویمق حسبیله کفرن اعتقاد ایلیلر حالا زمانمزده اکثر ناس
نوروز نصارایی تعظیم ایدرلر خصوصا خاتونلر بوکون
حمامه کرمك ایو دردیو حمامه کیدرلر وبعض افعال اشلرلر نعوذ
بالله تعالی ونوروز عجم نوروز سلطان دیدکلری کوندر
فَرْوَردین ماهك الله یاز آبنك اولیدر سلطان جلال الدین
ملکشاهه منسوبدر عجملر اول کونی عید اتخاذ ایدرلر وملوکه
طُرَف وهدایا ویررلر ملوك دخی اول کوندن خواصنه خلعت
کیدررال عثمان اعیاد ده کیدردوکی کبی بوکوندن عجمه موافقت
اتمك مطلقا کفر دکلدر مکر کفرلرینه حکم اولنان خوارج وروافض
کبیره بعض احوالده موافقت قصد ایلیه بوصورتده کفره
تشبّه بولنمغله کفر لازم کلور حقی مسئله طاقیه جیلر کفّار
کیدکلری طاقیه یی دیکوب آنکله اتدکلری کسبدن باس

یوقدر کما فی جواهر الفتاوی فی الکراهیة ولکن کفار محارِ
بینه سلاح بیع اتمك وبزم اوزریمزه انکله تقوی ایدکلری
لسنه یی دار الحربه کوندروب تجارت اتمك جائز دکلدر کما فی
عامة الفتاوی بزم عصریمزده بومسئله مهجور اولوب اهل
اسلام کچنلر اهل حربه دائما معاونت اوزره در خصوصا
مصر اهلی هر سنه عرب یقاسنه بوقدر تفنك نقل ایدرلر
وتجارت قیلورلر بوایسه حرامدر زیرا اعرابك اسلامنه
اعتبار یوقدر خصوصا بوزمانده کی اموال ودماء حجاجی
استحلال ایدرلر ورمدن اشترا اتدکلری سلاحله تقوی
ایدوب قطع طریق حج ایلرلر نتکیم بواعصاره متتابعة برقچ
دفعه استیلاء اعراب واقع اولدی بروجهله که لسانه کلمز
وبرد فعه سندن بوفقیر دخی حجاج اراسندن بولنوب اول
حالده اختیار مله تجرّد ایدوب جمیع ما ملکی وخصوصا
بیچه کتب نفیسه یی وبعض آثار جلیله یی ترك ایدوب عربانا
شاهه کوجیله دوشدم وبو وقایع طریق حجك عنقریب
انسداد وانقطاعنه سبب درانکون حدیثدن کلور رجوا
قبل ان نجتوا حقی مسئله برخاتون قارنده اولان ولدی

علاج ایدوب اخراج ایلسه اکر خلقندن برنسنه متبیّن
اولمدیسه کناه دکلدر والّا قتل نفس قبیلندندر زیرا اربعیز
ثالثدن اعضاسی متبیّن اولوب نفخ روح اولنور کما فی الزخیرة
وغیره مسئله افلاق ولایتندن کفره صغر لاربنی باشنه بلکه
ایله اوروب بصدرمه ایدوب دار اسلامه بیع ایلسه لو
اکلی حلال دکلدر زیرا بوغزلق شرطدر کوکسی ایله چکه
ارالغنی قطع ایدوب دم مسفوحی ازاله کوکدر کما فی
عامة الفقه مسئله نقشنده لفظة الله وسائر تعظیمی واجب
اولان کلماتی مشتمل اولان سکه لری درهم اولسون دینار
اولسون جیبنه قیوب اوزرینه جلوس ایتمه باس یوقدر
زیرا مقصود حفظدر استخفاف دکلدر اعتبار مقاصدک
نفسنه درنفس افعاله دکلدر کما فی تتمة الفتاوی مسئله
جلاهلر وقصارلر دقیق یعنی اون ونشاسته استعمال ایتمک
لاباسدر عین الائمة الکرابیسی لااحبّ ذلک کما فی القنیة
مسئله طعامدن صکره الفی سویق ویا دقیق ایله غسل ایتمک
امام اعظم وابو یوسف قولی اوزرنه لاباسدر اشنایرنه
اولمش اولور وهو قول محمّد کما فی قاضیخان القرن نخاله

یعنی کپک ایله یوسه اکر اولمامش ایسه مکروه دکلدر اکر
بقیهٔ دقیق واریسه مکروهدر ولکن امام اعظم وابو یوسف
مکروه دکلدر دیمشلردر کما فی نصاب الاحتساب برکسه
باشنی ویا الفی نخاله ایله غسل ایلسه ویا نخاله یی احراق ایلسه
ایچنده بقیه دقیق بوغلیسه لاباسدر زیرا صمان وعلف
مقوله سی اولمش اولور پس حیوانه یدرسه دخی نسنه لازم
کلمز کما فی هدیّة المهدیّین بواختلاف اوزرینه یکی قلایلنان
قابلری دقیق ایله مخلوط اولان نخاله ایله غسل ایتمک لاباسدر
ولکن اکا بدل اولمغه صالح نسنه واریسه دقیقی ایتذالدن
صیانت لازمدر زیرا دقیق اکل ایچوندرغیری نسنه یه استعمال
ایچون دکلدر مکر ضرورة قویّه اوله ایاغی اوشوین آدمک
ایاقلرینه ترخانه دیدکلری ماکولی یاقی اتدکلری کبی وبغدای
دکرمنده اون اولورکن ایچنه انسان عظمی یعنی کوکی دوشوب
بغدای ایله بله اوُن اوُلسه اول اوُنک اکلی جائزدکلدر
اجزاء انسانی تعظیما کما فی القهستانی جراحته عظم انسان
ویا عظم خنزیر ایله معالجه ایتمک مکروهدر زیرا یکسی دخی
محرّم الانتفاعدر انسانه کرامة وخنزیره اهانة کما فی هدیة

المهديّين مسئله حرامله استشفا ائمك حرامدر ديدكلرى
اطلاقى اوزرنه جارى دكلدر زيرا حرامله استشفا اول
وقتده جائز دكلدركه انده شفا اولمق معلوم اولميه اكر شفا
اولدوغى معلوم اولوب اندن غيرى دوادخى بولنميه متعيّنا
جائزدر كافى شرح الاربعين حديثا لابن الكمال ولكن بيمشلردركه
الله تعالى حكيمدر برنسنه نك منافعنى كيدرمنجه حرام ايلمز
پس طبيب قولنه بناء كيزلى وبلان وامثالى نسنه لرك اتن
يمك مشروع دكلدر كافى البزّازيه مسئله حريردن اوچقور
استعمال ائمك امام اعظم ومحمد قولنه كوره جائزدر قوشاق
كبى دكلدر كافى الزّاهدى شرح القدورى فى كتاب الحظر والاباحة
مسئله معلوم اولاكه ائمهٔ اربعه يعنى امام اعظم وامام
شافعى وامام مالك وامام احمد رضى الله عنهم جمله سى
شريعتده كاملر وحقيقتده واصللردر يعنى احكام فرعيّه
مجتهد اولمغله اجتهاد بونلرى عشق ومحبّتدن دور وبزم
مجورائمشدر بلكه ظاهرلرى خلقله وباطنلرى حقّله
ايدى ولكن بونلردن حقيقته دائر كلام صادر اولمدى
مكر قليل ورمزاوله زيرا زمانلرى زمان اجتهاد اولمغله

اوقاتى كاصرف ايلديلر ومأذون اولمدقلرى نسنيه مقيّد
اولمديلر وانلرك ورع وتقوى وصيام وقيامللرى ظاهرا
وباطنا حسن حاللرنه وقرب درجه لرنه اشارت ايلرزيرا
حقدن محجوب اولان كمسه انلرك اتدكلرى مجاهدانه
قادر دكلدر وبودوردى خلفاء اربعه سنى اوزرنه كلمشدركه
هر برينك ذاتندن اوصاف ربّانيّدن بروصف غالب وآردر
والى يوم القيامة مذهب حنفى اوزرنه كلن اولياناك رئيسى
امام اعظم ومذهب شافعى اوزرنه كلن اولياناك رئيسى
امام شافعى ومذهب مالك اوزرنه كلن اولياناك رئيسى
امام مالك ومذهب حنبلى اوزرنه كلن اولياناك رئيسى
امام احمددر وبونلرك هر برينك مذهبى اوزرنه بكار اولديغنا
كمسه لركلمشدر حتّى بيمشلردركه هر وقتك قطب الاقطابى
وآخر زمانده مهدى وعيسى رضى الله عنهم مذهب امام
اعظم ايله عاملردر بعض رجالك مذهب شافعى اختيار
اتدوكى مشاقّنه بناء در زيرا طريق حقده مجاهدات اختيار
ايدرلر ازجمله امام شافعى اوّل الوقت رضوان الله قولى
ايله عمل ايدوب صلوة فجرى انفجار صبحله قيلور فامّا امام

اعظم ضعفایه مرحمة تأخیر ایدر زیرا هر ضعف الحال اولان
مؤمن اول وقتده اویا نوب جماعته حاضر اولامز لر پس
اربابنه کوره ایکیسی دخی رحمتدر شیخ اکبر قدس الله سره
الاطهر حضرتلریکه امام مالك مذهبنه تابع اولوب انکله
متقلد در ننکیم فتوحات مکیة فی الاسرار المالکیه دیو تسمیه
ایلمشدر واول مذهبك مقتضاسی اوزره فرعونك ایمانه
متعلق فصوصده سوز سویلمشدر مع هذا فتوحاتده
کتورر که بنم اعتقادم بودر که فرعون ونمرود وامثالی مخلد
فی النار در بوندن غیری دیدوکم واریسه مباحثه طریقیلدر
پس شیخ مزبوره طعن اتمك مطعوندر الحاصل مذهب مالکه
بوشرف بسندر که شیخ کبی کمسه اول مذهب اوزره عامل
اوله وحرم الله ده اولان محاریب اربعه دخی ربتبدن اظهار
ایلر زیرا شافعی نك محرابیکه مقام ابرهیم رباب کعبه یه جلدن
قربدر پس مقام وصول وشهوده اشارتدر وامام اعظمك
محرابیکه مطافدن خارج وآلتون اولوق مقابلیدر مقام
معرفت وارشاده اشارتدر زیرا رسول الله علیه السلام
مدینده اکا طوغرو استقبال ایلمشدر وآخر عمل اتدکلری

نسنه اوّل اولان حالتری اوزره ترجیح اولنور پس مطافدن
خارج اولدوغنك ستری بوندن فهم اولندی زیرا ارشاد
مقام فرقك حکمیدر که اندن فی الجمله بعد واستتار واردر
ولکن قرب حکمنده اولان بعد ورحمت ایچون استتاردر
یوخسه زحمت ایچون دکل وانك مقامنی فاتح مصر اولان
سلطان سلیم احیا اتمشدر بوندن دخی اشارت وارد رکه
مذهب امام اوّل المذاهب اولدوغنی کبی آخر المذاهبدر
زیرا دولك آخری اولان دولت سلطنت عثمانیه انکله منختم
اولور وآخر الخلفاء والاولیاء انکله تمام اولور پس بوندن
امامك هروجهله کمال فضلی ظاهر اولدی والحمد لله تعالی
خصوصا سراج امّت اولق قصه سی بالاده بیان اولندی
وامام مالك محرابی رکن یمانی مقابلیدر انّی لاجد نفس الرحمن
من قبل الیمن حدیثندن اکا دخی اشارت وارد رو امام احمدك
محرابی رکن حجر مقابلیدر وحجر که الی تقبیل اتمك تجدید
عهد وتجدید مبایعه صورتیدر که مقام ایمانك حکمیدر
وایمانك کمالی عیانله درکه صدّیقیت ایله حاصل اولور
وصدیقیت امام احمدك صفتیدر ننکیم ابرهیم خواص رضی

الله عنه خضره علیه السّلام ملاقی اولدقده شافعیدن
سؤال ایلدی آوتادار بعه دندر دیدی امام احمددن
سؤال ایلدی رجل صدّیقدر دیدی پس ابوبکر رضی الله
عنه صدّیقیتی سرّیله متحقّق اولمش اولور ولله الحمد بعدنا
امام اعظمدن چوق زمان صکره شیخ ابو منصور ماتریدی
کلمشدرکه امام الائمة وعلم الهدی در وکتاب تاویلات القرآن
وسائر تصانیف جلیله نک صاحبیدر اوچیوز اوتوز اوچ
تاریخنده وفات ایتمشدر امام اعظم ایسه هجرتک یوز الکی
سنده وداع عالم قلمشدر وامام اعظمک مذهب وقواعدی
شیخ مذبورک مذهب وقواعدنه موافق اولمغله زمانه
تأخرنه نظراولنیوب بو مذهب اوزرنه اولانلره ماتریدیه
دیدیلر الی یوم القیام اصحاب حنفیّه دن اولان اهل حقک
امامیدر وامام شافعیدن چوق مدّت شیخ ابوالحسن
الاشعری کلمشدرکه اصحابدن ابوموسی الاشعری رضی الله
عنه نسلندندر امام متکلّم اصولیدر آفاقده مذهبی
منتشر اولوب معتزله وملاحده وخوارج وروافض وسائر
اصناف بدعت اوزرنه ردّ ایتمش وکتب جلیله تألیف ایلمشدر

هجرتک اوچیوز یکرمی دوردنده وفات ایلمشدر وامام
شافعینک مذهبی شیخ مزبورک مذهبنه موافقدر
انکچون بونک دخی زمانده تأخرنه نظراولنیوب اول
مذهب اوزره اولنلره اشعریّه دیمشلردر الی یوم القیام
اصحاب شافعیدن اولان اهل سنّت وجماعتک امامیدر
الحاصل ماتریدیلر اعمال بابنده حنفیلر واشعریلر اعمال
بابنده شافعیلردر ایکیسی دخی امام حقدر ومذاهبدن
برمذهبه تقلید ایتمک واجبدر زیرا صاحب المذاهب اولی
الامردندر اولی الامره اطاعت ایسه واجبدر شوقدر وارکه
شافعیدن حنفیّه انتقال ایدن کمسه مفضولدن فاضله
انتقال ایتمکله اصابت ایدر فاما حنفیدن شافعیّه انتقال
ایده نه تعزیر لازم کلور نه تکیم اسباهده مصرّحدر زیرا
فاضلدن مفضوله تنزّل ایتمش اولور تقوادن فتواییه تنزّل
ایتمک کبی طریقت خلوتیّه وجلوتیّه دخی بویلدر یعنی طریقت
خلوتیّه نک خاء معجمه ایله کثرت شعبی واریکن برطریقت
عدّ اولنور ولکن طریقت جلوتیّه جمله خاتمة الطرق اولمغله
باشقه فضل ورجحانی واردر پس جلوتیّه دن جیم ایله

حلوتیه تحول ایده نه تأدیب طریقت لازم کلور وحنفی
اولان ابوحنیفه مذهبی صواب در خطایه دخی احتمالی واردر
وسائر لردخی خطا در صوابه دخی احتمالی واردر دیه باطلدر
دیمیه اکرچه باطلدر دیمکله کفر لازم کلمز نتکیم فتاوای
زینیه ده کلورکه بر حنفی مذهب شافعی حق دکلدر دیمکله
عمل ایتمك جائز دکلدر دیمسه کافر اولماز ومحمد شهرستانی
کتاب الملل والنحلده ایراد ایدرکه شافعیه ده غالب اولان
اشاعره در وحنفیه غالب اولان معتزله در ومالکیه ده
قدریه در وحنابلده غالب اولان حشویه درکه جبریه دخی
دیرلر انتهی بالترجمة صاحب معتزلیدر ولکن حنفی مذهبی
اوزرینده در اکر معتزله اولمسه قیامتده دك حنفیه اراسنده
اول شرف کفایت ایدردی اکرچه کذینکدر مقصود
علمی در واولا سلوبدن کمسه تفسیر یازمش واول عبارتی
عذبه وفصاحتی وبلاغتی ادایه برمرد قادر اولمامشدر
حق بودرکه قصب السبقی احراز ایلمشدر نتکیم امام الطریقة
الجلوتیه شیخ افاده قدس سره بیورر لرکه تفسیر کشاف
بنی اعجاب ایلر مذهبی کندینك اولسون وشروح هدایه

ابن همام دخی معجب نسنه درکه سائر لردن هروجهله ممتاز
در وشریفك تحریراتی دخی بویلدر یعنی کتب تفتازانی به
کوره سهل المأخذ در مع هذا بوقدر معانی جلیله ایداع
اولنمشدر خصوصاکه صوفیدر وبیورمشدرکه
مشایخ شیرازدن شیخ زین الدین کلاله صحبتنه ایرشمدکجه
رفضدن خلاص اولمدم وخواجه علاء الدین عطار
مجلسنه متصل اولمدقجه حقی بیلوب کلمدم اشته مذاهب
اربعه ارباب دن بویله مستعد لرکلمشدر وبو مقامات
ومراتب صحبت ایله حاصل اولمشدر نتکیم اصول حدیثده
کلورکه شافعی اصحاب مالکك اجلیدر پس اکر علوم ظاهره
واکر علوم باطنه در صحبتله حاصل اولمشدر وبو مذاهب
اصحابی اراسنده الی الآن تدابر وتباغض واردر ولکن
جهلدندر زیرا اصحاب مذاهب یعنی ائمه اربعه مصالحه
اوزرینه درکه فی نفس الامر خلقه مفرغه کبیدر وامام شافعی
بیورمشدرکه الخلق کلهم عیال ابی حنیفة فی الفقه
پس کندیلری مصافات اوزرینه اولوب اتباعی خلافندن
اولمق بعید دردیمشلردکه خذ ما صفا دع ما کدر وامام

شافعی اوتادار بعدن اولق حسبیله زیاده تصرف اهلیدر
پس اهل اللّهه وائمّه به اطاله وتعرّضدك معناسی یوق واللّه
جرحده تنزّل چوقدر اکرچکه الی یوم القیام اجتهاد باقیدر
دیرلر وهم رجال ونحن رجال دیوسویلرلر واللّه اعلم حقّی
مسئله رقیه وافسون لسان عربك غیریله اولوب اوقاتی
نه ایدوکی معلوم اولمیجق مکروهدر زیرا بلکه کفره ویاسحره
متعلق نسنه اوله فامّا اکر قراندن ودعواتدن برنسنه
ایسه لابأسدر کما فی المغرب للطرزی مسئله دفع بلاء
ایچون تعلیق تعویذ اتمك لابأسدر یعنی دعاء مجرّب ویاآیة
مجرّبه ویابعض اسماء اللّه تعلیق ایلمك جائزدر ولکن خلایه
کردوکی زمان وخاتونه قربان اندوکی وقتده نزع اتمك
کرکدر کما فی التاتارخانیه وعند البعض برنسنه ایله
مستور ویاشمعله مشموع اولسه نزع اتمك دخی جائزدر
ولکن اولاسی نزع اتکدر کما فی شرح الطریقة بوفقیرك
فهم اندوکی بودرکه نسیان احتمالی واریسه ضیاعدن
احترازا نزع اتمك کرکدر نتکیم خاتم دخی بویلدر مصحفی
حفظ ایچون چوال ایچنه قیوب اوزرنه اوتورمق جائز

اولدوغی صورتده سنی حفظ ایچون اولان نسنه دن نیجه
مفارقت ایدرسن بلکه مفارقتك اثنا سنده قضا نزوك
ایلیه نتکم نیجه لرینك باشنه کلمشدرکه خاتونلره قربانده
انزال وقتنده تکبیر ایلمك جائزاولیجق بودخی جائزاولور
زیرا اول فعلك قبحنه نظراولنمیوب لسانکه ذکر اللّهی
مستصحب قلدك پس ذکر کتابتی یانکه مستصحب قلسك
نه لازم کلور فاعرف پس نزع اتمك ضرورت اولمین مواضعه
مخصوصدر حقی مسئله بعض مواده یمین وعهد
بردر مثلا قسم ایدوب واللّه شو ایشی اشلمم دیسه عهدم
اولسون دیمکدر اکر عهد ویمین بوزمق خیرلو ایسه بوزر
صکره کفارت یمین ایدر کفّارت یمین دورت نسنه در
قول ازاد اتمك ویا اون عدد مسکینه باشدن ایاغدك
ستر ایدرکسوه کیدرمك ویا اون مسکینه اطعام اتمك
یعنی قارنلری طویاجق قدر نسنه یدرمك ایوسی بودرکه
اون مسکینه فطره کبی بشیوز یکرمی درهم بغدای بهاسن
ویره وبواوچ نسنه نك اراسنده مخیّردر یعنی یمین ایدن
کسسه دلوسه قول ازاد ایدرود لوسه لباس کیدررود یره

طعام یدر رهر قنقی سن اشلرسه اختیار النده در وانکله
یمینك کفّاراتمش اولور واکر بواوچ نسنه دن برینه قادر
اولمزسه اوچ کون برى آردنجه صائم اولور صومى تمام
اولمدن برطریقیله بوزیلورسه استیناف ایدر یعنی آولندن
باشلر پس اوروج طوتمق ذکر اولنان اوچ نسنیه قادر
اولمدوغی صورتده درقادر اولسه صومی صحیح اولمزکما
فی التفاسیر وعامّة الفروع مسئله علوم حساب وهندسه
ومنطق وامثالنك مذمومه اولدوغی انلرله حقّه استدلال
اتمك طریقی مجهول اولمغله در یعنی برآدم برعلومی بلسه ولکن
بوعلومك حقّه دلالتی نه وجهله اولدوغن بلمسه مذمومدر
بوجهتدن علماء بالله علماء محجوبینه اطاله ایدرلر وانلری
بوخصوصده ذم ایدرلر وبلکه فقهاء طائفه سی بله اوراق
علم منطق ایله استنجا اتمك صحیحدر دیرلر بوندن مراد حالنی
زیاده تفصیحدر پس اکر علوم شرعیّات ویاشرعیاته ملحقات
ومقدّمات مقوله سندن اولسه جمله سی علوم نافعه در
علم نحو خلق ارا سنده ذمّ اولنورفامّا اصلی حضرت درسیدن
علیه السّلام قالمشدر وقرانده دخی صحتنه دلالت واردر

ستکبم کلور ان فی خلق السّموات والارض واختلاف الّیل
والنّهار لایات لاولی الالباب پس اولوالالبابدن اولمدقجه
بوآثار جلیله نك آیت اولدوغی ظاهر اولمز وکسه حقّه انکله
استدلاله یول بولمز الحاصل علم نجوم وامثالی حقدر
ولکن خطا نظرده واقع اولور وبوعلومدن اکاذیب مقوله سی
درج اولندیسه صاحبنه مردوددر امام غزالینك منقذ
الضّلال نام کتابنده مسطوردرکه امام مذکور اوائل حالنده
هرعلمك حقّه دلالتی وجهت ایصالنی تتبّع اتمش کورمشکه
بربسبله وصول کامل یوقدر آخر علم تصوّفه مطالعه
صلمش آنی دخی صحبت مرشد اولمیاجغن بلمش آندن
بغداددده درسن ترك ایلیوب مرشد کامل ارامغه چقمش
وآخر ظفر بولوب مراده ایرمش وتجلّی افعال مقامنده شام
شریفده آق مناره ده اون برییل خلوت ایلمش وکشف اوزره
آثار جلیله یازمش آندن عودت ایدوب بنه بغداده
اشتغال ایلمش وحقیقتی اوزره علومدن آندن صکره
شو بلمش بویله ایکن بنجه ارباب هوی ارا سنده مطعون
ومجروحدر ولکن من لم یذق لم یعرف واجب اولان بودرکه

اکابر علمایه حسن ظن ایدوب طریقتنه سلوك ومقالاتی
تأویل لازمدر زیرا بو مقوله لو تضلیل اولندوغی صورتده
دنیاده اهل هُدَی کیمدر حقی مسئله مریض اولان آدم
تحیاتدن اوتوردوغی کبی اوتوروب نماز قیلور اکر قدرتی
اولمزسه نه وجهله قادر اولسه اوتوردوغی بردن اول
وجهله قیلور کما فی الفتاوی الحمدیة بوندن ظاهر اولورکه
تحیاتدن کی کبی اللرن دیز لری اوزرنه قویه فاما فقه بودرکه
قیام حالندن کبی اللرن وضع ایدر زیرا قعود مریض قیامدن
بدلدر پس مبدل منه ده جاری اولان نسنه بدلنده دخی
جاریدر زیرا اراده ذکر مسنون وارد رخصوصاکه قرائن
پس تحیاتنه وسائر احواله قیاس اولنمز زیرا قراءتده مسنون
اولان تطویل اولمغله اللرن تحت السُّره وضع اتمك مشروع
اولمشدر واللہ تعالی اَعْلَم حقی مسئله برخاتون اَرْلَوْ اَرَا
سِنْدَه وفات ایلسه وغسل ایده جك خاتون بولنمسه ارلو
اول خاتونی غسل اتمز لرکه محرم اولسون وکرك اولمسون
ولکن پاك طبراغله تیمم اتدررلر اکر تیمم اتدورن محرمی
ایسه اَلِنَه بر تزپاره سی صار مغه حاجت یوقدر واکر

محرمی دکل ایسه اَلِنَه بر تزپاره سی صاروب تیمم اتدررلر اکر
حرّه ایسه واکر جاریه مقوله سی الته بر صاز مغه حاجت
یوقدر اکر خاتونلر اراسنده برارکك وفات ایلسه اکر
اراده کافر مقوله سی ارکك واریسه خاتونلر اکا غسلك
کیفیتن تعلیم ایدرلر واول کافره غسل اتدررلر اکر رجال
اراسنده امرالله کافره بولنسه رجال دخی اول کافره یه کیفیت
غسلی تعلیم ایدرلر واکر عورتلر له حدّ شهوته بالغ اولمامش
صبی اولسه اول عورتلر اول صبی یه تعلیم ایدوب میتی اکا
غسل اتدررلر کما فی هدیه المهدیین اکر مشتهی اولمیان
اوغلان وفات ایتسه عورت انی غسل ایدرواکر مشتهیات
اولمین قز وفات ایتسه ارکك آنی غسل ایدرلر وارعورتی
غسل اتمز ولکن عورت انی غسل ایدرمکر کیم بر وجهله
ارالرنده زوجیت اولمیه کما فی القهستانی مسئله اهل
اسلامك موتاسی کفارك موتاسی ایله مختلط اولسه علامت
اسلام اولانك نمازی قلنور علامت کفر اولان حالی اوزره
ترك اولنور اکر علامت بولنمیوب اهل اسلام اهل کفردن
زیاده اولسه جمله سی غسل وتکفین اولنوب نمازلری قلنور

ونماز ودعا ایله مسلمینه نیت اولنور کفار دکل ومقابر
مسلمینه دفن اولنور لراکر ایکی فرقه برابر ویاخود کفار
اهل اسلامدن اکثر ایسه نماز لری قلنمز ولکن غسل وتکفین
ومقابر مشرکینه دفن اولنور کما فی الاشباه مسئله یهود
ونصاری نك کنیسه لرینه داخل اولمق مکروهدر زیرا مجمع
الشیاطیندر کما فی القنیة مسئله میت ایله قبره عهدنامه
قومق جائزدر کما فی هدیة المهدیین عهدنامه بودورکه ذکر
اولنور اللهم فاطر السموات والارض عالم الغیب والشهادة
انی اعهد الیك بانی اشهد ان لا اله الا انت وحدك لا شریك
لك وان محمدا عبدك ورسولك وانك ان تکلنی الی نفسی
تقربنی من الشر وتباعدنی من الخیر واننی لا اثق الا برحمتك
فاجعله لی عهدا توفینیه یوم القیمة انك لا تخلف المیعاد
کما فی مصابیح میتك جبهه سنه یاعمامه سنه یاکفننه عهد
نامه یازسه مرجودرکه میت مغفورا وله کما فی البزازیة
کوکسنه والتنه بسم الله الرحمن الرحیم یازمق دخی بویلدر
کما فی الحلبی موتایه ناقعدرکه قبرلری اوزرینه مصحف وضع
اولنه واوزرلرینه قرآن اوقنه واوراقه قرآن یازیلوب

موتانك

موتانك الرینه قونیله ماء زمزم ایله مبلول اولان کفن وکعبه
پرده سنك استاری وانکله تکفین دخی بویلدر کما فی الاسرار
المحمدیة مسئله الی قبر اوزرینه قومق بدعت حسنه در وقاری مقبره ده قرآن اوقومقدن
منع اولنمز مکرکیم قراءت قرآنله جزو وسؤاله معتاد اوله
کما فی القنیة مسئله برکسه آلات لهوی استعمال ایلسه ولکن
منزلنده امساك ایلسه آثم اولور زیرا بومقوله نسنه یی امساك
امتك عادت لهو ایچون اولور کما فی الفتاوی الخانیة بوندن
فهم اولنورکه قصص کتابلرینی دخی برکسه اوقومسه ولکن
اوندن امساك ایلسه واجرتله اوقومغه وبرسه اثم اولور
واجرتی دخی حلال اولمز زیرا بو اعصاردده قصص کتابلری
اکاذیبدن عبارتدر چنکی جاریه نك اجرتی وامثالی دخی
بویله در والله الحافظ المعین حقی مسئله برکسه نك
آخره بورجی اولسه اوندن وب اداسندن وفات ایلسه اکر
قرض ویاخود برمبیعك ثمنی ایسه قیامت کوندن انکله مؤاخذ
اولنمز واکر غصب مقوله سی ایسه مؤاخذ اولنور کما فی هدیة
المهدیین یعنی نسیان افعال اختیاریدن اولمغله معفو در

فاما غصب ابتداء شرعا حرام اولمغله انكله مأخوذ در فاما
بوندن نظر واردر زيرا نفس نسيان ذكر اولنان معنايه بناء
معفو ايسه ده اكا مؤدى اولان اسباب اختياريه معفو كلدر
ننكيم ربنا لا تؤاخذنا ان نسينا او اخطأنا مقاله سى بوكا
دالدر پس احتراز اتمك كركدر حقى مسئله حرامك اوج
حالى واردر اكر مالك معينى وارايسه اكا ويا وارثينه صرف
اولنور واكر غائب ايسه حضورى انتظار اولنور ويا
ايصالى ممكن ايسه ايصال اولنور واكر اول مالك زياده سى
ومنفعتى اولورسه مثلا حيوانات نتاجى وامثال كبى
مالكى حاضر اولنجه جمع اولنور وشويله موقوف طورر
واكر اول مالك مالكى معين اولوب ولكن ذاتنه وقوفدن
يأس كلديسه ووارثى قلدوغى وقلمدوغى بلمزسه تصدق
اولنور وكاه اولوركه مالكلرينك كثرتندن ردّ اتمك ممكن
اولمز غنيمت مالندن خيانت وغلول كبى زيرا غزاده متفرق
اولدقدن صكره جمله سنك اوزرنه رده قادر اولامز اولايسه
جمله سنك حقيدر قادر اولدوغى صورتده دخى زيرا لتوانى
مثلا بيك آدمه ويا ايكى بيك كشيه بنجه تفريق وتوزيع ايده

بيلور پس بو صورتده دخى اول مالى محاويجه تصدق ايدر
واكر اول مال غنيمت مالندن ومصالح مسلمين ايچون موقوف
ومحفوظ اولان اموالدن ايسه كويرى ومسجد ورباط وطريق
مكه ده اولان بركدلرك بناسنه صرف اولنور زيرا عامة مسلمين
انكله انتفاع ايدرلر سوال اولنور سكه حرام نسنه يى تصدق
جائز اولدوغنه دليل ندر ومالك اولمدوغى مالى نه وجهله
تصدق ايدرمع هذا علما دن برجماعت جائز اولمامسنه
ذاهب اولمشلردر زيرا حرامدر جواب بودركه ذكر اولنان
مال ضايع اولمغله برخيره صرف اولنمق اراسنده مردّد در
زيرا مالكندن يأس واقع اولمشدر وبالضرورة آنى خيره صرف
اتمك درياية القا اتمكدن خير لودر زيرا دريايه القا اولنسه
نه كندينه ونه مالكنه فائده سى اولمز فاما برفقيره تصدق
اولنسه كه اول فقير صاحبنه دعا ايلسه بويوزدن مالكنه
بركت دعا وفقيره دخى سدّ حاجت حاصل اولور يعنى انكله
ضرورتنى دفع ايدر مالكك تصدقه اختيارى يوغيكن
اكا اجر حاصل اولمق منكر وممنوع دكلدر زيرا خبر صحيحده كلوركه
ان للزارع والغارس اجرا فى كل ما يصيبه الناس والطيور من ثمره

یعنی اکن اکن وفدان دکن آدمه آنك اکدوکی اکنك دانه سندن
ودکدوکی اغاجك میوه سندن انسانك وقوشلرك یدوکی
دنسنه ده اجروار در کما فی احیاء العلوم مسئله قران اوقق
نافله صیامدن افضلدر وائمهٔ اربعه نص وتصریح ایتمشلردر که
طلب علم نافله نمازقلمقدن افضلدر ونافله نمازدخی نافله وحجدن
افضلدر پس علم صیامدن افضل اولمق لازم کلور بطریق اولی
کما فی عقد الدرر واللآلی مسئله برکسه آخره یا فاسق دیسه
صکره اوزرندن تعزیری دفع اتمك ایچون فسقنی اثبات
قادرم دیو اثبات مراد ایلسه مسموع دکلدر کما فی الفتاوی
الزینیه مسئله برکسه آخره یا کافر دیسه تعزیر لازم کلور
ولکن قائلی اکفار اولنمقده خلاف وارد رمختار اولان بودر که
اکر یا کافر دیو اخطا بیله شتم مراد ایدر وبویله اعتقاد ایلرسه
کافر اولمز اکر مخاطبی کرچکدن کافر اعتقاد ایدرسه کافر اولور
زیرا اسلامی کفر اعتقاد اتمش اولور عدم العلم اعتقاد اتمك کبی
مواقف نام کتابده بالاجماع کافر اولمز دیدوکیله مراد اجماع
متکلمیندر یوخسه اجماع فقها وغیری دکلدر کما فی القهستانی
مسئله برکسه مؤمنك شتم ایلسه جمیع علما قائل کافر

اولور

اولور زیرا مؤمنك اغزی موضع ایمان وقراندر پس برکسه
مؤمنك اغزنه شتم ایلسه قرآنه شتم اتمش اولور وبعض فتاویده
کافر اولمز ولکن تعزیر شدید واستغفار لازم اولور دیمشلردر
کما فی الفتاوی العدلیة کافر اولدوغی صورتده خانوتی باش اولور
تاکه مؤمنه کافر محکومه سی اولمیه واکر ذمی ذمینك اغزنه
شتم ایتسه دفع عار ایچون تعزیر لازم کلور واکر ذمی برعالمك
اغزنه شتم ایلسه قتل اولنور زیرا عالم وارث انبیادر رسول
الله علیه السلام شتم اتمك موجب قتل اولدوغی کبی قائم
مقامنی شتم اتمك دخی بویلدر وبعضیلردیمشلردر که ضرب
وجیع ایله ضرب وحبس اولنور واکر شتم اولنان جاهل
ایسه ضرب شدید ایله ضرب اولنور زیرا اسلام عاریدر
واکر مسلم ذمینك اغزنه شتم ایلسه اکر ذمی کتابی ایسه موجب
اول مسلمك باشندن دلبندن اخراج لازم کلور دکل ایسه لسنه
لازم کلمز زیرا مشرکی تحقیر لازم در کما فی الاسرار والحاوی مسئله
برکسه بلیوب کلمهٔ کفر سویلسه عامهٔ علمادن قائلنده کافر اولور
وجهلی ایله معذور اولمز کما فی الخلاصة مسئله برکسه جملی
سببیله اشلدوکی حرامی حلال ظن ایلسه اکر اول دنسنه

دین نبی دن علیه السلام بالضرورة معلوم نسنه لردن ایسه
کافر اولور والّا لا کما فی الاشباه **مسئله** برکسه حلالی حرام
ویاحرامی حلال اعتقاد ایلسه کافر اولور اکر اول نسنه نك
حلّ وحرمتی دلیل قطعی ایله بلنه ایسه فاما بنج مقوله سنی
استحلال ایتمکله کافر اولمز زیرا حرمتنده خلاف وارد کما
فی التوضیح وغیره کفرك حکمی بش نسنه در اولکی جمیع اعمالی
احباط در اکر بلا اکراه ولا سبق لسان صادر اولورسه
ایکنجسی زوجه سیله اراسنده اولان نکاح انفساخ ایدر
بلاطلاق عندهما کرك آردن صادر اولسون وکرك عورتدن
حتی برسندن اوچ دفعه صادر اولسه اوچنجی دفعه دن صکره
حلال اولمز دوردنجسی قتلی حلال اولور یعنی اول حالده بر
کمسه ایی قتل ایلسه دیت واجب اولمز بشنجسی توبه اجبار در
یعنی دیدوکی نسنه دن رجوع وتوبه ایدر مجرّد شهادت
کلمه سنی کتورمك کفایت ایتمز اکر دیدوکنی انکار ایدرسه
توبدن صکره اولنور واکر توبه ایتمزسه قتلی واجب اولور
ومخلّد فی النار اولور وروایت اتدوکی حدیث باطل اولور
پس ردّ ایتدن صکره انك حدیثنی روایت اتمك صحیح اولمز

ووقفی باطل اولور واکر ردّت اوزرینه وفات ایتسه
ویاخود قتل اولنسه برملّتك مقبرسنده دفن اولنمز بلکه
جیفهٔ کلب کبی برچوره القا اولنور کما فی الاشباه وشرح الطریقه
لمحمد الکردی **مسئله** برکذب اولدوغی خفی اولیه
وانی سویلین دخی تلبیس قصد ایتمیه جملهٔ منکر اتدن دکلدر
نتکیم دیرلر یوکون سنی یوزکره ازادم بولمدم ویاخود
شوسوزی سکا بیك کره سویلدم پس بو مقوله سوزلرکه
انکله تحقیق قصد اولنمز قائلنك عدالتنه مانع وقادح
دکلدر وانکله شهادتی ردّ اولنمز کما فی الاحیاء **مسئله**
برکسه برتانه اوغلانی فعل شنیع ایتمك شاننده ومظنّه
اولان کسیه بیع اتمك مکروهدر زیرا معصیت اوزرینه
اعاندر کما فی انوار المشارق **مسئله** هفته برکره تقلیم
اظفار وقص شارب وحلق عانه وتنظیف بدن مستحبدر
جمعه کونی اولمق افضلدر ویاخود اون بش کونده بر
اشلیه فرق کونی بخاوز ایدرسه آثم اولور کما فی الفقه سمنانی
تقلیم اظفارده مسبحهٔ یمنی ایله ابتدا ایدوب انك ایهامیله
ختم ایدر وایاغنده خنصر یمنی ایله بدء ایدوب خنصر یسری

ایله ختم ایلر کما فی المسعودیة قص اظفارك کیفیتی حقنده و
کونی تعیین خصوصنده رسول الله دن براز ثابت اولمامشدر
حضرت علیه رضی الله عنه منسوب اولان نظم باطلدر
کما فی المقاصد الحسنة للامام السخاوی ختان و قص شارب
و استحداد و تقلیم و نتف آباط فضلاتنی جمع ایدوب دفن
ایتمك مستحبدر آدمیه اکراما و یاسخره انکله لعب و عیث ایتمك
خوفامر و بدرکه آدم علیه السلام تقلیم اظفار و خلق شعر
و غسل حسد ایلدکده ارضه دفن ایلدی پس الله تعالی اندن
خرما اغاجی خلق ایلدی یعنی اظفارندن جریدی و شعرندن
لیفی خلق ایلدی و وسخندن خشبی خلق ایلدی قاله ابن العماد
کما فی فتح القریب ولکن بو روایت حدیث صحیحه مخالفدر
زیرا خرما اغاجی حضرت ادمك فضلهٔ طینتندن خلق
خلق اولندی نتکیم حدیثده کلور اکرموا عمتکم النخلة فانها
خُلقت من فضله طینة آدم ولیس من الشجرة شجرة اکرم علی الله
من شجرة ولدت تحتها مریم ابنة عمران فاطعموا نساءکم الولد
الرطب فان لم یکن رطب فتمر کما فی المقاصد الحسنة طرنغی
دیش ایله کسمك و صقالی فرض ایتمك و اکل طین ایلمك

منهیدر

منهیدر خصوصا اکل طین مرض ایراث ایدر و لونك صفرتنه
باعث اولور و قرننه ضرر و یرر کما فی المقاصد ایضا خاتمة
الحفاظ و المحدثین السخاوی مسئله ختاندن سنت اولمانك
وقتنده اختلاف ایلرلر بعضیلر دیدیلرکه سنت اتمك طهارت
ایچوندر بلوغه کلمدکچه ایسه طهارت بوقدر پس بلوغ
وقتنده اشلنور و بعضیلر دیدیلرکه اون یاشنه و بعضیلر
دخی طقوزنه کردکده سنت اولنور کما فی الزیلعی فی باب المهر
لایق اولان بودرکه یدی یاشنده سنت اوله اکر دخی صغرنده
اولسه حسندر و یدی یاشندن یوقاری اولسه دخی
لابأسدر و حلوانی دیرکه ختانك وقتی صبی نك تحمل
وقتندندر بلوغه کلنجه فامّا امام اعظم وقت ختانی تقدیر
اتمدی کما فی هدیة المهدیین و حسن بصری یدیخی کوندن
ختانی مکروه کوردی یهوده تشبّه بولنمغله زیرا حضرت
ابرهیم علیه السلام اون یدی اسحاقی و لادتندن یدیخی کوندن
سنت اتدکده بنی اسرائیل اول کوندن ختانی سنت اتخاذ ایتدیلر
و اون یدی اسمعیلی اون اوچ یاشنده سنت ایلدی انکچون عرب
اراسنده سنت اولوب قالدی یعنی عرب اولاد اسمعیلدندر

علیه السلام اولمغله اکا تبعیة او غلدن کماله ایرمدیکجه و
بلوغه یتشمدیکجه سنت اثمز لر زیرا اون اوچ یاشه وقدر اکدر
ومظنه بلوغدر انکچون سلطان المفسرین وترجمان القرآن
ابن عباس رضی الله عنه سؤال ایدوب رسول الله علیه السلم
مقبوض اولدوغی وقتده قچ یاشنده ایدیکن دیدکلرنده
مختون ایدم دیدی یعنی اوائل رمضان زمان ختانمده توفی
ایلدیلر کما فی انسان العیون مسئله عورتك صقالی یلشه
تراش اتمك سنتدر یاشنی تراش اتمك ممنوعدر کما فی الاشباه
ارکك آدمك صقالنی تراش اتمك حرامدر کما فی الاحیاء پس
تراش مقابله سنده اخذ اولنان اجرت دخی حرامدر ومحتسب
صقال تراش ایدن برینه احتساب اتمك کرکدر یعنی زجر وتأدیب
لازمدر کما فی نصاب الاحتساب واوغلنخقلده زلف ویا پرچم
ارسال اتمك حرامدر الدرنه حتا یاقمق دخی اولیدر کما فی
الفروع وصبی شرب خمر اتمدن دخی منع اولنمق واجبدر
علتی مکلف اولدوغی دکلدر زیرا صبیه قلم تکلیف یوقدر
ولکن منع اولنمسه شربنه معتاد اولوب بلوغه ایردکده
صبری کوح اولور حریر الباس اتمك دخی اولیدر یعنی

اوغلنده

اوغلانه صبا وتنده حریر کیدرمك حرامدر زیرا معتاد
اولوب بلوغنده شهوتی صدرنده قالور وتخم کبی ثوب اغاج
صکره قلعنده عسرت بولنور کما فی الاحیاء مسئله رخصوصده
حق متعدد اولمق معتزله مذهبیدر انکچون هر مذهبدن دیلدکی
نسنه ایله عمل اتمك مخیر دیرلر فاما بزم علمامز حق بر دیرلر
انکچون عامیه امام واحدی التزام ایدرلر کما فی الکشف پس
هر مذهبك مباحیله عمل ایلسه فاسق تام اولور کما فی شرح
الطحاوی پس مذهبده صلابت کرکدر یعنی کشی کندی
مذهبنك حق وصواب اولدوغنی اعتقاد اتمك لازمدر کما
فی الجواهر فاما بری برینك مذهبیله عمل اتمك مرویدر نتکیم
دیمشلردرکه امام اعظم وشافعی محلوقین ایدی یعنی باشلرن
تراش اتدرردی وباشدن تراش اولنان قیل ثوبا وزرنده
اولسه عند الامام الاعظم جواز صلوتی منع اتمز قلیل اولسون
کثیر اولسون وامام شافعی بعض اوقاتده مذهب ابی حنیفه ایله
عمل ایدوب تراش اولدقدن صکره اوزرنده بوقدر صاچ
واریکن بنه قلقوب نماز قیلوردی وبعض اهل تقوی حالا
عزیمت ایله عمل ایدر مثلا بعد الوضوء خاتونك برینی مس

ایلسه تجدید وضوء ایدرمع هذا کندی مذهبنده یوقدر
وعلی هذا اولومقام برمغلق یابدرعامیه واجب اولان
بودرکه مذهبنك حکمنی تجاوز امیه والا تخلیط لازم کلور
حقی مسئله صقالك قبضه دن زیاده سنی قطع ایتمك واجبدر
کما فی فتح القدیر والنهایة والکفایة ومقتضاسی تارکنه آشدر
کما فی بحر الرائق صقالده تقصیر ایتمك سنتدر یعنی چکمك سی
التندن قبضه سیله صقالنی طوته زیاده سی واریسه قطع
ایده زیرا صقال زینتدر باقانی وملائکه نك تسبیحنه نظرله
دیرلر سبحان من زین الرجال باللحی وزین النساء بالذوائب
کما فی حواشی القدوری لشیخ الاسلام خواهرزاده صقال
وقتنده جمالدر پس آنی تراش ایتمك اولجمالی تقویت واردر
کما فی عیون الحقائق اما اولکه حدیثده کلور اعفوا اللحی غالبنی
وباکلنی اخذدن اعفایه محمولدرسنتکیم اعاجم ایدرلر یعنی
بتون تراش ایدرلر ویا اکثری تقصیر ایدرلر کما فی البحر الرائق
صقالنی قبضه سیله طوته اکر قبضه سندن شئ یسیر
آرتاسه قطع ایده واکر زائد اولان طویل اولورسه حالی
اوزره ترك ایده کما فی نصاب الاحتساب بواختلاف ده

فهم اولنورکه اعتداله رعایت ایده فاعرف مسئله مقابره
باتن تازه اوتی قطع ایتمك مکروهدر زیرا یاش اوت تسبیح
ایدر ومیتك روحی آنکله مستأنس اولور وعذابنك اندفاعنه
سبب اولور قوری اوت اولسه لابأس در فاما مقابر کفارده
قطعی جائزدرکرك یاش وکرك قوری کما فی الهدایة مسئله
برحامله خاتون وفات ایلسه جلی حتی اولیجق صول جانبندن
بطنی شق اولنوب ولد اخراج اولنور کما فی الهدیة المهدیین
مسئله مستحب اولان بودرکه میت وفات اندوکی یرك
مقبره سنده دفن اولنه ودفن اولندقدن صکره اخراج اولنمیه
مکردفن اولندوغی یرمغصوب اوله ویاخود شفیع شفعه
ایله اکه وبعضیلرد یدیلرکه میتی برشهردن برشهره قبل الدفن
نقل ایتمك مکروه دکلدر وبعد الدفن حرامدر وبعضیلر
دیدیلرکه مطلقا مکروهدر مکر برمیل ویا ایکی میل یرا وله
وحضرت موسانك ویوسفك ویعقوبك علیهم السلام نقل
اولندقلری شریعت منسوخدر ویاخود وصیت انبیایی
رعایت ایتمك واجب اولمغله درالرایسه مصرده وفات
ایدوب ارض مقدسیه نقل ایله وصیت ایتمشلردی پس

بعد زمان متتالی نقل اولندی ومحکیدرکه سعد ابن ابی
وقاص رضی الله عنه مدیندن دورت فرسخ یرده چفتلکده
وفات ایدوب اوراده دفن اولندقدن صکره اعناق رجال
اوزرنه مدینیه نقل اولندی کما فی نصاب الاحتساب وغیره
مسئله مشرکلرك قاپلربدن طعام یمك مکروهدر زیرا
تلوث احتمالی واردر ولکن حرام دکلدر پس اولی بودرکه
غسل ایدوب ایندن اکل ایده ونصاری وسائر ملل مختلفه دن
اشتری اولنان مأکولات ومشروباتی اکل اتمك حلال در مکر
برنسنه ده نجاست متیقن اوله پس ترکی لازم کلور ومجوسك
طعامنی یمك دخی لأباسدر ذبیحه سی کبی دکلدر یعنی ذبیحه سی
حرامدر اهل کتابك ذبیحه سی کبی دکلدر یعنی اهل کتابك
ذبیحه سی حلال در مکر ذبح ایدرکن شیطانی ویا بتی ویا کفره
متعلق اولان برنسنه ذکر ایتدوکنی قولا غیله اشیده بوصورتده
یمك جائز دکلدر زیرا غائب ایله شاهدك فرقی واردر
وکفار ایله دوام اوزرنه طعام یمك مکروهدر مکر برکره
ویا ایکی کره اوله واهل ذمتك ضیافتنه وارمق لأباسدر
ولکن احتراز اولادر نتکیم حدیثده کلور لا تساکنوا المشرکین

ولا تجامعوهم فمن ساکنهم او جامعهم فهو منهم ولیس منا
یعنی مشرکلرله برمسکنده اوتورمکزو برمجلسده مجتمع اولماکز
تاکه انلرك بدخویلری بحکم المقارنه سیزده ساری اولمیه زیرا
صحبت مؤثره وطبع سارقدر کما فی شرح الطریقة والنصاب
وغیرهما مسئله مسلم اولان کسه اجرتله ذمیدن شراب
اولاجق اوزومی صقسه مکروهدر فاما نجار اولوب کنیسه سنی
بنا ایلسه مکروه دکلدر زیرا کنیسه بنا اتهنك عینی معصیت
دکلدر بلکه ایچنده بنه طمق وکفریات اشلنك معصیتدر
عصرك ایسه عینی معصیت وعصیری شراب اتخاذ ایدن
کسنیه بیع اتمك عند الامام مکروه دکلدر وعند الامامین
مکروهدر پس اولاسی بیع اتمکدر اکرچه خمر اتخاذ ایدن
ذمیدن آنی مسلمه صاتمیوب ذمی یه بیع اتمك احتمالی اوله
ارکله حربر صاتمق کبی زیرا احتمال واردرکه عورتی کیه کندی
کیمیه ویعضیلر دیدیلرکه عند الامام مکروه اولمق اوله
زماندرکه آنی ذمی یه بیع ایدن ومسلم الی المیه والا مکروهدر
بالاتفاق کما فی الخانیه وغیره زیرا معصیته اعانت واردر
کما فی الجواهر اکر عصیری شراب ایده جکن بلمسه مکروه

دکلدر بلا خلاف واوزومك وياغك كندى صاتمق مكروه
دکلدر بلا خلاف كما فى المحيط ولكن بيع خزانه ده كلوركه
بيع عنب خلافا وزرنه در كما فى القهستانى والهدية وغيرها
مسئله تاوغى يوغازليوب وتوكن يولوب قارنى شق
اتمدن قيناريوبه قوسه صووتاوق ايكسى يله مردار اولور
واكلمه طريق قلمز مكر كيم هره اكا حمل اولنه تاكه اكل ايده يعنى
جيفه يى هره يه حمل اتمك كركدر بلكه هره يى جيفه يه حمل
اتمك كركدر وكذلك نجاستى ترابه حمل اتميوب بلكه ترابى نجاسته
حمل اتمك كركدر كما فى الاشباه وغيره ولكن فتاواى زينيته ده
كلوركه تاوغك توكن يولق ايچون قيناريوبه القا التسه
يعنى بطنى شق اتمدن مردار اولور ولكن اكر صوبله اوچ كره
غسل اتسلر طاهر اولور انتهى مسئله فقراء صوفيه دن اولانه
كركدر اموال ظلمه يى اكل ايدوب سماعى ايثار اتميه والا آثم
نزغه يهوديه بولنور قال الله تعالى سماعون للكذب اكالون
للسحت كما فى شرح الحكم نقلا عن الشيخ ابى العباس قدس سره
يعنى سماع اهل اولان كمسه ده سماعك شرائطى لازمدر جمله
شرائطندن بريسى دخى ظلمه دن نشئه المايوب اللراك طعاملرن

دخى تمك كركدر بلكه پرهيزكار اولمق لازمدر والا يهود كبى
اولمش اولوركه حرامى حلاله ويلانى دكلر لر وصوفينك استماع
اتدوكى يلان اولمسه دخى حلالى يلان اولمق حسبيله اوك
كذب انك وجودندن مسموعنه دخى ساری اولور بوخود
قوالدردن وقصيده خوان اولنلردن استماعه كوره دراكر
سماع دوْر ورقص معناسينه اخذ اولنسه محذور ارتار
زيرا غلبهٔ حال وانجذاب عظيم بولنمد قجه كشى كندى وجودينك
حركت زائده سنه رخصت ويرمك كركدر والا لهو ولعبه
ملحق اولور قال الله تعالى اجئتنا بالحق ام انت من اللاعبين
حقى مسئله دعوته اجابت اتمك مستحبدر مكر دعوت صاحبنك
مالى حرام ويا قصدى رياء ويا اوندە منكر ويا طرفنده
منكر اوله بوصورتده اجابت اتمك كركدر كما فى القهستانى
مسئله بعض علماء ديمشلر دركه حمامدن اويلقلرن ايچمق
مباحدر وخلق اراسنده مكروهدر كما فى الزاهدى ولكن
احياده كلوركه بركمسه نك فخذنه نظر اتمك حرامدر زيرا
سوء يتينه متصلدر واجنبيه ايله خلوت اتمك حرامدر زيرا
مقدمهٔ جماعدر واوتار ومزامير حرامدر زيرا اهل شربك

شعار یدر وشربه مؤدیدر انتهی کلامه مسئله خصی که
لسان عامه ده خادم دیرلر خدمت ایچون اتخاذ اولنمغله اکر
اون بش یاشنده ایسه حرمه دخولی حرامدر وانی حرمه دخول
ایچون استعمال واستخدام اتمك دخی جائزدکلدر واکر اون
بشنه بالغ اولمدیسه لا باسدر کما فی الکرمانی وغیره قهستانی
مسئله عرقچن مسح ایدوب ومخاطن اخذ اتدوکی بزپاره سی
ومندیل ایله نماز قلمق مکروهدر مرداراولمق حسبیله دکلدر
بلکه مصلی اولان کمسه تعظیم مقامندن اولمغله اول مقوله
بزایله نماز ویاخود اوزرینه نماز قلمقدن تعظیم یوقدر ولو مقوله
دستمالی کبرایچون کوزمك مکروهدر واکر حاجت ایچون کتورسه
لا باسدر ولکن قیمتلو مقوله کبره دلیلدر کما فی هدیة المهدیین
مسئله بلغم امام اعظم ومحمد قاتلرنده طاهر وامام ابو یوسف
قاتلرنده نجسدر انکچون برکمسه آغزطولوسی بلغم قوسه ایلسه
آبدستی بوزیلوز یعنی ابو یوسف قاتلرنده وطحاوی دخی ابو یوسف
قولنه میل ایدوب دیمشدرکه بلغمی یکه اوجیله اخذ ایدوب
انکله نماز قلمق مکروهدر کما فی شرح تحفة الملوك مسئله بقر
وتوح وبرنج قابنده طعام یمك مکروهدر چناق افضلدر

وفی الحدیث

وفی الحدیث من اتخذ اوانی بیته خزفا زادته الملائکة کما فی
القهستانی مسئله ذمینك مساجده وخصوصا بیت حرام
محیط اولان مسجد حرامه دخولی عند الامام لا باسدر خلافا
للشافعی پس حرمه ومسجد حرامه ذمی داخل اولمق لا باسدر
ولکن حرمده سکناسی ممنوعدر کما فی الاشباه واما اولکه قرائنده
کلور یا ایها الذین امنوا انما المشرکون نجس فلا یقربوا المسجد
بعد عامهم هذا بونکله مراد حج وطواف ایچون قریب اولمسونلر
دیمکدر کما فی التفسیر الحاصل کعبه که جوانب اربعه سنده
محدود در حدود حرم نزیه دك منتهی اولدیسه انك داخلنده
کفار توطن اتمك یوقدر وکافرچ وطوافدن دخی منع اولنور
پس زمانه مزده شرفاء مکه نك قرلباشه وغیریه ویردکلری
رخصت بالکلیه ممنوعدر وانکله عند الله آثم ومجرم
اولورلر حقی مسئله دنیایه اوغلان کلسه ایکی قیون
وقرطوغسه برقیون بوغزلنورکه اکا عقیقه دیرلر
امام احمد قاتلرنده واجب وامام شافعی قاتلرنده سنت وحنفیه
قاتلرنده مستحبدر بدنجی کون ذبح اولنمق کرکدر طوغدوغی
دکل واکر وقت معهودندن فوت اولورسه ساقط اولمز

یعنی حیاتنده اولدقجه عقیقه اتمك جائزدر انکچون رسول
الله علیه السلام مبعوث اولدقدن صکره کندیلر بچون عقیقه
اصل بودرکه حضرت ابرهیم اوغلی اسمعیل علیهما السلام ذبح
اتمك مراد اندکده کبش عظیم فدا کلدی پس کبشی ذبح اتمك
متعین اولدی پس انك اوزرینه متعین اولان دسته ملة
حنفیه سی اوزرینه جاری اولنماره دخی متعین اولدی تاکه شکر
نعمت بولنه والاهرکسه اولادندن برینی ذبح اتمك لازم کلور
دیو ظن ایسه ضعفایه حرج عظیم وارد رکما فی المنبع وشرح
الشرعة وانسان العیون وحل الرموز مسئله سیاه لباس
کیمك مکروه دکلدر ولکن محبوب دخی دکلدر زیرا شیابك
الله تعالی یه اجتی بیاض اولاندر سیاهه مکروه ویدعندد
دیه نك مرادی عصر اولده معهود دکل ایدی دیمکدر ولکن
نهی وارد اولمین یرده بدعت ومکروهدر دیمك کرکدر
ولکن اجتی ترکدر کما فی الاحیاء خالدبن عبد الله دن محکیدر
ذوالقرنین اسکندریه نی بنا ایلدکده دیوارلرن بیاض مرمر
ایله یاپدی وارضنی دخی سراپا انکله دوشدی بوسببدن
سیاه لباس کیرلردی زیرا بیاض کوزلرن تفریق ایدر یعنی

قماشدر ردی واول وقتدن بری رهبان سیاه لباسه عادت
اتدیلر کما فی اوضح المسالك لسیاهی زاده اسکندریه ایله مراد
مصر قاهره فرینده اولان اسکندریه درکه ایچنده برپشته نك
اوزرنده میل وآنك دخی اوزرنده آیینه وضع اولنمش ایدی
وآنك بابنیسنه اسکندر رومی دیرلر علی الصحیح اسکندر
یونانی دیمزلر زیرا اسکندر یونانی مسلم ایدیکه حضرت
ابرهیم علیه السلام کونتده کلمش وشرق وغربی ضبط ایلمش
ایدیکه خضرك علیه السلم وزارتی اکا منسوبدر وآب حیوة
ایچمك انك زمانتده اولمشدر ذکر اولنان اسکندر رومی
ایسه کافر ایدیکه حضرت عیسی دن علیه السلم مقدم مجه
کلمش ایدیکه ارسنطالیس اکا وزیر اولمق اوزره معروفدر
وبعض علماء غلطه دوشوب صاحب آیینه یی ذوالقرنین
اولصانمشلر وشعرادن دخی چوغی یا کلمشلردر ابن کثیر
تاریخنده تصحیح اولنمشدر اکا مراجعت اولنه ویری ارانوب
اوراده بولنه حقی فی الاربعینه سفینه یه راکب اولدقده
وقتده اوقیه بسم الله مجریها ومرسیها ان ربی لغفور رحیم
وما قدروا الله حق قدره والارض جمیعا قبضته یوم القیمة

والسموات مطويات بيمينه سبحانه وتعالى عما يشركون كما
فى التفاسير سر بودركه حضرت نوح عليه السلم طريقتنه
متابعت وطى ارضه اشارتدر دعاء سفينه يه داخل
اولدقده تاخروج ايدنجه بونى اوقيه ياحى ياقيوم كما فى
شرح حزب البحر ستری حيات سار يه يه اشارتدركه صو
انك صورتيدر زيرا هرنسنه اصلى صودر نتكيم قرآنده
كلور وجعلنا من الماء كل شئ حى وعرش دخى سموات
وارضك خلقندن مقدم ماء عذب اوزرنده ايدى نتكيم
كلور وكان عرشه على الماء كما فى لسان العيون وبحر محيط
حالا اولان بحارك غيريدر زيرا مقدما يعنى ارضك خلقندن
اول عالمى صو محيط ايدى صكره ارض انك زبدندن خلق
اولندقده چكلوب اطراف عالمده قالمشدر سائر بحار اليه
طوفان نوحدندر يعنى اول وقتده امر حقله سمادن بياض
قاركى وارضدن زياده حار صو منصب ومنفجر اولوب
صكره ارض كندندن منفجر اولان صولرى ابتلاع ايدوب
سمادن نازل اولان حالى اوزرنه قالوب دريا اولدى
ودريايدى عدد دركه بحر محيط وبحر حبشه وبحر فارس

وبحر سند وبحر هند وبحر بنت وبحر صيندر وبونك غيرى
وجمله دخى تعبيرا تمشادر وانهار دخى بديدر فرات كه
نهر كوفه ودجله كه نهر بغداد وسيحان كه نهر مصيصه وسيحون كه
نهر هند جيحان كه بلاد ارمنده نهر آدنه جيحون كه نهر بلخ ونيل كه
نهر مصر در وبحار دخى آجى اولمسى حقنده اوج وجه وارد ندركه
بودركه الله تعالى اولا آجى خلق ايتمشدر وبرى بودركه طولو
مكثى سببيله كنش آنى احراق ايدوب اجزاء لطيفه سنى هواء
اجتذاب ايلوب بقيه مرو ملح اولدى وبرى دخى بودركه
دريا ده عروق وارد ركه انك سببيله ماء بحر متغير اولور
نتكيم بعض انهار دخى آجى واكثى نسنه يه مرور له طبعتده
حقار كما فى حريدة العجائب والملكوت وغيرها دعاء مضاد بقه
وشدت وقتنده بود عايى اوقيه كه فخر عالم عليه السلم آنى
امام حسنه رضى الله عنه تعليم ايتمشدر اللهم اقذف فى
قلبى رجاءك واقطع رجائى عمن سواك حتى لا ارجو احدا غيرك
اللهم وما ضعفت عنه قوتى وقصر عنه عملى ولم تنته اليه رغبتى
ولم تبلغه مسألتى ولم يجر على لسانى مما اعطيت احدا من
الاولين والاخرين من اليقين فخصنى به يا ارحم الراحمين

كما فى الضواعق المحرقة لابن حجر الهيتمى دعاء خلق اراسنده اختلاف
واختلاف واقع اولدقدن بواية شريفه يى اوقيه رب بما
انعمت على فلن اكون ظهيرا للمجرمين حضرت موسى عليه السلم
اقتتال رجلين قاشنده وابن عمر رضى الله عنه ومعاويه نك محاربه سى
زمانلرنده بولدعائله دعا اتديلر كما فى كشف الاسرار للشيخ رشيد
النيزدى دعاء رسول الله صلى الله وسلم ختم قرآن وقتنده بويله
دعا ايدردى اللهم ارحمنى بالقران العظيم واجعله لى
اماما ونورا وهدى ورحمة اللهم ذكرنى منه ما نسيت
وعلمنى منه ما جهلت وارزقنى تلاوته اناء الليل واطراف
النهار واجعله حجة لى يارب العالمين من شرح الجزرى
لابن المصنف كلمة طيبة عجائب توفيق ربانى وغرائب
اختصاص رحمانى دندركه كبار محدثيندن ابن معين
عليه رحمة الرب المعين حالت نزعنده بوحديث شريفى
تحديث وروايت ايدوب اندن صكره وداع عالم فانى
قلمش وجوار رحمته متصل ومتلاصق اولمشدر اول حديث
بودر من كان آخر كلامه لا اله الا الله وقبض روحه دخل
الجنة كما فى شرح نخبة الفكر للشيخ على القارى اللهم

اختمنا

اختمنا بالخير والحسنى والكرامة والزلفى آمين بجاه النبى
الامين وهذه خاتمة رسالتنا المسماة بالرسالة الجامعة
للمسائل النافعة نسئل الله تعالى ان يجعلها مما ينتفع به
الى آخر الزمان وينور الصدور والقلوب بانوارها ما طلع
المر زمان ويسعدها اولوا الالباب ما اودعنا فى هذه الرسالة
وان كانت مسرودة بطريق السرعة والعجالة وذلك من مظان
التقصير ومخائل ترك الخير الكثير الا ان الفطرة تدل على
الغدير والحفنة تشير الى البيدر الكبير لمحرره ايكى
قسم اولدى رساله مدن علوم . بلمين ايكيسنى قالدى ملوم

بريدر كوهر دريای عدن بريدر حسرت دل معدن
بريدر آفتاب نورانى بريدر شب چراغ روحانى
بريدر حور عين مقصورات بريدر جلوه ايله مأمورات
كورمدى چشم فلك ابكارن ويرمدى عقل ملك افكارن
اولدى كويا جهانه روح روان زنده درانك ايله پير وجوان
اولمسونمى دل فلك داتا النه كردى بويله بر معنى
كورشه رشك ايلر ايدى منلاجلر ديرايدى وارسه بودر سحر جلال
ايليوب نثر ايجنده نظم درر بويله معنى يه آجمشدر در

قطب مصطفى

واریکن الده بو بخه شغل قوی اولمشن ایکن دل وجانم غم اوی
یوغیکن باشمه بر درمانم طوتدی بر دوست بنم دامانم
حاجی احمد مُداینون یعنی دیدی وار چونکه سر در خوش معنی
بر رساله ایدك بزه تالیف اولالم آنك ایله بزده الیف
بولالم آنده شمیم عنبر قوقالم آنده نسیم عنبر
اوله بر یادکار روحانی هیکل امساکوزه روح آنی
بو سوزیله سوزم در زلدی چودُر واریسه در عدن بلکه اودر
یا الهی بو حقیر بیمار چشمه سار کر مکدن نم اومار
فیض کلیدن ایلکل انعام تازه لنسون انکله خاص وعام

بعد ذا ایلر یسك سال سؤال

بیك یوز اون دورتدن حساب ال

وقدتم

Süleymaniye U. Kütüphanesi
Kısmi Hacı Mahmud Efendi
Yeni Kayıt No 2711
Eski Kayıt No

ÖZGEÇMİŞ

03.06.1981 yılında Konya'da dünyâya geldi. İlköğretimini Konya İnkılap (Maraşel Mustafa Kemal İlköğretim) İlkokulu'nda, orta öğretimini Konya Mahmut Sami Ramazanoğlu Anadolu İmam- Hatip Lisesi'nde tamamladı. 1999 yılında Kartal Anadolu İmam-Hatip Lisesi'nden, 2005 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 2006 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslâm Bilimler Anabilim Dalı, Kelâm Bilim Dalında Yüksek Lisansa başladı. 2007 yılından bu yana Diyanet İşleri Başkanlığı'nda Kur'an Kursu Öğreticisi olarak görev yapmaktadır.